INSTITUTUL PENTRU STUDII POLITICE DE APĂRARE ŞI ISTORIE MILITARĂ
CENTRUL DE CULTURĂ ŞI ISTORIE MILITARĂ DIN REPUBLICA MOLDOVA

100 DE ANI DE LA DESCHIDEREA FRONTULUI ROMÂNESC ÎN PRIMUL RĂZBOI MONDIAL (1916-2016)

editura militară

100 DE ANI
DE LA DESCHIDEREA
FRONTULUI ROMÂNESC
ÎN PRIMUL RĂZBOI MONDIAL
(1916-2016)

INSTITUTUL PENTRU STUDII POLITICE DE APĂRARE ȘI ISTORIE MILITARĂ

CENTRUL DE CULTURĂ ȘI ISTORIE MILITARĂ DIN REPUBLICA MOLDOVA

100 DE ANI DE LA DESCHIDEREA FRONTULUI ROMÂNESC ÎN PRIMUL RĂZBOI MONDIAL (1916-2016)

– culegere de studii –

Ediție îngrijită de
Gheorghe VARTIC

EDITURA MILITARĂ
BUCUREȘTI, 2017

Coperta: Adrian PANDEA
Layout: Marius IORGULESCU

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
INSTITUTUL PENTRU STUDII POLITICE DE APĂRARE ŞI ISTORIE MILITARĂ (Bucureşti)
100 de ani de la deschiderea frontului românesc în Primul Război Mondial (1916-2016) : culegere de studii / Institutul pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară, Centrul de Cultură și Istorie Militară din Republica Moldova ; ed. îngrij. de comandor (ret) Gheorghe Vartic. - Bucureşti : Editura Militară, 2017
ISBN 978-973-32-1056-6

I. Centrul de Cultură şi Istorie Militară din Republica Moldova (Chișinău)
II. Vartic, Gheorghe (ed)

94

SUMAR

ARGUMENT

Gheorghe Vartic[1]

Rod al excelentei colaborări între Institutul pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară și Centrul de Cultură și Istorie Militară din Republica Moldova, sesiunea de comunicări științifice desfășurată la Cercul Militar din Iași, în perioada 20-22 martie 2016, a fost consacrată împlinirii a 100 de ani de la intrarea României în Marele Război, care avea să aducă împlinirea năzuințelor de unire a tuturor provinciilor românești aflate sub stăpâniri străine într-un singur stat național. Participanții s-au bucurat de ospitalitatea și sprijinul logistic oferite cu generozitate de conducerea Brigăzii 15 mecanizate „Podul Înalt”, comandată de generalul Nicolae Tonu, prezent la deschiderea lucrărilor. Manifestarea face parte dintr-un șir de acțiuni premergătoare aniversării centenarului Marii Uniri a românilor din 1918.

Volumul de față reunește comunicările susținute de istorici și cercetători din România și Republica Moldova reprezentând instituțiile menționate mai sus, dar și altele ca: universitățile din București și Pitești, Institutul de Istorie „A.D. Xenopol” din Iași, Institutul de Istorie al Academiei de Științe din Republica Moldova, Academia Militară a Forțelor Armate „Alexandru cel Bun” din Chișinău, Comisia Română de Istorie Militară.

---

[1] Comandor (ret), cercetător științific, Comisia Română de Istorie Militară.

Analiza comparativă a memorialisticii principalilor actori politici și militari implicați în evenimente, români și străini, despre drumul sinuos al Regatului României de la neutralitate la beligeranță, dezbateri și controverse referitoare la decizia de intrare în război, dar și la cauzele insucceselor din prima campanie, presa românească din anii premergători angajării țării în conflagrația mondială sunt contribuții remarcabile la ilustrarea perioadei 1914-1916, în care dezideratul realizării unității naționale a constituit țelul suprem al leadershipului politic de la București, în pofida divergențelor de păreri asupra mijloacelor de înfăptuire a acestuia. Modul în care naționalismul, în sensul bun al cuvântului, a servit multiplelor acțiuni de propagandă în țară și în străinătate este analizat sub diversele sale fațete.

Un loc aparte îl ocupă comunicările care relevă încercările abile ale marilor puteri de atragere a României de o parte sau de alta a taberelor beligerante: politica Rusiei ne este dezvăluită de mărturiile lui Maurice Paléologue, ambasadorul Franței la curtea ultimului țar, în lucrarea *La Russie des tsars pendant la Grande Guerre*, publicată în 1921; politica Austro-Ungariei ne este devoalată de corespondența diplomatică dintre contele Ottokar Czernin, reprezentantul Vienei la București, și ministrul său de externe, contele Stephan Burián von Rajecz.

Evocarea vieții și faptelor, dar mai ales a pătimirilor generalului Arthur Văitoianu, fost comandant al Corpului 2 Armată în timpul bătăliilor de la Mărăști și Oituz, apoi la comanda Armatei 2 române și, în 1919, prim-ministru, sortit să trăiască ultimii ani sub regim comunist, și ale generalului Ernest Broșteanu, cu o contribuție hotărâtoare în stabilirea ordinii în Basarabia și facilitarea unirii ei cu România, constituie obiectul unor studii meritorii înscrise în prezentul volum.

Nu au fost uitați nici românii ardeleni căzuți departe de țara lor, pe frontul din Italia, solicitându-se chiar un plan pentru repatrierea osemintelor soldatului George Crisău din Abrud, a cărui piatră funerară a fost identificată în cimitirul din Pizzighettone, o localitate din apropierea orașului Cremona din nordul Italiei, la circa 60 km de Milano.

Dacă pentru românii din Regat războiul a început odată cu mobilizarea din 14/15 (27/28) august 1916, conaționalii din teritoriile ocupate au fost înrolați în armatele marilor puteri beligerante ale vremii, de o parte sau de cealaltă a baricadei, chiar de la începutul conflagrației. Participarea istoricilor din Republica Moldova a avut menirea de a umple un gol în istoriografia militară românească referitor la situația militarilor basarabeni sortiți a fi încorporați în armata rusă, mulți dintre ei pierzându-și viața în luptă sau îndurând calvarul prizonieratului. Grație confraților noștri de la Chișinău, au fost prezentate noi mărturii cu privire la acțiunile concrete ale ostașilor basarabeni în direcția intensificării mișcării naționale pentru câștigarea autonomiei provinciei dintre Prut și Nistru și pentru unirea ei cu România. Oaspeții au argumentat în comunicările susținute justețea intervenției armatei române în Basarabia pentru curmarea dezordinii și anarhiei provocate de trupele ruse contaminate de bolșevism. Evenimentele regretabile de la Leova din prima decadă a lunii decembrie 1917 s-au produs ca urmare a devastării de către bande bolșevice înarmate a depozitului de alimente destinat aprovizionării armatei române. Trupele române au trecut Prutul cu misiunea de a proteja obiectivul militar din oraș, dar au fost constrânse de situație să înfrunte rezistența opusă de militarii ruşi indisciplinați şi molipsiți de ideile bolşevice, restabilind astfel ordinea publică din această localitate din Basarabia.

Un mare interes îl prezintă dezvăluirile cu privire la proiectele sovietice de export a Revoluției Bolșevice în România, îndată după ce Basarabia revenise la țara-mamă. Mai întâi, s-a încercat transformarea Basarabiei într-un cap de pod pentru revoluționarea României, apoi s-a trecut chiar la pregătirea unui război de anvergură împotriva statului român, acțiune eșuată. În 1924, Kremlinul recurge la crearea, în stânga Nistrului, a Republicii Autonome Sovietice Socialiste Moldovenești, cu scopul declarat de „a clătina unitatea «României Mari» național consolidate și a lovi în autoritatea morală a burgheziei care mai bravează, până în prezent, cu realizarea idealului național românesc", precum și pentru a „servi drept un impuls suplimentar tendinței provinciilor noi alăturate (României), spre autodeterminarea lor națională".

Propaganda sovietică, în etapa preliminară anexării Basarabiei, în 1940, versus propaganda rusă dinaintea ocupării Crimeei, în 2014, evidențiază utilizarea acelorași mituri și mecanisme de dezinformare a opiniei publice interne și internaționale. Încă un exemplu că istoria se repetă.

Tabloul sumbru al raporturilor interumane în rândul combatanților ruși în timpul războiului din Afganistan (1979-1989), întocmit pe baza memoriilor foștilor luptători, înfățișează realitatea cutremurătoare a modului cum se făcea instruirea soldatului sovietic și dă nota corespunzătoare adevăratului potențial uman al armatei Federației Ruse.

Manifestarea științifică româno-română de la Iași deschide drumul unor întâlniri similare evocatoare ale evenimentelor care au premers unirea Basarabiei cu țara-mamă, prefigurând realizarea statului național unitar român în 1918.

DESPRE INTRAREA ROMÂNIEI ÎN MARELE RĂZBOI: RECITIREA UNOR MEMORII CONTEMPORANE

Dr. Mihail E. Ionescu[1]

ABSTRACT

A comparative approach of the memoirs of actors and witnesses, Romanian or foreign – politicians, officers, historians –, contemporaries of the events that preceded Romania's decision to enter World War 1, on one side or the other of the belligerent camps, and of the moment the entry was about to happen reveals, today, new interpretations, new hypotheses, new conclusions and especially new lessons for future generations. After one hundred years, the political fervours faded away and the true responsibilities of those who decided Romania's fate, be them political leaders or military commanders, can be now observed with increased clarity. The vast number of memoirs, national and especially foreign, paints the overall picture of the dynamics of the relations between the military and the political, economic, social or moral fields and helps us decipher, without aversion or prejudice, the responsibility of those who decided the fate of the country at that time, offering us perspectives and useful lessons for today's decisional processes linked to national security.

[1] Dr., general-maior (ret), directorul Institutului pentru Studii Politice de Apărare şi Istorie Militară, București

Keywords: *neutrality, Entente, Central Powers, secret agreement, Balkan front, political crisis, responsibility for the defeat, national security*

Chiar dacă au trecut o sută de ani de la desfășurarea evenimentelor la care facem referire şi chiar dacă s-a scris enorm despre ele, reinterpretarea își are locul privilegiat în cercetare. Este firesc să fie așa, pentru că fiecare generație își scrie propria versiune a trecutului, determinată atât de acumularea de noi informații, cât și de uneltele interpretative perfecționate și instrumentarul teoretic utilizat, presupus tot mai sofisticat. Așadar, trebuie spus, de la început, că inclusiv teza prezentată în această comunicare va fi înlocuită spre beneficiul cunoașterii istorice într-un viitor mai apropiat sau mai îndepărtat.

Despre intrarea României în Primul Război Mondial au fost, din punctul de vedere al actualei abordări, emise ipoteze diverse, corespunzător orientării teoretice sau politice asumate de emitenții în cauză. Actorii români ai evenimentelor – oameni politici, militari, istorici contemporani – au interpretat evenimentul ca expresie a voinței naționale și a suveranității statale, dar și ca o contribuție proprie și prețioasă la victoria aliaților din Antantă. Nu au lipsit notele apologetice (C. Kirițescu a lansat o veritabilă direcție în această privință, poate nici aici depășită integral). Desigur, în context nu a fost trecută sub tăcere – cu evaluări care au mers de la negativ la moderat pozitiv – presiunea Aliaților, făcându-se frecvent referire la Franța și șefii militari francezi. Pe de altă parte, unii dintre acești autori, înscriindu-se în această teză generală, au operat nuanțe semnificative în cadrul acesteia, cum ar fi: tactica dilatorie a premierului Ion I.C. Brătianu, în scopul de a optimiza pregătirea armatei române, ori chiar prezentată ca răspunzând

strategiei unei „neutralități definitive", adică de a menține, până la epuizarea conflictului, validitatea acordului secret încheiat cu Rusia la începutul războiului privind achizițiile teritoriale postbelice ale României; interesul major al Aliaților, în special al Franței, de a obține intrarea în luptă a armatei române, pentru a slăbi povara presiunii inamice pe alte fronturi etc. În ce privește autorii străini, aceștia au menționat că intrarea României în război a fost determinată, pe de o parte, de imperativele strategice asumate de Antantă după doi ani de război, în scopul de a obține decizia sau a evita înfrângerea (construcția unui bloc balcanic aliat, în primul rând), pe de altă parte, de voința României – cu o rezistență slabă la presiunile sau cântecele de sirenă ale beligeranților, dar și conștientă că promovarea intereselor naționale reclamă sacrificii – de a avea o contribuție notabilă la efortul de război aliat. Îndeobște atunci când a fost analizată această problemă, autorii români, dar și străini au luat în calcul situația militară pe fronturi și au desfășurat argumentația în consecință[2]. Mai puțin, la unii chiar deloc, a

[2] Iată ultima evaluare a unui istoric străin a momentului intrării României în Marele Război: „Momentul înseamnă totul şi, în cazul României, el a fost ales nefericit. Prim-ministrul Brătianu şi-a dat seama de vulnerabilitatea Puterilor Centrale din primăvara lui 1916, însă râvna lui de a obține cele mai bune condiții pentru țara sa a prelungit negocierile, generând antipatie şi ratând momentul optim în care forța relativ slabă a României se putea face simțită. Dacă românii ar fi lovit în acelaşi timp cu ruşii şi Aliații din vest în iunie 1916, Puterile Centrale nu puteau răspunde tuturor celor trei atacuri. Ofensiva Brusilov era atunci în plină desfăşurare, iar ofensiva de pe Somme, gata să înceapă. Campania ratată de la Verdun secătuise Germania. Puterile centrale rămăseseră fără divizii, şi chiar dacă ar fi găsit suficienți oameni, aranjamentele lor de organizare ar fi permis intereselor naționale să primeze în fața celor ale alianței." (Michael B. Barrett, Preludiu la Blitzkrieg. Campania austro-germană în România - 1916, trad. Mona Iosif, Editura Militară, Bucureşti, 2016, p. 301). („Timing is everything, and Romania's was unfortunate. Prime Minister Bratianu recognized the vulnerability of

fost considerat tabloul politic intern al marilor beligeranți, dinamica raporturilor între frontul cald, „militar” și cel „intern” (politic, economic, social și moral), decisiv, cum s-a văzut pe parcurs, pentru performanța militară, practic pentru victorie sau înfrângere. A dominat, cu alte cuvinte, o „militarizare” a argumentației în demersul istoriografic, în dauna aspectului politico-social și economic, care s-a dovedit de covârșitoare importanță în ambele tabere aflate în conflict.

Un exemplu în această privință, deosebit de semnificativ pentru demonstrație, este oferit de România în 1916. Evident că a fost o presiune majoră a Antantei asupra Bucureștilor pentru a face pasul decisiv, ceea ce s-a realizat în august 1916. Parcurgerea documentației existente, precum și a memorialisticii românești a vremii, scrisă la cald și fără „corijările” ulterioare, așadar fără beneficiul „regulii epilogului”, evidențiază că au prevalat, dacă nu exclusiv, oricum covârșitor, în decizia Bucureștilor, marile calcule geopolitice de viitor, iar solicitările față de Aliați au vizat sprijin militar pentru ducerea războiului, lipsind aproape complet un lucru. Anume, încercarea de a evalua situația internă, soliditatea de viitor a marilor aliați, mai ales a singurului cu care se învecina, anume Rusia. Mai ales că

---

the Central Powers in the spring of 1916, but his zeal to get the best deal for his nation prolonged the negotiations, generating animosity and causing his country to miss the opportune moment to make her relatively small weight felt. Had the Romanians struck simultaneously with the Russians and the Western Allies in June 1916, the Central Powers could not have responded to all three attacks. The Brusilov offensive was then in full swing; the Somme offensive about to begin. The failed campaign at Verdun had drained Germany. The Central Powers had run out of divisions, and even if they had had sufficient manpower, their organizational arrangements would have allowed national interests to transcend those of the alliance.”) (Michael B. Barrett, *Prelude to Blitzkrieg, The 1916 Austro-German Campaign in Romania,* Indiana University Press, Bloomington, 2013, p. 302.)

acest aspect al procesului decizional era unul imperativ, pentru că era limpede pentru oricine că fără Rusia, deci cu imperiul țarist scos din luptă sau slăbit fără măsură de o criză internă, România nu numai că nu putea fi victorioasă, dar se condamna ea însăși înfrângerii. Dacă sunt parcurse variantele de stenograme ale Consiliului de Coroană din 14/27 august 1916, nu se va observa în luările de poziție ale celor care s-au împotrivit deciziei guvernului de intrare în război niciun argument de genul: „cine sunt aliații noștri, lângă cine luptăm?”; eventual „lângă Rusia, care se afla pe marginea prăpastiei?”, sau măcar: „este Rusia capabilă încă de efort militar pentru a susține Frontul de Est?“. Iar astfel de întrebări, retrospectiv, erau nu doar provocatoare, fiind destinate să blocheze decizia intrării, ci ar fi vădit că ne aflăm în cadrul unui veritabil proces decizional, în care responsabilii nu uită niciun amănunt, nu ezită să utilizeze orice argument pentru a face să prevaleze propria opțiune. La reuniunea Consiliului de Coroană s-au auzit numai ample demonstrații de ordin general pe marginea acestui moment: de genul că „trebuie să ieșim din neutralitate, pentru că în decursul veacurilor viitoare nu va mai putea fi un moment asemănător întâlnit”; sau despre „moartea economică” sigură pentru România viitorului cu o Rusie stăpână la Strâmtori; sau despre faptul că, având perspectiva unei Bulgarii puternice (statul de la Sud abia intrase în război și se mărise prin ocuparea Macedoniei sârbe), România nu mai putea aștepta, fiind altminteri destinată unei poziții subalterne în Balcani; sau că soarta Austriei fiind hotărâtă (dezmembrarea), nu mai putem întârzia, pentru a nu fi lipsiți de reunificarea națională; ori că, în lupta între germanism și slavism, nu putem să sprijinim slavismul, pentru că ne vor condamna generațiile viitoare etc.

Or, în aceste împrejurări, cu siguranță participanții la Consiliul de Coroană din august 1916 ar fi fost șocați dacă ar fi

putut intui ceea ce s-a petrecut în lunile noiembrie-decembrie 1916, adică după doar trei luni de la decizia dezbătută atunci. Generalul rus Denikin a scris după război, în memoriile sale, următoarele: „Reprezentanți ai unor cercuri sociale și ai Dumei de Stat au făcut o vizită lui Alekseev, care se afla la tratament la Sevastopol (din 1 noiembrie, Alekseev se afla în repaus medical, menținând legătura cu Marele Cartier General). Aceștia au spus generalului destul de sincer că o revoluție este în pregătire. Ei bănuiau care vor fi consecințele acesteia în țară, dar nu puteau spune cum ar fi reacționat frontul și îl consultau pe general. Alekseev a insistat cu fermitate că schimbările violente în timpul războiului erau inadmisibile, că acestea ar constitui o amenințare mortală pentru front, care, potrivit opiniei sale pesimiste, «nu era deloc echilibrat», și a pledat împotriva oricărui act ireparabil de dragul păstrării Armatei. Delegații au plecat promițând să ia măsurile necesare pentru a evita revoluția avută în vedere. Nu știu pe ce informații își baza generalul Alekseev declarația sa ulterioară, anume că aceleași delegații au vizitat apoi pe generalii Brusilov și Ruzski, iar după ce acești generali au exprimat o viziune opusă, ele și-au modificat decizia inițială; dar pregătirile pentru revoluție au continuat”[3]. Același general Denikin arăta în continuare că:

[3] „Representatives of certain Duma and social circles visited Alekseev, who was ill at Sevastopol. They told the General quite frankly that a revolution was brewing. They knew what the effect would be in the country, but they could not tell how the front would be impressed, and wanted advice. Alekseev strongly insisted that violent changes during the war were inadmissible, that they would constitute a deadly menace to the front, which, according to his pessimistic view, «was already by no means steady», and pleaded against any irretrievable steps for the sake of preserving the Army. The delegates departed, promising to take the necessary measures in order to avert the contemplated revolution. I do not know upon what information General Alekseev based his subsequent statement to the effect that the

„Mulți s-au adresat Împăratului și l-au avertizat asupra pericolului iminent pentru țară și dinastie [...]. După vizita lui Rodzianko în armată, în toamna anului 1916, copii ale scrisorii acestuia către Împărat au circulat în interiorul ei. În această scrisoare, Președintele Dumei l-a avertizat pe Împărat privind pericolul grav pentru tron și dinastie reprezentat de activitățile dezastruoase ale Împărătesei Alexandra Feodorovna în sfera politicii interne. La 1 noiembrie, Marele Duce Nicolae Mihailovici a citit o scrisoare Împăratului, în care a subliniat modul imposibil, cunoscut tuturor claselor societății, în care au fost numiți miniștrii, prin intermediul oamenilor mizerabili care o înconjurau pe Împărăteasă [...]"[4].

Teza pe care noi vrem s-o demonstrăm este că decizia de intrare în război a fost guvernată la București de o logică simplă: menținerea și amplificarea în împrejurări favorabile a promisiunilor făcute de Rusia în acordul secret cu România la începutul războiului, prin care, în schimbul neutralității, era legitimată de o mare putere – cu decizia cea mai însemnată

---

same delegates afterwards visited Generals Brusilov and Ruzsky, and after these generals had expressed an opposite view to his, altered their previous decision; but the preparations for the revolution continued." (General A.I. Denikin, *The Russian Turmoil. Memoirs: Military, Social, and Political,* Hutchinson & Co. Paternoster Row, Londra, 1922

[4] „Several people approached the Emperor, and warned him of the impending danger to the country and the dynasty [...]. After Rodzianko's visit to the Army in the autumn of 1916, copies of his letter to the Emperor gained circulation in the Army. In that letter the President of the Duma warned the Emperor of the grave peril to the throne and the dynasty caused by the disastrous activities of the Empress Alexandra in the sphere of internal policy. On November 1st, the Grand Duke Nicholas Mikhailovitch read a letter to the Emperor, in which he pointed out the impossible manner, known to all classes of society, in which Ministers were appointed, through the medium of the appalling people who surrounded the Empress." (*Ibidem*)

în Estul Europei din Antantă – unificarea teritoriilor naționale din cuprinsul Imperiului Habsburgic. Iar acest lucru trebuia asigurat în condițiile neutralității cât mai mult timp cu putință, la rigoare, până la sfârșitul conflagrației. Tot ceea ce putea amenința această logică – de pildă, încheierea păcii separate de către Ungaria sau Austro-Ungaria cu Antanta, dar și defecțiunea Rusiei, neluată în calcul la București – putea determina o modificare de anvergură a orientării Bucureștilor, de la grăbirea intrării în război până la schimbarea taberelor aflate în luptă (aici este una din explicațiile, nu cea mai importantă desigur, a faptului că România nu a denunțat decât odată cu intrarea în război tratatul cu Austro-Ungaria din 1883, așadar o minimă precauție pentru a evita o invazie a Centralilor, dar și de a păstra o anumită libertate de acțiune în plan internațional). Ceea ce a perturbat această logică și a grăbit momentul intrării – în ultimă instanță acesta fiind stabilit de către Aliați – a fost o evoluție neașteptată, dezvoltată vertiginos în anul precedent intrării în război a României, în august 1916, anume criza politică din Rusia. Chiar a doua zi după intrarea României în război, la 28 august, ministrul Franței la Petrograd consemna în jurnalul său: „Un fost președinte al Consiliului [de Miniștri], Kokovtsov, fiind în trecere prin Petrograd, l-am sunat în acea după-amiază. L-am găsit mai pesimist decât oricând. Demiterea lui Sazonov și a generalului Beliaev l-a făcut extrem de nesigur. [...] Împărăteasa este acum atotputernică, îmi spune. Stürmer e incapabil și gol, dar perspicace și suficient de abil atunci când interesele sale personale sunt în joc, știind prea bine cum să o facă [pe împărăteasă] să-i sprijine atingerea scopurilor proprii. [...] Este o situație tragică. Personal vorbind, sunt mulțumit că nu sunt un ministru acum și nu am nicio

responsabilitate pentru catastrofa care se apropie. Dar, ca un cetățean, plâng pentru țara mea”[5].

Teza avansată de noi este că Franța a fost marea putere care a exercitat presiunile cele mai consistente pentru grăbirea intrării României în război. Parisul a acționat, din motive pe care vom încerca să le evidențiem, pe lângă Petrograd, pentru a determina aliatul rus să intensifice solicitările la București pentru stabilirea modalităților de cooperare militară, astfel încât România să-și exercite cât mai curând opțiunea intrării în luptă. *Acțiunea politică a Parisului se înscria în ansamblul unei politici mai largi a Aliaților de a pregăti construirea unui front oriental puternic, care, în cazul defecțiunii Rusiei, să poată să preia greutatea confruntării cu Puterile Centrale în această parte a Europei. Între aceste acțiuni citez: menținerea armatei generalului Sarrail la Salonic; presiuni pentru construcția unui stat polonez, încadrat Imperiului țarist; solicitarea ca Rusia să trimită un contingent de 400 000 de militari pe frontul din Vest; și, mai apoi, dislocarea unei misiuni militare la București și reorganizarea armatei române după înfrângere.*

Desigur, nu vom evalua din perspectivă militară momentul intrării în Marele Război în același mod în care o face Lloyd

[5] „A former president of the Council, Kokovtsov, is passing through Petrograd and I called on him this afternoon. I found him more pessimistic than ever. The dismissal of Sazonov and General Beliaev has made him extremely uneasy. [...] The Empress is now all-powerful, he said. Sturmer is incapable and vain but astute and shrewd enough when his personal interests are at stake, and had known only too well how to make her serve his purposes. [...] It's a tragical situation. Speaking personally, I'm thankful I'm not a minister now, and have no share of responsibility for the catastrophe which is coming. But as a citizen I weep for my country”. (Maurice Paléologue, *An Ambassador's Memoirs. (Last French Ambassador to the Russian Court)*, vol. III, George H. Doran Company, New York, 1925, http://net.lib.byu.edu/estu/wwi/memoir/FrAmbRus/palTC.htm, 28 august 1916)

George în memoriile sale (referirile sale sunt la planificarea gândită la Londra în ianuarie 1915): „Optsprezece luni mai târziu, România a intervenit cu o armată de patru sau cinci sute de mii de oameni, dar atunci Rusia era deja bătută și sfărâmată. Armatele ei au fost împinse la sute de mile mai aproape de Petrograd. Ele nu mai puteau păstra propriile poziții când erau atacate, chiar și în propria lor țară. Balcanii erau în mâinile Puterilor Centrale; legătura între Vest și România a fost complet tăiată; nu am putut acorda niciun ajutor, nici în oameni, nici în materiale, și luptând singură, a căzut fără a face niciun serviciu Aliaților prin sacrificiul ei. Micul sprijin pe care Rusia a fost în măsură să-l dea resturilor armatei bătute a fost inutil și chiar acest efort de a-i acorda ajutor a epuizat în cele din urmă puterea rusă”[6]. Dar nu ne putem reține să nu desprindem implicitul din această evaluare a unui cunoscător al realităților Marelui Război și, deopotrivă, un planificator al victoriei Antantei. Anume că România era bătută înainte de a trage primul foc în 1916 și totuși Bucureștii au fost extraordinar de puternic influentați/amenințați de la Paris și Moscova să facă acest gest. Mai mult, potrivit evaluării lui Lloyd George, sprijinul pe care Rusia l-a dat României înfrânte a epuizat însăși puterea imperială rusească.

[6] „Eighteen months later Roumania came in with an army of four or five hundred thousand men, but by that time Russia was beaten and broken. Her armies had been driven hundreds of miles nearer Petrograd. They could no longer hold their own when attacked, even in their own country. The Balkans were in the hands of the Central Powers; communication between the west and Roumania was completely cut off; we could afford no aid in either men or material, and fighting alone she fell without rendering any service to the Allies by her sacrifice. The poor aid Russia was able to give to the last remnant of her beaten army could not avail, and the very effort to afford that aid finally exhausted the Russian strength." (*War Memoirs of David Lloyd George,* vol. I, Odhams Press Limited Long Acre, W.G, Londra, 1938, p. 257)

Criza rusă și acțiunea aliaților occidentali

Evidentă deja de la sfârșitul anului 1914, lipsa de pregătire a armatei ruse a avut consecințe majore asupra cursului războiului în Est. În vara anului 1915, Rusia a înregistrat înfrângeri notabile din cauza absenței armamentului (de infanterie și artilerie) și a fost nevoită să se retragă sute de kilometri pe o lungime considerabilă a frontului. Aliații au realizat că Rusia devine o problemă din această perspectivă a capacității de a menține frontul de Est, în absența unor măsuri adecvate, fiind primejduită victoria. Dar, mai mult decât orice impact, la nivelul Antantei, colapsul pe front al armatei ruse în 1915 a determinat o criză masivă în Rusia, care nu va mai putea fi recuperată. Premierul britanic, Lloyd George, scrie în memoriile sale că aceste înfrângeri din 1915 au fost „semințele revoluției ruse": „Aceste dezastre răsunătoare au pus bazele revoluției ruse. Adevărata stare de lucruri putea fi ascunsă miniștrilor cabinetului britanic și, cu ajutorul cenzurii, publicului britanic, dar nu putea fi ascunsă mult timp de cei care erau preocupați direct, adică majoritatea oamenilor din Rusia. [...] Țăranul rus se schimba încet, dar muncitorii de la oraș și-au exprimat indignarea în alarmante revolte care au fost stăpânite doar cu armele de către poliție. De la insurgenții din Moscova s-a răspândit strigătul: «Fiarelor! Bestiilor! Nu aveți muniție pentru a lupta împotriva germanilor, dar aveți pentru a împușca ruși»"[7].

[7] „These resounding disasters laid the foundations of the Russian Revolution. The true state of affairs might be kept from British Cabinet Ministers, and, with the help of the censor, from the British public, but they could not be concealed for any length of time from the people they most concerned the people of Russia. [...] The Russian peasant moved slowly but the town workers expressed their indignation in alarming riots which were only quelled by the rifles of the police. From the Moscow rioters came the cry: «Beasts! Beasts! You have no ammunition to fight the Germans, but you have plenty to shoot down Russians»". (*Ibidem*, p. 272-273)

Maurice Paléologue, ambasadorul francez la Petrograd, avea să afle, la începutul anului 1916, că liderii socialiști se întâlneau repetat și aveau în vedere acțiunea împotriva regimului țarist: „Informatorul meu B..., care are prieteni în Ohrana, îmi spune că liderii diferitelor grupuri socialiste au avut o ședință secretă cu două săptămâni în urmă, în Petrograd, așa cum au făcut și în iulie anul trecut. Încă o dată, președintele conferinței a fost deputatul «laburist» Kerenski. Scopul principal al întâlnirii a fost de a discuta un program de acțiune revoluționar care a fost expus recent de «maximalistul» Lenin, în prezent refugiat în Elveția, la Congresul de la Zimmerwald al Internaționalei Socialiste"[8]. Reuniunea socialistă ilegală a adoptat unanim o rezoluție, în care se spunea, între altele, că: „Înfrângerile neîntrerupte ale armatei ruse, dezordinea și ineficiența în administrația publică, zvonurile teribile despre Împărăteasă și scandalurile lui Rasputin s-au încheiat prin a discredita țarismul în ochii maselor. [...] Prin urmare, este probabil că, în viitorul mai mult sau mai puțin apropiat, Rusia va fi obligată să repudieze alianțele ei și să facă o pace. [...] în cazul în care această pace este negociată de guvernul imperial, aceasta va fi, evident, reacționară și monarhică. Cu toate acestea, este absolut esențial ca pacea să fie o pace democratică și socialistă"[9].

[8] „My informer B..., who has friends in the Okhrana, tells me that the leaders of the various socialist groups held a secret session a fortnight ago in Petrograd, as they did last July. Once again the chairman of the conference was the «labour» deputy, Kerensky. The main purpose of the meeting was to consider a programme of revolutionary action which the «maximalist», Lenin, at the present time a refugee in Switzerland, recently expounded to the Zimmerwald International Socialist Congress." (Maurice Paléologue, *op. cit.,* 2 ianuarie 2016).

[9] „The uninterrupted defeats of the Russian army, the disorder and inefficiency in public administration, the terrible rumours about of the Empress and the Rasputin scandals have ended by discrediting tsarism in

Kerenski ar fi declarat în finalul reuniunii: „În momentul în care vedem sosita criză supremă a războiului, trebuie să răsturnăm țarismul, să preluăm puterea noi înșine și să instalăm o dictatură socialistă”[10].

În legătură cu acțiunea aliaților occidentali pentru eventualitatea colapsului Rusiei, mă mărginesc – pentru că nu acesta este subiectul acestei comunicări – doar la a consemna care a fost agenda discuțiilor purtate la Petrograd de către delegația guvernamentală franceză în primăvara anului 1916.

La 5 mai 1916, au sosit la Petrograd doi politicieni francezi, Viviani și Albert Thomas. Misiunea lor, așa cum a fost înfățișată ambasadorului francez M. Paléologue, era: „în esență (1) pentru a stabili resursele militare ale Rusiei și a încerca să fie dezvoltate; (2) să insiste asupra expedierii de 400 000 de oameni în Franța prin loturi succesive de câte 40 000, în conformitate cu promisiunea pe care [ministrul] Doumer pretinde a o fi obținut în decembrie anul trecut; (3) să exercite presiune asupra lui Sazonov pentru a determina Statul-Major General rus să fie mai conciliant în privința României; (4) pentru a convinge guvernul imperial să asume un angajament clar și ferm în favoarea Poloniei”[11]. Răspunsul ambasadorului a fost că: în

---

the eyes of the masses. [...] It is therefore probable that in a more or less near future Russia will be obliged to repudiate her alliances and make a separate peace. [...] if this peace is negotiated by the Imperial Government, it will obviously be a reactionary and monarchical peace. Yet it is absolutely essential that the peace should be a democratic and socialist peace.” (*Ibidem*)

[10] „The moment we see the supreme crisis of the war at hand, we must overthrow tsarism, seize power ourselves and set up a socialist dictatorship.” (*Ibidem)*

[11] „in substance (1) to ascertain the military resources of Russia and try to develop them; (2) to insist on the dispatch of 400,000 men to France by successive batches of 40,000, in accordance with the promise Doumer claims to have obtained last December; (3) to bring pressure on Sazonov to induce the Russian General Staff to be more accommodating with regard

privința efortului economic de război vor constata anumite îmbunătățiri în ultimele luni; referitor la expedierea în Franța a 400 000 militari, a comunicat că Alekseev și Stavka se opun, motivând că au nevoie presantă pe propriul front de rezerve și că va trebui convins țarul; că, în cazul României, „dificultatea este la București", nu în Rusia; privind Polonia, este rezervat referitor la abordarea chestiunii cu autoritățile ruse, datorită sensibilității ei.

La 11 mai, ambasadorul era în posesia primelor informații despre desfășurarea vizitei: „Generalul Alekseev este un reacționar feroce, un devotat turbat al tradiției și ierarhiei, autocrației și ortodoxiei. Intruziunea unui civil în afacerile militare – și un astfel de civil! Un socialist! Un ateu! – trebuie că a fost firesc să-i pară o crimă abominabilă"[12]; problema efectivelor ruse dislocate în Franța: „S-a ajuns la următoarea decizie: în plus față de brigada deja trimisă în Franța şi brigada destinată plecării la Salonic, la 15 iunie, alte cinci brigăzi, fiecare de câte 10 000 de oameni, vor fi trimise în Franța, între 14 august și 15 decembrie"[13]. La 17 mai, după întâlnirea oaspeților din Franța cu ministrul de externe, Sazonov, avea și răspunsul la problema românească: „Pe tema României, Sazonov a protestat că el ar fi fost extrem de neliniștit privind aderarea ei la cauza noastră. «Dar eu nu o pot considera ca un factor serios», a adăugat

---

to Rumania; (4) to persuade the Imperial Government to give a firm and definite undertaking in favour of Poland." (*Ibidem*, 5 mai 1916)

[12] „General Alexeïev is a fierce reactionary, a rabid devotee of tradition and hierarchy, autocracy and orthodoxy. The intrusion of a civilian into military affairs – and such a civilian! A socialist! An atheist! – must naturally seem to him an abominable outrage." (*Ibidem*, 11 mai 1916)

[13] „The following decision was reached: in addition to the brigade already sent to France, and the brigade due to leave for Salonica on June 15, five brigades, each 10,000 strong, will be sent to France between August 14 and December 15." *(Ibidem)*

el, «atât timp cât d. Brătianu refuză să negocieze o convenție militară cu noi»[14]; și a Poloniei: „În ceea ce privește Polonia, Sazonov a insistat în cei mai duri termeni posibili asupra pericolului pentru Alianță al oricărei intervenții, chiar și o intervenție discretă a guvernului francez în problema poloneză"[15].

În absența unor informații relevante, fie de natură memorialistică, fie arhivistică, în măsură să motiveze convingător teza că dosarele discutate de Viviani și Albert Thomas la Petrograd erau parte a unei strategii de perspectivă a părții occidentale a Antantei de a forma un front de Est, care să fie deja existent în cazul colapsului Rusiei, ea rămâne o speculație. Dar nu e mai puțin adevărat că, deocamdată, există informații suficiente referitoare la preocupările crescânde ale decidenților din Anglia și Franța de a identifica diferite căi pentru o astfel de evoluție negativă în cazul Rusiei – cu deosebire de la începutul anului 1916, când planificarea strategică occidentală a luat în calcul construcția unui front balcanic, pentru a scoate din luptă Austro-Ungaria și a izola Germania. Pe un plan mai larg, Marea Britanie se străduia să determine intrarea în război a SUA, astfel încât resursele uriașe ale statului nord-american să încline balanța pentru victoria Antantei.

Ce „teze" aveau atunci circulație la București?

La București, unde ar fi de bănuit că evenimentele din anul 1915 – mai precis, retragerea rusă în fața Centralilor, care

---

[14] „On the subject of Rumania Sazonov protested that he was extremely anxious for her adherence to our cause. «But I can't regard her as a serious factor», he added, „so long as M. Bratiano refuses to negotiate a military convention with us". (*Ibidem*)

[15] „As for Poland, Sazonov insisted in the strongest possible terms on the danger to the Alliance of any intervention, even a discreet intervention, by the French Government in the Polish question." (*Ibidem*)

adâncise criza politico-militară în imperiu – trebuiau să atragă atenția actorilor politici majori asupra a ceea ce se întâmpla în Rusia, vecină și posibil aliată, asemenea lucruri nu erau defel contabilizate. Șeful opoziției conservatoare, Alexandru Marghiloman, de altfel aflat în înțelegere secretă cu șeful liberal al guvernului, se arată preocupat de alte evoluții considerate majore pentru viitorul României. În principal, el se vădește preocupat de soarta Constantinopolului. Informat – deși fără dovezi clare – că Antanta ar fi promis Constantinopolul Rusiei[16], acesta arată unui emisar britanic că „nu pot primi cu niciun preț pentru țara mea ideea că Constantinopolul ar putea vreodată să aparție rușilor. Această idee dictează toată politica mea", iar evenimente mai mult sau mai precis recente „indică [faptul] că toată lumea este de acord pentru a da Rusiei Constantinopolul și regiunea sa"[17]. Convorbirea cu emisarul britanic (Sir Valentine Chirol) este sugestivă pentru această temere de Rusia, nutrită de tabăra germanofilă din România: „Arăt diferența care este între Constantinopolul turcesc și Constantinopolul rusesc. El recunoaște că raționamentul meu este fondat și adaugă: «Cred că vom găsi mijlocul de a asigura liberatea comercială a strâmtorilor». Eu: «Ați face război pe această chestiune?». Tăcere. [...] Vorbim apoi de, în caz de victorie rusească, egemonia slavă instalată pe Mediterana".[18] Aceeași linie politică este înfățișată și unui agent rus, cu care vorbește la 21 august: „Eu: «S-a vorbit totdeauna de un regim internațional la Constantinopol, or și Duma, și Consiliul Împărăției au proclamat principiul: Constantinopolul rusesc, fără control și fără

[16] Alex. Marghiloman, *Note Politice,* ediție Stelian Neagoe, vol. 1, Editura Scripta, Bucureşti, 1994, p. 493, 25 iulie 1916.

[17] *Ibidem*, p. 497, 30 iulie 1916.

[18] *Ibidem*, p. 497.

restricție. La aceasta eu nu subscriu». El: «A fost o greșeală, regimul unei comisiuni internaționale este regimul cel bun»".[19]

Memorialiștii români consemnează scrupulos că, pe la începutul lunii iulie 1916, presiunile Aliaților s-au întețit, fiind evident rolul conducător al Franței în aplicarea lor. I.G. Duca nu doar că notează pe larg în ce au constat asemenea presiuni – el are și cuvinte amare față de comportamentul neașteptat al Franței – și găsește explicația lor în faptul că evenimentele nu aveau deloc o turnură favorabilă Aliaților pe fronturile de luptă: ofensiva lui Brusilov se oprise, la Somme francezii mureau cu miile, la Salonic nu era defel vreun progres, în Anglia recrutările nu dădeau rezultatele așteptate. Aliații erau „departe de a fi în ajunul unei ofensive decisive, treceau printr-un moment deosebit de critic"[20], iar memorialistul se indigna că mareșalul Joffre face declarații mincinoase. O „tresărire" se înregistrează la București doar la vestea că Sazonov este înlocuit cu Sturmer la șefia diplomației ruse, dar Diamandy, aflat în țară, liniștește lucrurile. „Nimeni nu putea bănui – se scuză memorialistul și, astfel, scuza, dar și acuza clasa politică – că influența știută a lui Rasputin ajunsese până acolo încât să dea actelor lui Nicolae al II-lea toată înfățișarea de adevărată nebunie. Rareori bolile mortale se cunosc de la primele simptome. Răsturnarea lui Sazonov era cel dintâi simptom al crizei ce avea să ducă țarismul la prăbușire și anarhie, la dezastru."[21] Ce păcat că acest prim simptom nu a fost ținut minte pentru ca, doar în câteva luni, să nu poată să fie luate decizii pripite și, uneori, catastrofale (mutarea instituțiilor statului în Crimeea, de pildă).

Este adevărat că unii memorialiști români au menționat în mod repetat, chiar dacă uneori nu la „cald", ci în texte scrise/

[19] *Ibidem*, p. 506.
[20] I.G. Duca, *Memorii,* vol. I, Editura Expres, București, 1992, p. 128.
[21] *Ibidem*, p. 129.

corijate ulterior, această criză profundă a statului și conducerii țariste. Motivul acestei menționări este subînțeles, mai ales în cazul decidenților sau consilierilor intimi ai acestora. Un exemplu în această privință este, de pildă, I.G. Duca, apropiat al lui Ion I.C. Brătianu, viitor urmaș al acestuia la conducerea Partidului Liberal, așadar confident al premierului. Acesta acuză, atunci când descrie împrejurările intrării noastre în război, lipsa de calificare a ministrului nostru la Petrograd în acea perioadă. Făcând o evaluare a personalului diplomatic al României în capitalele statelor beligerante în ajunul intrării în războiul mondial, Duca menționează în cazul lui Diamandy următoarele: „Diamandy, incontestabil inteligent, se bucura de încrederea nețărmurită a lui Brătianu și lucra direct cu el, dar nu e mai puțin adevărat că își restrânsese și dânsul până într-atâta orizontul sub influența cercurilor în care trăia în capitala țărilor, încât nu și-a dat seama de vulcanul ce clocotea sub picioarele sale, nici de opera de destrămare ce, sub auspiciile lui Rasputin, se săvârșea în acele zile. Dacă în unele privințe Diamandy ne-a adus servicii netăgăduite, în alte privințe el a fost pentru Brătianu un rău sfetnic”[22]. Cu alte cuvinte, lui Diamandy, ambasadorul României la Petrograd, i se reproșează tocmai faptul că nu a informat – nefiind, așadar, perspicace pentru a realiza acest lucru? – despre situația politică extrem de tensionată din Rusia, în momentul în care se semna tratatul cu Antanta la București. Or, menționarea acestui motiv este îndeajuns pentru a afirma că diplomatul în cauză a eșuat în misiunea sa principală. Referința la „rău sfetnic” este poate o trimitere directă la carența de perspicacitate a lui Diamandy atunci, în vara anului 1916, pentru că, la nici nici trei luni de la intrarea României în

[22] I.G. Duca, *Memorii,* vol. 2, *Neutralitatea, Partea a doua (1915-1916),* Editura Helikon, Timișoara, 1993, p. 40.

război, comandanții ruși erau chestionați (noiembrie 1916) de Miliukov, ca trimis al Dumei, asupra declanșării unei acțiuni de înlocuire a țarismului. (Să lăsăm la o parte că tot atunci s-a luat decizia de a expedia tezaurul României la Moscova, adică într-o țară aflată în ajunul revoluției.) Iar alte memorii contemporane, precum cele ale lui Alex. Marghiloman, sunt elocvente pentru rolul avut de Diamandy în decizia lui Ion I.C. Brătianu în acea vară fatală. La 19 iulie 1916, Marghiloman notează că Diamandy este de 10 zile la București și că liderul fost liberal. C. Stere crede că „Diamandy lucrează pe lângă Brătianu pentru a-i proba că rușii au rezerve și muniții de patru ori mai mult decât germanii. Stere este de părere că ar trebui atacat acest agent care este mai rus decât Poklewski”[23]. Mai mult, Marghiloman are o notație ciudată, la 25 iulie, că trimisul diplomatic german la București, von dem Bussche, i-a afirmat în cursul unui prânz: „Exista un raport asupra spuselor lui Diamandy. Bussche afirma că e foarte exact și că a putut să-l verifice și pe altă cale. Diamandy ar fi povestit că în ziua de 10 iulie (stil nou) a avut loc o conferință între Brătianu, Poklevski și el. Poklevski a oferit și o convenție de prietenie generală și o convenție militară; Brătianu nu a reținut decât a doua idee. A fost vorba: 1) De cei 200 000 ruși de ajutor. Poklevsky ar fi răspuns că s-a așteptat atâta vreme încât li s-a dat altă destinație și că nu se mai dispune de numărul întreg, iar Brătianu nu ar fi insistat asupra numărului. 2) Ar trebui ca Sarrail să-și înceapă acțiunea, căci România singură nu poate mișca. 3) Brătianu vrea să fie asigurat de organizarea unui transport serios și continuu al munițiilor sale [...]”[24].

---

[23] Alexandru Marghiloman, *Note politice,* vol. 2, *1916-1917,* ed. de Stelian Neagoe, Editura Macchiavelli, București, 1994, p. 107.

[24] *Ibidem*, p. 120.

Dar unora dintre notații trebuie să li se identifice motivul adevărat pentru care au fost incluse în descrierea procesului deciziei intrării României în război. Una dintre aceste notații o găsim la I.G. Duca și se referă la strategia militară impusă de Brătianu planului de război al României. „Legenda care a circulat multă vreme" – spune memorialistul – este că planul a fost elaborat greșit, „că noi nu trebuia să înaintăm în Transilvania, ci în Bulgaria", că „drumul la Alba Iulia era prin Sofia, nu prin strâmtorile Carpaților". Această legendă are și alte aspecte: că Aliații ne-au consiliat să alegem ofensiva către Sud și nu spre Nord, că Brătianu a fost „megaloman", iar generalul Iliescu „îndărătnic". Și încheie că totul este „absolut neadevărat". Cine are dreptate? Duca sau autorii... legendei?

„Convenția Rudeanu" sau responsabilitatea pentru înfrângere

Nu numai că știrile la București despre criza din Rusia și lipsa de perspectivă a solidității Frontului de Est, care îngrijorau enorm aliații Antantei din Vest, erau sporadice, dacă nu lipseau cu desăvârșire din panoplia de calcule ale decidenților români, dar mai exista un fapt care învederează că guvernul român nu lua defel în calcul perspectiva colapsului rusesc. Altfel nu se poate traduce – din perspectiva aici discutată – respingerea la București a ipotezei pe care o îmbrățișase Franța a unui atac al României, la Sud, împotriva Bulgariei (precum și persistența cu care memorialistica neagă acest fapt). Circumstanțele unui astfel de plan de campanie nu sunt deplin lămurite, memorialistica vremii menționând puține amănunte și mai ales pe filiera aliaților. Aflat la Petrograd, M. Paléologue știe că s-a încheiat chiar o convenție româno-franceză în acest sens, la 23 iulie 1916, iar comandantul armatei de la Salonic

(generalul Sarrail) a primit ordine precise în acest sens: „Colonelul Rudeanu, atașatul militar român în Franța, a negociat cu delegații Statelor Majore Aliate o convenție care fixează la 150 000 numărul de oameni care urmează să fie angajați de către Înaltul Comandament român într-un atac imediat asupra Bulgariei, concomitent cu o ofensivă lansată de Armata de la Salonic. Convenția, care reglementează, de asemenea, relațiile dintre cele două grupuri de armată, a fost semnată la Chantilly, la 23 iulie. Generalul Sarrail, comandantul armatelor aliate din Est, a primit deja ordinul de a planifica o operațiune vastă [...]”[25]. În memoriile sale, generalul Sarrail confirmă acest lucru, menționând că a primit ordinul de a lansa ofensiva concomitent cu românii, dar câteva zile înainte de declarația de război a Bucureștilor: „Un plan de acțiune mi-a fost cerut la 15 iulie cu această directivă generală: «Angajați forțele bulgare pentru ca ele să nu poată să acționeze împotriva României»”[26]. La 19 iulie, generalul Sarrail a înaintat concepția generală a acestui plan, care prevedea cooperarea tuturor forțelor aliate sub comanda sa, aprobarea fiind primită de la Chantilly, la 23 iulie. Potrivit ordinelor, Armata de Salonic trebuia să atace dispozitivul bulgar la 1 august, iar România să lanseze ofensiva la Sud la 8 august. Dacă la 29 iulie Sarrail a primit ordin

---

[25] „Colonel Rudeanu, the Rumanian military attaché in France, has negotiated with the delegates of the Allied General Staffs a convention which fixes at 150,000 the number of men to be employed by the Rumanian High Command in an immediate attack on Bulgaria, such an attack being timed to coincide with an offensive by the Salonica army. The convention, which also governs the relations of the two army groups, was signed at Chantilly on July 23. General Sarrail, commanding the Allied armies of the East, has already received an order to plan a vast operation [...]”. (Maurice Paléologue, *op. cit.,* 24 iulie 1916)

[26] General Sarrail, *Mon commandement en Orient (1916-1918),* Flammarion, Paris, 1920, p. 136-137.

de amânare a atacului cu 4 zile, la 3 august a fost informat că „data începerii operațiunilor nu se poate preciza", ceea ce, desigur, era în legătură cu mersul negocierilor de la București. Paléologue notează că a primit informația „[...] dintr-o sursă secretă, că, departe de a fi pregătit să lanseze ofensiva împotriva bulgarilor, guvernul român este angajat în negocieri clandestine cu cabinetul din Sofia. Raportul este parțial confirmat printr-o telegramă pe care [ambasadorul britanic la Petrograd] Buchanan a primit-o în această dimineață de la ministrul englez la București, în care se spune că președintele român al Consiliului nu a acceptat ideea de a ataca Bulgaria sau chiar de a-i declara război"[27]. Discutând cu colegii săi britanici și cu asistentul ministrului de externe rus, Neratov, acesta din urmă susține că Brătianu trebuie să fie convins să acționeze potrivit convenției Rudeanu, adică să pornească ofensiva la Sud. Cu această ocazie, Paléologue își expune propria concepție, care deopotrivă trebuie să fi guvernat și decidenții de la Chantilly: „[...] publicul francez nu ar înțelege niciodată o ofensivă luată de Armata de la Salonic, fără o ofensivă comună pe Dunăre; el ar fi furios văzând soldați francezi uciși în Macedonia pentru a face mai ușoară anexarea de către români a Transilvaniei. Și apoi, din nou, fără a fi un expert în strategie, cred că este în interesul românilor înșiși să scoată din luptă pe bulgari înainte de a lua ofensiva la nord de Carpați. În ceea ce privește convorbirile secrete despre care mi s-a spus că sunt în curs

---

[27] „[...] from a secret source, that, far from preparing to take the offensive against the Bulgarians, the Rumanian Government is engaged in clandestine conversations with the Sofia cabinet. The report is partially confirmed by a telegram Buchanan received this morning from the English Minister in Bucharest, in which it is said that the Rumanian President of the Council has never accepted the idea of attacking Bulgaria or even of declaring war on her." (Maurice Paléologue, *op. cit.*, 27 iulie 1916)

de desfășurare între București și Sofia, nu am nici o îndoială că vor eșua. Ar trebui să fiu supărat teribil, dacă ele ar reuși, deoarece acest lucru ar însemna că întreaga armată bulgară s-ar întoarce împotriva Armatei noastre din Est”[28].

Bucureștii (Brătianu) au respins cu hotărâre această solicitare aliată (așadar, un plan de operație care găsise consensul Antantei) în ceea ce privește strategia ofensivă a armatei române la intrarea în război. Temându-se că Brătianu ar fi găsit în această solicitare un motiv pentru a întârzia din nou pasul decisiv, Aliații au căzut de acord cu obiecțiile/solicitările ridicate de premierul român. Aristide Briand, ministrul de externe francez, îi telegrafiază lui Paléologue la Petrograd, la 1 august 1916: „În ceea ce privește o declarație românească de război. Eu împărtășesc punctul de vedere al lui Sir Edward Grey și al generalului Joffre că, în ultimă instanță, noi nu ar trebui să insistăm pe o declarație imediată de război Bulgariei; este destul de probabil că germanii vor forța pe bulgari să atace de îndată pe români, iar diviziile ruse pot apoi să înceapă ostilitățile. Este la fel de probabil că, dacă românii nu s-au pregătit pentru operațiuni la sud de Dunăre, ci și-au concentrat cea mai mare parte a forțelor lor în Carpați, ei vor recepționa o replică dură

[28] „The French public [...] would never understand the offensive being taken by the Salonica army without a joint offensive on the Danube; they would be furious at the idea of French soldiers being killed in Macedonia to make it more easy for the Rumanians to annex Transylvania. And then again, without being an expert in strategy, I think that it is to the interest of the Rumanians themselves to put the Bulgarians out of action before they take the field north of the Carpathians. As for the secret conversations which I am told are in progress between Bucharest and Sofia, I have no doubt they will fail. I should be terribly upset if they succeeded, as that would mean that the whole of the Bulgarian army would turn against our Army of the East.” (*Ibidem*, 1 august 1916)

de la bulgari"[29]. La insistența aliaților occidentali, șeful Stavkăi ruse, generalul Alekseev, a fost de acord ca românii să ia ofensiva în Transilvania, „convenția Rudeanu" devenind o istorie disputată peste care s-a așternut uitarea. La 5 august 1916, Paléologue notează că „Alekseev avizează opinia că efortul românesc să fie îndreptat exclusiv împotriva Austriei; el consimte că operațiunile împotriva Bulgariei să fie amânate, însă consideră că astfel de operațiuni vor începe de la sine. El insistă asupra faptului că tergiversarii lui Brătianu trebuie să i se pună capăt, o dată pentru totdeauna, prin fixarea precisă a datei la care armata română trebuie să acționeze"[30].

A existat sau nu „convenția Rudeanu"? Memoriile generalului Rudeanu nu mai lasă urmă de îndoială: a existat. Ea a fost semnată de colonelul (pe atunci) Rudeanu la Chantilly, la 23 iulie, așa cum se consemnează anterior. Numai că, o explicație foarte întortocheată acreditează ideea că ea a fost semnată *ad referendum,* cu alte cuvinte fiind pendinte realitatea ei de aprobarea celor în drept din țară. Memoriile lui Rudeanu arată că, înainte de a participa la conferința interaliată de la Chantilly,

[29] „As regards a Rumanian declaration of war. I share the view of Sir Edward Grey and General Joffre that in the last resort we should not insist on an immediate declaration of war on Bulgaria; it is quite probable that the Germans will force the Bulgarians into attacking the Rumanians at once, and the Russian divisions can then commence hostilities. It is equally probable that as the Rumanians have not prepared for operations south of the Danube, but have concentrated the bulk of their forces in the Carpathians, they will get a rude shock from the Bulgarians." (*Ibidem*)

[30] „General Alexeïev has come round to the opinion of General Joffre and Briand, and agrees that the Rumanian effort shall be directed exclusively against Austria; he consents to the operations against Bulgaria being deferred, but thinks that such operations are bound to begin by themselves. He insists that Bratiano's procrastination shall be put an end to, once and for all, by definitely fixing the date on which the Rumanian army must take the field." (*Ibidem***,** 5 august 1916)

unde a semnat convenția, se primise la ambasadă o telegramă de la București (semnată Ion I.C. Brătianu), potrivit căreia „interesul nostru nu e să stabilim o convenție separată cu Franța". Iată conținutul telegramei: „Briand îmi cere să autorizez pe colonelul Rudeanu să iscălească duminică convenția militară pe care el o cunoaște (deci Brătianu știa de acest act și conținutul lui – *n.n.* – *M.I.*). Or, până astăzi, vineri, n-am primit nimic de la colonelul Rudeanu, care a fost autorizat de mine să examineze condițiunile unei cooperații cu Sarrail, nu să încheie o convenție militară, căci interesul nostru nu e să stabilim o convenție separată cu Franța, dar [cuvânt indescifrabil] condițiunile aferente într-o înțelegere militară semnată la București, care va deveni un act încheiat cu Quadrupla Antantă. Brătianu"[31].

Întregul episod al „convenției Rudeanu" rămâne oricum neclar. Dar, admițând chiar că Rudeanu a acționat fără mandat, nu ar fi fost mai adecvată prezentarea unei asemenea ipoteze decât formula „legendei" lansate de memorialistul I.G. Duca, practic un istoric oficial al Partidului Liberal (Brătianu) pentru acea perioadă?

Câteva concluzii

Mai întâi, trebuie să menționăm că nu am epuizat memorialistica vremii, așadar sunt posibile corijări/nuanțări/negări ale afirmațiilor făcute pe baza bibliografiei consultate.

Momentul intrării României în Marele Război (august 1916) stârnește și azi interesul, la 100 de ani de la consumarea evenimentelor. Pe de o parte, pentru că el a fost subiectul unei

[31] General Vasile Rudeanu, *Memorii din timp de pace și război*, ed. Dumitru Preda și dr. Vasile Alexandrescu, Editura Militară, București, 1989, p. 270.

ample dezbateri imediat după război, când patima politică a pus în cumpănă, compromițând pentru multă vreme, un veritabil proces al răspunderilor pentru înfrângerea României în 1916. Pe de altă parte, descifrarea lui azi face posibilă nu atât o stabilire a răspunderilor politice, dar permite extracția unor „lecții învățate", utile azi în procesele decizionale pendinte de securitatea națională.

Chiar dacă azi nu mai poate fi vorba de izolarea liderului/liderilor răspunzători într-un „turn de fildeș" al răspunderii personale, ca acum 100 de ani – Ion I.C. Brătianu, așa cum este descris de memorialistica vremii, făcuse o virtute din a ignora opinia publică (nu citea deloc ziarele), pentru a nu fi virusate ipotezele stabilite a fi urmărite – este indiscutabil că raportul transparent/confidențial rămâne la fel de important și azi în decizii cruciale de securitate națională.

Carența clasei politice românești de a lua în calcul procesul accelerat al colapsului Rusiei – trasătură care a influențat puternic decizia din 1916, mai ales sub aspectul strategiei militare asumate – nu poate fi integral imputabilă acesteia. Este știut faptul că abia după sfârșitul Marelui Război, dar desigur fiind observat încă din timpul desfășurării lui, s-a realizat pe deplin importanța excepțională a „frontului intern" în ce privește performanța frontului militar. Fiind primul război al erei industriale, această carență politică a fost curentă în rândurile beligeranților, cazul românesc fiind doar unul dintre celelalte. Poate cu anumite circumstanțe agravante, care au făcut țara să plătească enorm greșeli ce puteau evitate (ofensiva în Ardeal, transferul tezaurului național la Moscova, acceptarea mutării instituțiilor statale în Sudul Rusiei).

Asimetria de putere între beligeranți a fost extrem de evidentă în cazul descris mai sus. România, ca stat mic cu aspirații

naționale ample, a fost un actor a cărei greutate – în epocă: situarea strategică, numărul de baionete, aseturile economice (producția agricolă, în special), dar și intangibile (dinastie Hohenzollern sau țară de influență franceză) – a cântărit peste așteptări în strategiile celor două tabere beligerante. A fost o excepție care nu poate juca rol de unitate de măsură în viitor.

REGATUL ROMÂNIEI
DE LA NEUTRALITATE LA COBELIGERANȚĂ
ÎN MARELE RĂZBOI

Sergiu Iosipescu[1]

ABSTRACT

Kingdom of Romania's path from neutrality to co-belligerence in the Great War is exemplary for the manner in which the political factors managed a crisis under exceptional circumstances and it may still represent a model for our times. That is why we insist on scrutinizing this period, this time based on the documents and testimonies of one of the most privileged actors of those years, the ambassador of the French Republic to the tsar's court, Maurice Paléologue. Of course, with the prerequisite – as recommended by another diplomat, Antoine Bibescu – of being able to read between the lines or to even seek the truth behind them.

Keywords: *Kingdom of Romania, French ambassador, neutrality, co-belligerence, Balkan negotiations, Russian offensive, Romania's intervention*

Maurice Georges Paléologue a fost fiul lui Alexandru (Alecu) Paleologu (1824-1866), cunoscut mai cu seamă pentru participarea sa la Revoluția de la 1848 din Țara Românească. Căci, odată cu Proclamația de la Islaz, în seara zilei de 9 iunie 1848, pe când Gheorghe vodă Bibescu ieșise cu ministrul

[1] Dr., cercetător științific gr. I, Institutul pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară, București.

din Lăuntru, Alecu Villara, în caleaşcă, la plimbare la Şosea, trei tineri, venind călări, trăseseră asupra principelui, unul din gloanțe oprindu-se în epoletul mantiei domneşti[2]. Numele atentatorilor nu au fost cunoscute cu certitudine atunci[3] şi nici până astăzi. A doua zi, principele denunța atentatul într-o foaie volantă şi poruncea oprirea la fruntaria transilvană a revoluționarilor ce ar fi voit să scape – frații Nicolae, Ştefan şi Alexandru Golescu, Eliade, Grigore Grădişteanu, Alecu Paleologu, Grigore Pereț, Mitică Crețulescu[4] –, cei din urmă bănuiți chiar de actul din seara zilei de 9 iunie. Şi, într-adevăr, Alecu Paleologu şi Mitică Crețulescu erau opriți la frontieră, în vreme ce o parte din ceilalți fuseseră arestați. Precipitarea evenimentelor, acceptarea de domn a Constituției, formarea guvernului revoluționar şi retragerea principelui i-au dat lui Alecu Paleologu prilejul să rămână în țară şi să se implice din plin în acțiunea revoluționară, ulterior, ca atâția alții dintre români, aflându-şi refugiul la Paris. La 2 decembrie 1849, alături de Ioan Voinescu II, Nicolae Bălcescu, C.A. Rosetti, Dumitru Brătianu şi alții, Alecu Paleologu se număra printre membrii fondatori ai Societății Române pentru Conducerea Emigrației[5]. Deşi în preajma Unirii caimacamul Țării Româneşti, fostul

[2] N. Iorga, *Istoria românilor*, vol. IX, ed. Gheorghe Buzatu, Victor Spinei, îngrijitori de volum Gheorghe Cliveti, Mihai Cojocaru, Cristian Ploscaru, Editura Enciclopedică, Bucureşti, 2010, p. 105. Mantia, cu epoletul vătămat, odinioară în colecțiile palatului familiei Bibescu de la Mogoșoaia, se află astăzi la Muzeul de Istorie al oraşului Bucureşti.

[3] *Amintirile colonelului Lăcusteanu,* ed. Rodica Pandele Peligrad şi Mircea Anghelescu, Polirom, Iaşi, 2015, p. 147, amintesc „patru bagabonți disperați", între care colonelul îi numea pe Paleologu şi Pereț.

[4] Ioan C. Filitti, *Domniile române sub Regulamentul organic. 1834-1848*, Bucureşti, 1915, p. 428.

[5] Ion Ghica, *Opere*, ed. Ion Roman, vol. V, Editura Minerva, Bucureşti, 1988, p. 513.

domn Alexandru Dimitrie Ghica, îngăduise întoarcerea foştilor revoluționari, Alecu Paleologu a preferat să rămână în noua sa patrie. La aceasta va fi contribuit şi căsătoria sa, în 1851, cu Frédérique de Ridder, familia fiind binecuvântată prin naşterea a patru copii – Elise (1854-1906), Marie Zoé, alintată Marițica (1854-1944), Zoé Hélène, numită și Zinca (1857-1924), şi Maurice, născut la Paris, la 13 ianuarie 1859.

*

Rămas orfan de tată la şapte ani, Maurice Paléologue urmează studiile liceale la renumitele colegii Henri-IV şi Louis-le-Grand, unde l-a avut coleg şi amic pe Raymond Poincaré, viitorul mare om politic și preşedinte al Republicii franceze.

A intrat la numai douăzeci şi unu de ani, în 1880, la Ministerul Afacerilor Externe, fiind mai întâi secretar de ambasadă la Tanger (Maroc), apoi la Pekin şi Roma.

Revenit la Paris în toiul afacerilor tulburi care zguduiau a Treia Republică, a fost încadrat la Direcția Politică a ministerului, la serviciul Afacerilor Rezervate, un adevărat serviciu secret, ocupându-se de analiza şi utilizarea informațiilor cifrate. Este interesant de remarcat că, şi în vremea efectuării serviciului său militar, Maurice Paléologue a fost repartizat la Biroul 2 al Marelui Stat-Major francez. A reprezentat Ministerul Afacerilor Externe şi a depus mărturie în vestitul proces Dreyfus, cartea sa postumă – se putea altfel? – *Jurnalul afacerii Dreyfus, 1894-1899, afacerea Dreyfus şi Quai d'Orsay* (1955)dovedind că întregul adevăr rămăsese necunoscut şi nici chiar el nemărturisind totul! Se mai ocupase, tot la Afacerile Rezervate, de emigrația revoluționară rusă în Franța şi de alte dedesubturi ale relațiilor cu marea împărăție a țarilor, în stare să pericliteze alianța acesteia cu Republica. Astfel că, după ce două decenii se remarcase în serviciu, la 1901 a fost înaintat ministru plenipotențiar.

Între 1907 şi 1912, Maurice Paléologue a fost ministru plenipotenţiar şi trimis extraordinar al Republicii la Sofia, având dificila misiune de a descifra politica fantastului principe, apoi ţar al Bulgariei, Ferdinand I de Saxa-Coburg şi Gotha, nepotul regelui Louis-Philippe, şi a guvernelor sale, în cursul unei perioade de criză în Balcani.

A fost „salvat" de la această Curte machiavelică de vechiul său coleg Raymond Poincaré, devenit preşedinte al Consiliului de miniştri, care-l numeşte, în ianuarie 1913, şeful Direcţiei Politice din Ministerul Afacerilor Externe. În această calitate, el a putut să se revanşeze, prelungind influenţa directă a lui Raymond Poincaré – ajuns preşedinte al Republicii şi cu un rol mai mult decorativ – asupra politicii externe a Republicii[6].

Dar misiunile sale „ruseşti" în serviciul Afacerilor Rezervate, experienţa balcanică, aprecierea lui Théophile Delcassé, principalul ministru de externe al Franţei la cumpăna secolelor XIX-XX, precum şi aceea a fostului său coleg, Raymond Poincaré, ca şi… numele său, toate acestea au făcut ca Maurice Paléologue să-l înlocuiască, în ianuarie 1914, pe Théophile Delcassé în strălucitoarea demnitate de ambasador la Sankt Petersburg, reprezentantul Republicii franceze pe lângă Nicolae al II-lea, ţarul tuturor Rusiilor.

A rămas la Petrograd până în iunie 1917, trei ani şi jumătate, după care a revenit în Franţa, ultimul său rol în minister fiind de secretar general al acestuia în vremea guvernului Alexandre Millerand (ianuarie – septembrie 1920).

*

După încheierea Păcii de la Versailles, retras din politică, Maurice Paléologue se consacră pe de-a-ntregul memorialisticii şi istoriei.

---

[6] Jean Vavasseur-Desperriers, *République et liberté. Charles Jonnart, une conscience républicaine (1857-1927)*, Presses Universitaires du Septentrion, Lille, 1996, p. 165-166.

În 1921, a publicat la Editura Plon *La Russie des Tsars pendant la Grande Guerre*, care l-a consacrat ca principalul specialist francez în istoria recentă a Rusiei.

Astfel că, după succesul jurnalului ambasadei sale la Curtea ultimului țar, și, alături de buna apreciere a operelor sale literare de până atunci, de tocmai apărutul, în 1923, *Romanul tragic al împăratului Alexandru al II-lea*, Maurice Paléologue s-a crezut îndreptățit să concureze la unul dintre fotoliile rămase libere de la Academia Franceză. După ce mai publicase o foarte apreciată carte despre Cavour și apoi despre Talleyrand, Metternich și Chateaubriand (1928) a fost ales la 7 iunie 1928. De acum înainte, opera noului academician s-a îndreptat aproape în exclusivitate asupra Rusiei, a etapei de după Războiul Crimeei și până în anii primei conflagrații mondiale.

Maurice Paléologue a murit la 18 noiembrie 1944, la reședința sa din strada Teheran, în Parisul, în sfârșit, eliberat.

*

De bună seamă, cititorul și istoricul români vor căuta mențiunile Jurnalului despre România. Este interesant de rememorat că între cauzele crescândei animozități bulgare contra Rusiei se număra și susținerea, în 1913, de aceasta nu numai a Serbiei, *ci și a României*[7].

Sunt însă cu totul remarcabile și încă nu îndeajuns cercetate propunerile cabinetului rus făcute regelui Carol I și guvernului României înainte de 13 august 1914; la această dată, ambasadorul Franței era încunoștiințat de „neacceptarea acestor propuneri pe temeiul vechii și intimei prietenii care-i leagă pe regele Carol și pe împăratul Francisc Iosif", dar și de finalul

[7] Maurice Paléologue, *La Russie des Tsars pendant la Grande Guerre*, t. I, Editura Plon-Nourrit et Cie, Paris, 1921, p. 70. Sublinierea aparține ambasadorului Franței.

acestui răspuns, în care partea română *„ia act de aceste propuneri şi dă o înaltă preţuire caracterului lor amical; conchide că, în faza actuală a conflictului ce împarte Europa, trebuie să-şi mărginească eforturile la menţinerea echilibrului balcanic”*[8]. *(subl.n. S.I.)*.

Luni, 12 octombrie 1914, Maurice Paléologue consemnează moartea regelui Carol I al României:

„Regele României, Carol I, a murit ieri[9], la 76 de ani.

Cu totul înfeudat puterilor germanice, trăind mereu în admiraţia, aş zice, aproape în fetişizarea superiorităţii lor militare, politice şi morale, el nu putea concepe vreo îndoială privind victoria lor apropiată. Astfel, atâta cât trăia, noi nu aveam nici o şansă să raliem România cauzei noastre.

Noul rege, Ferdinand I, va avea spiritul şi mâinile mai libere. În afară de aceasta, soţia sa, regina Maria este nepoata reginei Victoria, prin tatăl său ducele de Edinburgh, care a urmat în 1893 ducelui de Saxa-Coburg şi Gotha; mama sa este Marea Ducesă Maria, fiica împăratului Alexandru al II-lea; sora sa este Marea Ducesă Victoria, soţia Marelui Duce Kiril Vladimirovici; ea întreţine deci legături de familie din cele mai afectuoase cu Curţile Angliei şi Rusiei.”[10]

Pare astfel evident că Sazonov nu-i comunicase ambasadorului Franţei acordul secret încheiat cu România regelui Carol I, la 1 octombrie 1914, prin care, în schimbul unei neutralităţi binevoitoare, Rusia era de acord cu alipirea la regat a tuturor teritoriilor româneşti din monarhia austro-maghiară.

În faţa retragerii ruseşti din iarna 1914/1915 şi a iminenţei intrării Italiei în război alături de Antantă, Sazonov a negociat

[8] *Ibidem*, p. 77, la 13 august 1914.
[9] Regele Carol I a murit la 10 octombrie 1914 *(n.s.t.)*.
[10] Maurice Paléologue, *op. cit.*, p. 171, la 12 octombrie 1914.

şi alianța României. La 18 mai 1915, împreună cu ambasadorul Franței, au reluat „interminabila discuție asupra pretențiilor teritoriale ale României", după cum nota Maurice Paléologue[11]. Sub influența acestuia şi a invocării recentelor înfrângeri ruseşti, Sazonov, iritat grav de exigențele preşedintelui român de Consiliu, Ion I.C. Brătianu, a cedat cu greu: „Voi căuta termenii unei noi concesii în Bucovina şi pe malul dunărean al Banatului. Dar voi pune drept condiție absolută intervenția imediată a armatei române…" Concesiile admise până la urmă erau, în Bucovina, granița pe Siret şi dreptul de a anexa comitatul Torontal, pe țărmul dunărean al Banatului.

La finele lui iunie 1915, ambasadorul Franței nota:

„Cacofonia negocierilor balcanice continuă. Cu neputință să împaci pretențiile antagoniste şi încrucişate ale Serbiei, României, Greciei, Bulgariei! Spre a face chestiune încă şi mai de nedezlegat, retragerea generală a armatelor ruseşti ne distruge tot creditul, întreg prestigiul, la Niş, ca şi la Bucureşti, la Athena, precum şi la Sofia... la Sofia mai ales."[12] Cu sensibilitatea sa artistică, Maurice Paléologue îşi imagina schimele regelui Ferdinand al Bulgariei, ura sa morbidă față de Rusia, acum satisfăcută.

La 1 noiembrie 1915, ambasadorul Franței evocă negocierile purtate de cele trei mari puteri al Antantei cu guvernul României, din inițiativa Franței, pentru trecerea prin Moldova şi pe Dunăre a unei armate de 200 000 de ruşi, spre a veni în ajutorul Serbiei. La 4 noiembrie, el consemnează refuzul categoric al lui Ion I.C. Brătianu, comunicat ministrului englez la Bucureşti, Sir George Barclay, de a permite tranzitul armatei ruseşti. Cu acelaşi prilej, el a prezentat condițiile generale

[11] *Ibidem*, p. 359-360.

[12] *Ibidem*, t. II, Plan-Nourrit et Cie, Paris, 1922, p. 14-15.

militare pentru intrarea României în alianță: 1. Prezența în Balcani a unei armate anglo-franceze de 500 000 de soldați; 2. Concentrarea unei armate ruse de 200 000 de oameni în Basarabia; 3. Ofensiva acestor două armate contra Bulgariei; 4. Ofensivă generală rusă pe întreg Frontul de Est; 5. Anglia și Franța să aprovizioneze cu toate armele și munițiile necesare armata română, via Arhangelsk[13].

Dar, la 8 noiembrie, generalul Alekseev îi comunica lui Sazonov că, după toate informațiile sosite la Marele Cartier General imperial, în prezent nu se poate conta pe concursul românilor. Astfel că transportul unei armate ruse pe Dunăre era imposibil, o debarcare rusă la Varna sau Burgaz nu era posibilă decât dacă flota rusă ar dispune de Constanța ca bază de operații, pentru că altminteri tonajul navelor disponibile la Sevastopol și Odessa nu permitea decât îmbarcarea unui corp de 20 000 de oameni, grav periclitat la debarcarea pe pământul dușman. Concluzia generalului era imposibilitatea sprijinului Serbiei direct, ci doar a unuia indirect, printr-o ofensivă în Galiția[14].

România revine, la finele lui ianuarie 1916, în jurnalul ambasadorului Franței la Petrograd cu presiunile germano-austro-maghiare la București în chestiunea livrărilor de grâu românesc, prilej al unor schimburi de vederi între ministrul rus Poklewski-Koziell și Ion I.C. Brătianu. Ultimul declara necesitatea absolută pentru acțiunea românească alături de Antantă a prezenței unei armate rusești la gurile Dunării spre acoperirea Dobrogei în fața ofensivei bulgare. Concluzia lui Maurice Paléologue privitoare la gândul ascuns al lui Brătianu: „El vrea să lase în seama Rusiei sarcina opririi bulgarilor spre

---

[13] *Ibidem*, p. 96-97.
[14] *Ibidem*, p. 97-98.

a îndrepta întregul efort al armatei române spre Transilvania, obiectul ambițiunilor naționale”[15]. Din păcate, noul ministru rus de Război, generalul Polivanov, consultat de Sazonov, nu credea în posibilitatea prelevării de undeva a 150-200 000 de ostaşi spre a-i trimite în Moldova. La 25 ianuarie 1916, aparent spre a-l convinge pe ministrul român la Petrograd, Constantin Diamandy, să insiste pe lângă preşedintele Consiliului de Miniştri al României pentru elaborarea unei convenții militare româno-ruse, ambasadorul Franței îi comunica imposibilitatea, declarată de ministrul rus de Război, de a aproviziona o armată rusă la sud de Dunăre, din cauza situației de atunci a căilor ferate[16].

Totuşi, generalul Alekseev a elaborat un plan de acțiune pentru România, propunând expedierea unei armate de 10 divizii în nordul Moldovei – trimiterea lor la sud de Bucureşti fiind imposibilă din cauza căilor ferate româneşti – şi ofensiva acestora pe flancul drept al inamicului atacator, în vreme ce armata română trebuia să oprească atacul bulgar din sud și acoperirea frontierei transilvane[17]. Era, evident, o glumă!

De la sfârşitul iernii 1915-1916 şi până în martie 1916, Nicolae Filipescu a întreprins o călătorie de informare la Petrograd, fiind primit cu simpatie de țar și de Sazonov, având convorbiri cu ambasadorul Franței împreună cu ministrul României, Constantin Diamandy. Coincidență sau nu, în acelaşi timp, la 1 martie 1916, preşedintele Poincaré expedia țarului o telegramă, începută *ex abrupto*: „Îmi cer scuze, dar atrag atenția Maiestății Voastre asupra însemnătății capitale pe care guvernul Republicii o acordă viitoarelor decizii ale României. Va

[15] *Ibidem*, p. 159.
[16] *Ibidem*, p. 159-161.
[17] *Ibidem*, p. 162-163.

fi o mare primejdie pentru Aliați, dacă această putere va ceda mai devreme sau mai târziu presiunilor Germaniei. Va fi chiar un adevărat eşec moral şi militar, dacă ea va stărui în neutraliate până la sfârşitul ostilităților. Franța este dispusă să facă tot ceea ce va depinde de ea pentru a determina intrarea în acțiune a României. Forțele pe care le menține la Salonic, în ciuda formidabilului efort făcut acum de germani pe frontul francez, au mai cu seamă obiectivul cooperării cu Rusia, Anglia, Serbia şi România. Nu mă îndoiesc, Majestatea Voastră apreciază ea însăşi foarte marele interes al cooperării româneşti. Maiestatea Voastră a dat o dovadă strălucitoare atunci când a voit să examineze revendicările teritoriale ale României. Astăzi, când aceste chestiuni delicate au fost reglementate şi când nu mai este decât de stabilit planul și condițiile operațiunilor militare, sunt sigur că Maiestatea Voastră va exercita acțiunea sa conciliantă în aceste noi negocieri, astfel ca să fie atribuite celor două armate, ruseşti şi româneşti, sarcinile şi terenul de acțiune unde fiecare ar putea da maximul randament pentru cel mai mare folos al cauzei comune. Nu este de mirare că România dorește să acționeze în principal în regiunile care i-au fost rezervate prin acordurile diplomatice şi, pare evident ca, sprijinită de armata rusă, mai solidă şi mai experimentată, armata română să fie însuflețită de rolul său propriu de eliberator *pe un teatru unde va regăsi pe frații săi de rasă* [...]"[18] *(subl.n. S.I.).* Comunicarea acestei telegrame a fost primită cu iritare de Sazonov. Potrivit acestuia, nu detaliile cooperării trebuiau stabilite, ci chiar principiul acesteia. Ca și ministrul Diamandy, Filipescu se eschivase, pentru ca, în final, potrivit temperamentului său aprins, să critice negocierile meschine ale lui Ion I.C. Brătianu, lăsând astfel să scape ocaziile cele mai bune de

[18] *Ibidem*, p. 204-205, n. 1.

intrare în luptă.[19] În aceste discuții, ceea ce pare esențial este afirmația ambasadorului Franței despre existența „de mult" a unui „acord cu Aliații în privința Transilvaniei"[20]. **Or aceasta înseamnă că atât Franța, cât și Marea Britanie conveniseră înainte de semnare şi garantaseră – atunci sau mai târziu –, alături de Rusia, convenția secretă de la 1 octombrie 1914, documente esențiale, dar încă necunoscute.**

La finele lui aprilie 1916, reîntors din România, colonelul Tatarinov, ataşatul militar rus, deplin împuternicit pentru încheierea unei convenții militare, aducea lui Sazonov ştirea că, deşi se ajunsese la o înțelegere de stat-major privitoare la cooperarea româno-rusă în Dobrogea, Ion I.C. Brătianu solicitase ca armatei ruse să i se fixeze ca obiectiv principal ocuparea Rusciukului pentru acoperirea capitalei româneşti. Generalul Alekseev socotea dificil un marş de 250 km pe malul drept al Dunării şi considera solicitarea drept un nou mijloc de evitare a semnării convenției militare[21]. Pentru o limpezire a situației, a avut loc un schimb de telegrame între înaltele comandamente rus şi francez, generalul Alekseev afirmând că noile solicitări româneşti însemnau ocuparea în întregime de armata rusă a liniei Varna – Şumla – Razgrad – Rusciuk, ceea ce ar fi mutat centrul de greutate al operațiilor spre sud și la extremitatea aripei stângi, dar că, în fapt, erau doar un mijloc spre a amâna acțiunea până când obiectivele românilor ar fi putut fi atinse fără efort. În aceste condiții, el opina spre a răspunde românilor că adeziunea lor la alianță nu era o necesitate absolută şi că pe viitor compensațiile acesteia vor corespunde exact contribuției lor militare. Generalul Joffre se declara de acord, precizând că România „[...] dacă vrea să obțină ulterior compensațiile dorite,

[19] *Ibidem*, p. 205, 207-208.

[20] *Ibidem*, p. 210, la 4 martie 1916.

[21] *Ibidem*, p. 245-246.

trebuie să se hotărească să acorde armatelor aliate concursul său militar efectiv, în forma cerută de noi [...]”[22]. Folosindu-se cu abilitate de cererea românească – care însemna în realitate extinderea apărării frontierei sudice a Dobrogei în amonte pe Dunăre cu doar 48 de km – generalul Alekseev crea imaginea unui întreg front balcanic de la Varna la Rusciuk, evident neconvenabil francezilor, dornici ca ruşii să-şi concentreze efortul împotriva germanilor în Polonia. Dacă telegrama lui Joffre dădea o momentană satisfacție generalului Alekseev, se pare că guvernul francez nu împărtăşea aceleaşi opinii, astfel că misiunea Viviani – Albert Thomas, sosită la Petrograd la 5 mai 1916, avea ca obiectiv şi o presiune asupra lui Sazonov pentru ca Statul-Major rus să se arăte mai cooperant față de România.[23]

Către sfârșitul lui iunie 1916, succesul ofensivei ruse în Galiția, ocuparea Câmpulungului îl făceau pe Sazonov să-i mărturisească ambasadorului Franței: „Acum trebuie să pornească românii!... Vor găsi drumul deschis până la Hermannstadt [Sibiu, *n. S.I.*], până la Timişoara... până la Pesta!... Dar Brătianu nu-i omul unor hotărâri simple şi grabnice. Veți vedea că va lăsa să scape astfel toate prilejurile!”[24].

Succesul ofensivei ruseşti din Galiția, în luna iunie 1916, şi atragerea aici a unor forțe germano-austro-maghiare l-au determinat pe generalul Alekseev să propună lansarea unei ofensive de la Salonic împotriva Bulgariei, ceea ce ar fi asigurat spatele României, intrarea ei în război şi ar fi putut astfel amenința Budapesta. Cu toate insistențele preşedintelui de Consiliu francez, Briand, la Londra, Înaltul Comandament britanic a refuzat declanșarea ofensivei, socotind-o prea periculoasă[25].

[22] *Ibidem*, p. 257.
[23] *Ibidem*, p. 260.
[24] *Ibidem*, p. 299, la 27 iunie 1916.
[25] *Ibidem*, p. 301-302, la 29 iunie 1916.

Pentru că Ion I.C. Brătianu susținea la Paris că doar lipsa de bunăvoință a Rusiei îl împiedica să ia hotărârea supremă, Maurice Paléologue, inundat de telegramele guvernului său, obținea din partea generalului Alekseev mesajul către președintele de Consiliu român din 2 iulie 1916, potrivit căruia „momentul actual îi pare cel mai potrivit pentru intervenția militară a României și că acesta este singurul moment când această intervenție ar putea interesa Rusia”[26]. Dar, câteva zile mai târziu, într-o discuție a ambasadorului Franței cu Miliukov, deputat kadet în Duma, menit unui interesant rol în revoluție, acesta își exprima uimirea față de importanța pe care opinia publică franceză o acorda intervenției României în război, câtă vreme el nu avea decât o mediocră încredere față de valoarea armatei române. În același timp, el lăsa să se ghicească vechea simpatie și o nesfârșită indulgență față de bulgari[27]. Fostul ministru de Război, generalul Polivanov, rămas în excelente relații cu generalul Alekseev, socotea însă ofensiva Brusilov în Bucovina și Galiția drept preludiul uneia generale și aprecia însemnătatea intrării României în război acum pentru continuarea primeia pe direcția Cracovia[28].

La data de 9 iulie 1916, Maurice Paléologue reproduce instrucțiunile tocmai trimise de Aristide Briand ministrului Franței la București, Camille Blondel, spre a determina imediata intrare a României în război alături de Antanta: „Puterile occidentale nu au încetat să acorde încrederea lor domnului Brătianu și poporului român. Dacă România pierde ocazia de acum, ea nu va mai avea posibilitatea să devină un mare popor

[26] *Ibidem*, p. 305.
[27] *Ibidem*, p. 307, la 4 iulie 1916.
[28] *Ibidem*, p. 309, la 5 iulie 1916.

prin reunirea tuturor fiilor săi"[29]. Sazonov, înștiințat, se arăta fericit și declara că generalul Alekseev va fi la fel de bucuros[30].

Marți, 18 iulie 1916, s-a stabilit un deplin acord între cele trei mari puteri ale Antantei pentru a cere României intrarea în război, data limită fixată de generalul Alekseev pentru începerea campaniei fiind 7 august[31].

Tocmai în aceste etape decisive ale angajării României în război, în conducerea Imperiului Rus s-a produs un grav derapaj prin demiterea minstrului de externe Serghei Sazonov și înlocuirea sa, prin cumul, cu Boris Stűrmer, șeful Cabinetului rus.

La 23 iulie 1916, colonelul Rudeanu semna la Chantilly o convenție militară de cooperare a unei armate române de 150 000 de oameni, care să atace imediat Bulgaria, simultan cu ofensiva Armatei de la Salonic. Misiunea acesteia din urmă era de a atrage forțele bulgare în sudul Macedoniei, acoperind mobilizarea și concentrarea armatei române, apoi de a ataca frontal inamicul spre a-l distruge, simultan cu ofensiva română pe malul drept al Dunării[32]. Dar ministrul Angliei în România comunica ambasadorului britanic de la Petrograd că președintele Consiliului român „nu admisese niciodată ideea de a ataca Bulgaria și nici chiar de a-i declara război", iar un informator aducea știrea unor negocieri secrete între București și Sofia[33].

Episodul, destul de curios, a căpătat un deznodământ prin clarificarea intențiilor. Guvernele britanic și francez, generalissimul Joffre au admis ca România să nu declare război Bulgariei, care oricum o va ataca imediat, împinsă de germani; pe

---

[29] *Ibidem*, p. 312.
[30] *Ibidem*, p. 313.
[31] *Ibidem*, p. 315.
[32] *Ibidem*, p. 323.
[33] *Ibidem*.

de altă parte, generalul Alekseev a comunicat aliaților că nu acceptă să trimită 50 000 (?) de soldați ruşi în Dobrogea, dacă aceştia nu îi vor ataca imediat pe bulgari[34].

Abia la 5 august 1916, generalul Alekseev s-a declarat de acord cu punctul de vedere exprimat anterior de generalissimul Joffre şi de Briand, admițând „ca acțiunea militară a României să se îndrepte exclusiv asupra Austriei", socotind că oricum operațiile împotriva Bulgariei se vor declanşa spontan, dar insistând pentru a se stabili irevocabil data intrării României în război[35]. În aceeaşi zi, preşedintele Poincaré trimitea împăratului Nicolae al II-lea o telegramă, arătându-i „foarte marele interes pe care Statul-Major francez îl manifestă pentru încheierea cât mai grabnic cu putință a acordului cu România", explicând aceasta prin faptul că „îndeplinindu-se de îndată cu România cele trebuitoare pentru zdrobirea armatei austriace, noi vom obliga Germania să facă un efort suplimentar care poate să depăşească mijloacele sale actuale [...]. *Intervenția românească imediată ar permite ruperea definitivă a echilibrului în folosul nostru*"[36] *(subl. S.I.).* După ce generalul Alekseev fixase data limită de 14 august 1916 pentru intrarea României în război, împăratul Nicolae al II-lea răspundea telegramei primite: „Cu totul de acord cu dumneavoastră, domnule preşedinte, privind necesitatea intrării neîntârziate a României în acțiune. Am ordonat ministrului meu al Afacerilor Străine să autorizeze pe ministrul meu la Bucureşti să semneze convenția care va fi încheiată între domnul Brătianu şi reprezentanții puterilor aliate"[37].

---

[34] *Ibidem*, p. 326-327, la 30 iulie şi 1 august 1916.
[35] *Ibidem*, p. 329.
[36] *Ibidem*, p. 330, n. 1.
[37] *Ibidem*, p. 333, la 9 august 1916.

În sfârşit, la 4/17 august 1916, s-a încheiat la Bucureşti tratatul de alianță între România, pe de o parte, şi Franța, Marea Britanie, Rusia şi Italia, pe de alta.

Rezervând istoriei judecata alegerii de către Ion I.C. Brătianu a momentului intrării în război, Maurice Paléologue nu ezita să evoce cele trei ocazii, după părerea sa mult mai prielnice, pierdute de români:

1. La începutul lui septembrie 1914, odată cu intrarea ruşilor în Lemberg [Lwów, Liov], când germano-austro-maghiarii nu puteau apăra pasurile Carpaților;

2. În mai 1915, odată cu intrarea Italiei în război, când Rusia dispunea de maximum de forțe, Venizelos era la putere la Atena şi Bulgaria încă ezita;

3. Cu trei luni şi jumătate mai înainte, la începutul marii ofensive ruse din primăvara lui 1916, înaintea sosirii întăririlor germane şi turceşti în Galiția şi Transilvania.

Relevând dificultățile momentului, lipsa de pregătire a cooperării militare ruso-române, ambasadorul Franței la Petrograd trebuia totuşi să recunoască: „Intrarea României în alianța noastră reprezintă totuşi un eveniment de o înaltă însemnătate, nu numai pentru rezultatele pozitive ale actualului război, dar încă şi pentru dezvoltarea ulterioară a politicii franceze în Europa orientală”[38].

Semnificativ, odată cu intrarea României în război, se încheie cel de-al doilea volum al jurnalului lui Maurice Paléologue.

Drumul României de la neutralitate la cobeligeranță fusese parcurs.

[38] *Ibidem*, p. 340.

INTRAREA ROMÂNIEI ÎN PRIMUL RĂZBOI MONDIAL. DEZBATERI ŞI CONTROVERSE

Șerban Pavelescu[1]

ABSTRACT

The author explores the several stages of the writing and interpretation of the history of the participation of the Romanian army and state in the Great War. The choice of the belligerent camp, the conduct of the military operations during the war, the events of the year 1918 and the Great Union, their stories and their interpretation of facts after the war and during the rest of the XX century, the changes in interpretation and the debates issued in the Romanian society and historiography will be examined and analyzed, in the context of the historical evolution of both society and the political regimes.

Keywords: *First World War, neutrality, historiography*

Act fundamentând de o manieră decisivă proiectul național românesc, participarea statului român la prima conflagrație mondială, modul în care autoritățile și opinia publică românească au înțeles să decidă într-o chestiune fundamentală, precum aceea a priorității și ierarhiei de instituit între componentele unei construcții naționale ce avea obiective de îndeplinit și revendicări politice și teritoriale față de fiecare dintre taberele aflate în război, a constituit obiectul unor dezbateri

[1] Cercetător științific gr. II, Institutul pentru Studii Politice de Apărare şi Istorie Militară, Bucureşti.

și controverse importante, ce s-au manifestat pe mai multe paliere[2]. De la actualitatea politică și ciocnirea de interese și viziuni asupra cursului evoluției statului român în actualitatea politică și militară a acelor timpuri la înțelegerea și atribuirea de conținut politic și ideologic deciziei și acțiunii de atunci în istoria și memoria respectivelor timpuri, dialogul, cooperarea și controversa politică și istorică au fost prezente și au modelat o imagine complexă în posteritatea acelor timpuri fundamentale ale istoriei construcției statului național unitar român.

Declararea neutralității armate în august 1914, în urma Consiliului de Coroană de la Sinaia, ultimul pe care Carol I îl va mai prezida pe timpul vieții sale, dar și cei doi ani de zile ce vor urma până la angajarea statului român în război deschid primul dintre dosarele dezbaterii asupra opțiunii fundamentale de adoptat în structurarea cursului proiectului identitar și național-statal românesc.

Din perspectivă istorică, confruntarea în Consiliul de Coroană de la Sinaia (1914)[3] între cele două tabere ce regrupează în interiorul lor cvasitotalitatea spectrului politic românesc apare cel puțin inegală. Pe de o parte, suveranul, Carol I,

---

[2] Pentru zbaterea și dezbaterea ce au marcat opinia publică și clasa politică a anilor premergători războiului mondial și a acelora ai neutralității, pentru argumentele pro și contra în favoarea uneia sau alteia dintre componentele proiectului național vezi Ema Nastovici, *România și Puterile Centrale în anii 1914-1916*, Editura Politică, București, 1979, și Anastasie Iordache, *Reorientarea politică a României și neutralitatea armată. 1914-1916,* Paideia, București, 1998.

[3] Pentru o prezentare mai largă a evenimentului vezi Ion Mamina, *Consilii de Coroană*, Editura Enciclopedică, București, 1997. Pentru mărturii ale unor participanți la Consiliul de Coroană din 1914 vezi Nicolae Iorga, *Istoria Românilor,* vol. X, partea 1, Editura Enciclopedică, București, 2011, I.G. Duca, *Raporturile unui ministru tânăr cu regele Carol,* Tipografia Corvin, București, 1933, Alexandru Marghiloman, *Note politice*, vol. 2, Editura Scripta, București, 1994.

precum și câțiva dintre fruntașii grupului politic conservator, între care Alexandru Marghiloman ori P.P. Carp, se declară deschis în favoarea onorării angajamentelor decurgând din tratatul de alianță cu Puterile Centrale încheiat în 1883. Considerentele fundamentând această opțiune transcend ideea asumării consecvente a unui curs de acțiune politică și diplomatică, dar care la data izbucnirii războiului își epuizase în mare parte potențialul, și fac referire și la o viziune asupra contextului geopolitic și geostrategic în care evolua România și care, alături de o victorie a taberei Puterilor Centrale în conflictul mondial, subliniază imensul potențial de insecuritate pe care Rusia îl reprezenta la adresa securității naționale a României[4]. Această opțiune favoriza, implicit, pentru cei de mai sus enunțați, și explicit, pentru figuri publice, precum Constantin Stere, ce se vor regăsi alături de aceștia în dezbaterea publică ulterioară, decizia de urmărire a obiectivelor naționale la est, în direcția Basarabiei[5]. De cealaltă parte, imensa majoritate a spectrului politic românesc a optat pentru neutralitate și respingerea oricăror legături cu dubla monarhie și Puterile Centrale, apreciind nu numai că legătura de alianță cu acestea își epuizase potențialul, dar și că o continuare a relației cu Puterile Centrale împotriva unui curs majoritar al opiniei publice defavorabil era de natură să producă daune ireparabile atât proiectului statal și național-

[4] Ema Nastovici, *op. cit.*, p. 62-66. Vezi și Gheorghe Cazan, Șerban Rădulescu-Zoner, *România și Tripla Alianță. 1878-1914*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1979.

[5] Pentru o trecere în revistă a acestor poziții în anii premergători declanșării Primului Război Mondial și pe parcursul neutralității românești vezi Gheorghe Zbuchea, *Despre problema basarabeană în politica externă a României în anii 1912-1916*, în Manuela Dobre, ed., *Istorie și ideologie*, Universitatea din București, București, 2003, http://ebooks.unibuc.ro/istorie/ideologie/index.htm.

identitar românesc, cât și cadrelor funcționale ale statului român modern[6]. De notat că în această tabără se regăsesc inclusiv componente importante ale spectrului politic conservator, oameni politici precum Take Ionescu ori Nicolae Filipescu urmând a se dovedi elemente importante ale acțiunii iredentiste românești și ale efortului promovării și susținerii demersurilor românești de împlinire și recunoaștere a Marii Uniri în anii ce vor urma. Divizarea ce se precizează pare a se contura în societatea românească în jurul chestiunii fundamentale a implicării și vectorului de urmat în acțiunea politică externă și militară românească în războiul mondial depășește, așadar, logica partizanatului politic. Neutralitatea în acest context nu reprezintă decât o etapă tranzitorie pe un drum care are la capătul său angajarea de o manieră decisivă a statului român în război de partea Antantei. Este important de precizat că niciunul dintre partizanii acestui curs de acțiune nu uită și nici nu neglijează factorul de instabilitate și insecuritate pe care îl putea reprezenta, în lipsa unor angajamente clare și ferme, dar și a unor garanții internaționale, Rusia. O parte a explicației pentru care neutralitatea armată a României are o așa de lungă durată rezidă și în dorința manifestă a guvernului român de a negocia și obține un acord clar și explicit reglementând implicarea și cursul acțiunii politice și militare a României în contextul alăturării sale Antantei[7].

Dincolo de acest prim nivel de dezbatere, extrem de vizibil în epocă, în presă și în dezbaterile politice, cursul campaniei anului 1916 și mai ales înfrângerile pe care armata română le va

---

[6] Anastasie Iordache, *op. cit.*, cu deosebire p. 164-200, Dumitru Preda, *România și Antanta: avatarurile unei mici puteri într-un război de coaliție: 1916-1917*, Institutul European, Iași, 1998.

[7] Ema Nastovici, *op. cit.*

acumula pe parcursul acestei campanii au deschis, atât în epocă, cât și în posteritatea evenimentelor, un dosar de dezbatere ce cuprinde câteva controverse extrem de puternice, care vor marca modul de receptare și interpretare a deciziilor politice și militare adoptate de conducerea României în anii războiului. Una dintre cele mai vocale controverse este aceea asupra pregătirii de război și capacității combative a armatei române și corpului său de comandă. Elemente ale unei astfel de dezbateri apăreau încă din anii neutralității, când, prin vocea unor fruntași ai opoziției parlamentare, precum Constantin Argetoianu (în dezbaterile la mesajul Tronului pe anul 1915)[8], ce criticau lipsa de decizie a acțiunii guvernamentale în pregătirea de război a armatei, precum și în intrarea în război, care făcuseră, în opinia acestora, ca statul român să piardă o serie de momente favorabile acțiunii pe parcursul primului an de război. În aceeași perioadă, se ridică o serie de întrebări, ce se vor amplifica ulterior, referitoare la procedurile și costurile achiziției furniturilor militare. Aceste incriminări cu privire la erorile și mai ales la nepregătirea evidentă a efortului militar se vor amplifica pe parcursul războiului. Avem în vedere în particular dezbaterile parlamentare din refugiu, din cadrul sesiunii parlamentare a anilor 1916-1917, când, deja prin vocea unor reprezentanți ai opoziției parlamentare precum Ion Grădișteanu (în cadrul Senatului)[9], se vor aduce acuzații la adresa autorităților guvernamentale cu privire la insuficienta susținere a efortului de război, precum și în sensul lipsei de funcționare, așa cum fusese negociat, a cooperării cu aliații, cu referire directă la ofensivele din Balcani și din Bucovina, promise și niciodată materializate

[8] Dezbaterile Adunării Deputaților, nr. 19, ședința din 18 decembrie 1915, p. 128-130.

[9] Institutul de Istorie și Teorie Militară, *Apărarea națională și Parlamentul României*, vol. I, Editura Militară, București, 1992, p. 294.

de o manieră semnificativă, dar și a modului în care trupele ruse destinate frontului românesc înțeleseseră să coopereze cu cele române, atât în operațiile din Dobrogea, cât și în cele din Câmpia Română. Situația va căpăta amploare odată cu armistițiul din decembrie 1917 de la Focșani și cu pacea de la București (martie 1918). Parlamentul rezultat din alegerile organizate de guvernul Alexandru Marghiloman în primăvara anului 1918 va relua și amplifica acuzele la adresa celor considerați vinovați de dezastrul țării – membrii administrației liberale Brătianu, dar și figuri militare și politice precum generalul Averescu, la acea dată în plină ascensiune, ca figură politică de prim rang, odată cu înființarea și dezvoltarea Ligii Poporului[10].

Dacă acuzele majorității conservatoare ale acestui parlament constituit în contextul ocupației militare a jumătate din teritoriul național de către inamic se vor dovedi la fel de efemere precum și viața sa, o altă temă de dezbatere/controversă politică vizând aceeași problematică a răspunderii pentru modul în care a fost pregătită și angajată în război armata română se va dovedi ceva mai durabilă, reprezentând în contextul politic agitat al sfârșitului războiului și al primilor ani ai României Mari platforma de afirmare politică a uneia din figurile politice ale perioadei în discuție – generalul, ulterior mareșalul Alexandru Averescu[11]. Celebrele „răspunderi" ale generalului Averescu, veritabil program politic al formațiunii politice pe care o lansa acesta în contextul politic al anului 1918 (Liga Poporului), au fost formulate într-o serie de articole publicate de acesta, în perioada aprilie – iunie 1918, în oficiosul

[10] *Ibidem*, p. 303-306.

[11] Pentru o analiză profundă a personalității și activității mareșalului Alexandru Averescu vezi excelenta biografie a acestuia aparținând lui Petre Otu, *Mareșalul Alexandru Averescu. Militarul, omul politic, legenda*, Editura Militară, București, 2005.

partidului său, „Îndreptarea"[12]. Articolele, ulterior reunite într-o broșură cu o largă răspândire, reprezentau o analiză coerentă și cu influență a cauzelor înfrângerilor înregistrate pe front în anul 1916 de către armata română, precum și a multor alte componente ale acțiunii politico-militare românești considerate a fi condus la starea de lucruri contemporană analizei. (Să nu uităm că la acea dată România era într-o situație deloc de invidiat, fiind la doar câteva luni de la pacea de la București, din martie 1918.) Demersul va avea însă un ecou limitat și o influență temporară în viața politică românească, în contextul în care chiar autorul acestuia s-a dovedit neinteresat în a-l urmări până la consecințele sale ultime – reformarea din temelii a vieții politice românești[13].

Un al doilea plan în care s-a purtat o dezbatere importantă și s-au înregistrat, nu o dată, controverse asupra tematicii de interes a prezentului demers – decizia de intrare a României în primul război – și asupra caracterului însuși al războiului purtat de români în anii 1916-1919 este cel al posterității, al istoriei și istoriografiei dedicate subiectului. Nevoile procesului de construcție național-identitară și administrativ-statală a României Mari au dus la coagularea rapidă a unei mitologii politice și la promovarea, cu scopul oferirii unor repere identitare și legitimante comune pentru opera de construcție a statului național-unitar, unor elemente cu rezonanță universală în spațiul românesc[14]. Biserica ortodoxă, monarhia, armata

[12] Mareșal Alexandru Averescu, *Răspunderile* (cuvânt înainte, Florin Constantiniu, ediție și note de Constantin Schifirneț), Albatros, București, 1999.

[13] Petre Otu, *op. cit.*, cu precădere paginile 260-265 și urm.

[14] Dezbaterea asupra construcției național-identitare, atât în anii interbelici, cât și ulterior, de la perioada celui de Al Doilea Război Mondial la anii regimului național-comunist, este una intensă în istoriografia românească postcomunistă. Unul dintre reperele acestei dezbateri ce suscită

au fost reperele imuabile ale unei construcții ce căuta a pune la bazele sale elemente de necontestat pentru societatea contemporană evenimentelor. Imaginea participării României la Primul Război Mondial, asociată acestui efort de construcție național-identitară și de stabilire a unei mitologii naționale comune, este istoria războiului pentru reîntregirea națională aparținând lui Constatin Kirițescu[15]. Sinteză de proporții și efort interpretativ pe care doar sinteza monografică de mari proporții a Serviciului Istoric al Armatei[16] o putea concura în epocă, dar și ulterior, istoria lui Kirițescu a oferit și reflectat pe deplin imaginea unui efort politic, economic, social și militar ce s-a conjugat într-un scop comun ce avea să fie încununat în acel atât de contradictoriu, dar și important an al vieții noastre naționale – 1918. Îndreptățirea războiului, care devine „al nostru", un „război al reîntregirii noastre", este de necontestat, alegerea și opțiunile în obiectivele propuse și derularea efortului de război sunt justificate, unele dintre „greșeli" și „răspunderi", admise; o mare parte a răspunderii pentru înfrângerile militare

---

cel puțin controverse este demersul aparținând lui Lucian Boia, *Două secole de mitologie națională*, Humanitas, București, 1999. Se adaugă altele, precum cel al lui Sorin Mitu, *Re-searching the Nation: The Romanian File. Studies and Selected Bibliography on Romanian Nationalism*, International Book Access, Cluj-Napoca, 2008. Din punctul nostru de vedere, fără a dori să intrăm în polemica semnalată, considerăm că evoluția pe care o cunoaște istoria și istoriografia românească, laolaltă cu eforturile pe care le putem identifica ale autorităților române concurând la construcția național-identitară reprezintă un caz perfect, ilustrând demersul teoretic asupra imaginarului național și construcției național-identitare aparținând lui Benedict Anderson, *L'imaginaire national. Réflexions sur l'origine et l'essor du nationalisme,* La Decouverte, Paris, 2002.

[15] Constantin Kirițescu, *Istoria Războiului pentru Întregirea României*, 3 vol., Institutul de Arte Grafice „România Nouă", București, 1922-1924.

[16] *România în războiul mondial. 1916-1919*, 4 vol., Monitorul Oficial și Imprimeriile Statului, București, 1934-1946.

este pusă în sarcina defectuoasei colaborări cu aliatul rus ori a vicisitudinilor susținerii și respectării unor angajamente luate de aliații occidentali din cauza căilor de comunicații lungi și nesigure ori a altor factori intervenind în economia analizei. Dezbateri colaterale asupra planificării de război ori asupra modului conducerii efortului de război și operațiilor militare sunt direcționate către dezbaterea de specialitate, cu un ecou și publicitate cu mult restrânse. Contestarea acestei imagini este, în anii interbelici, doar una sectară, iar ea vine din partea unei formațiuni politice cu rădăcini și ideologie receptate ca străine de corpul politic și de opinia politică românească – Partidul Comunist[17]. Punctul de vedere al acestuia, ce făcea din România un stat imperialist, iar din războiul de reîntregire națională unul de anexiune și colonizare, a fost respins ca expresie a intereselor politice și teritoriale a ceea ce era considerat a fi, pe bună dreptate, patronul din umbră al mișcării comuniste românești – statul sovietic. Din păcate pentru România, cursul evenimentelor și sovietizarea societății românești consecutive celui de Al Doilea Război Mondial vor face din acest punct de vedere, dar mai ales din formațiunea politică în discuție puterea politică dominantă în societatea și statul român.

Considerând, potrivit unei celebre poziții staliniste, că istoria nu este nimic altceva decât politică proiectată în trecut[18], Partidul Comunist a procedat și în plan istoric, precum în celelalte domenii ale vieții societății românești, la un amplu proces de rescriere și reinterpretare în cheie marxistă (a

---

[17] Una dintre cele mai noi tratări ale subiectului îi aparține lui Stelian Tănase, *Clienții lu' tanti Varvara: istorii clandestine*, Humanitas, București, 2005.

[18] *Apud* Cécile Vaissié, *La fabrique de l'homme nouveau après Staline: Les arts et la culture dans le projet soviétique*, Presses Universitaires de Rennes, Rennes, 2016, p. 7.

se citi stalinistă) a istoriei naționale. Participarea României la Primul Război Mondial, decizia de intrare în război, caracterul războiului au fost cu totul rescrise prin demersul inițiatic la care proceda cel care va domina vreme de mai bine de un deceniu istoria românească – Mihail Roller. Istoria RPR apărută în 1948[19] este instrumentul director al acestui efort de restructurare din temelii a istoriei și istoriografiei românești. În cazul subiectului nostru de interes, dincolo de fragmentarea funcție de evenimente de referință cu totul străine societății și istoriei românești a analizei participării statului român la Primul Război Mondial, principala teză care se regăsește în consonanță cu poziția comuniștilor români din anii interbelici este cea a caracterului imperialist, condamnabil al angajării României în război. Această teză susține doar implicit ceea ce fusese afirmat explicit în anii interbelici și anume caracterul ilegitim al unirii din 1918. Schimbarea de poziție în societate, dar mai ales nevoile de legitimare într-un context societal ostil au condus la această nuanțare importantă a tezei de sorginte stalinistă în discuție. Întregul război este expediat în câteva pagini, cu mult mai puține decât cele consacrate victoriei Marii Revoluții Socialiste din Octombrie, care, de altfel, întrerupe cursul logic al analizei subiectului și aruncă în derizoriu în special analiza evenimentelor ce au condus la Marea Unire din 1918. Poziții sectare, dar și acțiuni izolate legate de evoluția mișcării muncitorești, politice ori sindicale sunt ridicate la rangul de fapte relevante și determinante pentru evoluția istoriei românești în contextul Primului Război Mondial. Poziția ca atare este susținută într-un context istoriografic în care mărturii – documentare ori memorialiste – precum și analize

[19] Mihail Roller, *Istoria RPR: manual unic pentru clasa a XI-a medie*, Editura de Stat, București, 1948.

istoriografice sunt interzise, iar corpul profesioniștilor în istorie este decimat[20].

Recuperarea, revenirea la o interpretare echilibrată și la o imagine cât mai aproape de evenimente în planul istoriografic românesc, este una dificilă. Chiar după moartea lui Roller și în contextul mutațiilor produse în strategia politică legitimatoare a PCR din perioada 1958-1960, discuții pentru conținutul și interpretările conținute de volumele istoriei României în lucru sub egida Academiei Române suscitau confruntări de durată și substanță între adepții caracterului just, național, al participării României la Primul Război Mondial și cei ai vechii teze ce făcea din România o participantă la un război imperialist de agresiune și anexiune[21]. Modificarea de ton și analiză se va produce în contextul relansării în ton naționalist a dispozitivului legitimator al PCR, iar tranșarea disputei va surveni prin intervenția directă a conducerii superioare de partid (discursul lui Ceaușescu din 27 octombrie 1965, la întâlnirea cu cadrele Institutului de Istorie a Partidului)[22].

Recuperarea ulterioară a istoriei Războiului de Reîntregire Națională este una treptată și cuprinde etape succesive de interpretare și reinterpretare a evenimentelor printr-o acumulare de analiză și demers restitutoriu. Punctele de maxim ale acestui efort sunt publicarea într-o nouă ediție, în 1989, a

[20] Felician Velimirovici, *Istorie și istorici în România comunistă (1948-1989)*, Editura Mega, Cluj-Napoca, 2015, cu deosebire p. 30-86.

[21] Vezi Florin Constantiniu, *De la Răutu și Roller la Mușat și Ardeleanu*, Editura Enciclopedică, București, 2007, p. 195-210; Apostol Stan, *Istorie și politică în România comunistă*, Editura Curtea Veche, București, 2010, p. 101-102.

[22] Stenograma întâlnirii cu cadrele Institutului de Istorie a Partidului pentru elaborarea Istoriei PCR, Arhivele Naționale Istorice Centrale Fond CC al PCR, Cancelarie, Dosar 149/1965, f. 2-26.

faimoasei istorii a Războiului de Reîntregire Națională a lui Constatin Kirițescu[23], dar și monografia în două volume dedicată Primului Război Mondial ce apărea în 1987[24] și care conținea, pentru prima oară în anii comunismului, referiri directe la evenimente sensibile până atunci tabu – confruntările din Basarabia dintre trupele române și sovietice, cele de pe teritoriul național în procesul de evacuare a trupelor ruse bolșevizate de pe frontul românesc, dar și războiul împotriva Republicii Ungare a Sfaturilor.

---

[23] Constantin Kirițescu, *op. cit.*, 2 vol., Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1989.

[24] *România în anii primului război mondial. Caracterul drept, eliberator al participării României la război*, 2 vol., Editura Militară, București, 1987.

TITU MAIORESCU ŞI DIPLOMAŢIA PUTERILOR CENTRALE ÎN IANUARIE–AUGUST 1916

Sorin Cristescu[1]

ABSTRACT

Since January 1916 the diplomats of the Central Powers considered that a replacement of the government led by Ion I.C. Bratianu by a conservatory one led by Titu Maiorescu would be a firm guarantee for the neutrality of Romania till the end of the war. Brătianu and King Ferdinand will deceive the diplomats of Wienna and Berlin in the following months till in the last minute, promising them the fulfilment of their desire.

Keywords: *neutrality, government, war, alliance.*

Din multele telegrame trimise sau primite de reprezentantul diplomatic al Austro-Ungariei la Bucureşti, contele Ottokar Czernin[2], aflate la Arhivele Naţionale Istorice Centrale (A.N.I.C.) în fondul Microfilme Austria, rolele 220 şi 221, un interes deosebit prezintă acelea în care diplomatul Vienei susţine, alături de reprezentantul Berlinului, că singura soluţie

---

[1] Lector univ. dr., Universitatea „Spiru Haret", Bucureşti, cercetător ştiinţific gr. III, Institutul pentru Studii Politice de Apărare şi Istorie Militară, Bucureşti.

[2] Ottokar Czernin von und zu Chudenitz, (1872-1932), conte, diplomat austro-ungar, ministru plenipotenţiar la Haga (1899-1902), apropiat al arhiducelui Franz Ferdinand, ministru plenipotenţiar la Bucureşti (12/25 octombrie 1913-14/27 august 1916), ministru de Externe (22 decembrie 1916-14 aprilie 1918).

eficientă pentru a păstra neutralitatea României ar fi formarea unui guvern condus de Titu Maiorescu, fost lider conservator, fost preşedinte al Consiliului de Miniştri (28 martie 1912 – 31 decembrie 1913, ambele date pe stil vechi) cunoscut încă din tinereţe pentru concepţiile sale filogermane.

Problema a fost abordată şi într-o lucrare mai veche, dar nu mai puţin valoroasă, unde lucrurile sunt prezentate astfel: „[...] din cercurile guvernamentale şi ale Palatului se lasă să se strecoare zvonul că regele [Ferdinand] nu ar mai avea încredere în Ion I.C. Brătianu. Imediat zvonul prinde printre diplomaţii Puterilor Centrale. Von dem Bussche[3] şi Czernin se duc la Marghiloman și Maiorescu”[4].

Cercetând memorialistica vremii, aflăm că ministrul plenipotenţiar german, care revenise la Bucureşti la 11/24 ianuarie 1916, după un concediu de două săptămâni la Berlin, a cerut şi a obţinut chiar în ziua următoare, 12/25 ianuarie, o audienţă la regele Ferdinand, pe care o va relata mai întâi lui Marghiloman: „[...] a spus verde regelui că Germania nu se mai poate încrede în dl Brătianu şi că nu i se va mai face nicio comunicare. O picătură mai mult ar face vasul să debordeze. A adăugat că Statul-Major german era de părere că trebuie să se adreseze un ultimatum României, Germania neputând avea în flancul ei, pentru operaţiile ulterioare, o armată poate vrăşmaşe,

---

[3] Hilmar von dem Bussche-Haddenhausen, (1867-1939), diplomat german, ministru plenipotenţiar la Bucureşti (6/19 septembrie 1914 – 15/28 august 1916). Despre cariera sa vezi pe larg Claudiu-Lucian Topor, *Ultimul plenipotenţiar al Germaniei imperiale acreditat la Bucureşti,* în *Diplomaţie, societate şi mondenităţi. Sfârşit de „Belle Époque” în lumea românească,* coordonatori Claudiu-Lucian Topor, Alexandru Istrate, Daniel Cain, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza” din Iaşi, 2015, p. 229-240.

[4] Ion Bulei, *Arcul aşteptării 1914-1915-1916,* Editura Eminescu, Bucureşti, 1981, p. 311.

dar că bineînțeles Statul-Major este cel care va hotărî aceasta... Regele a dat impresia clară că nu mai avea nici el încredere în Brătianu, dar a spus că, în momentul de față, a merge alături de Germania era o imposibilitate. Bussche: «Aceasta nu o cere nimeni, şi neutralitatea României, asigurată, ajunge». Apoi s-a vorbit de schimbare de Guvern și Bussche a înțeles că Brătianu căuta să-l convingă pe rege că, în cazul acesta, el, regele, nu ar mai putea conta pe armată; Busche a căutat să-l liniştească pe rege în această privință..."[5]

Acelaşi Bussche a mers a doua zi, 13/26 ianuarie, la Titu Maiorescu și i-a spus un lucru pe care nu i-l spusese lui Marghiloman sau poate că acesta nu l-a consemnat: „Că regele nu mai are încredere în Brătianu, dar are cea mai mare încredere în mine."[6]

Iată de la cine pornise zvonul; în fond, era normal ca în condițiile în care Germania își arătase vădit iritarea să se încerce o soluție de aplanare a tensiunilor, după principiul franțuzesc *promettre c'est noble, tenir c'est burgeois*. Se va ajunge în felul acesta la o operațiune de „intoxicare" a diplomaților Puterilor Centrale, promițându-li-se luni de zile, până în ultima clipă, o soluție care nu avea de ce să fie onorată.

Peste câteva zile, Czernin este cel care sondează disponibilitatea lui Titu Maiorescu de a accepta o eventuală ofertă a regelui Ferdinand de a forma un nou guvern. Discuția a avut loc pe 19 ianuarie/1 februarie 1916: „Czernin la mine, că a fost ieri la rege, că l-a găsit cu puțină încredere pentru Brătianu, dar că regele nu vede cum să-l poată înlocui, că are încredere în mine, dar că nu crede că aş putea forma un Minister viabil

---

[5] Al. Marghiloman, *Note politice,* ediție Stelian Neagoe, vol. I, Editura Scripta, Bucureşti, 1993, p. 375.

[6] Titu Maiorescu, *România şi Războiul Mondial, Însemnări zilnice inedite*, ediție Stelian Neagoe, Editura Machiavelli, Bucureşti, 1999, p. 113.

contra lui Brătianu; că eu să vorbesc cu regele pentru a-l hotărî, declarându-i că mă cred în stare a forma un asemenea Minister, cu atât mai mult cu cât astăzi Puterile Centrale nu cer de la noi decât o singură neutralitate. Eu i-am răspuns evaziv, că nu pot cere regelui propria mea numire. Hotărârea mea este de a nu mă pune înainte, ci de a aştepta ca regele să ia iniţiativa de a mă chema cel puţin la o simplă consultare. *În orice caz, acţiunea mea nu poate şi nu trebuie să fie determinată de sfaturile şi trebuinţele miniştrilor străini. (subl.n. – S.C.)*"[7] O atitudine de demnitate a fostului lider junimist.

Din acest moment, diplomaţii Puterilor Centrale acreditaţi la Bucureşti declanşează o campanie de intimidare, căutând să impună un guvern conservator, considerat de cei de la Viena şi Berlin ca singura garanţie a unei neutralităţi corecte a României până la sfârşit. Pe parcursul acestor discuţii diplomatice se vor vădi însă trăsăturile de caracter ale liderilor politici români. Putem vedea tactul şi mai ales clarviziunea preşedintelui Consiliului de Miniştri: „Brătianu nu ne este ostil, doar că este ferm convins că victoria va aparţine Antantei şi din acest motiv se străduieşte să nu o supere."[8]

Putem vedea naivitatea dusă până la ignorarea realităţii de care dă dovadă P.P. Carp când, după două luni de ofensivă rusească, spune regelui Ferdinand „că el este de părere că victoria începe să se încline categoric în favoarea Puterilor Centrale. Chiar dacă lucrurile nu ar sta aşa, România are totuşi toate motivele să treacă de partea Puterilor Centrale şi să le ajute să câştige victoria...".[9]

Putem vedea buna credinţă a lui Titu Maiorescu care îi spune lui Bussche: „Carp vrea război cu Rusia, eu vreau neutralitate

---

[7] *Ibidem*, p. 115.
[8] A.N.I.C. Microfilme Austria, rola 221, cadrul 407
[9] A.N.I.C. Microfilme Austria, rola 221, cadrul 587

cinstită şi aceasta cred că o vrea şi majoritatea țării"[10]. În egală măsură, apare însă disponibilitatea spre compromis a lui Titu Maiorescu, care, cu patru zile înainte de intrarea României în război, spune că „este dispus să ofere regelui serviciile sale. Îi va spune că este în stare ca în decurs de zece minute să formeze un guvern pentru liniştirea situației, care nu va urmări la început decât să creeze o situație normală prin respectarea neutralității. În acest caz îl va menaja pe Brătianu şi îi va declara că el, Maiorescu, nu va figura decât ca locțiitor şi că după rezolvarea crizei îi va ceda locul dlui Brătianu, pentru ca acesta să-şi poată realiza programul de reforme interne: reforma electorală etc. *El este dispus să-şi asume „oprobiul distrugerii idealului național şi să-l acopere pe rege". (subl.n. S.C.)*[11] Şi mai trist este modul în care, în preziua intrării României în luptă, Maiorescu îl informează pe Czernin că regele Ferdinand „este hotărât pentru război."

La fel de evident însă din telegramele lui Czernin răzbate disperarea diplomatului pentru faptul că prea puțini lideri politici români sunt dispuşi să susțină interesele Puterilor Centrale. În ziua decisivă a Consiliului de Coroană de la Cotroceni sunt patru asemenea lideri: P.P. Carp, Al. Marghiloman, Titu Maiorescu şi Theodor Rosetti. Pe alți „germanofili" Czernin nu i-a văzut, cu excepția lui C. Stere.

Telegramele diplomatice rămân documente istorice de prim rang, care ne arată că nu se poate face o politică de sentimente şi principii împotriva realităților evidente şi, de asemenea, că nu se poate face vreo construcție europeană, indiferent în ce scop, fără aportul României şi al Bulgariei.

---

[10] *Ibidem*, p. 147.

[11] A.N.I.C. Microfilme Austria, rola 221, cadrul 551

*

Czernin către Burian[12]

București, [1] 14 ianuarie 1916

Z 3 A-D/P Strict secret.

Subiect: discuție cu dl Emanoil Porumbaru despre chestiunea ungaro-română.

Ex. Sale Dl Ministru de Externe Stephan Baron Burian

Am avut o discuție mai lungă cu ministrul Afacerilor Străine, în care acesta, chipurile din înalt ordin, a adus în discuție situația românilor din Ungaria. Ministrul a făcut acest lucru fără niciun fel de forme protocolare, subliniind caracterul absolut personal și neoficial al discuției și precizând, firește, că această chestiune exclusiv internă a Ungariei nici nu ar putea fi discutată oficial de noi doi. Dar pornind de la această premisă, er vrea să-mi atragă atenția asupra faptului că acele concesii pentru românii de la noi nu reprezintă doar o chestiune vitală pentru interesele Ungariei, dar și aici ar putea schimba dintr-o dată totul, anihilând sursa actualei campanii de instigare împotriva noastră. La aceste ample explicații, ministrul a adăugat și rugămintea ca eu să intervin pe lângă Ex.V. în acest sens.

Dl ministru al Afacerilor Străine face parte din cei cărora Mântuitorul le-a promis Împărăția Cerurilor pentru calitățile lor spirituale. Abstracție făcând de această calitate care-i asigură mai mult avantaje de natură personală, dl Porumbaru se distinge prin faptul că odată ce a priceput ceea ce aude este în stare să redea acel lucru *ad literam* și din acest motiv am

---

[12] Stephan Burian von Rajecz, (1851-1922) conte, diplomat și om politic austro-ungar, ministru plenipotențiar la Sofia (1887-1895), la Stuttgart (1896-1897), la Atena (1897-1903), ministru de Finanțe (1903-1912), ministru pe lângă suveran (10 iunie 1913 – 13 ianuarie 1915), ministru de Externe (13 ianuarie 1915 – 22 decembrie 1916).

considerat recomandabil să-i explic dlui ministru punctul meu personal de vedere în această chestiune o dată pentru totdeauna, pentru că am certitudinea că în felul acesta va ajunge atât la cunoştinţa M.S. Regelui, cât şi a celorlaţi miniştri.

Am spus dlui ministru că, judecând chiar după afirmaţiile sale, această chestiune prezintă două faţete diferite.

Prima faţetă este cea a unei chestiuni de natură exclusiv internă a Ungariei, care se poate formula astfel: ce efect ar avea asupra Ungariei însăşi concesiile pentru românii din Ungaria? Ministrul a trebuit să admită că această faţetă a chestiunii nu priveşte în niciun fel România, pentru că la urma urmei guvernul dlui Brătianu are altă misiune decât aceea de a tutela guvernul dlui Tisza[13] şi oricum nu este chemat să vegheze la viitoarea prosperitate a Ungariei. Din acest motiv l-aş sfătui să lase asemenea griji în seama guvernului ungar şi să-şi concentreze ideile lui creatoare asupra prosperităţii României.

A doua faţetă a chestiunii se referă la ceea ce a subliniat ministrul, anume efectul pe care asemenea concesii l-ar avea asupra regatului român şi în această privinţă recunosc că problema este de competenţa sa, deşi în mod indirect. Ministrul ştie că în trecut dl Tisza a purtat negocieri îndelungate cu liderii românilor [din Ungaria] şi se poate deduce că Preşedintele de Consiliu ungar a încercat să ajungă la o înţelegere deplină (între români şi unguri[14]). Acest lucru s-a întâmplat înainte de izbucnirea războiului şi independent de regatul român. Dacă s-ar fi ajuns atunci la o reuşită deplină a negocierilor, efectul presupus asupra României ar fi fost categoric îmbucurător, la fel şi pentru mine ca exponent al intereselor austro-ungare, pentru că ar fi luat ceva din apa de la moara instigatorilor de

[13] István Tisza (1861-1918) om politic ungur, prim-ministru al Ungariei (1903-1905 şi 1913-1917), asasinat la 31 octombrie 1918.

[14] Cuvintele din paranteză au fost tăiate. n.a.

aici. Nu vreau să spun mai multe despre motivele pentru care aceste tratative au eşuat, dar, categoric, atitudinea tacit sugerată atunci de guvernul României, care i-a îndemnat pe românii de la noi să ceară tot mai mult, nu a rămas fără urmări.

După izbucnirea războiului însă, această a doua faţetă a chestiunii s-a schimbat radical. Înainte de război, nici cel mai prost (*dummste*) dintre români n-ar fi putut să creadă că puternica şi marea monarhie austro-ungară va duce o politică *ad captandam benevolentiam Rumanie.* Astăzi, când ne confruntăm cu o lume întreagă de duşmani, concesiile pe plan intern în Ungaria ar trezi în mintea celor de aici ideea greşită că acest lucru se face *din cauza* României şi atunci efectul ar fi exact opus celui scontat: toată România, în măsura în care aceasta este reprezentată de o opinie publică duşmănoasă, ar scoate un strigăt de triumf şi ar declara: iată dovada că Austro-Ungaria începe să se clatine!

Aceleaşi motive pentru care eu, înainte de război, aş fi privit cu ochi buni concesiile acordate românilor din Ungaria mă silesc acum să mă tem de aşa ceva şi de aceea rămân la părerea mea că aceste concesii trebuiesc acordate numai după încheierea păcii.

Dl ministru a luat la cunoştinţă explicaţiile mele, bineînţeles fără să fie de acord cu ele.

Pro foro interno adaug la acest scurt raport faptul că eu – aşa cum ştie Ex.V. – aş fi salutat înainte de război semnarea unui compromis ungaro-român, iar astăzi afirm că soluţionarea acestei probleme ar fi o pârghie menită să determine aducerea la putere a unui guvern conservator – P.P. Carp, Titu Maiorescu, eventual Al. Marghiloman. Atâta vreme însă cât conduce Brătianu, asemenea concesii n-ar aduce niciun avantaj, ba ar fi de-a dreptul periculoase.

(A.N.I.C., Microfilme Austria, rola 221, cadrele 422-424.)

*

Czernin către Burian

București, [12] 25 ianuarie 1916

Telegrama nr. 95 Strict secretă.

Situația politică.

Astăzi, colegul meu german a comunicat regelui, conform instrucțiunilor primite, că Germania nu mai poate tolera politica nesinceră a dlui Brătianu. Ar trebui ca regele măcar să remanieze guvernul cu elemente favorabile nouă, ca de pildă dl Titu Maiorescu. De asemenea, i-a zis regelui că Brătianu nu a spus adevărul când a promis că va retrage trupele de la frontieră și în multe alte cazuri, așa că este evidentă politica sa nesinceră. Doar cu câteva zile în urmă, dl Porumbaru a spus ministrului plenipotențiar bulgar că România vrea să cucerească Transilvania și că Bulgaria va trebui să rămână atunci neutră. Din toate acestea se vede clar jocul fals al dlui Brătianu, iar el, Bussche, trebuie să atragă atenția regelui că o continuare a acestei politici va duce la ruptură și război. Generalul Falkenhayn[15] este cel mai pornit împotriva factorilor decidenți de aici, și regele să se gândească la ce urmări vor fi dacă va mai tolera această politică. În continuare, colegul german a subliniat faptul că mai cu seamă în chestiunea exportului de cereale pentru noi așteptăm să fim tratați cu deplină loialitate etc.

Se pare că M.S. Regele ar fi fost impresionat de acest limbaj, dar ar fi subliniat că nu se poate sprijini pe o altă majoritate [parlamentară] decât cea liberală, pentru că altminteri ar fi el însuși cel mai expus [atacurilor] legate de politică și ar fi făcut personal responsabil de eventualele urmări.

---

[15] Erich von Falkenhayn (1861-1922), general german, ministru de Război (8 iulie 1913–20 ianuarie 1915), șef al Marelui Stat-Major (14 septembrie 1914–29 august 1916). Ulterior, comandant al Armatei 9, cu care a participat la campania din România (6 septembrie 1916 – iulie 1917).

La replica ministrului plenipotențiar german că el, ministrul, „se consideră îndreptățit să raporteze Berlinului că guvernul Brătianu, ostil nouă [Puterilor Centrale] va fi menținut la guvernare”, regele a răspuns că el „nu a spus așa ceva” și s-a lansat în tot felul de răspunsuri dilatorii.

Impresia mea generală după relatarea pe care mi-a făcut-o colegul german este că M.S. NU îl va demite pe dl Brătianu, dar că acesta din urmă va adopta probabil o atitudine mai conciliantă.

Săptămâna asta o să mă duc şi eu la rege, aşa că rog să mi se trimită eventuale instrucțiuni.

(A.N.I.C., Microfilme Austria, rola 221, cadrele 425-426.)

*

Czernin către Burian

București, [15] 28 ianuarie 1916

Z 6 A-C/P Strict secret.

Conținut: şansele pe care le-ar avea un ultimatum adresat României.

Toată evoluția războiului european impune categoric soluționarea finală a chestiunii româneşti. Desigur, nu sunt surd la argumentele celor care nu mai vor o cooperare a României pentru că le convine mai mult să aibă ca vecin în viitor o Românie mică și izolată decât una întărită prin anexarea Basarabiei. Și înțeleg prea bine că aceste argumente au o mare importanță din punctul de vedere ungar. Deşi trebuie să spun la fel de deschis că după părerea mea acest argument nu are aceeaşi însemnătate nici din punctul de vedere austriac, şi nici din cel al germanilor din Reich, înțeleg pe deplin că situația noastră militară este atât de favorabilă, încât nu mai avem nevoie de cooperarea militară a României și din acest motiv este mai bine să terminăm acest război fără ajutorul României.

Dar problema se pune altfel. Nu mai avem nevoie astăzi de cooperarea militară a României, însă, din mai multe motive, avem nevoie de neutralitatea ei binevoitoare. Mai întâi, situația aceasta cu un guvern care stă la pândă gata să ne înfigă un pumnal în spate nu este suportabilă pe termen lung, pentru că trebuie să avem mereu în vedere că la primul eşec pericolul românesc va reveni în prim plan în toată amploarea sa şi, în al doilea rând, dar înainte de toate, prin problema aprovizionării noastre cu alimente suntem direct dependenți de un export de cereale fără dificultăți. Din câte am auzit din surse competente, consider că această problemă capătă o importanță tot mai mare. Nenumăratele şicane pe care le-am văzut şi la care trebuie să ne aşteptăm în continuare vor fi în mod special deranjante când se va pune pe picioare o nouă şi mare afacere cu cereale de la recolta pe acest an.

Nu este adevărat că nu putem exporta mai mult decât o facem acum, pentru că, dacă s-ar putea lucra pe Dunăre la fel ca în timpurile de pace, atunci am reuşi ca dintr-o singură lovitură să ne rezolvăm toate problemele.

Ultimele mari achiziții ale britanicilor ne-au arătat din nou, cât se poate de clar, că acest guvern este gata la orice act de trădare şi nu vom putea să ştim ziua când va repeta aşa ceva şi nici ce surpriză ne va aduce ziua de mâine.

Câtă vreme va mai sta la putere, acest guvern este absolut exclus să-l putem determina la o schimbare radicală de tactică. Un ton energic poate determina o îmbunătățire pentru câteva ore sau câteva zile a situației, dar la o transformare deplină nu se va putea ajunge. O asemenea transformare nu va putea fi obținută decât atunci când vom înlătura în fine acest guvern şi vom impune o guvernare conservatoare.

Ideea unui ultimatum, care apare adesea astăzi la factorii noştri decidenți, consider că trebuie să fie înțeleasă aşa cum

trebuie pentru a ne putea duce la succes. Un ultimatum în care noi să-i spunem României că, dacă nu va porni împotriva Rusiei în decurs de 24 de ore, se va afla în stare de război cu Puterile Centrale este după părerea mea o imposibilitate pentru că o Românie nepregătită nici militar, şi nici politic nu poate accepta o asemenea pretenţie şi pentru că urmările unui asemenea demers ar declanşa aici o teamă vecină cu panica, încât este foarte posibil ca să obţinem rezultatul contrar, adică Brătianu să se arunce pur şi simplu în braţele ruşilor. Dl Brătianu mi-a spus chiar el, cu câteva zile în urmă, într-o discuţie, dar într-un cu totul alt context: „O pătrundere a trupelor ruse nu ar putea fi *oprită* azi de România, dar acest lucru nu schimbă cu nimic situaţia, adică regimentele de la frontieră ar deschide focul." De aici rezultă că dl Preşedinte de Consiliu are convingerea corectă că un război declanşat împotriva Rusiei de pe o zi pe alta ar avea drept consecinţă o inevitabilă invazie rusească. Acest argument cântăreşte atât de greu, adică perspectiva că ruşii vor cotropi nu doar Moldova şi că nu se vor opri decât la Bucureşti este atât de înspăimântătoare, încât sunt convins că, dacă dl Brătianu ar trebui să renunţe la neutralitate, mai curând i-ar chema pe ruşi în ţară ca prieteni decât să se vadă silit să-i lase să pătrundă ca inamici.

Dar, aşa cum am spus încă de la începutul acestui raport: nu avem nevoie de nicio colaborare. Din motive politice vrem să lăsăm România la o parte, din acest motiv nu avem nevoie să prezentăm un asemenea ultimatum agresiv şi deloc sigur în rezultatul său, dar putem şi trebuie să prezentăm României un altfel de ultimatum, cu o cu totul altă intenţie şi o cu totul altă finalitate. Dacă colegul meu german şi cu mine am primi misiunea să spunem regelui Ferdinand că nu mai suntem dispuşi să tolerăm şicanele guvernului Brătianu şi că cerem demiterea acestui guvern şi numirea unuia conservator, favorabil nouă, în

decurs de 24 de ore sau avem instrucțiuni ca să ne cerem pașapoartele, cred că pot să afirm că probabilitatea ca nu doar regele, ci întreg guvernul să se conformeze acestei pretenții este atât de mare, încât ar putea fi considerată o certitudine. Acest fruct cu coacere lentă este de acum copt şi numeroase indicii îmi permit să afirm că, la ora actuală, teama României de Puterile Centrale este cel puțin la fel de mare precum cea de Rusia şi, dacă ar avea de ales între a lăsa să cadă guvernul de acum sau să intre în război, toată România nu ar ezita nicio clipă în a-l sacrifica pe dl Brătianu. Dacă impunem un guvern condus de Titu Maiorescu, atunci am obținut totul şi nu doar ceea ce se poate obține, ci tot ceea ce doreşte Ex.V. Nu o cooperare [militară], căci în orice caz şi dl Maiorescu s-ar revolta la aşa ceva, dar cea mai amplă, mai sigură şi mai binevoitoare neutralitate, care ne-ar da posibilitatea să transportăm la noi, fără nicio problemă, toate cantitățile de cereale româneşti, care ne va permite să avem, în fine, nişte relații de adevărată bună vecinătate, ce va face să înceteze multele şi zilnicele şicane şi fricțiuni şi care ne-ar da siguranța că nicio constelație momentan nefavorabilă sau momente grele de natură militară nu vor mai fi exploatate de România ca să ne sară în spate. Dl Maiorescu mi-a spus, cu câteva zile în urmă[16], că, dacă ar veni el la putere, ar coopta câțiva miniştri liberali „mai buni" în cabinetul său, pentru a face față confruntărilor parlamentare. Dar am putea să acceptăm aşa ceva deoarece personalitatea lui Maiorescu ar fi o garanție pentru tot ce vrem noi.

Repet: situația este coaptă pentru o asemenea lovitură. Este coaptă în România, pentru că forța Puterilor Centrale nu

[16] Afirmație neconfirmată de jurnalul lui Titu Maiorescu, ea va apărea mai târziu. O discuție cu Czernin este consemnată la 4/17 decembrie 1915: „[…] dacă este adevărat ce i s-a spus, că am primit de la Rege indicație despre venirea mea la Guvern. Am răspuns, fireşte, negativ." (Titu Maiorescu, *op. cit.*, p. 102).

mai este subestimată aici şi cred că se va coace şi la Berlin, pentru că mă tem că, în viitorul apropiat, noile negocieri ale domnilor Sobotka, Klein şi Melchior vor dovedi că dl Brătianu ține în rezervă o mulțime de secături şi ne pregăteşte noi greutăți.

Colegul meu german, căruia i-am explicat pe larg ideea mea, mi-a declarat că în mare este de acord cu concepțiile mele şi vrea să scrie în acest sens dlui von Jagow[17]. Scrisoarea sa personală strict secretă despre această temă va pleca sâmbătă după-amiază către dl secretar de stat.

Din câte se poate prevedea viitorul, consider că momentul potrivit pentru demersul mai sus menționat va veni atunci când se va rezolva problema grecească. Dacă trupele Antantei vor fi aruncate din Salonic, marele efect moral al acestei victorii va acționa împreună cu faptul că atâtea forțe militare vor fi libere [pentru alte misiuni].

Planul prezentat mai sus poate reuşi numai dacă România, care pare destul de bine orientată asupra operațiunilor noastre militare, va *crede* cu certitudine că putem să purtăm război cu ea; dacă va crede acest lucru, atunci îşi va veni în fire mai repede decât se crede probabil la Viena şi Berlin şi se va supune pretențiilor noastre.

După sosirea telegramei Ex.V. nr. 58 din 27 ianuarie, aş vrea să adaug în completarea acestui raport că din aceleaşi motive ca şi Ex.V. consider că o amenințare care nu poate fi materializată este ceva nepotrivit.

Prin faptul că ideea celor de la Berlin se va prezenta sub forma unui ultimatum, va căpăta un caracter care promite succesul.

(A.N.I.C., Microfilme Austria, rola 221, cadrele 412-416.)

---

[17] Gottlieb von Jagow, (1863-1935) diplomat german, ministru plenipotențiar în Luxemburg (1907-1909) ambasador la Roma (1909-1913) secretar de stat sau ministru de externe (11 ianuarie 1913 – 22 noiembrie 1916).

*

Czernin către Burian

București, [18] 31 ianuarie 1916

Telegrama nr. 118 Strict secretă.

Audiență la rege.

Am fost primit de rege într-o audiență de aproape două ore și am vorbit conform instrucțiunilor primite. M.S. a subliniat că înțelege pe deplin neîncrederea noastră în dl Brătianu pentru că și acesta recunoaște că guvernul său ne-a făcut multe șicane inutile. Brătianu nu ne este ostil, doar că este ferm convins că victoria va aparține Antantei și din acest motiv se străduiește să nu o supere. Afirmațiile dlui Porumbaru față de ministrul plenipotențiar bulgar (telegrama mea nr. 95) sunt categoric incredibile, dacă au fost redate corect de către dl Radev[18]. Un guvern Maiorescu este o imposibilitate, pentru că atunci partidul liberal va face opoziție împreună cu adepții lui Nicu Filipescu și Take Ionescu. Eu am contestat acest lucru citând chiar cuvintele dlui Maiorescu, conform cărora M.S. Regele a vorbit despre audiența acordată dlui von dem Bussche și a precizat: „Consider că este posibil *să se exercite o anumită presiune asupra mea ca să schimb guvernul*, dar acest lucru n-ar face decât să complice și mai mult situația, pentru că atunci opoziția ar începe din nou să se agite."

Am răspuns că ar trebui ca mai întâi să ne fie clar despre ce discutăm. Dacă regele și Brătianu însuși recunosc că guvernul ne face tot felul de șicane, nu ni se poate pretinde să considerăm această situație ca fiind compatibilă cu neutralitatea unui

---

[18] Simeon Radev (1879-1967), diplomat bulgar, ministru plenipotențiar la București (1914-1916), vezi Daniel Cain: *Început de carieră diplomatică: misiunea lui Simeon Radev la București (1913-1916)* în *Diplomație, societate și mondenități. Sfârșit de „Belle Époque" în lumea românească*, coordonatori Claudiu-Lucian Topor, Alexandru Istrate, Daniel Cain, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza" din Iași, 2015, p. 201-228.

stat cu care suntem aliați. Toată opinia publică a României ar fi de acord cu o neutralitate binevoitoare şi depinde numai de dl Brătianu dacă vrea să-şi schimbe până la urmă atitudinea.

M.S. a spus că ştie precis că nu doar preşedintele de Consiliu, dar tot guvernul va renunța de acum înainte la orice fel de şicane şi chiar preşedintele însuşi este acela care a înțeles necesitatea acestei schimbări. El, regele, ştie prea bine că deocamdată acest lucru nu poate fi crezut nici la Viena şi nici la Berlin, dar viitorul va aduce *dovezi* în acest sens.

Am spus regelui că primul pas care să ne arate că există voința pentru aşa ceva ar fi retragerea trupelor dislocate fără niciun rost la frontiera cu Ungaria şi, mai mult, să se adopte anumite măsuri de siguranță la granița cu Rusia, deoarece acolo nu sunt deloc excluse surprizele.

Regele a spus că aceasta ar fi şi dorința sa, dar în privința asta dl Brătianu se arată a fi „de o ciudată încăpățânare", la care eu am replicat că acest demers de natură militară al preşedintelui de Consiliu ne lămureşte foarte clar în privința întregii sale politici.

Impresia mea generală este că trebuie ca de acum înainte să adoptăm un ton mai energic, [altminteri trebuie] să ne aşteptăm la noi şicane. Regele pare să dorească foarte mult să păstreze guvernul Brătianu, dar şi să-l determine spre o neutralitate *binevoitoare*.

(A.N.I.C., Microfilme Austria, rola 221, cadrele 406-407.)

*

Czernin către Burian

București, [22 ianuarie] 4 februarie 1916

Z 7 A-D/P Strict secret.

Conținut: Audiență la M.S. Regele.

Audiența mea la M.S. Regele mi-a arătat clar cât de neliniştit este monarhul.

Cred că limbajul categoric al colegului meu german ar fi fost cel corect, dacă ar fi lăsat la o parte amenințarea cu „ruptura”, pentru că şi eu, ca şi Ex.V., susțin ideea că o amenințare trebuie urmată de acțiunile promise, ceea ce din păcate, în cazul de față nu mi se pare cu putință.

În rest însă, limbajul evident categoric al baronului Bussche, precum şi al umilei mele persoane a fost clar de efect, în sensul că regele a început să priceapă că în cele din urmă trebuie să se întâmple ceva şi că nu mai avem de gând să suportăm în tăcere şi cu răbdarea de până acum neutralitatea duşmănoasă a dlui Brătianu.

Declarațiile bombastice ale dlui Porumbaru față de ministrul plenipotențiar german ne-au fost de mare ajutor. Se pare chiar că dl Radev a spus adevărul şi că dl Porumbaru i-a declarat următoarele: „Ochii României întregi sunt ațintiți asupra Transilvaniei şi el, Porumbaru, speră că la momentul decisiv Bulgaria va rămâne neutră.” Colegul meu german adusese deja această declarație la cunoştința regelui, iar eu am folosit-o, fireşte, din plin când M.S. Regele a încercat să ia apărarea dlui Brătianu şi a guvernului său. Am declarat regelui că dl Porumbaru a declarat ceea ce gândesc şi speră cei mai mulți dintre colegii domniei sale. Atunci M.S. nu a mai avut cu ce să scuze acest derapaj grotesc al ministrului său și a recunoscut că *dl Brătianu însuşi este ferm convins că victoria va aparține Antantei.*

De aici rezultă cu toată claritatea că dl Brătianu nici nu poate gândi altfel decât dl Porumbaru, pentru că oricum nu l-ar crede nimeni că ar refuza să pornească asupra Transilvaniei, dacă noi am fi învinşi. Am dat foarte limpede de înțeles regelui acest lucru și este evident că m-a înțeles, judecând după stânjeneala sa care se accentua tot mai mult.

Se poate ca dl Porumbaru să fi avut câteva ceasuri nepăcute, cel puțin așa mi-a spus M.S.: „Brătianu este supărat pentru această declarație."

Centrul de greutate al audienței a fost reprezentat de faptul că regele care, după câteva încercări de eschivare nereuşită, a recunoscut deschis atitudinea prietenoasă a premierului său față de Antantă şi implicit ostilă față de noi, mi-a spus că nu poate aduce alt guvern, deoarece conservatorii sunt scindați în două grupări (Filipescu și Marghiloman) şi din acest motiv sunt prea slabi ca să reziste împotriva unei opoziții unite a liberalilor cu democrații (Take Ionescu) plus adepții lui Filipescu.

Brătianu este cel care l-a convins pe rege că așa ar sta lucrurile şi multe altele de acest gen. Eu însă sunt convins că acest raționament este absolut fals şi i-am arătat regelui că dl Maiorescu – succesorul firesc al dlui Brătianu – vede lucrurile cu totul altfel. Dl Maiorescu, cu care am stat azi mai mult de vorbă, mi-a declarat foarte deschis că această viziune a lui Brătianu este falsă şi este convins că prin programul de „neutralitate binevoitoare" şi-ar putea asigura imediat o majoritate. Ori ar coopta câțiva miniştri liberali în cabinetul lui sau eventual ar face noi alegeri, care cu siguranță i-ar aduce majoritate, aşa cum a reuşit orice guvern din România. Categoric însă dl Maiorescu ar prefera prima variantă.

Maiorescu ventilează intenția de a se anunța în audiență la rege ca să-i declare aceste lucruri. Obstacolul în calea acestei idei este faptul că dl Maiorescu îşi doreşte linişte, i-ar placea mai mult să stea deoparte şi pe urmă are sentimentul că nu se poate oferi pentru aşa ceva din propria sa inițiativă[19].

După părerea mea, chestiunea se prezintă în modul următor: noi trebuie neapărat să ne folosim de această fază favorabilă

[19] Discuția a avut loc pe 19 ianuarie/1 februarie 1916, vezi Titu Maiorescu, *op. cit.,* p. 115.

a războiului mondial pentru a da celor de aici o imagine clară şi de a-l lichida pe prietenul nostru Brătianu „cu o lovitură de pumnal în burtă". Cine poate şti cât va mai dura războiul şi ce ne va aduce viitorul şi dacă nu vor aparea din nou faze în care România să ne producă mari îngrijorări? Dimpotrivă, acum trebuie să ne apărăm şi putem să o facem. Un guvern condus de Titu Maiorescu ar oferi garanția absolută a neutralității – putem să punem România la dosar şi să nu mai avem nicio grijă cu ea.

Vreau să obțin mai întâi următorul lucru: ca prin dl Maiorescu să-i explic regelui că Brătianu nu este singurul lider pe care se poate sprijini. Dacă regele ar pricepe şi ar accepta acest lucru, atunci automat importanța lui Brătianu va scădea considerabil.

Restul depinde de Ex.V., de guvernul de la Berlin şi de atitudinea Bulgariei. Cu ceva ajutor, Brătianu va fi împins în groapa pe care i-o săpăm noi şi, odată cu el, fantoma acelui fals erou care de aproape doi ani tot aşteaptă să se repeadă asupra unei Monarhii slăbite şi învinse. Acest lucru va însemna o piatră de hotar pe drumul nostru anevoios către o pace victorioasă.

(A.N.I.C., Microfilme Austria, rola 221, cadrele 399-401.)

*

Czernin către Burian

Bucureşti, [1] 14 februarie 1916

Telegrama nr. 175 Secretă.

Situația politică.

Dl Brătianu l-a trimis pe unul din cei mai buni prieteni ai săi, dl Ion Procopiu[20], redactor-şef la „Independance roumaine", în misiune la dl Titu Maiorescu, ca să-i spună aşa: „Situația

[20] Ion Procopiu, (1863-1918) jurnalist, director al ziarului „Independance roumaine", preşedinte al sindicatului ziariştilor din Bucureşti, deputat liberal de Teleorman, vezi *Anuarul presei Române şi al Lumei Politice,* 1910, p. 197.

guvernului s-a înrăutățit şi Brătianu doreşte să afle părerea dlui Maiorescu despre ce ar fi de făcut."

Dl Maiorescu a răspuns cu următoarea propunere: „Constituirea unui nou guvern cu un lider conservator în frunte, iar membrii guvernului, jumătate conservatori, jumătate din miniştrii liberali ai actualului guvern. Ca program, o amplă şi binevoitoare neutralitate față de Puterile Centrale. Partidul Liberal trebuie să se oblige să sprijine acest nou guvern. Partidele lui Nicu Filipescu şi Take Ionescu vor fi ținute în afara acestei combinații. După încheierea păcii, acest guvern va face imediat loc dlui Brătianu, care îşi va putea realiza reformele interne."[21]

Dl Maiorescu, care ar putea ca în zilele următoare să-şi prezinte planul său regelui, ştie că reuşita acestei idei depinde exclusiv de dl Brătianu, deoarece regele nu va face niciodată de bunăvoie un demers decisiv. Maiorescu a adăugat însă, cu o sinceritate neobişnuită pentru el, că după căderea Salonicului[22] va depinde de Viena şi Berlin dacă Brătianu va mai rămâne în funcție sau nu.

(A.N.I.C., Microfilme Austria, rola 221, cadrele 382-383.)

*

Czernin către Burian

București, [24 februarie] 8 martie 1916

Telegrama nr. 244.

Dl Titu Maiorescu despre situație.

Maiorescu vede situația per ansamblu mai sumbră decât în ultima vreme, pentru că are impresia că, atât la frontiera cu

---

[21] Aceeaşi versiune în Titu Maiorescu, *op. cit.,* p. 117, însemnare din 28 ianuarie/10 februarie. În însemnările sale, Maiorescu consemnează vizita lui Czernin la 1/14 februarie şi că acesta l-a întrebat despre vizita lui Procopiu: „Eu răspund vag şi cu generalități." (*Ibidem*, p. 118)

[22] Această ultimă afirmație a lui Maiorescu nu figurează în însemnările sale.

Bulgaria, cât şi la cea din nordul Moldovei, s-ar putea ajunge uşor la incidente imprevizibile care ar putea schimba situaţia de la o oră la alta[23].

S-a anunţat în audienţă la rege ca să-i atragă atenţia asupra atitudinii periculoase a guvernului[24].

Un colonel de la statul-major, care l-a vizitat ieri pe Maiorescu, i-a comunicat în mod strict secret că armata română are muniţie pentru cel mult patru luni[25].

După Maiorescu nu există niciun indiciu care să arate că regele s-ar despărţi de bunăvoie de Brătianu.

(A.N.I.C., Microfilme Austria, rola 221, cadrul 366.)

*

Czernin către Burian

Sinaia, [23 iulie] 5 august 1916

Telegrama nr. 608. Secretă.

Situaţia politică.

Stere a fost primit ieri în audienţă [la rege] şi impresia căpătată l-a deprimat profund. După audienţa de anul trecut, era convins că regele nu va ceda decât unei constrângeri extreme sau chiar că nu va putea fi convins cu nimic să declare război Puterilor Centrale.

Acum însă a văzut că starea de spirit şi dispoziţia suveranului s-au schimbat complet şi că la propunerea dlui Brătianu ar fi mereu gata să pornească asupra noastră.

---

[23] În Titu Maiorescu, *op. cit.,* p. 123, se spune doar atât: „Czernin […] vorbeşte de pericolul unei treceri a câtorva regimente ruse într-o noapte prin colţul nostru la apus de Dorohoi ca să ia pe austrieci la spatele Cernăuţiului, iar Brătianu n-a pus pază militară acolo."

[24] I se va acorda la 29 februarie/13 martie. (*Ibidem,* p. 124-125)

[25] Însemnare din 22 februarie/6 martie: „Între 6 şi 7 ore col. Berindei la mine. Armata noastră de peste 700 000 oameni, cu rezerve peste 1 milion, dar n-avem ofiţeri, muniţii numai pe patru luni, garduri de sârmă ghimpată n-avem, erau într-un vapor sosite la Salonic şi întoarse înapoi." (*Ibidem,* p. 122)

Stere a început prin a-i prezenta regelui o dare de seamă despre situație, despre concentrarea de trupe în Carpați și alte măsuri ale guvernului [român].

M.S. nu l-a contrazis, dar n-a făcut niciun fel de declarații. Din acest motiv Stere a trecut la întrebări.

Regele a răspuns astfel: Germania este categoric puternică, dar situația din Austro-Ungaria este mizerabilă, armata ei este terminată și de abia mai există. Dacă Austro-Ungaria se va prăbuși, România nu va putea împiedica acest lucru. Transilvania este idealul național al *tuturor* românilor. Ideea că România, alăturându-se Antantei, va deveni vasala Rusiei este lipsită de temei.

Stere a spus regelui că o alianță cu Rusia va însemna sfârșitul dinastiei de Hohenzollern în România.

După audiența sa de acum câteva zile, dl Take Ionescu a comunicat adepților săi că regele este gata la orice și vina că România este tot neutră revine în întregime dlui Brătianu. Secretarul particular al regelui, dl Basset, s-a exprimat ieri extrem de pesimist și a declarat că dacă vor cădea Kovel[26] sau Stanislau[27], atunci România nu va mai putea fi ținută în frâu.

Este de cea mai mare importanță ca dl Brătianu să primească la timp date reale, credibile despre marşul trupelor bulgaro-turce și eu sfătuiesc, dacă ar fi cu putință, ca atât reprezentanții României de la Sofia și Constantinopol, cât și dl Brătianu să fie influențați în acest sens.

---

[26] Bătălia de la Kovel (24 iulie – 8 august 1916) sau „masacrele de la Kovel", ultima fază a ofensivei ruse conduse de generalul A.A. Brusilov (1856 -1926), începută la 4 iunie; considerată o „bătălie de exterminare reciprocă a rușilor cu austro-ungarii", vezi Mircea N. Popa, *Primul Război Mondial 1914-1918*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1979, p. 227. Localitatea nu a putut fi cucerită de ruși.

[27] Astăzi Ivano-Frankivsk în Ucraina, numit așa în 1962, în amintirea scriitorului ucrainean Ivan Franko (1856-1916). În bătălia începută la 12 august 1916, Stanislau fost cucerit de ruși la 20 septembrie.

Dl Maiorescu, pe care l-am informat despre gravitatea situației, mă roagă stăruitor ca eu să intervin pentru ca M.S. Împăratul german să scrie direct regelui [Ferdinand].

Se pare că Maiorescu va sosi în zilele următoare[28].

Nu am mai putut să discut ultima chestiune cu ministrul plenipotențiar german deoarece acesta lipsește.

(A.N.I.C., Microfilme Austria, rola 221, cadrele 669-670.)

*

Czernin către Burian

Sinaia, [31 iulie] 12 august 1916

Telegrama nr. 624. Secretă.

Situația politică.

Regele a spus astăzi prințului Știrbei că el, suveranul, speră că va putea depăși criza actuală.

Ministrul plenipotențiar german a avut azi o întrevedere cu președintele de Consiliu, care i s-a plâns de atitudinea amenințătoare a Bulgariei. Premierul nu se îndoiește de buna credință a ministrului plenipotențiar german, când acesta din urmă îl asigură că Bulgaria nu va porni la luptă, dacă România rămâne neutră, dar se îndoiește de faptul că Germania poate să țină Bulgaria așa de tare în frâu, încât ar putea să împiedice o pătrundere a armatei bulgare.

Ministrul plenipotențiar german a răspuns că el știe precis ce spune și poate să reitereze asigurările.

Apoi dl Brătianu a dezvoltat din nou [teoria sa] că România va rămâne neutră și să avem încredere în el. Neîncrederea celor de la Berlin în politica sa este nejustificată, la care

[28] În perioada 8/21 mai – 26 iulie/8 august 1916, Titu Maiorescu s-a aflat într-o ședere în Austro-Ungaria, vezi *op. cit.*, p. 139-141.

ministrul plenipotențiar german a răspuns că neîncrederea s-ar sfârşi imediat, dacă premierul şi-ar retrage trupele de pe Carpați. Preşedintele de Consiliu susține că trupele de acolo nu au fost sporite, ci doar cele retrase au fost completate cu altele noi.

Audiența dlui Maiorescu NU a adus claritatea dorită referitoare la intențiile României şi ale regelui ei. Regele l-a primit amical, mai amical decât ultima oară, dar l-a trimis la dl Brătianu, spunându-i că preşedintele de Consiliu ar vrea să vorbească cu el.

Maiorescu a încercat să-l impresioneze pe rege prin cuvinte dure la adresa suveranului Italiei.

Din toată discuția, precum şi din cuvintele de la final ale regelui, prin care acesta a spus că speră ca de acum să discute mai des cu el, Maiorescu a căpătat *impresia* că încă nu s-a decis nimic şi nici în viitorul apropiat nu ar fi vreun pericol pentru o decizie împotriva noastră. Mai cu seamă dl Brătianu ezită, ca de obicei, în fața unei decizii în momentele importante[29].

(A.N.I.C., Microfilme Austria, rola 221, cadrele 617-618.)

*

Czernin către Burian

Sinaia, [2] 15 august 1916

Telegrama Nr. 628 Secretă.

Situația politică.

Audiența [la rege] a dlui P.P. Carp.

La remarca regelui că niciuna din cele două tabere aflate în război nu va fi învingătoare, Carp a răspuns că el este de părere că victoria începe să se încline categoric în favoarea Puterilor

---

[29] Desfăşurarea audienței întocmai cu cele afirmate în raportul lui Czernin, în Titu Maiorescu, *op. cit.*, p. 142-143.

Centrale. Chiar dacă lucrurile nu ar sta aşa, România are totuşi toate motivele să treacă de partea Puterilor Centrale şi să le ajute să câştige victoria, pentru că o Rusie învingătoare va revendica înainte de toate Strâmtorile, care nu se pot păstra fără o legătură terestră pe continentul european (şi aşa ceva trece numai prin România), şi în al doilea rând o Rusie învingătoare nu ar mai tolera o dinastie de Hohenzollern în România.

La întrebarea dlui Carp ce atitudine se gândeşte regele să adopte în eventualitatea unei pătrunderi în forță a ruşilor, suveranul a răspuns că *va riposta.* Carp a arătat situația de la frontiera de nord, unde nu sunt trupe, şi a răspuns că, în condițiile de acum, el nu vede cum vrea regele să riposteze, aşa că nu-i rămâne nimic altceva de făcut decât ori să fraternizeze cu ruşii, ori să-şi pregătească un tren special spre Predeal.

Dl P.P. Carp i-a atras atenția regelui că în țară suveranul este considerat o nulitate şi pe deasupra [una] aflată cu totul la cheremul dlui Brătianu, dovadă mobilizarea pe care el, regele, nu o vrea, dar care, cu toate acestea, se desfăşoară în secret. Regele va trebui să arate în cele din urmă că el, suveranul, este stăpân în țară şi acest lucru se poate demonstra prin respingerea unei eventuale invazii a ruşilor, respectiv prin numirea şi instalarea în funcția de şef al Marelui Stat-Major a generalului Constantin Christescu[30].

Regele nu a venit cu niciun contra argument, a spus doar că nu poate să vorbească [...][31] şi imediat ajunge la opinia publică.

---

[30] Constantin Christescu, (1866-1923) general, subşef al Marelui Stat-Major (decembrie 1916-iulie 1917), comandant al Armatei I (9/22 noiembrie 1916-29 iulie/11 august 1917). În martie 1918, a fost înaintat la gradul de general de armată şi numit şef al Marelui Cartier General până la 9/22 noiembrie acelaşi an.

[31] Lipsă în text

Din spusele lui Ştirbei rezultă că în ultimele zile negocierile cu Antanta nu au mai progresat. Dl Poklewski[32] a avut sâmbătă o întrevedere cu dl Brătianu, în care se pare că divergențele de păreri existente nu au putut fi aplanate. „România pretinde ca în afară de Ungaria [să i se dea] şi Rusia", s-ar fi exprimat Poklewski; pe urmă se spune că România pretinde ca pacea să nu se poată încheia fără aprobarea ei.

În ultima audiență acordată, regele i-a spus lui Maiorescu că înainte de a lua o decizie îi va convoca în orice caz pe liderii partidului conservator.

Dl P.P. Carp a pretins de la dl Al Marghiloman să participe activ în politică, iar acesta din urmă să se pronunțe pentru o intervenție împotriva Rusiei. Nu s-a ajuns la nicio înțelegere.

(A.N.I.C., Microfilme Austria, rola 221, cadrele 587-588.)

*

Czernin către Burian

Sinaia, [2] 15 august 1916

Telegrama nr. 632 Secretă.

Situația politică.

Un om de încredere, apropiat al lui Titu Maiorescu, care a lucrat mult împreună cu el câtă vreme Maiorescu a fost preşedintele Consiliului de Miniştri, rezumă impresiile acestuia în felul următor:

Regele este bucuros să-l ştie în țară pe dl Maiorescu şi a fost deosebit de amical cu dânsul. Şi prințul Ştirbei spune că Maiorescu ar putea fi, *personal vorbind*, foarte mulțumit de

[32] Stanislav Alfonsovici Poklewski-Koziell, (1868-1939), diplomat rus de origine poloneză, consilier de ambasadă la Londra (1902-1909), ministru plenipotențiar la Teheran (1909-1913) şi la Bucureşti (decembrie 1913 – martie 1917). După război, s-a stabilit în România.

modul în care a fost primit. Se pare că regele vrea nu numai ca să-l cheme pe dl Maiorescu din când în când la sfat, ci nutreşte ideea de a se sprijini direct pe Maiorescu, dacă dl Brătianu ar vrea să-l aducă pe el, regele, într-o situație de constrângere. După părerea dlui Maiorescu, această ultimă eventualitate ar putea surveni peste trei săptămâni sub forma faptului că dl Brătianu ar prezenta M.S. Regelui decretul de mobilizare. Deocamdată nu s-a ajuns până acolo şi un confident de la legația Rusiei al colegului meu german i-a povestit acestuia că dl Poklewski ar fi spus că dl Brătianu devine tot mai obraznic; este evident că Brătianu vrea să câştige timp. Dacă vine momentul decisiv, atunci dl Maiorescu trebuie să dea de înțeles că este gata să sară în ajutorul regelui său şi să preia guvernarea. Însă şi el, ca orice alt om de aici, consideră că o neutralitate pe termen lung nu este cu putință şi el vede evoluția ulterioară astfel: după un stadiu de tranziție pregătitor de neutralitate *corectă* va urma cooperarea activă cu noi, pentru care va fi de negociat cu Viena.

Toate acestea le-am aflat la mâna a treia, deoarece, aşa cum am raportat, sunt bolnav în pat.

Medicul spune că peste câteva zile mă voi putea ridica din pat. Lucrul nu mi se pare foarte sigur, deoarece apar mereu noi focare de infecție în plămâni şi vă rog să mă înştiințați telegrafic dacă nu ar trebui să cedez conducerea afacerilor legației noastre dlui von Wodianer[33].

(A.N.I.C., Microfilme Austria, rola 221, cadrele 584-585.)

---

[33] Rudolf von Wodianer von Maglód, ministru plenipotențiar al Austro-Ungariei în Siam, denumirea de atunci a Thailandei (11 martie 1912 – 22 iulie 1917). Aici este vorba probabil de un alt membru al acestei familii, care nu figurează în *Almanach de Gotha*, 1916, în personalul legației austro-ungare de la Bucureşti.

*

Czernin către Burian

Sinaia, [6] 19 august 1916

Telegrama nr. 638 Strict secretă.

Situația politică.

În măsura în care prin informații indirecte se poate aprecia situația, aceasta în niciun caz nu s-a înrăutățit, ba chiar oarecum s-a ameliorat. Ameliorarea constă în ceea ce ne-a transmis în secret prințul Ştirbei: Regele începe să priceapă încet, încet că nu mai poate continua cu guvernul Brătianu şi începe să ia în calcul o combinație sub conducerea lui Titu Maiorescu.

O doamnă care face parte din cercurile curții mi-a spus cu ceva vreme în urmă că, în contradicție cu politica sa de până acum, Brătianu face greşeala să se îndepărteze *prea repede* de Antanta. Regele nu s-ar împotrivi să pornească împotriva Puterilor Centrale, dacă acestea ar fi într-adevăr învinse. Regele nu crede însă în victoria Antantei şi din acest motiv nu vrea să strice pe termen lung cu Viena şi mai ales nu cu Berlinul.

Nu se ştie încă precis dacă însă regele a vorbit ceva în acest sens în mod strict secret cu dl Maiorescu, dar se pare că regele a făcut lui Maiorescu o declarație pe această temă. Pe altă parte însă, se pare că dl Maiorescu nu vrea să preia formarea unui nou guvern înainte de a lua legătura cu Puterile Centrale.

Per ansamblu, situația este, la fel ca înainte, foarte neclară, dar, în orice caz, se poate constata că în ultimele zile nu s-a înrăutățit.

Informații confidențiale, încă neverificate, arată că la Tulcea s-au săpat tranşee îndreptate spre Rusia, iar trupele au primit ordin să tragă asupra ruşilor, dacă aceştia vor trece frontiera.

Diplomații ruși spun că deocamdată România va rămâne neutră; este suficient că România prin atitudinea ei politică ține blocate trupe de ale noastre și ale bulgarilor și pentru acest lucru primește muniție[...].

(A.N.I.C., Microfilme Austria, rola 221, cadrele 566-568.)

*

Czernin către Burian

Sinaia, [6] 19 august 1916

Telegrama nr. 641 Secretă.

Situația politică.

Dl Titu Maiorescu crede că pericolul iminent al intrării României în acțiune a fost deocamdată înlăturat. La remarca ministrului plenipotențiar german că probabil Antanta va reuși să-l împingă pe dl Brătianu să ia o decizie, Maiorescu l-a întrerupt spunând: „Atunci Brătianu va pleca imediat." Mai mult de la Maiorescu nu s-a putut scoate.

Colegul meu german are însă impresia că lui Maiorescu i-a scăpat remarca de mai sus pe baza unor anumite promisiuni ale regelui.

Brătianu urmează să publice azi în ziare că a primit garanții de la ministrul plenipotențiar german pentru faptul că bulgarii vor sta liniștiți. Drept urmare, starea de spirit este mult mai calmă.

Însărcinatul cu afaceri al Greciei mi-a comunicat faptul că în cercurile bine informate ale Antantei se aude că divizia sârbească ce se află la Reni – se crede că ar fi 16 000 de militari, care vor fi trimiși de ruși în linia întâi împotriva Bulgariei – este formată din prizonieri austro-ungari de naționalitate sud-slavă. Ofițerii sunt sârbi aduși din insula Corfu.

(A.N.I.C., Microfilme Austria, rola 221, cadrele 565-566.)

*

Czernin către Burian

București, [10] 23 august 1916

Telegrama nr. 38 Strict secretă

Situația politică.

Ministrul plenipotențiar german a avut azi audiență la rege. La obiecții formulate de acesta despre pregătirile războinice ale lui Brătianu, M.S. Regele a spus că el nu știe cât de mult s-a obligat ministrul său prezident față de Antanta, dar el personal, regele, nu se simte cu nimic obligat. În rest, regele va convoca un Consiliu de Coroană la începutul săptămânii viitoare, la care va invita pe următorii domni:

1. Întregul guvern.

2. Nicu Filipescu și Take Ionescu.

3. P.P. Carp, Titu Maiorescu, Al. Marghiloman, Theodor Rosetti.

La obiecția colegului meu german, că lui i se pare foarte periculos acest lucru, deoarece domnii de la punctul 2 se vor declara pentru război, M.S. a răspuns că „și dacă majoritatea se va declara pentru război, acest lucru nu-l va putea sili pe el, regele, să adopte acest punct de vedere".

Impresia generală a colegului meu german este mai favorabilă decât data trecută.

Nu pot să ascund faptul că și eu consider periculoasă ideea ținerii unui Consiliu de Coroană, deoarece *în cazul cel mai bun* majoritatea se va pronunța pentru politica de până acum a lui Brătianu[34]. Din acest motiv, eu mă voi sfătui cu dl Titu

[34] Textul de până aici publicat în *Documents diplomatiques concernant les rapports entre l'Autriche-Hongrie et la Roumanie, 22 Juliett 1914-27 Août 1916 Vienne, 1916,* doc. nr. 105, p. 71. În continuare se va cita *Documents*.

Maiorescu şi voi face totul pentru ca adepții noştri să anihileze acest pericol iminent. În acest sens, am purtat o discuție mai lungă cu acesta din urmă, când nu ştiam niciunul despre proiectatul Consiliu de Coroană. Maiorescu nu a fost încă convocat de rege, dar, la tatonările mele secrete la Curte, am aflat că acest lucru va avea loc poimâine. Maiorescu spune că situația este pe muchie de cuțit şi cheia ei se află, fireşte, în mâinile regelui. Situația de acum nu mai poate continua, atât din cauza agitației care domneşte în toată țara, cât şi a consecințelor economice care au apărut din cauza rechiziționării cailor și alte măsuri. Nici în ceea ce priveşte Puterile Centrale situația nu mai poate continua, deoarece s-a ajuns ca România să blocheze două armate de-ale noastre. Din acest motiv trebuie să se ajungă ori la război, ori la demobilizare.

Pentru această ultimă eventualitate, el, Maiorescu, este dispus să ofere regelui serviciile sale. Îi va spune că este în stare ca, în decurs de zece minute, să formeze un guvern pentru liniştirea situației, care nu va urmări la început decât să creeze o situație normală prin respectarea neutralității. În acest caz, îl va menaja pe Brătianu şi îi va declara că el, Maiorescu, nu va figura decât ca locțiitor şi că, după rezolvarea crizei, îi va ceda locul dlui Brătianu, pentru ca acesta să-şi poată realiza programul de reforme interne: reforma electorală etc. *El este dispus să-şi asume „oprobiul distrugerii idealului național" şi să-l acopere pe rege.* În rest, nu se poate face decât o politică de moment şi un program nu se va putea elabora decât în viitor.

Se poate ca în zilele următoare să fiu şi eu primit de M.S. Regele – sper ca înainte de proiectatul Consiliu de Coroană.

(A.N.I.C., Microfilme Austria, rola 221, cadrele 550-551 și 555-556.)

*

Czernin către Burian

Sinaia, [11] 24 august 1916

Telegrama nr. 651 Strict secretă

Situația politică.

În continuarea telegramei mele nr. 38, din 23 august din Bucureşti.

Am avut de curând o întrevedere cu dl Maiorescu, care [spune] că acest Consiliu de Coroană proiectat de către rege nu are nicio *raison d'être,* deoarece ultimul Consiliu de Coroană de acum doi ani a hotărât deja neutralitatea binevoitoare față de Puterile Centrale, iar situația s-a complicat numai pentru că dl Brătianu nu respectă această decizie, ci pregăteşte războiul.

Din acest motiv Maiorescu vrea să încerce să-l facă pe rege să renunțe la ideea Consiliului de Coroană. Dacă acest lucru nu va reuşi, atunci amândoi, împreună, am găsit următoarea formulă pe care dl Maiorescu vrea să o sugereze regelui:

Îndreptățiți să vorbească la Consiliul de Coroană sunt doar liderii de partide, pe urmă actualul şi foştii preşedinți ai Consiliului de Miniştri, dar nu şi cei opt membri ai guvernului Brătianu, care nu au voie decât să facă figurație. Dacă regele acceptă acest principiu, atunci domnii Brătianu, Take Ionescu și Nicu Filipescu vor sta față în față cu cei patru adepți ai no ştri (vezi telegrama mea nr. 38) și noi vom avea majoritatea.

De câteva zile, în diferite cercuri, chiar şi în cadrul partidului liberal, se face simțit un curent tot mai puternic, care îmi dă de înțeles că Puterile Centrale ar trebui să adopte un ton foarte energic şi, eventual, să dea şi un ultimatum. Aceasta ar fi singura posibilitate de a mai aduce România la rațiune. Într-un astfel de ultimatum ar trebui formulată foarte clar alternativa: ori neutralitate corectă, respectiv garanțiile necesare pentru

aşa ceva, ori război împotriva Puterilor Centrale; ar trebui totuşi să NU pretindem vreo colaborare cu noi.

Astăzi încă nu mă pot alătura acestui demers extrem, ci îmi repet sfatul ca Ex.V. să acționeze în aşa fel încât să se ceară din partea M.S. împăratului german, în modul cel mai direct, explicații de la regele Ferdinand. Colegul meu german, pe care îl câştigasem ieri pentru acest plan, pare că astăzi este categoric mai liniştit după audiența ce i-a fost acordată, de aceea nu mai există niciun motiv şi am adoptat din nou o poziție expectativă.

Cred însă că printr-o aşteptare pasivă nu mai avem nimic de câştigat şi că şansele de a intimida România scad pe măsură ce progresează pregătirile ei militare.

Rog să fiu înştiințat telegrafic despre demersurile care Ex.V. consideră că trebuiesc întreprinse, deoarece s-ar putea ca în următoarele zile limbajul meu să aibă o importanță deosebită.

(A.N.I.C., Microfilme Austria, rola 221, cadrele 552-553.)

*

Czernin către Burian

Sinaia, [12] 25 august 1916

Telegrama nr. 653 Secretă.

Situația politică.

Cu prilejul faptului că ieri a fost ziua de naştere a regelui Ferdinand, suveranul a primit o telegramă de felicitare de la împăratul german. Se pare că a fost redactată în termeni foarte amicali şi exprima dorința ca inamicii Germaniei să nu reuşească să tulbure vechile relații.

Despre modul în care a fost primită această telegramă nu ştiu încă nimic.

Pe urmă regele a primit un raport de la dl Al. Beldiman, în care i se atrage atenția asupra pericolului spre care se îndreaptă România, dacă își va asuma un război împotriva Puterilor Centrale.

Secretarul particular al regelui, dl Basset, va pleca zilele acestea cu o scrisoare a regelui către fratele acestuia de la Sigmaringen. În audiența care a avut loc pentru acest scop, dl Basset pretinde că ar fi vorbit foarte serios cu regele, adresându-se conștiinței acestuia și amintindu-i de răposatul său unchi și caracterul sacrosanct al tratatelor încheiate. Din câte spune Basset, regele ar fi fost foarte impresionat și ar fi declarat spontan că nu va semna niciodată un decret de mobilizare împotriva Puterilor Centrale.

Regele ar fi spus prințului Știrbei că așteaptă cu un dor nespus constituirea unui guvern condus de Titu Maiorescu.

Toate acestea sună, ce-i drept, optimist, dar trebuie să ne gândim că regele are probabil intenții bune, dar și o foarte slabă voință și din acest motiv nu se poate conta pe el atâta vreme cât îl păstrează pe dl Brătianu.

(A.N.I.C., Microfilme Austria, rola 221, cadrele 547-548.)

*

Czernin către Burian

Bucureşti, [13] 26 august 1916

Telegrama nr. 39 Secretă.

Situația politică.

Pentru mâine dimineață a fost convocat un Consiliu de Coroană, care va decide asupra păcii sau războiului.

Tocmai am fost primit de M.S. Regele într-o audiență, care a durat un ceas. Am început discuția în sensul telegramelor nr. 415 și 423 și am subliniat modul în care Ex.V. a formulat pe un ton amical pentru România faptul că ea, România, nu mai este

o țară neutră în adevăratul sens al cuvântului, *deoarece se pregătește intens de război și în felul acesta blochează forțe foarte considerabile ale Puterilor Centrale etc.*

Cum noi am dovedit prin ultimele [lipsă] că nu vrem altceva decât relații prietenești cu România și o neutralitate corectă din partea acesteia din urmă, am dat totuși de înțeles M.S. că, dacă vrea războiul, ne va găsi pregătiți și am subliniat stăruitor că o continuare a pregătirilor de război din partea românilor cere din partea noastră o luare de poziție categorică.

Regele mi-a dat răspunsuri neclare, în maniera sa obișnuită, și mi-a spus că se va decide la Consiliul de Coroană de mâine că el NU vrea războiul, dar nu poate lua de unul singur o astfel de decizie și din acest motiv s-a convocat consiliul. Speră că va putea să rămână neutru, dar să-mi promită acest lucru nu poate. Sigur că nu se simte legat de eventualele înțelegeri ale lui Brătianu, dar, pe de altă parte, crede că armata sa n-ar vrea să se opună trecerii trupelor ruse și, din acest motiv, nu este liber în luarea deciziilor sale. Am trecut sub tăcere tot ceea ce spusesem M.S. și am vorbit despre propaganda în armată, ceea ce regele a recunoscut cu regret și nu [lipsă] pe Brătianu.

Regele a vorbit cu multă căldură despre Titu Maiorescu și speră, deși nu este convins, că Maiorescu va putea forma o majoritate în Parlament; pe de altă parte însă, regele a subliniat că 90% din populație nu vrea războiul. *Maiorescu, cu care voi vorbi mai târziu și care [...]*[35] *mă va primi, mi-a spus că mă poate asigura ferm că este în stare să formeze un guvern.*

Regele s-a declarat absolut de acord cu faptul că noi nu mai putem tolera continuarea pregătirilor de război și a subliniat că ziua de mâine, în cazul în care s-ar decide neutralitatea, va aduce cu sine și demobilizarea.

[35] Lipsă text

Impresia mea este că regele speră să mențină neutralitatea şi chiar crede în ea, dar este foarte posibil ca Brătianu să-l aducă în aşa o situație de constrângere, încât regele nu va [mai] putea rezista. Din spusele M.S. rezultă că la consiliul de mâine doar Brătianu singur va vorbi, şi nu şi ceilalți membri ai guvernului, din acest motiv numărul adepților și adversarilor noştri este aproximativ egal. Nu se va vota.

Am convingerea că Antanta, împreună cu Brătianu, îl amenință pe rege şi în cazul în care acesta nu va ceda, ruşii pătrunde cu forța în România.

Ziarul oficial „Viitorul" tocmai a scos o ediție specială, în care îndeamnă la calm, ca şi cum dl Brătianu s-ar mai răzgândi eventual pentru încă o săptămână.

În orice caz, Consiliul de Coroană de mâine ar putea să aducă o clarificare[36].

(A.N.I.C., Microfilme Austria, rola 221, cadrele 529-530.)

*

Czernin către Burian

București, [13] 26 august 1916

Telegrama nr. 40 Secretă.

Situația politică.

Am vorbit cu Maiorescu după audiența sa la rege. Este extrem de pesimist, susține că regele este hotărât pentru război.

Brătianu, cu care am vorbit multă vreme astă-noapte, a declarat în modul cel mai categoric că vrea, poate şi va rămâne neutru. Consiliul de Coroană de mâine îmi va dovedi că el rosteşte adevărul. Consiliul de Coroană de mâine a fost convocat împotriva voinței sale şi a făcut aluzie la Titu Maiorescu, care vrea să-l înlăture.

---

[36] Publicat în *Documents,* doc. nr. 108, p. 72-73, mai puțin frazele scrise cu caractere cursive.

Brătianu a declarat în repetate rânduri că, sub conducerea sa, România va intra în război numai atunci când va fi atacată, și el crede că bulgarii au această intenție.

În final, Brătianu a vorbit încă o dată despre cedarea Bucovinei, o propunere pe care eu am refuzat-o pe un ton amabil, dar categoric. Consiliul de Coroană se va amâna probabil pentru după-amiază.

(A.N.I.C., Microfilme Austria, rola 221, cadrul 527.)

*

Hohenlohe[37] către Burian

Berlin, 27 august 1916, ora 6 şi 46 min. p.m.

Sosită la 28 august 1916, ora 2 şi 46 min. a.m.

Telegrama nr. 255 Strict confidențială.

Referitor la telegrama Ex.V. nr. 291 strict confidențială, din 26 august[38].

Am vorbit cu subsecretarul de stat în sensul telegramei mai sus menționate privitor la o telegramă a M.S. Împăratului german către regele României. Dl Zimmermann mi-a spus că la 24 august împăratul Wilhelm al II-lea l-a felicitat telegrafic pe rege foarte cordial, cu prilejul zilei sale de naştere şi l-a sfârşit a adăugat precizarea că speră cu toată încrederea că legăturile de rudenie dintre cele două dinastii nu vor permite chiar în aceste momente grele ca relațiile dintre cele două țări să fie în vreun fel periclitate. Regele Ferdinand a mulțumit foarte corect pentru felicitări, dar nu a făcut nicio referire la partea a doua

[37] Gottfried zu Hohenlohe-Schillingsfürst, (1867-1932), prinț, diplomat austro-ungar, atașat militar la Sankt Petersburg (1902-1907), consilier de ambasadă la Berlin (1908-1913), ambasador la Berlin (4 august 1914 – 14 noiembrie 1918).

[38] În această telegramă, ambasadorul Hohenlohe era rugat să-l determine pe împăratul german Wilhelm al II-lea să-i ceară explicații regelui Ferdinand pentru atitudinea ostilă a României.

a telegramei. Din acest motiv trimiterea unei noi telegrame a M.S. Împăratului german către regele Ferdinand i se pare deocamdată exclusă.

(A.N.I.C., Microfilme Austria, rola 221, cadrul 526.)

*

Burian către:

Telegrame cifrate:

1. către Gottfried prinț zu Hohenlohe, la Berlin, nr. 220.
2. către contele Tarnowski[39], la Sofia, nr. 335.
3. către markgraful Pallavicini[40], la Constantinopol, nr. 305.

Viena, 27 august 1916

1-3. ministrul plenipotențiar român[41] a înmânat nota guvernului său prin care România, începând de astăzi, 27 august, ora 9 seara, se află în stare de război cu Monarhia noastră.

Ad 1. L-am înștiințat personal pe dl von Tschirschky[42] despre acest lucru. Ex.V. veți transmite Ministerului de Externe

---

[39] Adam (Amor) von Tarnowski von Tarnov, (1866-1946), conte, diplomat austro-ungar, cu funcții diplomatice la Washington D.C., Paris, Madrid, ministru plenipotențiar la Sofia (30 aprilie 1911 – 9 noiembrie 1916), numit ulterior ambasador la Washington, dar nu i-au fost acceptate scrisorile de acreditare, apoi la Stockholm, unde, de asemenea, nu și-a mai luat postul în primire din cauza evenimentelor care au dus la crearea regatului polonez (5 noiembrie 1916 – 11 noiembrie 1918), în a cărui organizare s-a implicat.

[40] Pallavicini von Johann, (1848-1941) markgraf, diplomat austro-ungar, consilier de ambasadă la Sankt Petersburg (1894-1899), ministru plenipotențiar la București (26 ianuarie 1899 – 5 octombrie 1906), ambasador la Constantinopol (5 octombrie 1906 – 11 noiembrie 1918). S-a opus anexării Bosniei și Herzegovinei în 1908.

[41] Edgar Mavrocordat (1857-1934), diplomat român, ministru plenipotențiar la Viena (1/14 septembrie 1911 – 14/27 august 1916).

[42] Heinrich Leonhard von Tschirschky und Bögendorff, (1858 – 15 noiembrie 1916) diplomat german, cu funcții diplomatice la Viena, Atena, Berna, Constantinopol, Luxemburg, Mecklenburg și Orașele Hanseatice, ambasador la Viena (ianuarie 1907 – 15 noiembrie 1916).

dorința noastră ca declarația de război a Germaniei către România să urmeze imediat.

Ad. 2. L-am înştiințat personal pe ministrul plenipotențiar bulgar de aici.

Ex.V. veți face imediat o comunicare corespunzătoare dlui Radoslavov[43] cu precizarea că în interesul apărării comune aşteptăm ca ofensiva bulgară împotriva României să înceapă cât mai repede cu putință. Presupun că declarația de război a Bulgariei către România va urma imediat.

Ad 3. L-am înştiințat personal pe Hilmi Paşa[44] despre acest lucru. Considerăm că declarația imediată de război a Turciei către România este ceva de la sine înțeles şi cer Ex.V. să acționeze pentru ca ambele divizii destinate Dobrogei să fie trimise acolo cât mai repede.

(A.N.I.C., Microfilme Austria, rola 221, cadrele 494-495.)

*

Czernin către Burian

Bucureşti, [15] 28 august 1916

Telegrama nr. [...][45]

Trimisă la ora 12 şi 40 min. p.m.

Sosită la ora 9 şi 40 min. a.m.

---

[43] Radoslavov (1854-1929), om politic liberal bulgar, studii juridice la Heidelberg, prim-ministru (28 august 1886-10 iulie 1887 şi 17 iulie 1913-21 iunie 1918), întemeietor în 1887 al unei aripi a Partidului Liberal care reunea pe adepții săi.

[44] Husein Hilmi Paşa (1855-1922), diplomat şi om politic otoman, inspector general în Macedonia (1902-1908), ministru de Interne (1908-1909), mare vizir (1909-1910), ambasador la Viena (7 noiembrie 1912-11 noiembrie 1918). Din cauza problemelor de sănătate, a rămas la Viena, unde a şi murit.

[45] Lipsă text

Le Ministre des affaires étrangères Royal roumain vient de me communiquer la note suivante:

[Urmează textul în limba franceză al declarației de război]

Textul se încheie fără precizarea datei și fără semnătură[46].

Par conséquence, j'attends la remise de mes passeports pour quitter la Roumanie avec les membres de la Légation et des Consulats.

(A.N.I.C., Microfilme Austria, rola 221, cadrul 488.)

[46] Precizare în limba germană făcută de Czernin.

ASPIRAȚIILE NAȚIONALE ALE ROMÂNIEI REFLECTATE ÎN PRESA ANILOR NEUTRALITĂȚII

Gheorghe Vartic[1]

ABSTRACT

A radiography of the content of the Romanian press in the years prior to Romania's entry into World War 1, namely in the period of neutrality, highlights the manifest interest in the situation of the fellow countrymen living in the neighbouring states and especially in finding solutions that would unite the Romanian historical provinces still outside the kingdom. The nearly 800 publications that used to appear in all the territories inhabited by Romanians in 1916 covered a large array of topics. One of these topics, which had an important place in the pages of the most circulated newspapers, was the war progress, according to which various opinions were expressed, such as the maintaining of neutrality at the Crown Council of 1914 or the hasty entry of Romania on one side or the other of the belligerent forces, all sharing the same goal – the liberation of the Romanian territories under foreign rule and their unification with the motherland. National unity was, therefore, the ultimate goal, regardless of the political affiliation of the aforementioned publications. What differed was the manner in which this goal was to be achieved.

[1] Comandor (ret), cercetător științific, Comisia Română de Istorie Militară.

Keywords: *World War 1, neutrality, press, independent publications, foreign domination, national aspirations, national unity, opposition*

Principalul susținător al politicii de neutralitate a țării, promovată de guvernul Brătianu, era oficiosul liberal „Viitorul”, apărut în 1907, la București, și condus succesiv de Vintilă Brătianu și I.G. Duca. Sub umbrela liberală a apărut și „Naționalul” avocatului Toma Stelian, fost ministru liberal, intrat în dizidență, care se pronunța pentru părăsirea neutralității și alianța grabnică cu Antanta. Basarabeanul Constantin Stere, tot fost fruntaș liberal, firește că nu putea fi de acord cu intrarea României în război alături de Rusia, opresoare a românilor dintre Prut și Nistru, fapt pentru care fondează, la 1 septembrie 1917, ziarul filogerman „Lumina”.

Liderul opoziției, Partidul Conservator, era reprezentat de cotidianul „Epoca”, înființat în 16 noiembrie 1855, la București, de Nicolae Filipescu, având ca director politic pe Grigore Păucescu (fostul șef al lui Mihai Eminescu la „Timpul)” și pe Barbu Ștefănescu Delavrancea ca prim-redactor. După fuziunea cu „România liberă”, dând naștere publicației „Constituționalul”, reapare cu titlul inițial, în perioada 2 noiembrie 1895 – 22 noiembrie 1916, timp în care a devenit imediat ziarul politic cel mai citit, o publicație de mare vervă, care a agitat, adesea violent, viața politică a anilor de opoziție contra lungii guvernări a lui I.C. Brătianu.

Opiniile diferite din cadrul Partidului Conservator erau exprimate în publicații la fel de diferite: Alexandru Marghiloman, adept al politicii de neutralitate și al menținerii unor bune relații cu Germania și Austro-Ungaria, conducea ziarul „La Politique”, apărut în perioada 1911-1916; Take

Ionescu, ctitorul Partidului Conservator-Democrat, patrona „Acțiunea" și „La Roumanie", ambele, publicații de orientare antiaustro-ungară și antigermană; Petre Carp își făcea cunoscute ideile antirusești și progermane în ziarul „Moldova", înființat la 1 martie 1915, în București.

Au fost și multe publicații orientate spre mişcarea muncitorească şi socialistă, care condamna războiul, ca ziarele „Lucrătorul român" (1879), „Înainte" (1880), „România viitoare" (1881), „Munca" (1890), „Lumea nouă" (1894), „România muncitoare" şi „Viitorul social" (1900).

Publicațiile care se defineau independente, deci neafiliate politic – „Universul", „Dimineața", „Adevărul" ș.a. – erau susținătoare a alianței României cu puterile Triplei Înțelegeri, devenită Quadruplă după aderarea Italiei în 1915. De altfel, se poate aprecia că majoritatea publicațiilor de mare tiraj erau antantofile. Sigur, erau și ziare germanofile, precum „Ziua", la care scria Ion Slavici, „Seara" sau „Minerva", ultimul mai întâi profrancez, apoi progerman.

Încercând să acoperim tot spectrul politic și apolitic al presei din ultimul an al neutralității, ne vom opri, în cele ce urmează, asupra unor ediții ale cotidianelor „Epoca", „Viitorul", „Minerva", „Adevărul" și „Universul" care fac trimiteri și la altele.

În consens cu întreaga opinie publică românească, presa a urmărit cu deosebită atenție desfășurarea evenimentelor, informând cititorii asupra a ceea ce se întâmpla pe front. „Minerva" ținea cu regularitate rubrica „Mersul războiului", iar „Universul", „Războiul european", cu componentele sale: „Războiul ruso-austro-german", „Războiul austro-italian", „Războiul franco-german", „Războiul anglo-ruso-turc", „Războiul în Balcani".

Dezideratul înfăptuirii unității neamului românesc era curentul principal în jurul căruia se exprimau opinii diferite

pentru că vechi provincii românești erau înglobate atât la unul, cât și la altul din cei doi coloși care își disputau hegemonia europeană. Neutralitatea era o soluție provizorie, dar până când? Intrarea țării în război se impunea, dar de partea cui?

Câștigarea Basarabiei, răpită de aproape un secol și supusă unui crâncen proces de deznaționalizare, impunea angajarea în conflict împotriva Rusiei, așa cum pleda Petre Carp. Ziarul „Moldova" din 15 decembrie 1915 publica discursul fulminant rostit în Camera Deputaților de fostul prim-ministru conservator: „Rusia voieşte Țarigradul, Rusia voieşte Dardanelele, Rusia voieşte Marea Neagră ca o *mare clausum*, şi Rusia voieşte Gurile Dunării ca să stârpească concurența pe care această mare arteră comercială poate să i-o facă [portului Odessa – *n.n.*]... Acestea sunt lucruri care ne ating aşa de tare, încât ele zdruncină temelia acestui stat", mai ales că Rusia învingătoare va revendica Gurile Dunării, o parte din Moldova de Jos, cu Galații, ca trecătoare spre Strâmtori. „De aceea, mă ridic contra ideii de neutralitate. Şi de aceea nu aş dori ca guvernul să manevreze aşa încât, evenimentele precipitându-se, să ne găsim în mijlocul transformărilor generale izolată şi slăbită [...]. Biruința noastră alături de Rusia este pierderea noastră"[2].

O serioasă rezervă față de o eventuală apropiere sau chiar alianță cu Rusia fără ca aceasta să garanteze retrocedarea Basarabiei este exprimată în editorialul din „Minerva", semnat de Ion Gorun, alias scriitorul Alexandru Hodoș. Ce-ar fi fost oare dacă prețul alăturării României la Quadruplă ar fi fost plătit de Rusia cu restituirea teritoriului răpit în 1812, fapt care să fi avut sprijinul măcar al Franței, lovită și ea la fel în 1871? Dar iată cum scrie Gorun:

---

[2] Ion Agrigoroaiei, „Petre P. Carp și ziarul «Moldova»", http://astra.iasi.roedu.net/texte/nr45PetreCarp.html

„Arătând mai demult că n-are nicio intenție rea care să poată atinge interesele noastre, fără nicio îndoială că Rusia ne-ar fi atras de partea ei și am lupta acuma de mult alături. Cum ar fi putut însă să arate mai bine acest lucru decât retrăgându-și mâna de-asupra pământului nostru și mulțămindu-se cu vastele teritorii – cele de 400 de ori decât România – pe care le stăpânește țarul tuturor Rușilor?

Dar n-a făcut aceasta și nici vreo altă dovadă n-a dat că ar fi dispusă, într-un timp sau în împrejurări oarecari, a-și repara nedreptățile trecute. Și astfel apoi s-a lăsat și mai departe drumul resentimentelor și al temerilor ce nu puteau să nu dăinuiască, câtă vreme nimica nu se făcea pentru îmblânzirea, pentru înlăturarea lor.

De peste Prut nu veneau decât vești de dezolare. Rusificarea se îndârjea, nereușind cu binele, și nu mai încerca decât cu răul. Administrația, o altă pacoste, sfârșea prin a preface pe moldovean din om în ne-om. Toate acestea nu puteau să nu umple de mâhnire sufletele fraților, iar stârnirea, lipsa oricărei speranțe de îndreptare putea să nu prefacă acea mâhnire în mânie și ură.

Pe de altă parte, toată atitudinea Rusiei oficiale față de noi putea să îndreptățească răspândirea de presupuneri îngrijitoare pentru viitorul nostru. Astfel, chestiunea gurilor Dunării... Știm acum, din destăinuiri menite a rămânea celebre, că s-a vorbit despre intențiunea Rusiei de a lua în stăpânire delta – ba poate și mai mult: fantazia, se vede, a mers mai departe și a vorbit de Galați și de o altă parte a Moldovei...

Iar aceste lucruri au putut fi crezute, în întregime sau în parte. Iar din Rusia, afară de rare și vagi protestări publicistice, n-a venit nimic să potolească măcar asemenea temeri – alimentate bineînțeles de aceia cari aveau interesul să le alimenteze...

Tratamentul Românilor din Basarabia, de o parte, – nesiguranța cu privire la intențiile viitoare ale Rusiei relativ la gurile Dunării – și mutismul suveran și disprețuitor al oficialității marelui imperiu, de altă parte – n-au putut face altceva decât să lase lucrurile în starea pe care vedem că o deplâng acum atâția.

E târziu? Mai e încă vreme? După toate aparențele, chiar și numai o astfel de discuție ar fi astăzi, mai mult ca oricând, oțioasă. Rusia rămâne surdă la îndemnurile și implorările ce i se adresează de la Paris.

Totuși, noi trebuie să fim mulțămitori binevoitorilor noștri francezi a căror cugetare dreaptă și generoase sentimente nu se desmint în nicio împrejurare și sub nicio presiune"[3].

Ziarul „Universul", simpatizant al politicii guvernului, își definește poziția prin principalul său editorialist, generalul Grigore Crăiniceanu: „Neutralitatea armată adoptată de guvern este dreptul suveran al țării. Înțelegem să o îndeplinim în mod cinstit și drept, dar tot așa trebuie să o respecte și Puterile ce ne înconjoară, părăsind toate mijloacele nedrepte ce au întrebuințat până acum în țara noastră.

Aceasta este părerea organului nostru, care n-are nici «pasiuni personale», nici «simpatii particulare», nici nu se inspiră de la nimeni, nici nu primește lecțiuni de la nimeni.

Dacă unii au altă părere asupra neutralității țării și asupra organului nostru, ne pare rău, căci amenințările, ațâțarea, asmuțirea și intriga se întorc în contra lor.

Simpatia noastră, pasiunea noastră este dreptatea, libertatea și mărirea României"[4].

Atacurile din partea opoziției nu contenesc. Ziarul „La Politique", patronat de Alexandru Marghiloman, un oponent al

[3] „Minerva", Anul VIII, nr. 2538, joi, 14 ianuarie 1916, p. 1.
[4] „Universul", Anul XXXIV, nr. 14, vineri, 15/28 ianuarie 1916, p. 1.

susținătorilor alianței cu Rusia, acuza „Universul" că „a devenit instrumentul destinat a falsifica opiniunea publică", pentru propaganda pe care o făcea apropierii Bucureștilor de Petrograd. Și nu era departe de adevăr, pentru că, înainte de vizita țarului Nicolae al II-lea la Constanța, în 14 iulie 1914, cotidianul răposatului Cazzavillan clama că „apropierea Rusiei de România are să vină, așadar, numai ca un element mai mult, și în unele privințe nu tocmai de prisos, de garantare a păcii europene" și care, pe deasupra, ar aduce o îmbunătățire a soartei conaționalilor noștri din Basarabia, fapt care ar fi un bun exemplu pentru Austro-Ungaria în ce privește tratamentul românilor transilvăneni[5]. Același ziar de informație bucureștean încerca să spele Rusia de păcatele săvârșite asupra României, supraestimând pericolul german: „Dar azi nu mai avem nici Rusia lui Petru cel Mare, nici a Catherinei, nici chiar cea de la 1878. O transformare radicală și profundă s-a operat în sufletul poporului și conducătorilor Rusiei. Apoi, care pericol e mai mare decât cel german în Europa? Aci, Rusia n-a atacat decât o dată, în 1877, în timpul în care Germania a făcut patru războaie agresive: la '64, '68, '70 și 1914! Azi, Germania cu forța ei formidabilă, așezată în mijlocul Europei, amenință să subjuge toate popoarele dimprejur și să distrugă toată civilizația lor"[6].

Atitudinea de expectativă a României, cu speranța apariției unui moment potrivit care să o determine să intre de o parte sau de alta a taberelor beligerante, generase o stare de nerăbdare care nu mai putea continua. „Ce așteaptă România", titra ziarul „Adevărul" din 6 aprilie 1916. Intensificarea pregătirilor militare pe toate sectoarele frontului rusesc, bănuiala – nu lipsită de temei – că ar exista o înțelegere între București și Petrograd, poziția șovăielnică a establishmentului brătienist erau

[5] „Universul", Anul XXXII, nr. 131, joi 15 mai 1914, p. 1.
[6] „Universul", Anul XXXIII, nr. 47, marți, 17 februarie 1915, p. 1.

sesizate de cotidianul fondat de Alexandru Beldiman: „Nu știu dacă nehotărârea este la noi un defect național, dar din punct de vedere internațional, nu e niciun semn care să indice voința precisă a conducătorilor noștri. După unele dispozițiuni militare, s-ar părea că înclinăm spre Quadruplă, după măsurile însă ce luăm, favorizăm blocul austro-german". Autorul articolului apreciază că liderii politici români greșesc dacă negociază cu Rusia momentul intervenției noastre, în loc să se hotărască asupra declanșării unei acțiuni decisive, care să ne scoată din starea de „neutralitate rușinoasă"[7].

Rusia era foarte interesată în atragerea României de partea ei în acest conflict, dar fără să facă nicio promisiune în legătură cu Basarabia. Mai mult decât atât, într-un articol publicat de ziarul moscovit „Ruskoe Slovo" se făcea o comparație între neutralitatea Suediei și cea a României. În opinia jurnalistului rus, dacă pentru Suedia neutralitatea era avantajoasă, pentru România, care avea de îndeplinit un ideal național, se impunea ca ea să arunce pe talerul potrivit banul său de aramă ca să încline balanța în favoarea taberei care i-ar satisface interesele. Numai că autorul articolului ezită să scrie de interesele naționale ale României în Basarabia, avansând ideea că națiunea română ar fi interesată de soarta aromânilor din Balcani! El merge mai departe chiar, socotind că, la încheierea păcii, „România ar putea să capete un port la Marea Mediterană și o fâșie corespunzătoare de pământ din Bulgaria, lucru care i-ar permite să se apropie și de conaționalii săi, și de realizarea visului oricărui popor care tinde spre progres și spre civilizație: drum deschis spre mare"[8].

Cotidianul „Universul", simpatizant al guvernului Brătianu și susținător al neutralității, nu-și ascundea poziția proantantistă.

---

[7] „Adevărul", Anul XXIX, nr 10443, miercuri, 6 aprilie 1916, p. 1.

[8] „Adevărul", Anul XXIX, nr 10445, vineri, 8 aprilie 1916, p. 1.

Dar alierea României la Quadruplă nu se putea face neglijând Rusia. Pericolul invocat de P.P. Carp într-un interviu acordat ziarului „Berliner Tageblatt", că Rusia ar amenința integritatea Moldovei în dorința de a stăpâni Constantinopolul și Strâmtorile, era combătut în editorialul semnat de George Diamandy. Argumentele sale merită a fi redate pe larg spre reflecție:

„Împătrita Înțelegere e alcătuită din popoare, din rase cu forme sociale și politice deosebite, având, după conflict, interese complexe și contrarii. Această nepotrivire va alcătui un echilibru european, singura mântuire a Statelor mici. Din contra, Imperiile Centrale sunt de o singură rasă stăpânitoare, cea germană.

Ce înrâurire poate avea un putregai ca Turcia sau un embrion ca Bulgaria asupra voinței și mijloacelor de realizare a aspirațiilor unui singur popor, cum e în fapt elementul austro-german.

Victoria Imperiilor Centrale reprezintă egemonia rasei germane, cu tot ce cuvântul egemonie cuprinde ca esclusivism și monopol de bunăstare pentru singurul popor german.

În principiu, ca Români, nu putem fi decât adversarii hotărâți ai oricărei tentative de egemonie. Iar în fapt, o atotputernicie, admirabil organizată ca cea germană, va fi mult mai primejdioasă și mai desnaționalizatoare chiar decât egemonia amorfă și oarecum anarhică a unei Rusii slabe prin însuși procesul său social intern.

Dar despre toate acestea, dl Carp nu ține socoteală, ci, influențat de nedreptatea comisă împotriva noastră în 1878, d-sa vede în Rusia o singură putere mare față de noi și strâmtează tot orizontul politic de azi ca și cum ar fi vorba de ales între Germania și Rusia, nu între Franța, Anglia, Italia și Rusia, de o parte, și Austro-Germania, de cealaltă.

A crede iarăși că de dragul nostru Austria va ocroti pe Românii din Ardeal împotriva Maghiarilor e a nu ne da seama că Austria are mai mare nevoie de Budapesta decât de București și nu va sfărâma dualismul pentru românism.

Și dl Carp se jăluie că intervenția română e prea «târzie». Situația militară austro-germană nu pare așa de strălucită încât dl Carp să dea a înțelege că Imperiile Centrale nu mai au nevoie de concursul armatei noastre. În toate cazurile, nu deputatul român avea datoria să facă o atare apreciere. Dar prin ce dovedeşte d-sa că interesul României ar fi să contribuim la stabilirea egemoniei germane? Pentru a crea Polonia și Ukrainia? Dar de e vorba de slavism, aceste două regate nu vor mai fi slave? Ukrainia, în special, nu a fost și ea hrănita cu visul Bizanțului? Pe unde vor respira Polonia și Ukrainia? Încorporate Rusiei, prin mările Imperiului însele.

Independente și ele, vor căuta ieșiri proprii spre Bosfor și Dardanele. Iar Polonia în special, ca și pe timpul lui Ștefan cel Mare, va năzui la mare tot prin Moldova.

Și organizarea lor ca State ne va fi cu atât mai primejdioasă cu cât, mulți ani de la deslipirea lor de Rusia, ambele regate, supuse direct influenței germane – poate chiar sub Hohenzollerni germani –, vor fi instrumente de strangularea României, înconjurate din toate părțile de State, sub o formă oarecare, vasale Germaniei sau/și Austriei.

Atunci care ar fi rostul colaborării României cu Austria? Ocuparea Basarabiei? Evident că azi ne-ar fi mai ușor să ocupăm Basarabia decât Ardealul.

Dar nu «ocuparea» e ținta noastră, ci păstrarea. Or, împotriva Austriei și a Germaniei învinse, vom păstra Ardealul pe veci. Nu același lucru l-am putea spune de Basarabia, pe care nu o vom putea păstra pentru totdeauna contra Rusiei, Franței,

Angliei și Italiei, chiar învinse de-ar fi în războiul actual. Un lucru e cert: Rusia poate trăi și fără Basarabia. Chiar dacă ar năzui la stăpânirea teritorială a Constantinopolului, ocuparea Burgasului, de pildă, i-ar fi mai de folos și mai ușoară decât desmembrarea României.

Pentru oricine, e clar că Ungaria va fi redusă la o țară de circa cinci milioane în ziua când Ardealul va fi al României. Cedarea Ardealului e o imposibilitate morală, economică și politică pentru Maghiari. Așadar, în împrejurări fericite, noi putem nădăjdui ca Rusia să repare, fie și de nevoie, greșala comisă la 1878, pe când, fără război, Ungaria, și deci Austria, nu vor putea să ne înapoieze Ardealul.

Dl P. Carp și amicii săi se acomodează însă cu ideea că Românii de dincolo vor fi mai bine tratați de maghiari, dacă am renunța la idealul nostru național. Las' că această precupețire nu e de natură să ne înalțe moralul, dar până când Maghiarii vor trata bine pe Români?

Până la pace. Apoi iar vor începe persecuții, cu atât mai sălbatice cu cât orb e cel care încă n-a văzut că cel mai imediat rezultat al conflictului de azi va fi afirmarea principiului naționalităților până la exasperare. Să se știe bine în România că Maghiarii, chiar de-ar voi, nu ar putea «trata bine» pe Români – politicește vorbind. Nicăieri nu se pune mai aprig problemul etnic ca în Ungaria. Sau ei, sau noi. Așadar, dacă după război Maghiarii vor reîncepe politica lor de desnaționalizare, regatul român va declara el război Austriei? Viena sau Berlinul vor rupe relațiile cu Buda-Pesta de dragul «Valahilor»? Amăgire"[9].

Asemenea dezbateri găzduite în paginile unor publicații de mare tiraj erau constructive. Din păcate însă, o bună parte a presei acelor ani a contribuit la adâncirea divergențelor nu nu-

[9] „Universul", Anul XXXIV, nr. 97, joi, 7/20 aprilie 1916, p. 1.

mai dintre guvern și opoziție, ci și dintre grupările aparținând aceluiași partid. „Cât de mult bine n-am fi putut face țării, dacă eram uniți!", aprecia „Minerva".

Deosebirile de păreri se accentuau pe măsura derulării evenimentelor militare, săgețile purtând otrava limbajului violent zburau dintr-o parte în alta, atacurile asupra instituțiilor și mai ales asupra persoanelor din fruntea acestora se întețeau. „Cel puțin jumătate dintre oamenii noștri politici au fost terfeliți și dați pradă simțămintelor sălbatice și gesturilor barbare ale unor indivizi care nu trăiesc decât din neînțelegerile celor mari și se îngrașe în vremurile de grije și de groază pentru cei mulți." – titra „Minerva"[10] „Viitorul" avertiza că: „În nicio țară din lume, calomnia nu se revarsă în valuri atât de largi [ca] în țara noastră. N-a rămas om care să nu fi fost calomniat în țara asta și, împreună cu oamenii, au fost calomniate și instituțiile"[11].

În viziunea „Epocii", guvernul lui Ionel Brătianu se făcea vinovat de toate relele din țară, căci „toată învrăjbirea dintre noi" – scrie ziarul oficial al Partidului Conservator – „este numai opera lui". Pentru că Ionel Brătianu este „omul neutralității", „indolentul nepăsător care are o veșnică oroare de efort", „șeful regimului liniștei trândave, tocmelilor fructuoase, afacerilor profitabile", „egoist și fanfaron, arogant și fricos, îndărătnic și lacom, râvnind faima fără riscuri și glorie fără jertfă, neutral autentic, care este pentru război, numai dacă merge la sigur că n-o să-l facă dânsul"[12], „trântorul de la Florica", cum îl numește Ion C. Grădișteanu[13]. Tot guvernul era acuzat că a tolerat incidentul de la Mamornița din ultimele zile ale lunii

[10] „Minerva", Anul VIII, nr. 2534, duminică, 10 ianuarie 1916, p. 1.

[11] „Universul", Anul XXXIV, nr. 29, sâmbătă, 30 ianuarie/12 februarie 1916, p. 1.

[12] „Epoca", Anul XXIII, nr. 174, sâmbătă, 25 iunie 1916, p. 1.

[13] „Epoca" Anul XXIII, nr. 176, luni, 27 iunie 1916, p. 1.

mai 1916, când trupele ruse au pătruns pe teritoriul României, fiind învinuit chiar că ar fi semnat o convenție cu Rusia pentru dezmembrarea Imperiului Austro-Ungar[14]. Dimpotrivă, „Adevărul" îl acuză pe I. Brătianu că a exagerat incidentul, dându-i proporții nemeritate, fapt care ar fi determinat „înăsprirea raporturilor cu viitorii noștri aliați". Ziarul, cunoscut prin politica sa antimonarhistă, îl amestecă și pe suveran, care declarase că este hotărât să nu ierte violarea frontierelor de către ruși, ascunzându-și astfel atașamentul față de Puterile Centrale. Editorialul conchide: „La asemenea încercări criminale de-a se căuta, în incidente fără importanță, alipirea României la politica Puterilor Centrale, tocmai în ceasul când neamul românesc așteaptă să pornim spre Ardeal în cele mai strălucite condițiuni politice și strategice, tocmai în această clipă de speranțe pentru realizarea idealului să vină acel prim-ministru, care s-a târguit doi ani, și să-și rupă singur masca de șarlatan, ascunzându-se acum în dosul regelui, care ambiționează să arate Puterilor Centrale că el nu e regele Greciei, tocmai această clipă indică poporului românesc și acelor cari conduc mișcarea pentru revendicările lui naționale ca să recurgă la acest gest suprem menit a salva România".[15]

Asemenea calomnii proferate în presă îl făceau pe generalul Gr. Crăiniceanu să afirme că „întâia nenorocire națională este aceea că, în întunericul nopții, unii din luptătorii aceleiași cauze se străpung între dânșii, în loc să-i ucidă pe cei răi și vinovați. Înverșunarea și batjocura reciprocă au ajuns la culme între ei. Într-această luptă de partide, adevăratul inimic din lăuntru își găsește scăparea lui! Mâine, și inimicul din afară își va găsi victoria pe pământul nostru!"[16].

---

[14] „Minerva", Anul VIII, nr. 2676, vineri, 3 iunie 1916, p. 1.

[15] „Adevărul", Anul XXIX, nr. 10497, miercuri, 1 iunie 1916, p. 1.

[16] „Universul", Anul XXXIV, nr. 151, joi, 2/15 iunie 1916, p. 1.

Dincolo de angajările presei de o parte sau de alta a grupărilor politice existente sau constituite în acei ani, dincolo de simpatiile afișate față de marile puteri angajate în conflict, opțiunea dominantă a fost că sosise momentul prielnic dezrobirii românilor din provinciile ocupate și unirii lor cu țara și că acest moment trebuia folosit grabnic pentru realizarea acestui deziderat.

Eminentul jurist, Ioan Tanoviceanu (1858-1917), membru al Academiei Române, se pronunța, în iulie 1916, că e bine ca România să intre neîntârziat în război, balanța înclinând din ce în ce mai mult în favoarea Quadruplei. El avertiza, în editorialul semnat în „Adevărul", asupra pericolului prelungirii nehotărârii României: „Cumpăna se apleacă din ce în ce în favoarea Împătritei Înțelegeri și există un îndoit pericol în expectativa României. Întâi că se poate ca cumpăna să se plece atât de mult, încât Quadrupla, care deja e nemulțumită de noi, să nu voiască să ne primească [atunci] când vom voi noi, mai ales că știe cât de mari sunt pretențiunile noastre. Al doilea [pericol] este iarăși temerea că și ungurii, ca și noi, și poate chiar mai înainte decât noi, vor vedea când începe catastrofa și, spre a o evita, vor trece de partea Quadruplei. Iar Quadrupla desigur că va prefera pe aceia care-și varsă sângele cu bravură celora cari caută să-și umple pungile cu lăcomie!"[17]. În același ziar, avocatul M. Valerianu se întreba: „Ce mai așteptăm?". Teama că Puterile Centrale ar putea ieși victorioase și că am putea fi atacați de către bulgari este falsă în opinia editorialistului, care încheia: „Dacă dar România nu intervine îndată în război, atunci orice speranță a unei Românii Mari trebuie să dispară"[18].

Este demn de remarcat că presa din România a urmărit cu atenție presa europeană, care făcea referire la poziția adoptată

[17] „Adevărul", Anul XXIX, nr. 10531, marți, 5 iulie 1916, p. 1.
[18] „Adevărul", Anul XXIX, nr. 10547, joi, 21 iulie 1916, p. 1.

de guvernul de la București, și a reacționat întotdeauna când în gazetele străine apăreau articole care-i contestau drepturile sale legitime.

„Minerva" din 5 aprilie 1916 informa cititorii asupra unui articol apărut în „Berliner Tageblatt", care sugera că o schimbare a guvernului „marelui taciturn" *(der grosse Schweiger)* Brătianu cu altul condus de Al. Marghiloman, P.P. Carp sau Titu Maiorescu ar face ca „România să fie obligată să asculte porunca momentului și să se hotărască definitiv". Cotidianul berlinez era resemnat în privința șanselor ca România să se mai alăture Puterilor Centrale: „Impresia generală asupra situației din România este că această țară nu se va mișca atâta vreme cât armatele austro-germane vor fi victorioase și până când armatele Înțelegerii nu vor obține succese remarcabile în apus, răsărit ori la Salonic, ori i se vor alia state noi, care ar putea hotărî în mod decisiv soarta războiului.

România se gândește astăzi și așteaptă împrejurări prielnice pentru realizarea idealului său național prin cucerirea Transilvaniei și Bucovinei.

Toată încrederea Germaniei în prezent trebuie să-i fie numai în vitejia trupelor sale și a unui puternic aliat ce lucrează mult în România în folosul său: timpul"[19].

Pe de altă parte, aflăm că ziarul rusesc „Novoe vremia" strecoară informația că România ar fi dat Austro-Ungariei cai cumpărați din Rusia, pornind de la faptul că ar fi fost găsite cadavrele unor cai pe frontul de luptă austro-rus din sudul Galiției și României, recunoscuți ulterior, după niște marcări secrete, ca fiind dintre cei vânduți României. De fapt, Petrogradul era deranjat de acordurile comerciale încheiate de România cu Austro-Ungaria și Germania. Or – scrie „Minerva"

[19] „Minerva", Anul VIII, nr. 2620, marți, 5 aprilie 1916, p. 1.

– „oficialitatea, ca și presa rusă, ar fi voit ca noi să continuăm cu prohibirea exportului de cereale și să ducem în același timp lipsa cumplită de produsele industriale și medicamentoase ce ni le putem procura din imperiile centrale și din Olanda și Elveția, cu consimțământul acelorași imperii [...] Socotim că pretenția era prea mare, iar supărarea manifestată prin presa rusească, pentru că nu i-am făcut pe voie, e cât se poate de neîndreptățită”[20].

Când „Echo de Bulgarie”, oficiosul guvernului din Sofia, afirmă că în 1913 „România a profitat de un moment critic spre a aduce atingere integrității noastre teritoriale”, editorialul din „Universul” replică tăios: „Vra să zică România nu și-a luat la 1913 bun dreptul ei cuvenit de la 1879, când abia se năștea Bulgaria, ci a știrbit integritatea Bulgariei! [...] Adicătelea, cu toate teritoriile hrăpite până acum, Bulgaria tot nu e sătulă”[21].

După intrarea României în război, activitatea publicistică se restrânge, unele ziare își întrerup apariția, dar dezbinările interne sunt trecute în uitare și solidaritatea națională se manifestă cu din ce în ce mai mare amplitudine.

Așa cum era normal, presa a reflectat, prin mijloacele ei specifice, multitudinea și diversitatea acțiunilor oamenilor politici ai vremii care, indiscutabil, au avut un singur țel – înfăptuirea idealului național de unire a tuturor românilor într-un singur stat. Pluralismul ideatic al presei românești din anii premergători intrării țării în Marele Război este evident. Astăzi, după un secol, este inutil să emitem judecăți de valoare asupra opiniilor exprimate atunci, să dăm dreptate unora sau altora dintre actorii politici, să creditäm mai mult sau mai

[20] „Minerva”, Anul VIII, nr. 2652, marți, 10 mai 1916, p. 1.
[21] „Universul”, Anul XXXIV, nr. 69, joi, 10/23 martie 1916, p. 1.

puțin unele publicații; ar însemna să facem istorie contrafactuală, ceea ce nu ne propunem. Faptele s-au desfășurat așa cum știm, iar rezultatele au depășit – să recunoaștem – așteptările. Putem însă reflecta și reține învățămintele necesare, ceea ce nu e puțin.

NAȚIONALISM ȘI PROPAGANDĂ ÎN PREAJMA RĂZBOIULUI REÎNTREGIRII

Cătălin Turliuc[1]

ABSTRACT

This study aims at revealing, in a concise manner, the role of nationalism in the propaganda mechanism within the Romanian space in the period just prior to Romania's entry into war in 1916, that is during the first half of the second decade of the previous century, including the period of neutrality. In Romania's case, as with most European states, propaganda preceding World War 1 had a few goals that aimed at promoting national interests, which were intended to influence both the internal and the external public opinion. Romania and her policy makers encouraged the use of propaganda and the actions that furthered national interests. In order to mobilize Romanians under foreign rule, the government in Bucharest financed magazines and newspapers, offered support to the people of culture and arts, sponsored personalities and organized numerous propagandistic manifestations at home and abroad.

Keywords: *nationalism, propaganda, racism, national self-determination, national interest, national will, national consensus*

În peisajul caleidoscopic al lucrărilor dedicate Primului Război Mondial, orice cititor – chiar unul mai puțin avizat

[1] Cercetător științific gr. I, Institutul de Istorie A.D. Xenopol al Academiei Române, Filiala Iași.

– poate discerne o pletoră de abordări și poziții diferite, nu numai în rândul lucrărilor care provin din câmpuri diferite ale investigației științifice (istorie, politologie, teoria relațiilor internaționale, polemologie, sociologie ș.a.m.d.), ci chiar din rândul aceluiași domeniu al cunoașterii. Putem afirma că istoria este un exemplu peremptoriu în acest sens. Iată, a trecut deja un veac de la declanșarea primei mari conflagrații mondiale, primul război total cunoscut de umanitate, și nu avem încă un consens asupra originilor și cauzelor sale, nici chiar a consecințelor, chiar dacă istoria evenimențială a clarificat, aproape pe ore și minute, tot ceea ce s-a întâmplat atunci, iar numărul celor care au ales drept subiect al reflecției și cercetării lor această adevărată bornă în istoria umanității s-a multiplicat spectaculos. O explicație simplă a acestei stări de lucruri ar fi aceea că omenirea nu a trecut încă, în mod convenabil, de trauma pe care acest conflict de mari proporții a generat-o, în ciuda unor conflicte de mai mare amploare care i-au succedat. Alte explicații pot fi găsite în urmele adânci din mentalul colectiv pe care „Marele Război" – cum este și astăzi numit – le-a lăsat. În fine, faptul că această confruntare titanică, pe scară planetară, a fost prima desfășurată în epoca industrială, când totul a fost mecanizat, produs pe scară largă, inclusiv moartea, a generat o nouă realitate tehnologică, ce a marcat de atunci până astăzi dezvoltarea umanității. În opinia mea – și nu numai – reziliența de care dă dovadă amintirea și, firește, interesul de cercetare pentru această secvență cronotopică din destinul colectiv al omenirii rezidă, în primul rând, în faptul că din acel moment am intrat într-o ordine mondială nouă, care este încă de mare actualitate. Pentru a o defini, voi spune clar și concis că ea este ordinea statelor-națiuni, cărămizile fundamentale ale realității politice a lumii în care încă trăim. Nu negăm

globalizarea sub toate aspectele ei, nici entitățile, fenomenele și procesele transnaționale, dar este evident că realitatea dominantă a lumii, chiar acum în deceniul doi al secolului nostru, este cea a statelor-națiune. Făcând această afirmație tranșantă, rezultă în mod clar că naționalismul – ideologie, doctrină sau artefact cultural, oricum l-am defini – stă la baza statului modern, a ordinii mondiale actuale și că el este elementul de bază care a generat multe dintre evenimentele secolului trecut, inclusiv Primul Război Mondial. Evident, naționalismul nu este singura cauză și explicație a marii confruntări care a deschis „secolul scurt" sau „secolul extremelor", al „sârmei ghimpate" sau al „lagărelor", cum a mai fost numit secolul XX. Nu sunt reducționist și nici căutător al unui mecanism determinist primitiv și exclusivist, doresc doar să identific convenabil un *background* pe care s-au așezat o multitudine de factori care au generat accelerat și propagat premisele declanșării Marelui Război. Istoriografia a furnizat până acum o multitudine de explicații pentru geneza Primului Război Mondial și este corect să trecem aici în revistă măcar unele dintre ele: rivalități politice exacerbate de mecanismul unor mari alianțe cu interese geopolitice și geostrategice diferite; cauze economice legate de difuziunea inegală a modernității; tensiuni interne legate de polarizarea excesivă a societăților; mentalități agresive și disponibilitate pentru conflict având ca sorginte desfășurarea unor conflicte locale coloniale; epuizarea „atractivității" epocii victoriene – așa cum a mai fost numită – din cauza propriilor sale limite și rigidități, în fine, falsa credință într-un „progres" fetișizat, care nu permitea predicții de tip catastrofic. Dincolo de toate acestea, este însă cert că Primul Război Mondial, așa cum l-a numit colonelul Charles Repington, corespondent de război al ziarului „The Times" în 1920, a fost, sub aspectul

cvasi general al opiniilor, rezultatul unei decade de rivalitate între două mari alianțe și a implicat, pentru prima oară după războaiele napoleoniene și cel din Crimeea, toate puterile importante ale Europei și nu numai. Până în momentul declanșării războiului în 1914, termenul „.Marele Război" a fost folosit pentru a denumi conflictul de douăzeci de ani dintre Marea Britanie și Franța în timpul perioadei revoluționare și napoleoniene. Totuși, încă înainte ca ostilitățile să se fi încheiat în 1918, termenul a fost atribuit Primului Război Mondial. Scara globală a acestui conflict a fost aproape imediat evidentă pentru actorii săi. Faptul că principalii beligeranți aveau colonii, deseori în apropiere una față de alta, a asigurat extinderea războiului în afara „Vechiului Continent", în special datorită ciocnirilor desfășurate în Africa și în alte părți în decadele precedând anul 1914. Termenul de „Război Mondial" a fost atribuit conflictului destul de devreme, de exemplu, cea de-a douăsprezecea ediție a *Encyclopædia Britannica*, publicată în 1922, în fapt o reeditare a celei publicate în 1911, îl menționează frecvent în cele trei volume adiționale dedicate „Războiului Mondial". Războiul, așa cum bine se știe, a fost global, afectând diferite regiuni ale lumii. În estul Africii, generalul german Paul von Lettow-Vorbeck a condus o excelentă campanie militară de-a lungul întregului război, cauzând de trei ori mai multe victime forțelor imperiale britanice decât au avut acestea în timpul Războiului Burilor; în Pacific, coloniile germane au fost rapid cucerite de forțele britanice și japoneze; țări mici și îndepărtate au declarat război – Nicaragua fiind un bun exemplu în acest sens – etc. Totuși, aceste evenimente au fost considerate ca fiind de importanță secundară, comparativ cu principalele zone de conflict din Europa.

Caracterul acestui război a fost în mod fundamental diferit față de conflictele anterioare, fiind bazat pe producerea

în masă a armamentului, pe transportul mecanizat, pe rolul mult mai important al „frontului de acasă” (*Home Front*) etc. De fapt, a fost primul *război total*, în care beligeranții au fost obligați să-şi mobilizeze toate resursele militare, industriale şi umane într-un conflict nemaiîntâlnit ca scară şi impact. Pierderile de vieți omeneşti din Balcani – zona declanşării războiului – au fost enorme; economiile statelor au fost devastate atât de invazii şi jafuri, cât şi de nevoile purtării războiului; unele state au fost distruse şi au dispărut la sfârşitul conflictului, iar altele au apărut sau şi-au desăvârşit unitatea națională. Când războiul a izbucnit, cea mai mare parte a militarilor, ca şi a politicienilor secondați de opinia publică au prezis un război scurt, de mişcare, care s-ar fi terminat până la Crăciunul anului 1914. Nimeni însă nu a evaluat corect efectul puterii sporite al armelor moderne, care au oferit avantaje uriaşe apărării pozițiilor. Iluzia unui „război scurt” a persistat şi s-a extins în cercurile militare, ca şi în cele politice şi ale opiniei publice, în general. Aceasta nu însemna că liderii militari nu se aşteptau la pierderi grele, însă pentru marea lor majoritate, durata războiului a fost mult peste estimările lor. Populația civilă a ambelor tabere beligerante a întâmpinat inițial războiul cu patriotism, însă entuziasmul a scăzut gradual odată cu pierderile uriaşe din marile bătălii şi, în special, din cauza bătăliilor din cadrul războiului de poziție, ale căror rezultate nu erau marcate de mari schimbări ale liniilor frontului. În ciuda războaielor care au urmat – Al Doilea Război Mondial, de exemplu – prima conflagrație mondială a rămas cunoscută drept una dintre cele mai teribile conflicte ale istoriei moderne.

În contextul celor afirmate mai sus, îmi propun, în cele ce urmează, să relev pe scurt rolul naționalismului în mecanismul de propagandă din spațiul românesc în perioada imediat

premergătoare intrării României în război în anul 1916, adică prima jumătate a celui de-al doilea deceniu al secolului trecut inclusiv, firesc, perioada neutralității. Abordarea mea va fi precedată, firesc, de câteva necesare precizări conceptuale.

Naționalismul a fost și continuă să fie unul dintre cele mai controversate curente politice ale contemporaneității. De la geneza și cristalizarea sa până astăzi, naționalismul exercită încă o notabilă atracție. În ce constă însă această forță de seducție? Pentru a răspunde la această întrebare, măcar parțial, trebuie să distingem între naționalismul ideologie, naționalismul ca mişcare politică sau cel manifestat ca idee culturală. Deşi legate între ele, aceste aspecte impun o analiză specifică, analiză care va pune în evidență faptul că nu există un fenomen unitar numit *naționalism.* Evident, trebuie să abordăm diferitele tipuri de naționalisme şi contextele istorice în care au apărut pentru a descoperi care este structura discursurilor specifice. Au existat, începând din momentul afirmării sale pe scena istoriei, numeroase tentative de a defini naționalismul. S-a spus chiar că numărul definițiilor este proporțional cu numărul celor care s-au ocupat de acest subiect[2]. Conotația politică actuală a conceptului de națiune este întâlnită relativ târziu, secolul al XVIII-lea și începutul celui de-al XIX-lea, și este, limpede, o creație a modernității. Aşa apar şi conceptele înrudite: autodeterminare națională, interes național, voință națională, consens național etc. Toate acestea apar frecvent în propaganda destinată opiniei publice din ultimele veacuri.

Autodeterminarea națională implică suveranitatea şi independența statului în raporturile cu celelalte state, precum şi

[2] Vezi P.F. Sugar, *From Etnicity to Nationalism and Back Again,* în M. Palumbo şi W.O. Shanahan (eds.) *Nationalism: Essays in Honor of Louis L. Snyder*, Westport, Conn. Greenwood Press, Londra, 1981, p. 67.

capacitatea sa „de a formula legi şi de a-şi exercita jurisdicția într-un teritoriu dat.”[3] *Interesul național* este legat de evoluția statului şi a sferelor sale de interes. Uneori, este folosit şi ca substitut pentru *rațiune de stat,* cu semnificația că există o realitate care ar aparține exclusiv statului. Mai problematic este conținutul ideologic al acestui concept, întrucât aproape toate forțele politice vorbesc în numele interesului național, ca şi cum acesta ar fi o esență absolută, ceva anistoric, care transcende generațiile şi trebuie mereu afirmat. Dar există o realitate dincolo de indivizi, de interesele şi drepturile lor? Evident, un spirit liberal autentic va considera interesul național o abstracție, o ficțiune utilă doar unei propagande populiste. Dintr-un punct de vedere academic, trebuie să specificăm de fiecare dată în ce sens folosim conceptele și dacă ele acoperă o anumită realitate. *Voința națională* ar fi expresia unui spirit sau specific național, întrupat fie de conducătorul politic, fie de popor. Şi aici apare aceeaşi problemă ca și în cazul interesului național: trebuie să determinăm concret conținutul său. *Consensul național* este, de asemenea, un concept problematic, pentru că presupune existența unui spirit, voință, interes comun, care ar acționa într-o singură direcție, făcând abstracție de opiniile contradictorii ale indivizilor. Rezumând pe această linie de argumentare: națiunea reprezintă un grup de oameni legați printr-o descendență comună, printr-o cultură, limbă şi un teritoriu comune; iar naționalismul este o ideologie care foloseşte elementele apartenenței şi identității colective pentru a legitima o strategie politică. Pe de altă parte, trebuie să menționăm că în dreptul internațional public nu există formulată o definiție a națiunii, în ciuda faptului că dreptul la

---

[3] Andrew Vincent, *Modern Political Ideologies*, Blackwell Publishing, 2-nd Ed., Oxford, 1995, p. 239.

autodeterminare este consacrat şi promulgat în importante documente. Conceptul de naţionalism nu are un gen proxim uşor identificabil, care să permită adoptarea unei singure definiţii. Este proteiform şi, de aceea, greu de fixat în cadre imuabile. Mai mult, naţionalismul are o forţă de regenerare internă, care îl face să fie autonom ca forţă socială şi autosuficient în acelaşi timp. În mod funciar, naţionalismul subzistă accentuând mereu identitatea naţională, pe care o potenţează constant, dându-i o forţă stabilizatoare, centripetă, antientropică. Ce se află totuşi la baza acestei forme istorice de aglutinare socială care este naţiunea şi care a generat această vocaţie globalizantă a naţionalismului? Caracteristica cheie a naţiunilor şi care se găseşte în mai toate definiţiile date naţiunii este *transgeneraţionalitatea*[4]. Sentimentul transgeneraţionalităţii continue, amintiri şi memorii comune, precum şi sentimentul împărtăşirii aceluiaşi destin sunt cele care, reunite, dau imaginea scopului pentru care există naţiunea. Naţiunile există ca să proiecteze trecutul (aşa cum este acesta rememorat colectiv de către comunitate) în viitor. Ele sunt continue proiecte pentru viitor şi au dreptul la autodeterminare tocmai pentru a-şi organiza şi administra viitorul. „Naţiunea este în acelaşi timp o amintire şi un ideal, o istorie, dar şi o profeţie, o profeţie creatoare", scria istoricul Henri Hauser în anul 1916[5].

Conceptul cheie al ideologiei naţionaliste este cel de identitate colectivă. „Identitatea colectivă" constituie una dintre supoziţiile esenţiale ale naţionalismului pentru cel puţin două motive: ea este matricea mitologiei şi ideologiei naţionaliste şi,

---

[4] Vezi Anthony D. Smith, *Towards a Global Culture?* în *Theory, Culture and Society*, vol. 7, Londra, 1990, p. 171-191, *Idem*, *National Identity*, University of Nevada Press, 1991.

[5] Henri Hauser, *Le Principe des Nationalités: Ses Origines historiques*, Librairie Félix Alcan, Paris, 1916.

doi, poate fi o soluție la „criza" identității individuale. Ca soluție la criza identității individuale, naționalismul a fost opera intelectualității în căutarea rădăcinilor, dar a servit şi intereselor unor largi categorii sociale în căutarea aceloraşi rădăcini, chiar dacă aceste căutări aveau rațiuni diferite[6]. Anthony Smith considera că această criză s-a datorat, în bună parte, provocării pe care Modernitatea a lansat-o tradiției şi religiei, odată cu apariția statului modern și datorită revoluțiilor din Europa occidentală. Ea era provocarea unei „legitimări duale": legitimarea în termenii religiei şi tradiției moştenite versus legitimarea în termenii „rațiunii şi observației"[7]. În locul unei mitologii şi a unui imaginar cosmic divin, apare o nouă mitologie, cu pretenții „raționaliste", care încearcă să întemeieze acțiunea şi gândirea umană dintr-o altă perspectivă. Unul din principiile esențiale ale acestei noi mitologii este „istoricismul", care prezintă un tablou cuprinzător al universului, „fără să mai apeleze la un principiu extern al creației... şi integrează în acelaşi timp trecutul (tradiția), prezentul (rațiunea) şi viitorul (perfectibilitatea)"[8]. Un asemenea tablou are virtuți deosebite: oferă o explicație „fundamentală", o bază pentru afirmarea unei identități colective, în care identitățile individuale se pot integra, şi un principiu legitimator – se adresează întregii comunități. Legitimitatea politică a naționalismului constă tocmai în supoziția holistă, cea care-i conferă influența persuasivă şi penetrantă. Pasul următor al acestei logici este considerarea democrației ca expresie (aparentă) a voinței națiunii. În fond, ceea ce a inspirat fervoarea revoluționară din secolul al XVIII-lea şi până la ideologizarea drepturilor omului, proces recent și

[6] Anthony D. Smith, *National Identity*, p. 97-98.
[7] *Ibidem*, p. 96.
[8] *Ibidem*, p. 96-97.

în plină desfășurare astăzi, a fost tocmai discursul politic despre libertatea colectivă şi suveranitatea populară ca expresie a voinței naționale.

Ca matrice culturală a ideologiei naționaliste, „identitatea colectivă” legitimează puterea politică şi mobilizează indivizii pentru participarea la viața publică în numele „binelui național.” Miezul ideologiei naționaliste ar putea fi rezumat în câteva propoziții axiomatice: a. Lumea este formată din națiuni, fiecare având propriul destin, o istorie şi o individualitate specifice; b. Națiunea este sursa întregii puteri politice şi sociale şi, de aceea, loialitatea față de națiune trebuie situată deasupra tuturor celorlalte angajamente individuale; c. Libertatea şi realizarea individuală depind de identificarea cu națiunea; d. Națiunile pot fi libere şi în siguranță doar dacă dreptatea şi pacea sunt asigurate în întreaga lume[9].

În contextul lucrării de față, trebuie să precizăm că din a doua jumătate a secolului al XIX-lea social-darwinismul și-a pus amprenta asupra naționalismului, introducând în spectrul acestuia dimensiunea antropologică, cea care avea să conducă la tragediile secolului următor. Rasismul, în toate formele sale de expresie și cu toată pletora sa de variante, includ aici și antisemitismul, și-a găsit justificarea pretins științifică în slogane precum: cel mai adaptat supraviețuiește, peștele mare înghite pe cel mic, superioritatea este determinată biologic ș.a. S-a ajuns astfel la situația, aparent paradoxală, în care naționalismul nu a servit ca reper călăuzitor doar celor aflați în lupta pentru autodeterminare văzută ca necesară și legitimă, ci și ca instrument eficace al imperialismului, care l-a distilat în formule încărcate etic precum: modern și civilizat, misiunea civilizatoare, *manifest destiny* etc., oferind argumente

[9] *Ibidem*, p. 74.

existenței imperiilor multinaționale și multietnice în formulele lor ierarhizatoare și rigide.

Propaganda, ea însuși instrument manipulator al autorității – în multe cazuri – sau al opoziției – în societățile în care ea se putea manifesta mai mult sau mai puțin liber, a preluat acest filon naționalist și l-a exploatat, uneori până la exasperare, cu scopul limpede de a crea omogenități și curente de opinie dominante care să fie cvasi imposibil de eludat. A rezultat de aici acumularea treptată a unor uriașe cantități de „muniție" socială și națională, care așteptau conjunctura potrivită pentru a exploda. După expresia lui Patrick Lamarque, aplicată secolului trecut, războiul și propaganda „sunt ca doi șerpi care se încolăcesc pe sceptrul puterii"[10].

În cazul României, ca de altfel în cazul majorității statelor europene și nu numai, propaganda din preajma și din timpul Primului Război Mondial a avut câteva obiective ușor de intuit: unele destinate spațiului intern și altele destinate pentru a influența opinia publică externă. Primul Război Mondial a fost și primul conflict în care mass-media a jucat un rol semnificativ în diseminarea știrilor de pe frontul de luptă și cel de acasă, ca și primul conflict în care autoritățile au produs sistematic și masiv material de propagandă destinat publicului larg. Pe plan intern, scopul fundamental al propagandei a fost acela de lămuri cât mai limpede motivele pentru care este și a fost necesar să se intre în război și care este scopul luptei. Chemarea la arme, sprijinul cu toate mijloacele a efortului de război, explicarea deciziilor majore, canalizarea emoțiilor (curajul sau ura),

[10] Patrick Lamarque, „Technologies de communication: vers la guerre immédiate", în „Quaderni Storici", nr. 39, 1999, *Apud* Andrei Vocilă, „Comunicare și propagandă în preajma și în timpul Primului Război Mondial", andreivocila.files.wordpress.com/2010/07/comunicarea-si-propaganda-in-preajma-si-in-timpul-primului-razboi-mondial.pdf

conservarea resurselor și informarea publicului general asupra unui tip de comportament cu valențe economice sau de altă natură etc. În mod evident, folosirea propagandei pentru a întări patriotismul prin referiri la personaje istorice fundamentale și momente glorioase ale trecutului a fost o temă majoră, ca și demonizarea adversarului în unele cazuri.

Maniera în care au fost transmise mesajele propagandistice a fost una care a utilizat diverși vectori de media, dintre care presa, se poate afirma cu tărie, a avut rol de primadonă. Comunicarea mesajelor cu conținut propagandistic s-a făcut deopotrivă pe canale diplomatice, prin organizarea unor manifestări cultural artistice cu mesaj național, prin discursuri publice, produse ale artei vizuale, muzică, teatru, producții de divertisment, afișe și postere etc. Au fost puse în acțiune toate mijloacele considerate a fi eficiente în persuadarea diverselor categorii de oameni, atât în plan intern, cât și în cel extern, în scopul dobândirii de sprijin și simpatie pentru cauza proprie.

Statele care și-au declarat neutralitatea în faza inițială a conflictului, printre care și România, au încercat să promoveze propriile interese naționale în mediul intern, dar și internațional, apelând la diverși agenți de influență (cum sunt numiți astăzi), dar și la cumpărarea de spații publicitare în marile ziare din străinătate ale epocii, instituții de presă care și-au oferit bucuroase, contra cost, serviciile. De altfel, fără a fi excesiv de activi în această direcție, încă în deceniile și anii de dinaintea declanșării conflictului mondial, România și factorii ei decidenți au încurajat propaganda și acțiunea în sens național. Pentru mobilizarea românilor aflați sub stăpânire străină guvernul de la București a finanțat reviste și ziare, a sprijinit oameni de cultură și artă, a stipendiat personalități și a susținut manifestări, precum au fost cele legate de împlinirea a 400 de

ani de la moartea lui Ștefan cel Mare și Sfânt la Putna sau comemorarea a 300 de ani de la moartea lui Mihai Viteazul. Trimiterea de cărți și literatură română, sprijinirea nemijlocită a unor asociații și societăți românești de peste hotare, organizarea de cursuri, precum cele de la Vălenii de Munte, toate au fost canale importante prin care propaganda în sens național a fost întreținută și augmentată. Un rol important, asupra căruia nu mai este cazul să insistăm aici, a fost jucat de Liga pentru Unitatea Culturală a tuturor Românilor, înființată la 15 septembrie 1890 și transformată la 14 decembrie 1914 în „Liga pentru Unitatea politică a tuturor Românilor", și personalitățile care au condus-o sau au făcut parte din ea (V.A. Urechia, Mihai Vlădescu, Petru Grădișteanu, Sava Șomănescu, Virgil Arion, Vasile Lucaciu, ca să amintim doar foști președinți ai acesteia din perioada care ne interesează).

În anii neutralității, propaganda în sens național a românilor a cunoscut, în plan intern, dar și extern, o amplificare firească. Astfel, în interiorul statului român s-au organizat mari demonstrații în sprijinul realizării unității naționale prin eliberarea românilor din Austro-Ungaria în centrele urbane importante ale țării (București, Craiova, Iași, Galați, Ploiești, Brăila etc.) de către diverse asociații cultural-patriotice. Mari personalități binecunoscute ale epocii, precum Nicolae Iorga, Take Ionescu, Vasile Lucaciu, Barbu Ștefănescu-Delavrancea, A.D. Xenopol, Nicolae Filipescu, Octavian Goga, Ion Cantacuzino și alții, au participat activ la asemenea întruniri. În aceeași perioadă, tabloul presei românești a exprimat alături de interesele naționale, percepute uneori în mod diferit de diversele tabere (antantiști versus germanofili), și interesele politice ale beligeranților, partidelor politice și proprietarilor de ziare, aducând la lumină un peisaj divers. Astfel, ziare precum „Adevărul" și „Dimineața" se pronunțau în favoarea Antantei,

în timp ce „Moldova", „Opinia", „Steagul" sau „Ziua" erau favorabile intereselor germane. Ziarul „Facla" exprima în mod limpede simpatii franceze. Poziția ziarului „Universul" a generat o amplă dispută juridică, finalizată în cele din urmă prin câștigul de cauză acordat taberei filoantantiste. Desigur, aceste lucruri sunt binecunoscute celor interesați de poziția presei din epocă și de aceea nu voi ilustra cu fragmente din aceste publicații aserțiunile mele. Un tablou convingător al epocii și al presei din acea vreme îl oferă Pamfil Șeicaru în lucrările sale[11].

În plan extern, în aceeași perioadă, efortul statului român a fost direcționat spre recunoașterea de către politicieni și opinia publică a aspirațiilor naționale românești legitime, așa cum puteau fie ele argumentate istoric, geografic, etnografic etc. Franța, Italia, Elveția au fost statele în care astfel de poziții au fost exprimate mai frecvent și cu mai mare intensitate. Și în acest caz, personalități ale culturii, politicii și vieții diplomatice românești au avut o activitate notabilă. Îi amintim aici pe: N. Iorga, C. Istrate, I. Cantacuzino, C. Diamandy, N. Basilescu, Take Ionescu, O. Tafrali, E. Pangrati, T. Vuia, V. Lucaciu, G. Moroianu, O. Goga, G.G. Mironescu, V. Stoica, E. Văcărescu, C. Mille, D. Hurmuzescu, I. Găvănescu și alții, toți susținând conferințe, scriind articole, întâlnindu-se cu colegi în scopul promovării intereselor naționale, așa cum erau ele percepute în epocă. În Italia a fost trimis profesorul Constantin Istrate și în Franța, Ion Cantacuzino și Constantin Diamandy pentru a susține, dotați cu materiale relevante, furnizate de guvern, cauza națională românească. În Franța, o delegație neoficială română s-a întâlnit cu președintele Ray-

[11] Pamfil Șeicaru, *România în Marele Război*, Editura Eminescu, București, 1994; Idem, *Istoria presei românești*, Editura Paralela 45, București, 2007.

mond Poincaré și Georges Clemenceau în anii neutralității (1915), cu scopul de a câștiga pentru România sprijinul și simpatia acestora[12]. Savanți precum Mario Roques sau Robert Seton-Watson au susținut cauza română și au fost invitați în țara noastră. Cărți cu puternic mesaj național au fost traduse și trimise în mediul internațional[13]. Ziare ale diasporei românești, sprijinite și de autoritățile noastre, precum „La Roumanie" sau „La Transylvanie", au fost tipărite în Franța, în timp ce „Libertatea", „Foaia Poporului", „Renașterea română", „Tribuna" sau „Românul", printre altele, au apărut peste ocean[14] în timpul neutralității, dar mai ales după intrarea României în vâltoarea războiului. O vie activitate de propagandă în sens național s-a desfășurat în timpul războiului și în taberele de prizoneri ale Antantei, unde se aflau români căzuți prizioneri și conștienți, mulți dintre ei, de cauza românească încă de dinainte de izbucnirea conflictului.

În încheierea lucrării mele, se impun câteva remarci generale cu rolul de a conchide intervenția de față:

- Naționalismul trebuie considerat ca o importantă forță socială autonomă în perioada de care m-am ocupat;
- Combinat cu social-darwinismul, naționalismul a devenit, după mijlocul veacului al XIX-lea, un instrument exploziv în mâna factorilor decidenți și a manipulatorilor din epocă;

---

[12] Ion Bulei, *Arcul așteptării, 1914-1915-1916*, Editura Eminescu, București, 1981, p. 143-145.

[13] Vezi N. Iorga, *Breve storia dei Rumeni con special considerazione delle relazioni coll'Italia*; Idem, *Les dernières élections en Hongrie et les Roumaines* etc. Bucharest, 1911

[14] Vezi Șt. Pascu, C. Gh. Marinescu, *Răsunetul internațional al luptei românilor pentru unitate națională*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1980, p. 197.

• Naționalismul a fost și este încă în diferite ocazii și ipostaze un competitor al ideologiilor majore cunoscute de omenire. El se poate combina cu oricare dintre ele fără a-și pierde din forța de atracție pe care o exercită;

• Naționalismul a fost prezent atât în marile imperii multinaționale, cât și la nivelul minorităților naționale care doreau realizarea propriilor state-națiune;

• Asocierea naționalismului cu propaganda a fost una dintre cauzele majore ale declanșării primei mari conflagrații mondiale;

• Propaganda a jucat și joacă un rol major în determinarea opiniei publice spre favorizarea unei anumite teme și mobilizarea socială pentru îndeplinirea unor obiective considerate a fi de interes național;

• O cercetare mai aprofundată în direcția urmată de mine în această lucrare este necesară pentru a completa convenabil puzzle-ul generat de dezbaterea istoriografică în jurul Marelui Război.

MILITARII BASARABENI
ȘI ARMATA ROMÂNĂ
(1917-1918)

Vitalie Ciobanu[1]

ABSTRACT

Knowing reality better than the rest of the population, the members of the Bessarabian military made the conscious choice to take part in the political processes; they initiated concrete actions, by which they formulated social and national demands.

At the beginning of 1918, the situation had deteriorated severely. The Council of Directors General had no other choice but to request help from Romanian troops.

On January 13, the Romanian troops entered Chișinău. At the request of the local population, they also entered other towns.

Also, Romanian soldiers started to be enrolled in the Moldovan army.

The organizational activity of the institutions was hampered by the Bolshevik ideology, which desta bilized the military units. Later, the condition improved as the Romanian troops entered the territory between Prut and Dniester.

Keywords: *Bessarabia, national movement, propaganda, Romanian troops, Russian revolution, Bolshevik ideology, military units, cohorts, Council of Directors General*

---

[1] Colonel (r) dr., directorul Centrului de Cultură și Istorie, Chișinău, Republica Moldova.

Importanța proceselor derulate în Basarabia în perioada martie 1917-1918, inclusiv amploarea fenomenului militar, justifică o analiză exhaustivă a fenomenului militar basarabean de la începutul secolului XX. Cunoscând realitatea mai bine decât restul populației, militarii s-au implicat conştient în procesele politice; au inițiat acțiuni concrete, în cadrul cărora au propus revendicări sociale şi naționale.

În anul 1917, mişcarea națională atingea deja cote maxime. Uniți la început în comitete, apoi în adevărate instituții de forță, militarii basarabeni au influențat nu doar evoluția vieții sociale şi politice a regiunii, ci şi soarta de mai departe a Basarabiei.

Istoriografia înglobează şi lucrări care descriu intrarea trupelor române în Basarabia: studiul *Basarabia, ianuarie 1918 – iunie 1919* al generalului Mihail Schina, care analizează evenimentele din nordul Basarabiei şi menționează că anarhia ce domnea acolo nu avea niciun fel de tangențe cu sufletul generos al țăranului basarabean, a cărui conştiință de neam şi de țară începea să reînvie. Autorul susține că, în acea perioadă, mişcarea de rezistență armată „[...] era condusă de indivizi străini de Basarabia”[2] şi că, arestați de către bolşevici, el şi subalternii lui au fost duşi la Bălți „pentru a ne preda căpitanului [Mihail] Popa, care era comandantul şi sufletul rezistenței contra Armatei Române”[3] - alte surse confirmă bolşevizarea subunităților militare moldoveneşti. Generalul Mihail Schina sublinia că armata română edita la Bălți ziarul „Glasul moldovenesc”, tipărit la început pe două coloane, cu caractere chirilice şi latine, având în fiecare număr şi un alfabet explicativ.

În *Amintiri din 1917-1918,* Elena Alistar, membru al Sfatului Țării, relata cu tristețe: „soldații moldoveni, pe care îi

---

[2] M. Schina, *Basarabia, ianuarie 1918-iunie 1919,* Bucureşti, 1939, p.46
[3] *Ibidem*

trimiteam contra devastatorilor, fiind şi ei, în mare parte, molipsiţi de ideile bolşevice, deseori treceau de partea acestora”[4], evocând în lucrarea sa memorialistică, în special, situația din luna decembrie 1917 – începutul anului 1918.

Constantin Kirițescu amintea că: „În discuțiile acestei soldăţimi, pe lângă idealurile comune tuturor ruşilor: slobozenia, *samoopredelenia* şi respublica, începea să prindă tărie şi nota naţionalistă, trezită din subconştientul sufletului prin contactul cu fraţii de acelaşi sânge, cu care vieţuiseră şi luptaseră laolaltă în frumoşii munți ai Bucovinei și Moldovei”.[5]

În lucrarea „O revoluție trăită”, Ion Inculeț descria efectele desprinderii Basarabiei de la Rusia, mărturisind despre haosul creat de revoluţia bolşevică pe pământul basarabean. Autorul era convins că Basarabia a putut scăpa de problemele generate de ruşi doar pentru că a apelat la ajutorul Armatei Române.

În acelaşi timp, prin lucrările elaborate de publicişti, activişti de partid, de unii dintre participanţii la evenimente, istoriografia sovietică, în special cea din Republica Autonomă Sovietică Socialistă Moldovenească (RASSM), a promovat o politică ostilă actului unirii Basarabiei cu România şi favorabilă regimului bolşevic. De multe ori, autorii din RASSM au apelat la martori oculari falşi, care prezentau evenimentele din anii 1917-1918 prin prisma politicii totalitare staliniste.

În afară de memorii, în anii ‘30 s-au elaborat şi numeroase culegeri de documentare. În 1933, la Tiraspol, s-a publicat culegerea *Румынская интервенция в Бессарабии* (*Intervenția română în Basarabia*).

Aceeaşi viziune o promovau şi alţi autori, care afirmau că mişcarea naţională din Basarabia era opera agenţiilor de spionaj

[4] E. Alistar, *Amintiri din 1917-1918*, Editura Patrimoniu, p.112

[5] C. Kirițescu, *Istoria războiului pentru întregirea României,* București, 1989

români şi că, în învălmăşeala „revoluției socialiste", „burghezii români" au inițiat congresul care a format Sfatul Țării.

Din păcate, istoriografia românească postbelică a ignorat problemele legate de anii 1917-1918. Din cauza ideologiei comuniste, România a evitat să abordeze problemele ce ar fi iritat conducerea sovietică. Cu toate acestea, în unele lucrări de sinteză atestăm abordată, fie şi succint, problema mişcării naționale din Basarabia în anii 1917-1918.

În lucrarea *Basarabia. Drama unei provincii istorice româneşti în context politic internațional, 1806-1920,* Paul Cernovodeanu consemna că militarii basarabeni au reprezentat principala verigă în acțiunile de eliberare națională şi în unirea cu România[6].

Marin Stănescu prezintă în lucrarea *Armata Română şi Unirea Basarabiei cu România* activitatea armatei române în Basarabia în primele trei luni ale anului 1918.

Deznaționalizarea masivă, adversitățile interne, divizarea din societatea țaristă, asuprirea acerbă a popoarelor din imperiu au condiționat crearea haosului şi anarhiei pe întreg teritoriul Rusiei țariste.

Un rol important în mişcarea națională a militarilor basarabeni l-au jucat comitetele militare naționale organizate de militarii noştri în majoritatea unităților militare ale armatei ruse.

Începând cu aprilie 1917, basarabenii din unitățile militare de pe front şi din spatele acestuia s-au organizat după principiul etnic, tendință caracteristică pentru majoritatea reprezentanților popoarelor din imperiu. Structuri ale militarilor basarabeni apar la Chişinău, Bender, Iaşi, Roman, Odessa,

[6] P. Cernovodeanu, *Basarabia. Drama unei provincii istorice româneşti în context politic internațional, 1806-1920,* Editura Albatros, Bucureşti, 1993.

Sevastopol, Kiev, Novogheorghievsk, Ecaterinoslav, Herson, Voznesensk, Luga şi în multe alte oraşe.

Cel mai mare comitet al militarilor basarabeni a fost organizat la Odessa, devenită la începutul secolului XX centru al mişcării revoluţionare şi naţionale a basarabenilor. Numărul basarabenilor din acel oraş ajungea pe atunci la 100 000[7].

Odessa devenise centrul mişcării naţionale din câteva considerente. În primul rând, efectivul unităţilor militare din Chişinău includea, în principal, soldaţi de alte naţionalităţi, străini de idealurile şi doleanţele băştinaşilor. Astfel, din cauza opoziţiei acestor străini şi a administraţiei ruse conservatoare, oraşul Chişinău nu putuse deveni, aşa cum ar fi fost normal, centrul mişcării[8]. În schimb, mişcarea militarilor basarabeni din Odessa era considerată parte componentă a mişcării revoluţionare, în sens larg, din fostul imperiu şi interpretată ca fenomen obişnuit, caracteristic armatei şi societăţii ruseşti. Astfel, ea nu trezea suspiciuni puterii locale şi centrale. Alături de militari, în mişcarea naţională se implică activ şi reprezentanţi ai societăţii civile, Odessa fiind oraşul natal al multor conaţionali ai noştri[9].

Primele uniuni ale militarilor basarabeni de la Odessa s-au constituit în luna martie 1917, independent de structurile militarilor de alte naţionalităţi.

Încă în luna mai 1917, Comitetul de la Roman a pus în discuţie problema centralizării comitetelor, hotărând să-l delege pe Gherman Pântea la comitetele ostăşeşti din Iaşi şi Odessa, pentru a discuta eventualitatea unirii. Trei reprezentanţi ai comitetului din Roman – plutonierul Pântea, locotenentul

---

[7] Arhiva Naţională a Republicii Moldova (în continuare A.N.R.M.), fond 727, inventar 2, dosar 5, f. 59.

[8] A. Bobeico, *Sfatul Ţării - stindard al renaşterii naţionale*, Editura Universitas, Chişinău, 1993, p. 25.

[9] *Ibidem*, p. 26.

Varzari şi soldatul Mitrean – au fost delegați la Chişinău, cu scopul de a iniția organizarea comitetului.

Şi ostaşii basarabeni de pe Frontul Român au format o serie de organizații naționale. Astfel, în iulie 1917, la Iaşi, a fost organizat cel de-al doilea comitet al soldaților moldoveni.

Comitetul ostăşesc din Iaşi a lansat, în luna octombrie, o petiție în care chema la susținerea ideii naționale.

La 20 iulie, la Roman, comitetul ostăşesc din oraş a instituit o comisie pentru problemele culturii, care avea drept obiectiv intensificarea luptei naționale a românilor din Basarabia. Această structură şi-a delegat în Basarabia emisarii săi, pentru a contracara acțiunile propagandiştilor imperiali, trimişi în Basarabia de către autoritățile ruseşti. Sediul comitetului se afla pe strada Cuza Vodă nr. 77[10]. Comitetul a emis o circulară cu denumirea „Zece porunci ale neamului moldovenesc", prin care cerea basarabenilor „să nu uite că sunt moldoveni, că fac parte dintr-un neam mare, că ai noştri îşi iubesc limba şi trebuie să vorbească numai în limba noastră, prin luptă şi muncă să câştige autonomia şi libertatea țării."

La 10-14 octombrie 1917, s-a organizat Congresul reprezentanților soldaților şi ofițerilor moldoveni de pe Frontul Român. În şedința din 12 octombrie 1917, s-a decis formarea comitetului ostaşilor şi ofițerilor moldoveni de pe tot Frontul Român.

Apogeul mişcării militarilor basarabeni l-a constituit organizarea, la Chişinău, a Congresului ostaşilor moldoveni.

Comitetul de la Odessa, de comun acord cu alte comitete ostăşeşti, a decis convocarea congresului la 20 octombrie 1917, în capitala Basarabiei[11]. Congresul militarilor a declarat

---

[10] A.N.R.M., fond 727, inventar 2, dosar 14, f. 111, 556.

[11] *Ibidem*, dosar 6, f. 45.

autonomia Basarabiei și a hotărât organizarea Sfatului Țării, ca organ suprem de conducere a Republicii Democratice Moldovenești.

În ziua deschiderii primei şedințe a legislativului, trupele militare moldoveneşti au organizat o mică paradă militară în fața localului unde avea loc şedința Sfatului Țării, la care au participat Regimentul I moldovenesc, bateriile de artilerie, garda palatului şi câteva unități românești.

Cohortele militare au fost primele unități militare naționale în Basarabia. În esență, ele reprezentau nişte detaşamente polițieneşti, organizate pentru restabilirea ordinii în ținut. Aceste unități au fost create la inițiativa organizațiilor obşteşti din Basarabia, care au decis să transfere din Odessa la Chişinău Regimentul 5 rezervă de infanterie şi Regimentul 40.

Prima unitate de luptă creată a fost Regimentul I moldovenesc, compus din patru batalioane, o companie de mitraliori şi o companie de cadre pentru instruirea viitorilor comandanți de grupe.

La şedința guvernului din 16 februarie 1918, ministrul de Război a propus să fie introdusă în unitățile militare naționale o nouă uniformă ostăşească. Conform ziarului „Cuvânt moldovenesc", „haina e foarte plăcută vederii, de culoare albastră (vânătă) şi cu croiala ca cea a ofițerilor români, dar pe chipiu se vedea deosebirea, în față pe veston, în locul literelor cu numele regelui şi cu coroana peste ele, strălucesc literele RM, care înseamnă Republica Moldova sau ostaş al Republicii Moldoveneşti". Unii presupun că persoana care propusese acest însemn ar fi descifrat literele RM ca România Mare[12].

O altă paradă militară a trupelor naționale moldoveneşti a avut loc la 24 ianuarie 1918, la a 59-a aniversare a Unirii

[12] „Cuvânt moldovenesc", nr. 21, din martie 1918.

Munteniei cu Moldova. Parada a avut loc în fața Soborului. Alături de trupele moldovenești au participat și trupe române[13].

La începutul anului 1918, situația se agravase substanțial. Cohortele și unitățile militare naționale nu puteau menține ordinea publică. Pentru a pune capăt anarhiei și fărădelegilor, Consiliul Directorilor Generali a fost nevoit să ceară ajutor de la trupele române. Mai multe asociații naționale au început să înainteze cereri de ajutor din partea trupelor regulate; acestea veneau chiar și din partea țăranilor, care se temeau să nu fie lipsiți de pământ. De exemplu, populația din județul Cahul, după evenimentele tragice care au avut loc acolo, s-a adresat direct cartierului pentru a cere trupe române. Asemenea cereri au venit și din alte localități.

La 14-15 decembrie, o delegație din Basarabia s-a deplasat ilegal la Iași pentru a informa guvernul român despre anarhia din ținut. După câteva zile, la 22 decembrie, Consiliul Directorilor Generali a semnat actul de chemare a trupelor române în teritoriul dintre Prut și Nistru.

La 13 ianuarie, trupele române, conduse de colonelul Rădulescu, au intrat în Chișinău. A doua zi, a venit și generalul Ernest Broșteanu, căruia i s-a încredințat conducerea acestor trupe și a operațiunilor de luptă în caz de necesitate. Îndată după sosirea unităților române, a avut loc o paradă comună a acestora și a unităților moldovenești[14].

Efectivul unităților moldovenești era molipsit parțial de propaganda bolșevică împotriva intrării armatei române. Bolșevicii afirmau că românii vin pentru a lua pământul de la țărani.

Planul operațiunilor de susținere a armatei române de către unitățile moldovenești era condus de colonelul Hudolei,

---

[13] *Ibidem*, nr. 10, din 1918.

[14] Gh. Pântea, *Rolul organizațiilor militare moldovenești în actul unirii Basarabiei,* Chișinău, 1932, p. 80.

care avea şi misiunea de a scoate unităţile bolşevizate în afara oraşului. A fost emis un ordin, în care se menţiona: „[...] dacă însă armata română va declara că nu vine să ne ia pământul şi libertăţile câştigate de revoluţie, noi nu avem nici un motiv de a lupta cu ea”[15].

Înainte de sosirea trupelor române la Chişinău, a avut loc şedinţa comună a tuturor comitetelor moldoveneşti, prezidată de Ion Inculeţ[16]. La 12 ianuarie, aceste comitete revoluţionare au trimis la Călăraşi o delegaţie în frunte cu Ion Inculeţ pentru a duce tratative cu generalul Ernest Broşteanu, care cerea să nu i se pună piedici la intrarea în Chişinău, căci armata română vine pentru „paza depozitelor de armament şi a căilor ferate”. La 13 ianuarie, generalul trebuia să primească un răspuns. Conform afirmaţiilor lui Gherman Pântea, membru al acestei delegaţii, răspunsul întârziase o oră şi Broşteanu îi ordonase colonelului Atanasiu să înainteze spre Chişinău. Atanasiu se afla deja în satul Cojuşna, când Pântea i-a adus ordinul. După tratative, la ora 18.30, armata română a intrat în Chişinău dinspre bariera Sculeni[17].

În acelaşi timp, la Chişinău a fost creat un comitet revoluţionar al salvării Republicii Moldoveneşti, format din reprezentanţi ai minorităţilor naţionale membri ai comitetului din Crimeea, ostaşi din garnizoanele Chişinău, Tighina şi din alte oraşe ale Basarabiei, care făceau propagandă împotriva trupelor româneşti şi declarau că duşmanii revoluţiei din Sfatul Ţării „au intrat în alianţă cu boierii români, cu regele lor şi, cu ajutorul acestor trădători ai poporului, baioneta românească a venit să restabilească în Ţara noastră ordinea veche...”[18].

---

[15] *Ibidem*.

[16] *Ibidem*.

[17] *Ibidem*, p. 224.

[18] A.N.R.M., fond 679, inventar 1, dosar 4803, f. 307.

Marele Cartier General Român informează Sfatul Țării, prin ordinul nr. 190.918, despre decizia comandamentului român al trupelor din Basarabia de a nu-i repune în drepturi pe proprietarii de pământ deposedați în urma Revoluției Ruse. Deoarece această procedură îi învrăjbeşte pe țărani, Cartierul roagă conducătorii unităților să binevoiască a lua măsuri ca armata să evite noi agitații şi să nu intervină în raporturile dintre țărani şi proprietari decât pentru a împiedica noi jafuri şi devastări. Proprietarii urmau să se adreseze autorităților locale pentru faptele întâmplate până la intrarea armatei în Basarabia[19].

La şedința guvernului din 22 ianuarie 1918 a fost citită telegrama ministrului francez, aflat la Iaşi, în care se menționa că trupele române au fost trimise în Basarabia în urma unei înțelegeri între aliați şi au scopul de a apăra spatele frontului, conform regulilor militare, şi că această acțiune nu poate schimba situația internă din Basarabia[20].

După venirea trupelor române, unitățile moldoveneşti nu au fost desființate.

După 24 ianuarie 1918, Directoratul General pentru Probleme Militare şi Maritime a fost transformat în Minister de Război. În cabinetul Ciugureanu, funcția de ministru de Război a îndeplinit-o colonelul Constantin Brăescu, avansat mai târziu în gradul de general. Noul Minister de Război a continuat activitatea de formare a armatei naționale. Într-un interviu acordat ziariştilor, Brăescu spunea „că în viitorul apropiat va fi creată o comisie din reprezentanții Franței şi României care să înceapă pregătirile pentru crearea unui corp de armată moldovenesc. Potrivit ministrului, unitățile urmau să fie compuse numai din moldoveni. După crearea lor, armata română urma să părăsească teritoriul Republicii Moldoveneşti,

[19] *Ibidem*.

[20] A.N.R.M., fond 919, inventar 2, dosar 1, partea 1, f. 29.

deoarece funcțiile ei vor fi preluate în întregime de unitățile naționale”[21]. Dar, după cum demonstrează evoluția ulterioară a evenimentelor, acest proiect nu a fost realizat.

La 31 ianuarie 1918, ministrul Constantin Brăescu declara în Sfatul Țării următoarele: „Unitățile trebuie create după principiul național și dacă Sfatul Țării va adopta hotărârea ca limba română să fie comună pentru toate naționalitățile, atunci ea va fi prezentă în toate unitățile”. Mai mult decât atât, ordinele directoratului militar se emiteau în limba rusă și în vara anului 1918, deci după o jumătate de an de la venirea trupelor române în Basarabia[22].

O propagandă activă făceau și ucrainienii, cu scopul de a convinge populația să alipească teritoriul Basarabiei la Ucraina. În februarie 1918, deși aici se aflau deja trupele române, „frații de peste Nistru” se pronunțau pentru desfășurarea unui plebiscit în această problemă[23].

Trupele române au intrat și în orașul Cahul. Conform informației prezentate de către Consiliul Directorilor Generali, acestea au intrat în Cahul la rugămintea populației băștinașe[24].

În armata moldovenească au început să fie înrolați și militari români. În februarie, directorul militar emite un ordin de încorporare în Regimentul 1 Ulani a sublocotenentului Vâșcovschi.[25]

Pentru a fi ridicați în grad și în funcție, militarilor li se cerea să prezinte o legitimație care să confirme că nu i-au susținut pe bolșevici[26].

Pentru aplanarea conflictelor ce apăreau între militarii moldoveni și români, la 5 martie 1918 sublocotenentul Cocio,

---

[21] „Cuvânt moldovenesc”, nr. 10, din 1918.
[22] A.N.R.M., fond 727, inventar 2, dosar 21, partea a II-a, f. 240.
[23] *Ibidem*, fond 679, inventar 1, dosar 4803, f. 294.
[24] *Ibidem*, fond 919, inventar 2, dosar 2, partea II, f. 271.
[25] *Ibidem*, fond 727, inventar 2, dosar 108, f. 42b.
[26] *Ibidem*, dosar 85, partea a II-a, f. 40.

membru al Comisiei de demobilizare, a intrat în subordinea colonelului român Dimitrescu[27].

La 14 aprilie 1918, deja după unirea Basarabiei cu România, în şedinţa Sfatului Ţării s-a propus ca Ministerul de Război, până la desfiinţarea lui de către Guvernul Român[28], să întocmească noi state de personal.

Primarul oraşului Chişinău a delegat la Iași un reprezentant, ca să-i ceară prim-ministrului român să-i elibereze pe toţi care erau arestaţi de trupele române, cerând, totodată, demiterea generalului Ernest Broşteanu, ministrul de Război al Basarabiei[29].

Organismele militare înfiinţate în anul 1917 în Basarabia au avut un rol determinant în mişcarea naţională, influenţată de situaţia catastrofală din teritoriu.

Activitatea organizatorică a instituţiilor era stopată de ideologia bolşevică, care destabiliza situaţia din unităţile militare. Ulterior, starea de lucruri s-a îmbunătăţit datorită intrării trupelor române în teritoriul dintre Prut şi Nistru.

ANEXE

Ofiţerii basarabeni încadraţi în serviciul militar activ care au solicitat trecerea în armata activă română imediat după Unire – 27 martie 1918

(Din lucrarea *„Albumul Basarabiei în jurul marelui eveniment al Unirii*”, de Gh. Andronache, *e*ditat la Chișinău, 1933)

Infanterie

1. Colonelul Furtună Nicolae
2. Colonelul Lujanschi Gheorghe

---

[27] *Ibidem*, dosar 108, f. 68b.
[28] *Ibidem*, dosar 22, f. 27.
[29] *Ibidem*, fond 679, inventar 1, dosar 4803, f. 182.

3. Colonelul Topencu Iacob
4. Colonelul Cojocaru Teodosie
5. Locot.-colonelul Răileanu Grigorie
6. Locot.-colonelul Mavro Vladimir
7. Locot.-colonelul Andronache Gheorghe
8. Căpitanul Țigănaș Nicolae
9. Căpitanul Budescu Iacob
10. Căpitanul Tarlev Hristofor
11. Căpitanul Silivestrovici Ion
12. Căpitanul Blănaru Ioan
13. Căpitanul Rotaru I. Gheorghe
14. Căpitanul Prodan Xenofon
15. Căpitanul Sârbu Victor
16. Căpitanul Modval Tihon
17. Căpitanul Cavcovschi Dumitru
18. Căpitanul Chinguleac Nichita
19. Căpitanul Cotruță Alexandru
20. Căpitanul Celan Pavel
21. Căpitanul Odobescu Ion
22. Căpitanul Parfenie Ilie
23. Căpitanul Şireaev Mihail
24. Căpitanul Savin Gh. Ioan
25. Căpitanul Vărzariu Petre
26. Căpitanul Corobceanu Petre
27. Căpitanul Topalov I. Alexandru
28. Locotenentul Hodorovschi Stanislav
29. Locotenentul Catelli Grigore Vasile
30. Locotenentul Ghilevici Anton
31. Locotenentul Gângan Ioan
32. Locotenentul Mardare Mihail
33. Locotenentul Buznea Nicolae
34. Locotenentul Gavrilenco Alexandru

35. Locotenentul Ghindă Ioan
36. Locotenentul Costin M. Ioan
37. Locotenentul Siminel Petre
38. Locotenentul Coban Mihai
39. Locotenentul Pilipciuc Ilarion
40. Locotenentul Constantinov Ioan
41. Locotenentul Plugaru Ioan
42. Locotenentul Bârcă Alexandru
43. Locotenentul Godoroja I. Andrei
44. Locotenentul Cernăuțean Nicolae
45. Locotenentul Dângă Constantin
46. Locotenentul Țugulschi Gh. Teodor
47. Locotenentul Talpă P. Nichita
48. Locotenentul Zagaevschi Ifrim
49. Locotenentul Tulbure I. Emanoil
50. Locotenentul Tudosie Ioan
51. Locotenentul Mârza Dumitru
52. Locotenentul Comendant Nicolae
53. Sublocot. Pădure Nicolae
54. Sublocot. Ostapov Dimitrie
55. Sublocot. Soltan Chiril
56. Sublocot. Tolmațchi E. Vasilie
57. Sublocot. Comerzan V. Ioan
58. Sublocot. Mălai Leonida
59. Sublocot. Obertaş Pavel
60. Sublocot. Spătaru Dionisie
61. Sublocot. Cuculescu Ioan
62. Sublocot. Tatic Ioan
63. Sublocot. Concănici Constantin
64. Sublocot. Bocunovschi Ioan
65. Sublocot. Sprânceană Iacob

66. Sublocot. Tăiceanu Teodor
67. Sublocot. Gumă Boris
68. Sublocot. Ursaru Ioan
69. Sublocot. Cazacu Victor
70. Sublocot. Novac P. Mihail
71. Sublocot. Cârjanovschi I. Vasile
72. Sublocot. Todoroglu-Cilinghiru Gh.
73. Sublocot. Mâță-Blândă Avram
74. Sublocot. Ştirbu Vasile
75. Sublocot. Lizo Eugenie
76. Sublocot. Macrinici Trofim
77. Sublocot. Stroi-Stoianovici Vladimir
78. Sublocot. Doncilă Ioan
79. Sublocot. Ghimbră Petre
80. Sublocot. Mocanu Andrei
81. Sublocot. Marian Pantelimon
82. Sublocot. Munteanu Leonida
83. Sublocot. Morcov V. Ioan
84. Sublocot. Petrula Petre
85. Sublocot. Georgescu Aristide
86. Sublocot. Ivancenco Nicolae
87. Sublocot. Ochişor Vladimir
88. Sublocot. Nestorenco I. Ioan
89. Sublocot. Vieru T. Petre
90. Sublocot. Ciobanu G. Luca
91. Aj. sublocot. Mândru E. Sofroni
92. Aj. sublocot. Terzeman Grigore

Cavalerie

93. Locot.-colonelul Budescu N. Eugeniu
94. Locot.-colonelul Ştefanov Nicolae

95. Locot.-colonelul Movilă F. Vladimir
96. Maiorul Oreol Eugeniu
97. Căpitanul Untilov A. Nicolae
98. Căpitanul Beiul G. Vladimir
99. Căpitanul Gumă V. Nicolae
100. Căpitanul Russo C. Constantin
101. Căpitanul Balinschi A. Alexandru
102. Căpitanul Radomschi Constantin
103. Căpitanul Moraru Anatolie
104. Locotenentul Nour I. Pavel
105. Locotenentul Siminel A. Victor
106. Locotenentul Harconița V. Dumitru
107. Locotenentul Popescu V. Ioan
108. Sublocot. Jechiu P. Ştefan
109. Sublocot. Plămădeală M. Filaret

Ofițerii înscrişi în structurile militare în lunile iulie şi august 1918

Infanterie

110. Căpitanul Crâjanovschi T. Dumitru
111. Căpitanul Răducanu V. Ioan

Artilerie

112. Locot.-colonelul Razu Alexandru
113. Căpitanul Ciubuc Leonida

Trupe speciale

114. Maiorul Grescenco C. Vasile
115. Locotenentul Gonza G. Pavel
116. Locotenentul Ogrodschi T.

Marină

117. Locotenentul Mârza I. Simion
118. Sublocot. Ghilcu V. Nicolae
119. Aj. sublocot. Brânză P. Teodor

Sanitari

120. Medic-colonel Bednarovschi
121. Medic-colonel Vulpe Bodolica N. Alex.
122. Medic-colonel Hodorovschi Cazimir
123. Veter.-maior Budacov Gh. Ioachim
124. Veter.-maior Usinevici Gh. Ştefan
125. Căpitanul Gorenic I. Andrei
126. Farm.-sublocot. Salagor E. Zosima

Administrație

127. Administ.-locot. Caponi M. Anton
128. Administ.-sublocot. Ciupe I. Virgil
129. Administ.-sublocot. Despa I. Gheorghe
130. Administ.-sublocot. Vasiliu Gh. Gheorghe
131. Administ.-sublocot. Gheorghiu Gh. Simion
132. Subofițer ad-ție. cl. I Rotaru M. Ilie

MILITARII BASARABENI ÎN PRIMUL RĂZBOI MONDIAL: REPERE DOCUMENTARE

Andrei Emilciuc[1]

ABSTRACT

This article aims at establishing certain coordinates for those willing to go beyond the mere understanding of the war at a general level, offering the documentary pointers that provide researchers information – at an individual level – about the Bessarabian soldiers that took part in World War 1. The criterion by which the sources identified by us are categorised is whether they were published or unpublished, a process in which sources emitted by the military and administrative authorities of both the Russian Empire and the Kingdom of Romania are enumerated and analysed. On the basis of the meticulous analysis that each source was subjected to, one can list the advantages and disadvantages that the use of the data contained by them entails. In addition, the study puts under scrutiny a number of laws that enable the understanding of the legal framework and context in which these sources were emitted and the methodological criteria that formed the basis of their elaboration.

Keywords: *World War 1, Russian Empire, military archives, lists, recruitment committees, National Office for Invalids, Orphans and Widows, reservists, ratniks*

[1] Dr., Institutul de Istorie, Academia de Științe a Moldovei, Chișinău.

„Marele Război" a reprezentat primul conflict militar din istoria omenirii care a cuprins în vâltoarea acțiunilor militare peste 70 milioane de combatanți şi a curmat viețile a peste 16 milioane de ostaşi şi civili. Dar, deşi au trecut 100 de ani de la izbucnirea acestui monstruos măcel, până astăzi nu ştim, nici măcar cu aproximație, câți militari basarabeni şi-au pierdut viața sau au fost schilodiți pe câmpurile de luptă ale acestei conflagrații. Conform unor estimări, circa 300 000 de basarabeni au fost mobilizați pentru a-şi îndeplini „datoria față de patrie" şi față de tronul Imperiului Rus.

Acțiunile comemorative ale autorităților publice locale şi centrale, drept omagiu militarilor basarabeni care au participat la acțiunile de luptă din Primul Război Mondial, au dat în vileag lipsa unor evidențe sistematizate despre basarabenii încorporați în armata rusă şi, mai ales, despre cei care şi-au pierdut viața pe parcursul acestei conflagrații mondiale, au fost răniți, au dispărut fără urmă sau au îndurat captivitatea. Totodată, fiind slab acoperită din punct de vedere istoriografic, tematica Primului Război Mondial în Republica Moldova necesită un imbold pentru aprofundarea cercetărilor în această direcție. În articolul dat, ne propunem să fixăm anumite coordonate pentru cei dornici de a purcede la cercetarea războiului, nu doar sub aspect politic şi militar, ci și uman.

Una din problemele de bază ale tematicii în cauză este faptul că sursele documentare esențiale nu se mai regăsesc, în mare parte, în arhivele actualului stat Republica Moldova sau, chiar mai mult, au fost pierdute definitiv în timpul acțiunilor militare din cel de Al Doilea Război Mondial. În perioada ocupației sovietice, când Basarabia s-a aflat în componența aşa-numitei RSSM, acțiunile de înstrăinare a documentelor relevante la acest subiect au căpătat o dimensiune ideologică,

mii de dosare fiind transferate în mod centralizat în arhivele militare din Moscova şi Leningrad (astăzi Sankt Petersburg), pentru a li se pierde urma şi a ascunde în acest fel anumite adevăruri inconvenabile regimului. La etapa actuală, cercetătorul este pus, astfel, în fața problemei caracterului răzleț şi fragmentar al surselor documentare disponibile. În acest context, doar o combinare relațională a informațiilor din diverse surse ar permite reconstituirea unui tablou cât de cât apropiat adevărului istoric. Pe de altă parte, este necesar a preciza faptul că întinderea cronologică a surselor nu trebuie în niciun caz îngustată la limitele anilor 1914-1918, deoarece ne-ar lipsi de o perspectivă importantă asupra faptelor şi proceselor istorice ante- şi postbelice.

Surse edite. După declanşarea Primului Război Mondial, în componența Statului-Major General rus a fost creat un departament special, însărcinat să acumuleze informații despre ostaşii decedați, răniți sau dispăruți fără urmă în timpul acțiunilor de luptă întreprinse împotriva armatelor inamice. Dosarele acestui departament sunt depozitate în fondul 16196 al Arhivei Istorico-Militare de Stat a Rusiei[2]. Acest departament publica periodic liste ale militarilor fără grad ofițeresc ucişi, răniți şi dați dispăruți [în ruseşte *Именной список убитым, раненым и без вести пропавшим нижним чинам*]. În total, periodicul a adunat 2 835 de numere, însumând 45 360 de pagini şi aproximativ 1,8 milioane de nume. Fiecare număr este alcătuit, în medie, din 16 pagini. Este acoperită perioada de timp cuprinsă între august 1914 şi iulie 1916, însă fără a exista o consecutivitate cronologică.

Începând cu anul 2014, acest periodic a început a fi plasat pe paginile web ale Bibliotecii de Stat a Rusiei [www.rsl.ru] şi

[2] *Российский государственный военно-исторический архив. Путеводитель*. Том 1. – Москва, 2006, с. 91.

ale Bibliotecii Naționale a Rusiei [www.nlr.ru]. Nutrim speranța ca inițiativa va fi dusă până la capăt, iar numerele care lipsesc la momentul scrierii acestor rânduri vor fi digitalizate în viitorul apropiat şi vor deveni accesibile tuturor cercetătorilor.

Un neajuns substanțial al acestor liste constă în faptul că ele conțin foarte multe erori cu privire la ortografierea numelor proprii şi al toponimelor. Modul în care sunt ortografiate acestea ne face să credem că listele erau alcătuite în baza datelor prezentate de către combatanți, pe care le cunoşteau în urma comunicării verbale dintre ei. Datele, evident, erau înregistrate de către conțopişti (copiști), aceştia fiind necunoscători ai limbii române şi nici ai împărțirii administrativ-teritoriale a Basarabiei, cu atât mai mult ai toponimiei locale. În primul rând, acest lucru o demonstrează scrierea foarte aproximativă (fonetică) a numelor şi denumirilor de localități, iar în al doilea rând, lipsa unei omogenități structurale a datelor prezentate. Astfel, dacă în dreptul unor persoane trecute în listă sunt indicate atât denumirea plaselor, a satelor şi chiar a străzilor în cazul oraşelor, în dreptul altor persoane sunt expuse informații aleatorii din acest şir sau constatăm o lipsă absolută a oricăror informații. Alteori, numele de familii care considerăm că sunt ale aceloraşi persoane, înscrise cu alte ocazii în paginile acestor liste, sunt ortografiate diferit. După ce rapoartele erau expediate la Petrograd, erorile erau multiplicate deja de editori, dar de această dată din punct de vedere tehnic. Dovadă în acest sens sunt erorile legate de consecutivitatea literelor, dar şi cele legate de descifrarea unor litere, care, după cum intuim, uşor puteau fi confundate la dactilografiere, atunci când benzile pentru maşinile de scris erau prea tușate sau uscate. Ar fi cazul literelor *и-д-л, з-э-З; Б-В, к-н,* dar și al altora. De asemenea, există unele neconcordanțe între plasele sau județele indicate în sursele consultate și cele din care localitățile respective făceau de fapt parte.

Listele publicate de departamentul sus-numit erau preluate de periodicele de mare tiraj ale timpului, precum „Правительственный Вестник", „Русские Ведомости" şi „Русский инвалид", care apăreau la Petrograd. Cotidianul „Русский Инвалид", ce se edita pe lângă Statul-Major rus, includea în fiecare număr liste ale militarilor care au avut de suferit pe teatrele de operații, repartizați pe categorii, şi anume: ucişi, răniți, contuzionați, dispăruți fără urmă, rămaşi pe câmpurile de luptă etc. Din păcate, în aceste liste nu sunt indicate localitățile de baştină ale militarilor, în schimb sunt publicate dezmințiri/corectări ale listelor publicate anterior. Am depistat câteva cazuri în care militarii, declarați în numerele anterioare ca fiind morți, erau „reînviați" în baza unor „informații suplimentare recepționate de Statul-Major". Situații de acest gen am depistat şi în listele originale ale Statului-Major rus, în ele fiind vorba, de regulă, despre persoanele căzute în captivitate, după ce acestea, rănite, erau lăsate pe câmpurile de luptă şi, eronat, erau considerate decedate. Întrucât sursele nu conțin dezminţiri sau erate, am păstrat toate înscrierile, chiar dacă unele dintre ele sunt contradictorii.

În Basarabia, aceste liste erau republicate în paginile ziarului „Бессарабские губернские ведомости", care a apărut la Chişinău până în 1917. Însă redacția ziarului le prelua *ad litteram*, repetând erorile cu privire la scrierea denumirilor localităților din Basarabia, fără să le rectifice. Nici autorii volumului *Tradiții militare (trecut, prezent, viitor)*, scos de sub tipar în 2013, la Chişinău[3], care au colectat şi sistematizat listele publicate în diferite numere ale acestui ziar, nu au intervenit în

[3] Simion Carp, Ghenadie Chirița, Terentie Carp, Ecaterina Gîrbu, *Tradiții militare (trecut, prezent, viitor)*, Biblioteca „Tyragetia" XXII, Chişinău, 2013, 375 p.

această privință, limitându-se doar la o transpunere transliterată a informațiilor din listele respective.

De asemenea, menționăm faptul că în ziarele nominalizate erau publicate şi liste ale militarilor decorați cu Ordinul Militar Imperial „Sf. Mare Mucenic Gheorghe, Purtătorul de Biruință"[4], iar într-un supliment al revistei „Разведчик" (editat în perioada 1886-1917), intitulat „Высочайшие приказы по Военному Ведомству / Высочайшие приказы о чинах военных", erau publicate cu antetul *Secret* liste ale militarilor avansați în grad, transferați în alte unități, decorați cu diferite ordine şi distincții pentru vitejia manifestată pe câmpul de luptă etc[5].

Surse inedite. O sursă evidentă, la care din start ne duce gândul când purcedem în căutarea informațiilor pentru tema propusă, o reprezintă dosarele comisiilor de recrutare, rămase, din păcate, până în prezent puțin studiate şi practic nevalorificate. Este necesar de subliniat faptul că durata serviciului militar activ în Imperiul Rus varia între 3 şi 5 ani, în funcție de tipul de trupe. Astfel, termenele serviciului militar pe timp de pace erau fixate în armata rusă după cum urmează: 1. În trupele de infanterie şi artilerie (cu excepția artileriei călărețe) perioada totală de serviciu era de 18 ani, dintre care 3 ani de serviciu activ şi 15 ani de serviciu în rezervă (primii 7 ani în calitate de rezervist de prima categorie, restul în cea de rezervist de categoria a doua); 2. În toate celelalte corpuri ale armatei durata serviciului militar era de 17 ani, dintre care 4 ani de serviciu

---

[4] O încercare de valorificare a acestora a fost realizată de istoricul Anatol Leşcu, *Ofițeri basarabeni din Primul Război Mondial – cavaleri ai ordinului militar imperial Sf. Mare Mucenic Gheorghe, purtătorul de biruințe.* În: *Primul Război Mondial şi Basarabia (1914-1918). Culegere de studii şi articole*, Chişinău, 2015, p. 204-212.

[5] *Приказы о чинах военных* 1916 года, СПб, 1916. [www.rsl.ru]

activ şi 13 ani de serviciu în rezervă (primii 7 ani în calitate de rezervist de prima categorie, restul în cea de rezervist de categoria a doua). 3. În flotă, durata serviciului militar era de 10 ani, dintre care 5 ani de serviciu activ şi 5 ani de serviciu în rezervă. Dar, în toate cazurile, limita de vârstă pentru rezervişti era de 38 ani. Ulterior, rezervistul era transferat în rândurile *ratnicilor*[6]. Pe timp de război, perioada serviciului activ nu era reglementată. În general, în conformitate cu normele de pe timp de pace, dar nu înainte de sfârşitul războiului. Cu toate acestea, în cazul în care condiţiile permiteau, trecerea în rezervă se făcea începând cu cei mai înaintaţi în vârstă[7]. Practic, în aceste condiţii, urmează a fi analizate datele pentru anii 1909/1911-1917.

Dosarele comisiilor de recrutare conţin nu doar numele persoanelor încorporabile, ci şi ale celor găsite inapte sau parţial inapte pentru serviciul militar, precum şi ale celor care nu s-au prezentat în faţa comisiilor sau au fost scutite pe o anumită perioadă, în vederea finalizării studiilor, rezolvării chestiunilor familiale sau îngrijirii copiilor rămaşi orfani de mamă etc.

[6] 6 *Ratnici* (rus. Ратники) – trupe ale miliţiei de stat în Imperiul rus, care îndeplineau rolul de rezervă al forţelor armate. *Ratnicii* erau consideraţi drept rezervişti de rândul 2 şi 3. Persoanele apte fizic, dar care au beneficiat de scutire de la serviciul militar obligatoriu, precum şi rezerviştii, cu excepţia ofiţerilor trecuţi de vârsta de 38 de ani, formau prima categorie a *ratnicilor*. Ea era destinată atât pentru formarea unităţilor speciale de miliţie, cât şi pentru completarea, în caz de necesitate, a efectivelor armatei permanente. Persoanele inapte fizic pentru a servi în armata permanentă, dar capabile de a purta arme, şi cele cu statut social preferenţial formau categoria a doua de *ratnici*. Aceasta era destinată exclusiv pentru formarea de unităţi de miliţie, utilizate la executarea funcţiilor auxiliare, precum paza obiectivelor militare şi civile aflate în spatele frontului. Conform clasificării de trupe existente actualmente în Republica Moldova, *ratnicii* ar echivala cu carabinierii.

[7] *Устав о воинской повинности. Со всеми изменениями и дополнениями*, Сост.: Я. Ливин, Г. Ранский, СПб, 1913, с. 42-50.

Volumul de date cuprins în dosarele de recrutare pentru perioada respectivă este imens. Listele sunt foarte migălos întocmite, conțin nu numai informații elementare, ci şi completări, atunci când era cazul, precum numele sau prenumele înscris în adeverința de naştere, dacă acesta nu coincidea cu cel folosit de persoană în viața de zi cu zi, sau înscrierile oficiale. Astfel de cazuri sunt destul de frecvente, fenomen care ar fi straniu, dacă nu ar fi actual şi astăzi pentru Republica Moldova. Erorile în scrierea localităților sunt foarte rare. Confuziile privind localitățile cu aceleaşi nume pot apărea doar la o primă privire, deoarece, după observația noastră, înscrierea aparent în ordine alfabetică, după numele de familie a recruților, în interiorul fiecărei litere s-a făcut după plasa la care era trecută localitatea de origine a acestuia. Latura slabă a acestei surse este faptul că ea nu certifică participarea tuturor militarilor indicați la acțiunile militare ale Primului Război Mondial, ci doar încorporarea acestora. Or, mulți dintre aceştia s-au putut afla pe tot cuprinsul războiului în batalioane de rezervă sau auxiliare, fără a lua parte efectiv la acțiunile militare.

Informațiile de care dispunem arată că la prima etapă a acțiunilor militare, conform planurilor de război, urmau a fi încorporați din Basarabia (cu excepția județului Hotin) 55 622 de rezervişti şi *ratnici*. În baza decretului din 17/30 iulie 1914 privind declararea mobilizării generale, a avut loc completarea armatei ruse cu circa 2,5 milioane de rezervişti. În a cincea zi a mobilizării, pe 22 iulie/4 august 1914, a fost inițiată chemarea sub arme a trupelor de miliție, a aşa-numiților *ratnici.* Inițial s-a dispus încorporarea *ratnicilor* de prima categorie, mai exact a foştilor rezervişti cu serviciul militar îndeplinit, cu anii de conscripție 1895-1892, precum şi a celor cu vârstele de 22-25 de ani, cu anii de conscripție 1913-1910, care nu

îndepliniseră serviciul militar. În Basarabia, ordinele de mobilizare au fost telegrafiate de comandantul Circumscripției militare Kiev, pentru județul Hotin, și cel al Circumscripției militare Odesa, pentru celelalte județe. Pe lângă funcționarii din Administrațiile pentru prestație militară, la mobilizare au fost intens implicate și organele de poliție[8]. Atestarea medicală a recruților se efectua în Administrațiile județene pentru prestația militară, iar cazurile de recurs se examinau în comisia medicală de pe lângă Administrația gubernială pentru prestația militară, situată la Chișinău[9].

Pe lângă tinerii care și-au atins vârsta de încorporare, în dosarele comisiilor de recrutare găsim destul de multe persoane care au fost trecute sub arme în trupele de miliție ale așa-numiților *ratnici de categoria întâi sau a doua*, chiar și din rândul celor inapți, cu deficiențe fizice importante. Încorporarea în masă a acestora va demara începând cu anul 1915. Conform datelor prelucrate de noi, numărul *ratnicilor* de prima categorie, care urmau să fie recrutați în cadrul mobilizării din 1 august 1915 în Basarabia, era de 16 845, fiind încorporați doar 9 705, iar încă 830 din aceștia fuseseră eliberați în concediu medical temporar și 66 au fost eliberați conform art. 25A al Regulamentului privind prestația militară[10]. E necesar a menționa faptul că, în medie, în Imperiul Rus erau declarați inapți pentru serviciul militar circa 6% din numărul celor chemați sub arme, în plus încă 11%, din cauza deficiențelor fizice, erau trecuți în categoria *ratnicilor* de categoria a doua[11].

[8] Arhiva Națională a Republicii Moldova (în continuare A.N.R.M.), F. 403, inv. 1, d. 6, f. 120.

[9] A.N.R.M., F. 403, inv. 1, d. 6, f. 121.

[10] A.N.R.M., F. 403, inv. 1, d. 462, f. 96.

[11] Н.Н. Головин, *Военные усилия России в мировой войне*, том I, Париж, 1939, с. 38.

Către sfârşitul anului 1916, Rusia se afla în fața unor dificultăți majore în completarea cu militari a forțelor sale armate[12]. Încorporarea *ratnicilo*r de categoria a doua genera însă o serie de probleme, care au fost discutate aprins în cadrul şedinţelor Consiliului de Miniştri, între 16 şi 19 iunie şi 2 şi 15 septembrie 1915. La 19 august/2 septembrie a început dezbaterea proiectului de lege privind încorporarea acestei categorii de militari[13]. În cele din urmă, la 18 septembrie 1915, a fost dispusă încorporarea tuturor *ratnicilor* de categoria a doua cu anii de conscripție 1916-1912[14]. Ca urmare, în conformitate cu circulara Ministerului Afacerilor Interne din 2 octombrie 1915, Administrațiilor pentru prestația militară din gubernie li s-a solicitat să expedieze pe formularul violet anunțuri de recrutare, în vederea prezentării la punctul de adunare atât a recruților de categoria a doua, cât şi a *ratnicilor* de categoria a doua, din rândul persoanelor cu anii de conscripție 1916-1912 inclusiv[15]. Numărul ratnicilor de categoria a doua aflați în evidență comisiilor militare cu anii de conscripție 1916-1911 în Basarabia se ridica la 22 490[16].

Printre sursele inedite de arhivă mai puțin evidente, care necesită o documentare prealabilă, le vom menționa pe cele alcătuite în perioada interbelică. Vom sublinia din start faptul că prin Legea decretată cu nr. 3 531, publicată în „Monitorul Oficial" nr. 119/1920, care modifica în parte dispozițiile Legii pensiilor militarilor cu grade inferioare, decretată cu nr. 3 244, din 21 decembrie 1916, prin art. 43 s-a stabilit că dispozițiile acelei legi „se aplică întocmai şi militarilor cu grade inferioare,

[12] *Ibidem*, p. 97.
[13] *Ibidem*, p. 91-92.
[14] *Ibidem*, p. 78.
[15] A.N.R.M., F. 403, inv. 1, d. 465, f. 18.
[16] A.N.R.M., F. 403, inv. 1, d. 461, f. 35.

foşti în armatele străine, care înainte sau după alipirea Ardealului, Bucovinei şi Basarabiei şi a celorlalte ținuturi ungureşti, fie că au fost primiți sau nu în cadrele armatei române, dar care au devenit cetățeni români, precum şi urmaşilor lor în caz de moarte pe timpul şi din cauza evenimentelor războiului mondial"[17].

Concomitent cu măsurile similare din alte provincii din afara Vechiului Regat, prin Decizia ministerială nr. 619 din 14 octombrie 1920, s-a înființat la Chişinău, pe lângă comandamentul teritorial al Basarabiei, un birou de pensii. Acesta era subordonat Oficiului Național pentru Invalizi, Orfani şi Văduve (I.O.V) (Serviciul pensiilor grade inferioare), iar, în ceea ce priveşte conducerea şi mersul lucrărilor, era pus sub directa supraveghere a Comandamentului teritorial. Se prevedea ca primul departament al acestui birou să întreprindă măsurile necesare pentru ca cercurile de recrutare să realizeze un recensământ amănunțit în comunele din raza lor, pentru elaborarea tabelelor nominale cu numele invalizilor, precum şi a urmaşilor celor morți sau dispăruți, astfel încât, în baza verificării actelor prezentate, să fie decis în fiecare caz individual dreptul la pensie. Acesta tabele urmau apoi a fi centralizate în registrele date de minister, atât de cercurile de recrutare, cât şi de biroul de pensii. Pentru fiecare persoană arătată în tabel, comunele urmau a completa câte un certificat model-tip, eliberat de minister şi învestit cu sigilul primăriei, în care să fie arătate identitatea şi legitimitatea căsătoriilor şi a copiilor, precum şi dacă actele prezentate conferă dreptul la o pensie de la stat[18].

Instrucțiunile Ministerului de Război din 19 octombrie 1920 precizau, în plus, că în obligațiile acestui birou intrau

[17] „Monitorul Oficial al României", nr. 157, 19 octombrie 1920, p. 5555.
[18] *Ibidem*, nr. 119, 2 septembrie 1920, p. 4154.

constatarea şi lichidarea pensiilor cuvenite celor infirmi şi urmaşilor celor morți care au luptat în timpul Războiului ruso-japonez, precum şi în Marele Război, cărora li s-ar fi acordat asemenea pensii sau ajutoare de către fostul Imperiu Rus[19]. De la 1 aprilie 1920, toți acei cu drepturi de pensie urmau a primi cotele de pensii prevăzute prin legislația românească, fixate în art. 5 al Legii pensiilor din 2 septembrie 1920[20]. Pentru noi însă, rămâne neclar în ce măsură de aceste pensii şi alocații au beneficiat originarii din Basarabia care au participat la Războiul ruso-japonez din 1904-1905. Sigur, în acest caz ar putea apărea anumite confuzii, iar unele persoane prezentate în tablourile acestui birou să nu aibă, de fapt, nimic în comun cu Primul Război Mondial.

Vom menționa, de asemenea, că la dispoziția Oficiului Național I.O.V, creat prin Legea din 24 august 1920, cu modificările din 14 aprilie 1922 şi 5 mai 1927, în Basarabia activau oficii județene I.O.V. În conformitate cu prevederile art. 26 al Legii din 24 august 1920, atribuțiile unui oficiu județean I.O.V. includeau următoarele:

„a) De a culege şi de a concentra toate informațiile privitoare la situația materială şi morală a invalizilor, văduvelor şi orfanilor de război din cuprinsul județului;

b) De a se îngriji de facerea recensământului acestor categorii de persoane, a centraliza datele comunelor din județ şi a forma tablouri separate pentru fiecare categorie, cuprinzând pentru fiecare persoană în parte toate indicațiunile necesare unei exacte cunoaşteri a situației fiecăruia;

c) De a comunica toate aceste date şi informații Oficiului Național din Bucureşti şi birourilor de la comandamentele

---

[19] *Ibidem*, nr. 157, 19 octombrie 1920, p. 5555.

[20] *Ibidem*, nr. 119, 2 septembrie 1920, p. 4157.

teritoriale, cu arătarea cazurilor pensiunilor şi drepturilor nevalidate încă, precum şi a acelor cari nu pot găsi protecțiunea necesară în instituțiunile locale de protecțiune;

d) De a primi toate cererile şi reclamațiunile invalizilor, văduvelor şi orfanilor de război; de a interveni pentru satisfacerea lor la autoritățile în drept, întrucât vor fi socotite legitime; de a aviza la măsurile de protecțiuni posibile de realizat prin Oficiul sau prin societățile delegate sau de a aduce cazul la cunoştința Oficiului Național din Bucureşti, când prin natura protecțiunii este nevoie de deciziunea şi concursul acestui Oficiu;

e) De a se interesa în mod permanent de regularea drepturilor, de remitere la cei în drept a titlurilor şi certificatelor, precum şi de achitarea regulată la termenele fixate a pensiunilor şi ajutoarelor sub orice denumire;

f) De a cerceta necesitățile de protecțiune din județ pentru toate categoriile de persoane prevăzute mai sus şi de a regula, prin societățile delegate subvenționate, înființarea sau completarea aşezămintelor necesare, întinderea protecțiunii la domiciliu sau, după cazuri, orice alte măsuri efective de protecțiune;

g) De a cerceta nevoile materiale ale societăților şi instituțiunilor în ființă care îndeplinesc serviciul de protecțiune pentru invalizi, văduve şi orfani de război din județ, de a le da ajutorul material şi moral şi de a comunică Oficiului Național subvențiile de cari ar mai avea nevoie pentru asigurarea funcționării în condițiuni cât mai bune sau pentru realizarea proiectelor lor de dezvoltarea operii;

h) De a ajuta societățile delegate şi instituțiile ce depind de ele, înlesnindu-le aprovizionarea în comun a materialelor de cari ar avea nevoie, după comenzile ce vor face şi transportul acestor materiale;

i) De a reprezenta în fața justiției, autorităților administrative, civile şi militare sau altele, ca şi în fața particularilor

interesele Oficiului şi interesele invalizilor, văduvelor şi orfanilor de război din judeţ;

j) De a primi donaţiunile şi legatele ce s-ar face Oficiului sau în mod colectiv invalizilor, văduvelor şi orfanilor de război, fără ca acest drept să atingă donaţiunile sau legatele făcute direct societăţilor recunoscute ca persoane morale şi care în această calitate sunt singurele în drept de a beneficia de ele [în folosul invalizilor, văduvelor şi orfanilor de război şi sub controlul Oficiului Naţional I.O.V. – completare conform Legii din 5 mai 1927];

k) De a împlini toate însărcinările Oficiului Naţional, de a comunica procesele-verbale ale lucrărilor şi de a înainta Oficiului Naţional dări de seamă sau rapoarte asupra mersului Oficiului, societăţilor și în genere asupra situaţiunii invalizilor, văduvelor şi orfanilor din judeţ[21]".

Prin modificările din 13 aprilie 1922, atribuţiile comitetelor judeţene ale Oficiului I.O.V. trec în seama comitetelor judeţene de asistenţă socială[22]. Aceste atribuţii au fost reîntoarse în competenţa comitetelor judeţene ale Oficiului I.O.V. prin Legea din 5 mai 1927, fiind completate cu două puncte:

„l) De a prezentă Casei centrale de credit de pe lângă Oficiul Naţional I.O.V. cererile invalizilor, orfanilor şi văduvelor de război pentru împrumuturi, ajutoare extraordinare, avansuri din pensii etc., însoţite de referate asupra situaţiunii morale şi materiale ale solicitatorilor. Vor da, de asemenea, avizul lor documentat pentru toate ajutoarele prevăzute la art. 8 al prezentei legi;

m) Oficiile judeţene I.O.V. vor adună date statistice asupra tuturor invalizilor, orfanilor şi văduvelor de război din judeţul

[21] *Ibidem*, nr. 119, 2 septembrie 1920, p. 4147.
[22] *Ibidem*, nr. 11, 14 aprilie 1920, p. 499.

respectiv, cu ajutorul cărora se vor stabili fișe personale pentru fiecare dintre cei mai de sus, în care se va cuprinde toate datele referitoare la situațiunea materială și morală a fiecăruia, precum și date relative la starea sănătății, greutății familiare etc."[23]

Dosarele oficiilor județene I.O.V. din Basarabia se regăsesc în mare parte în fondurile prefecturilor județene, care reflectă activitatea de evidență și ajutorare a invalizilor, orfanilor și văduvelor de război. Totuși, în anumite fonduri ale prefecturilor județelor nu am reușit să depistăm astfel de dosare, probabil din cauză că au fost transferate către alte instituții, au fost distruse sau pierdute în anii celui de Al Doilea Război Mondial.

Este de menționat faptul că listele disponibile pentru anii 1919-1920 conțin multe mențiuni despre soți-militari reîntorși acasă din captivitate. În acel caz, pierderea sprijinului social din partea statului a familiei militarului depindea de situația materială a acesteia. În perioada ulterioară, întoarcerea prizonierilor de război nu a fost decât una răzleață. În lipsa unor informații veridice, multor militari neîntorși nu li s-a recunoscut statutul de defunct, ei figurând în acte ca „militar neîntors din război". Soțiile acestora au beneficiat și ele de ajutor material, cu excepția cazurilor când s-au recăsătorit. Cuantumul era stabilit însă diferențiat, depinzând de mai mulți factori. Copiii era sprijiniți până la majorat. Invalizii care nu reușeau să se încadreze în serviciu din motive obiective erau sprijiniți și ei. Veteranii sănătoși erau ajutați să capete profesii și erau sprijiniți pe perioada în cauză.

Informațiile existente în dosarele de asistență socială I.O.V. sunt diverse după formă, începând de la rapoarte privind situația materială a familiilor ce au avut de suferit în urma

[23] *Ibidem*, nr. 97, 5 mai 1927, p. 6194 (16).

războiului, diferite cereri pentru pensii și alocații, scutiri la călătoriile CFR, confirmări din partea primarilor de comună a aflării în viață și privind neocuparea unor funcții în aparatul de stat, recalificarea sau angajarea în câmpul muncii, schimbările în statutul matrimonial al beneficiarilor acestor pensii și alocații etc. Toate aceste tipuri de acte reies din legislația românească adoptată în sprijinul celor schilodiți de război sau a familiilor celor căzuți pe câmpurile de luptă. Vom menționa în acest context Decretul nr. 4.612 din 29 octombrie 1919, relativ la reducerea cu 50% acordată anumitor categorii de pasageri pentru călătoriile cu CFR, ordonanțele guvernului referitoare la acordarea priorității la încadrarea în serviciile publice ale statului a invalizilor și văduvelor de război, dispozițiile referitoare la organizarea pentru invalizi, orfani și văduve a cursurilor gratuite pentru poștă, telegraf și căi ferate, precum și metodologia de clasificare a deficiențelor fizice și mentale, în vederea fixării pensiei și a gradului de invaliditate, și cea de distribuire a alocațiilor pentru văduvele și orfanii de război etc. Persoanele care au avut de păgubit anume din cauza războiului sunt precizate în dosarele comitetelor județene I.O.V. cu sintagma „de război", fie *invalid*, *văduvă* sau *orfan de război*.

Dosarele oficiilor județene I.O.V conțin numeroase liste sistematizate, dar și informații despre liste care au fost întocmite și expediate altor instituții ale statului, la cererea expresă a acestora. În special acestea se referă la rezultatele inspecțiilor medicale și sociale ale persoanelor care solicitau alocații și pensii. Procesul „de clasare" a solicitanților a decurs destul de anevoios, pe parcursul mai multor ani după finalizarea războiului și, în mod evident, necesita o actualizare anuală a datelor. Astfel, la 6 martie 1920, prefectul județului Soroca îl informa pe ministrul delegat al guvernului în Basarabia că în cuprinsul

județului se regăseau 792 de invalizi de război „neclasați”, solicitându-i să intervină pe lângă Inspectoratul sanitar al Basarabiei pentru „clasarea” acestor invalizi[24]. Mulți dintre invalizii în cauză nu se puteau prezenta la certificarea medicală, fiind necesară deplasarea inspectorilor sanitari la ei la domiciliu, fapt care a îngreunat procesul de „clasare” sau categorisire. În același sens, vom menționa că dacă, potrivit datelor prefecturii județului Soroca din 13 decembrie 1918, în județ erau înregistrați 306 orfani de război de ambii părinți și 2 251 de tată, atunci, conform datelor din 25 iulie 1919, aceștia numărau 334, respectiv, 2 263[25]. La depistarea și ajutorarea acestora din donații particulare contribuia și Societatea pentru protecția orfanilor.

Examinarea datelor cuprinse în dosarele comitetelor județene I.O.V. nu permite întotdeauna reconstituirea numelui complet al ostașului și cu atât mai puțin a condițiilor în care acesta a căzut pe câmpul de luptă sau a fost dat dispărut. Acest lucru reprezintă neajunsul principal al acestei surse documentare. Sunt necesare și anumite cunoștințe de ordin teritorial-administrativ, pentru a putea confrunta datele cu cele emise de autorităților ruse. Aceasta deoarece, începând cu data de 14 iunie 1924, organizarea din vechea Românie a fost extinsă în Basarabia, comuna a fost introdusă ca unitate teritorial-administrativă cu personalitate juridică, în locul plasei, care a rămas ca simplă unitate de control. În plus, au avut loc schimbări în privința numărului de județe și al localităților din componența acestora, precum și în denumirea localităților, fapt pentru care există neconcordanțe majore cu situația care a existat în anii Primului Război Mondial. De aceea, reconstituirea datelor

[24] A.N.R.M., F. 2071, inv. 1, d. 776, f. 59.
[25] A.N.R.M., F. 2071, inv. 1, d. 775, f. 45, 161.

impune, mai întâi de toate, repartizarea localităților după sistemul teritorial-administrativ țarist.

O sursă distinctă de o importanță deosebită pentru studierea problemei în cauză o reprezintă și monumentele ridicate în diferite localități în memoria eroilor căzuți în Primul Război Mondial. Ridicarea acestor monumente în perioada interbelică s-a datorat, în mare parte, eforturilor Societății „Cultul Eroilor”. Înființată în baza Decretului nr. 4106 din 12 septembrie 1919, Societatea s-a numit inițial „Mormintele Eroilor Căzuți în Război” și avea misiunea de a îngriji mormintele și operele comemorative de război care s-au realizat sau care urmau să se realizeze pe parcursul anilor, de a descoperi noi morminte ale ostașilor căzuți pentru patrie în perioada 1916-1921, de a aduce îmbunătățiri cimitirelor eroilor și de a organiza ceremoniale religioase și militare la mormintele eroilor[26].

La ridicarea monumentelor comemorative s-au implicat fețele religioase, care au contribuit la colectarea de fonduri prin organizarea unor spectacole comemorative, precum și la mobilizarea locuitorilor. După posibilități, la aceste acțiuni au contribuit chiar familiile eroilor, camarazii de arme ai acestora, alți locuitori, dar și administrația locală sau județeană. În acest mod au fost ridicate monumente în mai multe comune urbane și rurale din întreaga Românie, inclusiv în Basarabia. Pe aceste monumente, mai modeste sau mai somptuoase, au fost reprezentate simbolurile vitejiei și ale victoriei: vulturul, casca, arma, baioneta, spada, frunzele de laur sau de stejar.

---

[26] Conținutul decretelor adoptate de statul român se regăsește detaliat în: Pavel Oțelea, *95 ani de la înființarea Societății „Mormintele Eroilor Căzuți în Război”,* http://elevenemil.files.wordpress.com/2014/03/95-ani-de-istorie-nationala.pdf

Monumentele erau amplasate în zonele centrale, în curțile școlilor, bisericilor, cimitirelor, dar și la marginea localităților, exprimând respectul comunităților față de eroii căzuți în război pentru integritatea neamului (1916-1919).

Probabil, la elaborarea listelor ostașilor căzuți erau folosite informațiile deținute de autoritățile publice locale. În fondurile Arhivei Naționale a Republicii Moldova am reușit să depistăm o astfel de listă a ostașilor căzuți în Primul Război Mondial din cuprinsul județului Lăpușna. Lista a fost alcătuită în baza informațiilor prezentate de pretorii de plasă la Ordinul prefectului județului Lăpușna nr. 7281/1929[27]. Unele comune raportau însă că în cuprinsul lor nu existau militari căzuți în Primul Război Mondial. Pretorul plasei Bujor informa prefectul județului Lăpușna, la 8 ianuarie 1830, că tablouri (tabele) au fost prezentate din șapte comune: Bujor, Boghiceni, Bolțun, Grozești, Zberoaia, Nemțeni și Lăpușna, iar restul primăriilor au raportat că în cuprinsul comunelor lor nu sunt „eroi căzuți în Marele Război"[28]. Același lucru îl raporta, la 29 noiembrie 1929, și primarul comunei Costuleni din plasa Vorniceni[29].

Din păcate, multe din aceste monumente au fost distruse, iar înscrierile de pe cele păstrate devin an de la an tot mai indescifrabile. Valorificarea științifică a acestor surse, la fel, întârzie. Un exemplu pozitiv îl servește efortul istoricului Valentin Tomuleț, care a cercetat înscrierile de pe un moment de acest tip din satul Tabani, raionul Briceni. În total, pe monumentul ridicat în cinstea eroilor căzuți în Primul Război Mondial din satul Tabani sunt inscripționate, potrivit autorului, 52 de fami-

[27] A.N.R.M., F. 339, inv. 1, d. 1336, f. 1, 17, 26, 28.
[28] *Ibidem*, f. 17.
[29] *Ibidem*, f. 2.

lii de tăbăneni, dintre care 10 familii, din păcate, nu au putut fi descifrate[30].

Realizarea planurilor militare implica nu doar militarii propriu-ziși. Urmează să fie luat în considerare, pe lângă personalul militar, și cel civil. De altfel, pentru persoanele care au participat la acțiunile de mobilizare generală în anul 1914 în Imperiul Rus a fost instituită Medalia „Pentru munca de realizare excelentă a mobilizării generale din anul 1914". Medalia, realizată la Monetăria din Sankt Petersburg, a fost conferită la peste 50 000 de persoane, responsabili din cadrul oficiilor de recrutare şi rechiziție, inclusiv din Basarabia, unde au fost expediate 800 de exemplare. Listele acestora, păstrate în Fondul Guvernatorului Basarabiei al Arhivei Naționale a Republicii Moldova, au fost publicate de noi anterior, ele conținând numele diferiților funcționari, medici, veterinari, conțopişti, polițişti etc., care s-au remarcat la realizarea planurilor de mobilizare[31].

Pe lângă aceştia, nu pot fi uitați nici preoții militari. Conform reglementărilor, în fiecare regiment se afla câte un preot și câte un cântăreț [cântăreț – persoană care execută cântările și citirile în serviciile religioase], care erau obligați să efectueze serviciul divin, să mărturisească şi să-i împărtăşească pe cei răniți, să-i îngroape pe cei morți și să le înștiințeze pe rudele acestora. În timpul războiului, în cadrul armatei ruse

---

[30] Valentin Tomuleț, *Un monument deosebit ridicat în memoria ostașilor originari din satul Tabani, județul Hotin, căzuți în Primul Război Mondial*. În: *Primul Război Mondial şi Basarabia (1914-1918). Culegere de studii şi articole*, Editura Bons Offices, Chișinău, 2015, p. 213-235.

[31] Andrei Emilciuc, *Mobilizarea generală din anii Primului Război Mondial în Basarabia. Planuri şi realizări.* În: *Primul Război Mondial şi Basarabia (1914-1918). Culegere de studii şi articole*, Editura Bons Offices, Chişinău, 2015, p. 22-74.

au activat mai mult de 5 000 de preoți, iar spre sfârșitul războiului, în cadrul Armatei și Marinei activau 700 de preoți permanenți și circa 3 000 de preoți recrutați din eparhii[32]. În Basarabia, prin demersul organelor ecleziastice superioare din 18 iulie 1914, aceștia au fost aleși de Consistoriul Duhovnicesc din fiecare cerc duhovnicesc pentru a participa la îndeplinirea sarcinii pastorale în cadrul operațiunilor de război, în conformitate cu Decretul Sf. Sinod din 12 ianuarie 1911. Detașamentul clerical alcătuit s-a constituit inițial din 35 de preoți[33]. Pe paginile organului de presă al Eparhiei de Chișinău sunt prezentate liste ale preoților militari din Basarabia care pe tot parcursul războiului au completat rândurile acestui detașament. Listele în cauză sunt completate cu informații despre activitatea pastorală a preoților pe câmpul de luptă și în unitățile sanitare, despre preoții răniți și uciși în timpul acțiunilor de luptă, decorarea acestora pentru faptele vitejești înfăptuite pentru ridicarea moralului ostașilor etc. O încercare de valorificare a acestor informații a fost întreprinsă recent de tânărul istoric de la Chișinău, Denis Bulancea[34].

Cele expuse în rândurile de mai sus ne permit să conchidem că reconstituirea efortului uman al Basarabiei în Primul Război Mondial necesită un amplu efort de studiere a diverselor tipuri de surse, fiecare cu propriul specific, reprezentând atât avantaje, cât și dezavantaje pentru cercetător. Din același motiv, o alăturare simplă a datelor conținute în aceste surse nu

---

[32] *Чимаров С.Ю.* Русская православная церковь и вооруженные силы России в 1800 – 1917 гг. СПб, 1999, с. 173.

[33] Кишиневские Епархиальные Ведомости, 1915, №7-8, с. 65.

[34] Denis Bulancea, *Clerul basarabean în anii Primului Război Mondial.* În: *Primul Război Mondial și Basarabia (1914-1918). Culegere de studii și articole,* Editura Bons Offices,, Chișinău, 2015, p. 151-176.

este posibilă, fiind necesară o documentare prealabilă, care ar permite reconstituirea şi înțelegerea cât mai veridică a semnificației umane a războiului, în mod particular pentru Basarabia, dar şi în general, pentru toate teritoriile şi spațiile cuprinse în vâltoarea sa.

INCIDENTUL DE LA LEOVA DIN DECEMBRIE 1917

Dinu Poştarencu[1]

ABSTRACT

In the fall of 1917, as a consequence of the social-political events unfolding in Russia, the process of disintegration of the Russian military units deployed on the Romanian Front accelerated. The soldiers of the crumbling Russian army, under the influence of Bolshevism, were provoking mass disorders. Under these aggravating circumstances, a group of workers and soldiers began devastating the food warehouses in the town of Leova, on the Bessarabian bank of River Prut, belonging to the Russian and Romanian allied armies. Crossing the Prut with the consent of the Russian command on the Romanian Front, the Romanian troops intervened in order to protect these warehouses. The bolshevized workers and soldiers from Leova resisted. The incident led to bloodshed on both sides.

Keywords: *Romanian Front, Romanian Troops, Bolshevik Revolution, Russian Army, devastations, anarchy, national self-determination*

În toamna anului 1917, ca urmare a impactului puternic pe care îl aveau evenimentele social-politice care se derulau cu rapiditate în Rusia, mai cu seamă după Revoluția Bolșevică

[1] Dr., Institutul de Istorie al Academiei de Științe a Moldovei, Chișinău.

din 25 octombrie/7 noiembrie 1917, care a modificat în mod substanţial conjunctura politică şi militară, trupele ruse de pe frontul din România erau pe cale de destrămare, fiind, în plus, contaminate de bolşevism.

Simptomele dezagregării forţelor ruse au devenit mai pronunţate în luna noiembrie 1917, îndeosebi după semnarea la Focşani, în ziua de 26 noiembrie/9 decembrie 1917, a armistiţiului dintre Puterile Centrale şi trupele româno-ruse aflate pe frontul din Moldova.

A doua zi după semnarea acestui armistiţiu, citim în memoriile lui I.G. Duca: „procesul de bolşevizare şi de descompunere a Frontului Rusesc de la noi a început să se accelereze cu o îngrijorătoare iuţeală. De fapt, ne aflam în faţa unei adevărate revoluţii bolşevice pe teritoriul nostru. Era chiar o situaţie unică de-a avea pe acelaşi teritoriu două stări de lucru cu desăvârşire deosebite: armata românească, liniştită, demnă, resemnată, cea rusească, anarhică, răzvrătită, ameninţătoare. Era însă lesne de înţeles că această stranie convieţuire între două situaţii diametral opuse nu putea să dăinuiască, una din ele trebuia în chip fatal să stăpânească pe cealaltă”[2].

Îngrijorarea oficialităţilor române era firească, de vreme ce la începutul lunii noiembrie 1917, potrivit unei surse ruseşti, armata rusă de pe Frontul Românesc întrunea mai mult de un milion de ostaşi[3].

Despre destrămarea armatei ruse de pe Frontul Românesc comunica şi presa de la Chişinău. Conform ştirii difuzate pe data de 8/21 decembrie 1917 de la Iaşi, pe front domnea „o

---

[2] I.G. Duca, *Memorii*, ediţie şi indice de Stelian Neagoe, Editura Machiavelli, Bucureşti, 1994, p. 38.

[3] В.Н. Виноградов, *Румыния в годы первой мировой войны*, Москва, 1969, p. 238.

dezorganizare totală. A început retragerea sporită în spatele frontului a militarilor singulari şi a unor unități întregi. Au plecat batalioane, regimente, baterii, lăsând armamentul. Dezorganizarea s-a intensificat ca urmare a insuficienței de produse alimentare şi a furajului. Soldații au prădat şi au ars depozitele armatei. Din cauza dezorganizării transportului, aproape că a încetat aprovizionarea din spatele frontului. Dacă în zilele apropiate nu va fi organizată aprovizionarea, frontul este amenințat cu foametea”[4].

Concomitent, şi un corespondent chişinăuian relata despre anarhia ce se instalase pe frontul din România: „Destrămarea armatei ruse pe Frontul Românesc amenință să introducă în România acea anarhie care acum domneşte în Rusia. În spatele frontului au apărut bande de soldați înarmați, care terorizează populația, luând de la ea şi puținul ce îl are. A început capturarea trenurilor, personalul tehnic al acestora fiind obligat să dea plecarea trenurilor în afara orarului. Localitățile atribuite din motive strategice unor unități militare sunt ocupate de altele, contrar ordinelor date. Ținând cont de situația creată, apăsătoare atât pentru armata rusă, cât şi pentru cea română, Comandamentul Suprem Român cheamă toate elementele conştiente ale armatei ruse să pună capăt dezordinilor şi să-i pedepsească pe cei care, ascunşi sub mantalele soldățeşti, s-au transformat în ucigaşi şi tâlhari. Totodată, pentru a evita consecințele anarhiei în spatele frontului, Comandamentul Suprem Român a luat următoarele măsuri: 1. Traficul feroviar este dirijat de către Marele Cartier General Român. Cine va încerca să acapareze în mod arbitrar trenurile sau să schimbe direcția mişcării lor, va fi potolit şi supus disciplinei cu forța

[4] „Развал фронта. Яссы. 8 декабря”, în „Свободная Бессарабия”, nr. 184, 9 decembrie 1917, p. 2.

armelor. 2. Este interzisă orice întrunire la stațiile de cale ferată, în special la cele situate între Iași și Ungheni. 3. Este obligatorie executarea imediată a cerințelor trupelor care stau de strajă. 4. Neexecutarea ordinelor reprezentanților puterii legitime va fi pedepsită în conformitate cu legile românești, iar pentru respectarea lor se va recurge la arme”[5].

Cu o zi înainte, la 7/20 decembrie 1917, în cadrul ședinței plenare a Consiliului Orășenesc (Duma) Chișinău, o delegație venită din partea Armatei a 4-a de pe Frontul Românesc a prezentat un raport asupra situației deplorabile în care au ajuns trupele ruse de pe acest front, situația creată fiind dezbătută la un congres al reprezentanților armatei respective ce avusese loc în Chișinău. Vizghird, secretarul Comitetului Revoluționar al Armatei a 4-a, le-a adus la cunoștință consilierilor că unitățile militare ruse suportă dificultăți din cauza suspendării aproape totale a aprovizionării cu alimente și furaj. Îndeosebi, i-a mai informat el, situația de pe front s-a complicat după ce a fost primită dispoziția Radei Centrale a Ucrainei privind ucrainizarea Frontului Românesc. Această dispoziție, potrivit raportorului, este injustă, întrucât pe frontul din România sunt mai mulți ruși decât ucraineni. „Armata”, a declarat delegatul militar, „respinge această dispoziție și recunoaște doar Sovietul Comisarilor Poporului”. La aceasta, a punctat delegatul, se adaugă o nouă circumstanță: comandantul Dimitrie Gr. Șcerbaciov s-a raliat la ideea ucrainizării și este susținut de câteva unități de șoc. Cu generalul Șcerbaciov sunt solidare și autoritățile militare române. Reprezentantul armatei a mai făcut cunoscut asistenței că o comisie creată special pentru elaborarea unui plan de demobilizare a trimis la Petrograd o

[5] Н.Х., „Анархия на Румынском фронте (от собств. корреспондента)”, în „Свободная Бессарабия”, nr. 184, 9 decembrie 1917, p. 2.

delegație însărcinată să soluționeze această chestiune, dar misiunea delegației s-a dovedit a fi întârziată, deoarece, efectiv, replierea trupelor a început deja. Masele principale ale militarilor se deplasează în patru direcții: spre Lipcani, Sculeni, Ungheni şi Reni – Bender. Pe lângă aceasta, trebuie avută în vedere şi dezertarea, care lua proporții odată cu retragerea armatei. Se preconiza ca armata să se instaleze, deocamdată, lângă Prut, unde aveau să fie întemeiate baze de alimentare. Descriind astfel situația armatei ruse de pe Frontul Românesc, oratorul a menționat în încheiere: „Ca să nu se producă excese în timpul demobilizării, este necesar de luat unele măsuri, şi anume: pe liniile de retragere a armatei să fie amenajate puncte sanitare şi de alimentare, aziluri de noapte, burse ale muncii şi altele. Va fi o mare nenorocire pentru populație, dacă acestea vor lipsi. Armata va distruge totul în calea sa"[6].

Aşadar, după cum s-au informat consilierii oraşului Chişinău din expunerea delegatului Armatei a 4-a, toți militarii demobilizați, totodată, flămânzi, şi, în plus, cu mentalitate bolşevică, urmau să treacă prin toată Basarabia, pe toate drumurile care duceau de la front spre interiorul Rusiei, iar sfatul acestui delegat era ca organele administrative basarabene să fie pregătite în fața furtunii care se apropia, în caz contrar „urmările trecerii armatei flămânde, cu o anumită orientare politică, pot fi foarte triste"[7].

Din conversațiile întreținute cu reprezentanții comitetului revoluționar, veniți în seara zilei de 11/24 decembrie 1917 în capitala Basarabiei, redacția unui cotidian chişinăuian a aflat despre ultimele evenimente de pe Frontul Românesc.

---

[6] „Положение дел на Румынском фронте (из думского зала)", în „Сфатул цэрий", nr. 14, 12 decembrie 1917, p. 3.

[7] „Экстренные меры гор. Думы", în „Свободная Бессарабия", nr. 186, 12 decembrie 1917, p. 2.

Evenimentul de seamă, accentuau militarii sosiți, s-a petrecut la stația Socola din preajma Iașului, unde armata română a dezarmat garnizoana rusă bolșevizată. Eventualilor cititori li s-a transmis privitor la acest eveniment că forțele militare române, acționând după un plan elaborat din timp, s-au îndreptat spre stația Socola, unde „garnizoana rusă reprezenta unul din focarele principale ale bolșevismului". În momentul când unitățile rusești luau prânzul, trupele române le-au înconjurat și au pus stăpânire pe tot armamentul. Văzând ce acțiune întreprind militarii români, garnizoana rusă nu a opus rezistență și s-a predat. După dezarmarea spectaculoasă, au fost arestate următoarele persoane, „în conformitate cu hotărârea Comitetului Național Federativ al noului organ militar revoluționar din Iași": comisarul Frontului Român, cunoscutul bolșevic Roșal, și membrii fostului Comitet Militar Revoluționar, poruicicul Kornev și știab-căpitanul Viseanovski, precum și delegata Sovietului de Deputați ai Muncitorilor și Soldaților din Odesa, Rook. În acest fel, citim mai departe în ziar, „conducătorii bolșevici ai Comitetului Militar Revoluționar nu numai că nu l-au arestat pe comandantul-șef al frontului, generalul Șcerbaciov, dar ei înșiși au fost impuși să părăsească scena politică". Desigur, după opina autorul articolului, întâmplarea de la Socola este „un preludiu al unor evenimente grandioase care pot să se producă pe Frontul Românesc, ceea ce se poate judeca după noutățile transmise, și anume: din direcția orașelor Botoșani și Roman spre Iași și Socola se îndreaptă trupe bolșevice de întărire, iar în zona Iași – Ungheni se constituie unități bolșevice". Prin urmare, conchidea autorul, curând pot avea loc ciocniri sângeroase între români și forțele rusești antibolșevice, pe de o parte, și bolșevici, pe de altă parte[8].

---

[8] „События на Румынском фронте", în „Бессарабская жизнь", nr. 282, 12/25 decembrie 1917, p. 3.

În aceste împrejurări de instabilitate, survenite ca rezultat al descompunerii frontului rusesc, militarii acestui front în debandadă s-au dedat unor crime, atât pe teritoriul României, cât şi în stânga Prutului, în Basarabia. Ştirile despre comiterea crimelor se ţineau lanţ.

Astfel, într-un articolaş de ziar se spune că de la 1/14 decembrie până la 15/28 decembrie 1917, în judeţul Chişinău au fost jefuite şi distruse mai multe gospodării moşiereşti: Boghiceni a lui Leonard, Bolceana a lui Stroiescu, Lăpuşna a lui Cavalioti, Sofievca a lui Cocio, Bujor şi Geamănă ale lui V.N. Semigradov, Soltăneşti a lui M.M. Razu, Calmaţui, Drojdieni şi Şişcani ale lui D.N. Semigradov, Frăsineşti a lui Russo, Zberoaia a lui Gonata. În cele mai dese cazuri, atacurile tâlhăreşti erau iniţiate de grupuri mici de soldaţi, la care apoi se alăturau ţăranii din partea locului[9].

Tâlhăriile şi devastările comise de militarii armatei ruse cuprinseseră oraşul Cahul şi împrejurimile acestuia. Prin telegrama din 7/20 decembrie 1917, expediată Comisariatului Militar Moldovenesc Principal[10], Comisariatul Gubernial a comunicat că, potrivit informaţiei parvenite din Cahul, soldaţii au pustiit gospodăriile moşiereşti şi au început să le devasteze pe cele ale ţăranilor, din care motiv a fost exprimată rugămintea ca armata basarabeană să fie trimisă imediat în zona Cahulului[11].

Despre dezmăţurile, furturile şi alte fărădelegi comise în zona Cahulului de către soldaţii ruşi relatează Alexandru Crăciunescu în amintirile sale privind revoluţia din 1917.

[9] „Свободная Бессарабия", nr. 193, 20 decembrie 1917, p. 3.

[10] În ruseşte, conform sursei: *Главный Молдавский Военный Комиссариат.*

[11] Arhiva Naţională a Republicii Moldova (A.N.R.M.), F. 727, inv. 2, d. 34, f. 2.

Potrivit acestuia, în lunile noiembrie şi decembrie, în această parte a provinciei au fost devastate aproape toate conacele şi foarte multe gospodării ale ţăranilor înstăriţi[12].

Chestiunea referitoare la atacurile devastatoare săvârşite în părţile Cahulului a figurat pe ordinea de zi a Sfatului Ţării – forul legislativ al Basarabiei. Deschizând şedinţa din 5/18 decembrie 1917, preşedintele Ion Inculeţ i-a oferit cuvântul reprezentantului Direcţiei Alimentare Cahul[13], N.A. Akkerman, care a menţionat: „Mişcarea de pustiire care a cuprins oraşul Cahul se răspândeşte cu iuţeală în tot judeţul, consecinţele fiind grave: au fost devastate multe moşii şi au fost nimicite circa 100 000 de puduri de cereale. Bandele de criminali care terorizează populaţia acţionează energic, fără să întâmpine rezistenţă. După ce au distrus moşiile, tâlharii au avut de gând să atace instituţiile guvernamentale şi pe burjui, însă forţele de autoapărare din Cahul i-au împiedicat şi ei s-au risipit prin judeţ". Descriind situaţia disperată şi panica ce a pus stăpânire pe locuitorii din zona Cahulului, oratorul a solicitat ajutor din partea Sfatului Ţării[14].

Şi I.G. Duca s-a referit la nelegiuirile la care s-au dedat militarii unităţilor ruseşti, făcând, la 3 decembrie 1917, următoarea însemnare: „La Bucecea, în judeţul Botoşani, unităţi ruseşti dau foc târgului, iar la Leova, incendiază depozitul de subzistenţă. În Basarabia, bande de soldaţi fugiţi de pe front ard tot ce găsesc în tot cuprinsul provinciei"[15].

---

[12] A. Crăciunescu, „Amintiri din revoluţia Basarabiei din 1917", în „Viaţa Basarabiei", 1941, nr. 5, p. 31.

[13] În ruseşte: *Кагульская Продовольственная Управа.*

[14] Вич, „Сфатул цэрий (заседание 5 декабря)", în „Бессарабская жизнь", nr. 279, 8/21 decembrie 1917, p. 4; Референт, „Сфатул цэрий (заседание 5 декабря)", în „Сфатул цэрий", nr. 11, 8 decembrie 1917, p. 3.

[15] I.G. Duca, *op. cit.*, p. 38-39.

În cadrul aceleaşi şedințe a Sfatului Țării, N.A. Akkerman i-a mai înştiințat pe deputații acestui organ parlamentar basarabean că în Leova şi, în genere, în raionul Cahul sunt multe magazii în care se păstrează nutreț pentru armata română. Pentru a salva magaziile şi, concomitent, pentru a proteja populația de pustiire, el a mers la Iaşi, unde a raportat Marelui Cartier General despre ceea ce se întâmplă. Conform afirmațiilor sale, această autoritate supremă de conducere a armatei a căzut de acord cu propunerea de a posta pază la Leova, din considerentul că escadronul de cazaci care supraveghea partea de nord a județului Ismail adesea era constrâns de situație să plece în diferite locuri ale raionului Cahul pentru a reprima anarhia. Dispoziția Marelui Cartier General a fost imediat executată, dar „organizațiile democratice din Leova", după cum s-a exprimat vorbitorul, au considerat ocuparea târgului Leova de către militarii români drept un act cu caracter politic şi, de aceea, au început să-şi exprime nemulțumirea, care curând a luat înfățişarea unor forme extrem de sălbatice: au fost ucişi un ofițer şi un soldat ai armatei române, iar alt soldat român a fost rănit. Cel mai trist a fost, povestea în continuare funcționarul venit de la Cahul, că scena sângeroasă a avut loc în momentul când aceste trei jertfe trecuseră Prutul și se aflau pe teritoriul României, fiind împuşcate din ambuscadă, amenajată de ucigaşi pe malul stâng al Prutului. Peste scurt timp, detaşamentul românesc a părăsit Leova, astfel că la acea oră, când N.A. Akkerman cuvânta în fața deputaților Sfatului Țării, locuitorii acestui târg de la apa Prutului îndurau ororile anarhiei[16].

[16] Вич, „Сфатул цэрий (заседание 5 декабря)", în „Бессарабская жизнь", nr. 279, 8/21 decembrie 1917, p. 4; Референт, „Сфатул цэрий (заседание 5 декабря)", în „Сфатул цэрий", nr. 11, 8 decembrie 1917, p. 3.

Dezordinile în Leova au continuat. Potrivit informației pe care o furnizase Miliția Județeană Ismail, citim în presa chișinăuiană din ziua de 10/23 decembrie 1917 că 500 de soldați supuneau târgul Leova unor distrugeri[17].

Evenimentele care s-au derulat în aceste zile tulburi la Leova au fost evocate peste ani de un martor ocular: Gavril Bezviconi, tatăl istoricului Gheorghe Bezviconi, responsabil de navigația rusă de pe Prut. El povestește că vreo 100 de muncitori și 200 de soldați rezerviști nedisciplinați, aflați în Leova, încărcau cereale pentru armata rusă de la Dunăre. Într-una din zile, muncitorii, fiind în stare de ebrietate, au încetat lucrul, cerând sporirea salariilor. Lor li s-au alăturat rezerviștii. S-a pornit un val de încăierări, mai ales între greviști și patrulele române. Curând, în Leova și-a făcut apariția un Packard cu șase militari, din inițiativa cărora aici a fost instituit un Sfat al deputaților muncitorilor și soldaților. Ghidați de membrii acestui Sfat, „revoluționarii" au atacat o patrulă română. Sergentul care deținea comanda patrulei „nu s-a lăsat dezarmat și a vrut să treacă înot Prutul. Lăsându-și arma pe mal, el s-a aruncat în apă, urmărit de mulțimea beată. Unul dintre tâlhari, punând mâna pe arma lăsată, a tras în sergent, omorându-l". În a treia zi de „revoluție", un detașament român, trecând Prutul peste pontonul construit, a intrat în Leova, restabilind ordinea. Agitatorii principali, în număr de nouă, au fost arestați, judecați și împușcați[18].

Despre sosirea forțelor militare române se menționează într-o telegramă expediată din Cahul în seara zilei de 7/20

---

[17] „Беспорядки в м. Леово", în „Бессарабская жизнь", nr. 281, 10/23 decembrie 1917, p. 3.

[18] Gavril Bezviconi, „Revoluția și ecourile ei în Basarabia", în „Din trecutul nostru", august – septembrie 1939, p. 84-86.

decembrie 1917. Prin intermediul ei, i s-a transmis Sfatului Țării că în Leova au intrat două regimente româneşti, cu mitraliere. Au fost împuşcați cinci agitatori ruşi, implicați în devastări. Arestările au continuat[19].

Dintr-o corespondență publicată la 14/27 decembrie 1917, aflăm ce s-a întâmplat după intrarea celor două regimente româneşti în Leova: „Toată lumea ştie despre linşajul trist şi revoltător comis de nişte «bolşevici» asupra ofițerului şi a doi ostaşi români din detaşamentul trimis la Leova de către guvernul român, la rugămintea locuitorilor acestui târg, pentru menținerea ordinii în localitate și neadmiterea atrocităților nemaipomenite care se petrec în județul Ismail. După uciderea acestor trei militari, târgul a încremenit în aşteptarea represaliilor. Peste câteva zile după aceasta, în timpul nopții, un detaşament român a trecut Prutul şi, încercuind târgul, l-a ocupat. Disde-dimineață, ofițerul care comanda detaşamentul l-a chemat pe primar şi a cerut să-i predea pe asasini. Din numărul celor 12 inşi implicați în acest umor, au fost găsiți cinci şi [au fost aduși] la primărie. Tot atunci, fără nicio tărăgănare, acestora li s-a făcut judecată conform legii marțiale şi toți cei cinci inşi au fost condamnați la pedeapsă capitală. Sentința a fost executată imediat. Condamnații la moarte au fost duşi, pentru a fi împuşcați, pe locul unde au fost răpuşi ofițerul şi soldații români. În acest fel, ostaşii români şi-au apărat onoarea națională, la care au atentat ucigaşii [...]. Acum, deşi detaşamentul român a plecat, ordinea în Leova nu este tulburată”[20].

Despre incidentul de la Leova a anunțat şi publicația periodică odesită „Noutățile Odessei” („Odesskie novosti”), articolul

[19] A.N.M.R., Fond 919, inventar 2, dosar 2, f. 41.

[20] Леовец, „Леово. Казнь убийц”, în „Свободная Бессарабия”, nr. 188, 14 decembrie 1917, p. 4.

din aceasta fiind preluat în gazeta chişinăuiană „Sfatul Țării". După informațiile pe care le-a primit redacția acestui periodic odesit, „ocuparea" târgului Leova de către armata română a decurs în următoarele circumstanțe: „În împrejurimile târgului, ca şi în alte aşezări ale Basarabiei, au loc mari devastări şi jafuri. Târgul era amenințat cu pustiirea. Căutând protecție, populația târgului a trimis peste Prut, în România, o delegație pentru a solicita pază militară. Românii au pus la dispoziție un detaşament sub comanda unui căpitan. Detaşamentul a început să-i urmărească pe infractori şi persoanele suspecte, dar căpitanul a plătit cu viața. Nu se cunoaşte în ce împrejurări a fost ucis căpitanul. Îndată ce vestea despre acest omor a ajuns în România, de acolo au fost trimise peste Prut două regimente, care au ocupat târgul. Intrând în Leova, armata română i-a prins pe asasinii căpitanului, aceştia fiind în număr de şapte oameni, şi, în curs de cinci minute, a fost pronunțată sentința de condamnare la moarte, iar după aceasta au fost împuşcați. Ordinea în Leova a fost restabilită, în timp ce trupele române au rămas în acest târg"[21].

După câteva zile de la incidentul ce s-a desfăşurat la Leova, pe 12/25 decembrie 1917, colonelul Baumgarten[22], din cadrul comandamentului rus de pe Frontul Românesc, a explicat următoarele în privința detaşamentului român venit la Leova: „Depozitul alimentar din Leova, în care este concentrată o cantitate mare de alimente, atât pentru armata rusă, cât şi pentru cea română, a fost supus unui atac de către o bandă înarmată, care dispunea şi de mitraliere. Depozitul a început să

[21] „Румынские войска в Леово", în „Сфатул цэрий", nr. 20, 19 decembrie 1917, p. 3.

[22] Ion Gh. Duca a notat, la 4 decembrie 1917, că acest colonel a trecut la bolşevici (I.G. Duca, *op. cit.*, p. 39).

fie prădat. Deoarece în apropiere lipseau unități militare ruse de încredere pentru a opri devastarea, i s-a propus comandamentului român, care era foarte interesat să fie păstrat acest depozit, să ia măsuri pentru a-l păzi, ceea ce a și realizat”[23]. Întrebat cum apreciază relațiile româno-ruse, Baumgarten a dat asigurări că în cadrul acestor relații se menține „solidaritatea de mai înainte”, declarând, după aceasta: „Luând în considerare că unele elemente iresponsabile au provocat dezorganizări pe căile ferate, de asemenea au amenințat cu dezordini reședința regală din Iași, comandamentului român a luat o serie de măsuri în vederea consolidării ordinii”[24].

În aceste zile de grele încercări prin care trecea Basarabia, când devastările nu conteneau și starea de anarhie prospera, unele voci s-au pronunțat împotriva intervenirii armatei române pentru a pune capăt infracțiunilor săvârșite la Leova. Printre aceste voci s-a remarcat ziaristul Vici, cel care prezenta reportaje referitoare la ședințele Sfatului Țării. Deși cunoștea bine situația criminogenă din zona Cahulului, inclusiv devastarea depozitului de la Leova, publicând reportajul despre ședința Sfatului Țării din 5/18 decembrie 1917, când N. Akkerman a vorbit cu îngrijorare în legătură cu agravarea acestei situații, Vici a semnat un articol în care a interpretat intrarea trupelor române pe teritoriul Basarabiei de pe pozițiile șovinismului rusesc, cu intenția de a orienta opinia publică basarabeană în albia antiromânismului, fără să țină cont de circumstanța că armata română a acționat în virtutea consimțământului dat de către comandamentul armatei ruse. După cum s-a exprimat semnatarul articolului, Sfatul Țării trebuie

[23] „События на Румынском фронте (На фронтово-областном съезде)”, în „Бессарабская жизнь”, nr. 285, 15/28 decembrie 1917, p. 1.

[24] *Ibidem*.

să ia atitudine vizavi de faptul că „un asemenea stat atât de mic şi înapoiat cum este România învecinată nu ține seama de noi, administrând în mod arbitrar, ca la ea acasă, partea de sud a Republicii Populare Moldoveneşti". Câteva zile în urmă, scria el mai departe, „reprezentantul Direcției Alimentare Cahul, N. Akkerman, a înștiințat Sfatul Țării că, în conformitate cu ordinul generalului Viranovski[25], fără să se ştie în ce temei a fost emis, un detaşament românesc a ocupat târgul Leova, deşi acelaşi N. Akkerman, prin raportul înaintat Statului-Major General, demonstra cu insistență inoportunitatea şi caracterul periculos al ocupării, fie şi temporar, a unui teritoriu străin". Iar ceea ce s-a petrecut la Leova este ştiut: „un oarecare milițian a ucis un ofițer român şi doi soldați, iar după aceasta trupele române s-au retras şi în locul lor au venit alte trupe române, care au amenințat că vor devasta târgul, dacă nu vor fi predați asasinii". În ziua sosirii trupelor române au fost executați cinci membri ai sovietului de deputați ai muncitorilor. „Terminându-şi treaba, românii s-au instalat în casele private din târgul Leova şi, ca şi cum nu s-ar fi întâmplat nimic, duc o viață lipsită de griji. În acest fel, toată puterea este concentrată în mâinile românilor, care păzesc ordinea într-o țară străină". În încheiere, Vici a enunțat părerea că „Sfatul Țării trebuie să clarifice din a cui inițiativă au venit la noi trupele române"[26].

Atitudinea oficialităților de la Iaşi față de forțele bolşevice de pe frontul din România a declanşat la Petrograd o reacție vehementă.

---

[25] Gheorghe N. Viranovski (1867-1920), general-locotenent (de la 29 aprilie/12 mai 1917), şeful statului-major al ajutorului comandantului-şef al armatelor ruse de pe Frontul Românesc (de la 23 octombrie/5 noiembrie 1917).

[26] Вич, *„Очередная задача «Сф. Цэрий»"*, în „Бессарабская жизнь", nr. 284, 14/27 decembrie 1917, p. 3.

Primind „de la Comitetul Revoluționar din Chișinău vestea că trupele române au ocupat târgul Leova, inclusiv câteva sate din Basarabia, și, pe deasupra, au fost împușcați revoluționarii”, comisarul poporului al Afacerilor Externe al Guvernului Sovietic, Lev Troțki, a protestat prin nota amenințătoare din 16/29 decembrie 1917, remisă ambasadorului României în Rusia, Constantin Diamandy[27]. Protestând împotriva amestecului României în afacerile interne ale Rusiei, comisarul poporului i-a cerut ambasadorului român să-i răspundă în aceeași zi ce măsuri a luat Guvernul Român, până la remiterea notei, „pentru a pedepsi elementele criminale din rândul ofițerimii și birocrației române, care au cutezat să ridice mâna asupra Revoluției Ruse. Considerăm necesar să prevenim Guvernul Român că nu vom tolera ca pe teritoriul Rusiei revoluționare să fie întreprinse represiuni nu numai împotriva rușilor, dar și a revoluționarilor și socialiștilor români”[28].

În istoriografia sovietică, citându-se din această notă, s-a afirmat că avertizarea formulată în textul notei nu a avut efect asupra conducerii României, actul înaintat rămânând fără răspuns[29].

În realitate, Diamandy i-a răspuns lui Troțki în legătură cu evenimentele din Leova. Diplomatul român i-a declarat că România nu manifestă nici cât de puțin intenția de a se amesteca în treburile interne ale Rusiei, dar față de anarhia și devastările cauzate de trupele rusești a trebuit să ia măsuri polițienești de apărare[30].

Un fragment din răspunsul dat de către Diamandy a fost inserat în paginile ziarului chișinăuian „Basarabia liberă” din

---

[27] *Документы внешней политики СССР*, Москва, 1957, p. 66.
[28] *Ibidem*, p. 67.
[29] В.Н. Виноградов, *op. cit.*, p. 244.
[30] I.G. Duca, *op. cit.*, p. 55-56.

21 decembrie 1917/3 ianuarie 1918. Partea română, se specifică în acest fragment, a afirmat că divizii întregi ale armatei ruse, neaşteptând ordinul de demobilizare, părăsesc în masă frontul şi se dedau la jafuri și devastări, provocând necazuri populației româneşti. De aceea Guvernul Român a fost silit să intervină, pentru a evita o adevărată catastrofă. Fără a face din aceasta obiectul unui protest, Guvernul Român este dator să declare că suferințele populației româneşti, pricinuite de militarii ruși, sunt foarte mari. Şi dacă despre aceste suferințe nu s-a anunțat în mod public, dar au fost suportate în tăcere, este pentru a păstra raporturile de prietenie între două popoare aliate[31].

I.G. Duca a consemnat în privința reacției guvernului sovietic la răspunsul lui Diamandy: „Deocamdată Troțki s-a declarat mulțumit, dar mulțumirea le-a fost de scurtă durată, căci au aflat despre dispariția prețuitului lor tovarăş Roșal şi imediat au început să manifeste o deosebită duşmănie față de tot ce era românesc"[32].

În corespondența din 14/27 decembrie 1917, la care ne-am referit anterior, se spune că militarii români, după ce au readus liniştea publică în Leova, s-au retras din această localitate, pe când în relatarea din publicația periodică din Odessa, pe care am reprodus-o de asemenea, se menționează că trupele române au rămas în acest târg. Deci, rămâne un semn de întrebare: când forțele militare române, venite în Leova, au revenit în dreapta Prutului? Este important să cunoaştem acest detaliu, deoarece pe 21 decembrie 1917/3 ianuarie 1918, adică după mai bine de o săptămână și ceva de la incidentul ce a avut loc

---

[31] „Ответ Румынии", în „Свободная Бессарабия", nr. 194, 21 decembrie 1917, p. 4.

[32] I.G. Duca, *op. cit.*, p. 56.

la Leova, în presa chişinăuiană a apărut următoarea ştire îngrozitoare: „Din Cărpineni se telegrafiază că satele Pogăneşti, Sărata-Răzeşi şi Voinescu sunt înconjurate de trupele române, care împuşcă populația. Comitetul Gubernial a cerut comisarului județului Cahul să verifice în regim de urgență această informație, să clarifice cauza ciocnirii armatei române cu locuitorii, efectivul și genul de arme al acestei armate și câte jertfe au fost în rândul populației”[33]. Punând la îndoială această veste telegrafică, redacția ziarului „Basarabia liberă” a considerat necesar să insereze un scurt comentariu: „Cu siguranță, se va dovedi că au fost împuşcați nu locuitorii paşnici, ci hoții, jefuitorii şi bandiții”.

Era o ştire, credem noi, menită să incite spiritele. S-a adeverit această ştire? În orice caz, presa vremii nu a mai transmis nimic în acest sens. Dacă ştirea ar fi corespuns realității, atunci ziarele neapărat comunicau despre aceasta, cum s-a întâmplat în cazul incidentului de la Leova.

Între timp, în Basarabia a început să circule un zvon răspândit de răuvoitorii spiritului românesc, la care, la 24 decembrie 1917/6 ianuarie 1918, se referea organul oficial al Sfatului Țării: „În ultimele zile, populația Republicii Moldovenești este alarmată de zvonurile despre, chipurile, o iminentă ocupare militară a unei părți din provincia noastră de către armata română”[34]. Combătând aceste zvonuri printr-un editorial, redacția ziarului și-a argumentat astfel punctul de vedere: „Trebuie să reținem că evenimentele ce s-au petrecut la Leova și satele dimprejur, inclusiv venirea armatei române, au provenit nu de la autoritățile militare române, dar de la generalul

---

[33] *„Расстреливаются румынскими войсками*, în „Свободная Бессарабия”, nr. 194, 21 decembrie 1917, p. 4.

[34] „Сфатул цэрий”, nr. 25, 24 decembrie 1917, p. 1.

Şcerbaciov. S-a acţionat în asemenea mod pentru a proteja rezervele mari de cereale care sunt în această zonă. Atmosfera electrizată a provocat cetăţenii. Starea de agitaţie îi face receptivi la orice ştiri absurde, adesea cu caracter provocator. Armata română nu poate ocupa regiunea noastră, întrucât ea nu prevalează sub aspect numeric pe front. Dacă românii ar fi avut un asemenea gând, atunci tentativa lor repede ar fi fost curmată cu ajutorul celor şapte corpuri de infanterie devotate ale armatei ruse revoluţionare, pe care le are la îndemână generalul Şcerbaciov. Este cert că astfel de zvonuri sunt răspândite de indivizii care doresc să semene discordie între diferiţi reprezentanţi ai provinciei. Consiliul Directorilor Generali ai Republicii Moldoveneşti respinge în mod categoric zvonurile provocatoare despre introducerea de către Directorat a armatei române în Basarabia. De asemenea, sunt ostile zvonurile despre atitudinea negativă a Consiliului Directorilor faţă de Comitetul Executiv local al Sovietului de Deputaţi ai Soldaţilor, Muncitorilor şi Ţăranilor. Din contra, între aceşti exponenţi ai puterii există o unitate şi un contact depline şi nu este temei pentru duşmănie. Populaţia Basarabiei poate fi liniştită pentru soarta Republicii Moldoveneşti libere. Ocupaţia românească este rodul imaginaţiei bolnave şi al agitaţiei provocatoare”[35].

Cu excepţia editorialului citat mai sus, pe aceeaşi pagină a „Sfatului Ţării” este prezentă şi declaraţia preşedintelui Consiliului Directorilor Generali, Pantelimon Erhan, cu următorul conţinut: „Consiliul Directorilor Generali ai Republicii Moldoveneşti aduce la cunoştinţa tuturor că zvonul despre introducerea de către Consiliu a armatei române în Basarabia este provocator. Cu atât mai mult nu corespund realităţii zvonurile provocatoare despre atitudinea negativă a Consiliului

[35] *Ibidem*.

Directorilor față de Comitetul Executiv al Sovietului de Deputați ai Soldaților, Muncitorilor și Țăranilor, cu care se află într-un contact și o unitate depline”[36].

Evenimentele desfășurate în prima decadă a lui decembrie 1917 la Leova, a consemnat Izeaslav Levit, unul din exponenții istoriografiei sovietice moldovenești, „au fost elucidate de inamicii și adepții puterii sovietice de pe poziții opuse. În literatura sovietică, intrarea detașamentului militar român în târgul Leova, la începutul lunii decembrie 1917, este tratată ca începutul intervenției antisovietice, întreprinsă de România Regală împotriva țării Sovietelor. Se subliniază că pe atunci, în târg, era instaurată deja Puterea Sovietică”[37]. Adică, devastările și alte acțiuni reprobabile, comise de militarii unităților rusești în zona Cahulului, inclusiv în Leova, împreună cu muncitorii de aici, sunt înfățișate drept instaurare a puterii sovietice.

Pentru a-i demonstra cititorului pe ce se bazează teza istoricilor sovietici, Izeaslav Levit a redat amintirile unui oarecare Leoveț (pronunțarea în rusește a cuvântului *leoveanul* – locuitor al Leovei), publicate în revista „Krasnaia Bessarabia”[38] (nr. 1 din 1926). Autorul și-a „amintit” că țăranii au devastat gospodăriile moșierești dintr-un șir de sate din părțile Cahulului. În toiul acestor devastări (la care s-au dedat, după cum înțelegem, doar țăranii), în orașul Huși au fost „delegați oarecare Akkerman și Atinas, care administrau pe atunci depozitele de cereale din Leova pentru aprovizionarea armatei, cu scopul de a obține trimiterea unui detașament românesc, chipurile, pentru a păzi de devastări depozitele de cereale. Cu consimțământul

[36] *Ibidem*.

[37] I. Levit, *An de răspântie: De la proclamarea Republicii Moldovenești până la desființarea autonomiei Basarabiei (noiembrie 1917 – noiembrie 1918)*, Editura Universul, Chișinău, 2003, p. 105.

[38] Traducere în română: „Basarabia roșie”.

generalului Şcerbaciov, în Leova este trimis un detaşament românesc. La şedința extraordinară a Sovietului de Deputați ai Muncitorilor, Țăranilor şi Soldaților se ia hotărârea că trebuie să se obțină scoaterea detaşamentului din oraş. La mitingurile, ce au loc toată ziua, se afirma că românii au venit cu scopul de a-i deposeda de toate cuceririle revoluției (Care cuceriri? Devastările care nu conteneau? – *n.n. D.P.*). Țăranii nu credeau în povestea cu paza depozitelor de cereale. Totodată, populația agitată ofensa şi arunca cu pietre în ofițerii şi soldații români, după care detaşamentul părăseşte târgul. Dar aici se întâmplă un incident, care a avut, din spusele Leovețului, consecințe mari. Un oarecare ofițer român, care se afla în acel moment în Leova, nu din componența detaşamentului, s-a apropiat de persoanele care erau la miting şi le-a cerut să se împrăştie. Ca răspuns, au răsunat şuierături, țipete, înjurături. Ofițerul a scos revolverul şi a împuşcat de câteva ori în aer. Gloata s-a aruncat asupra lui, să se răfuiască cu el. Atunci ofițerul a fugit pe gheață pe malul opus al râului, începând să împuşte în oamenii adunați de partea cealaltă a râului. În acel timp, un milițian a împuşcat din armă şi a omorât pe loc ofițerul. Cu împuşcătura următoare, au fost răniți doi soldați români”[39]. Este posibil oare ca un ofițer, oricât de curajos ar fi el, apărut de nu se ştie unde şi fiind de unul singur, să se pună împotriva unei gloate, arătându-şi forța cu un revolver? Este evident că autorul acestor „memorii” a dat frâu liber propriei imaginații. Ca dovadă servesc informațiile din epocă, citate mai sus.

A treia zi, îşi mai amintea acest „martor ocular”, Leova este ocupată de trupele române, care au împuşcat cinci persoane, inclusiv doi membri ai Sovietului.

Evenimentele din Leova au constituit subiectul articolului „De la aceasta a început” din ziarul „Pravda” (nr. 22 din 26 ia-

[39] I. Levit, *op. cit.*, p. 105-106.

nuarie 1928). Titlul articolului, ne atenționează Izeaslav Levit, parcă ar sublinia că evenimentele din acest târg de pe malul basarabean al Prutului „au servit drept început pentru conflictul sovieto-român în problema Basarabiei”[40]. În articol este expus următorul tablou al celor întâmplate: „Atunci când detașamentul român a venit la Leova pentru încă o partidă gratuită de produse alimentare, membrul Comitetului Executiv al Sovietului de Deputați ai Muncitorilor, Ivan Nestrat, le-a propus oaspeților nepoftiți să se care cu binișorul. Colonelul român l-a lovit pe Nestrat în piept, ordonându-i amenințător să nu se amestece unde nu-i fierbe oala. A avut loc o ciocnire. Detașamentul, cu colonelul în frunte, s-a retras peste Prut și a deschis un foc haotic asupra leovenilor. Drept răspuns, Nestrat, cu mâna sa, trimite un glonte, care îl nimerește exact pe colonel, căpitenia tâlharilor”. După aceasta, câteva zile au avut loc ciocniri la hotar și, într-o dimineață, târgul „a fost invadat” de trupe române. La toate colțurile de străzi au fost puse mitraliere, cablurile de telegraf și de telefon au fost tăiate, iar cazacii care păzeau depozitele alimentare s-au retras la Chișinău. La primărie a fost adunată toată populația târgului. „Ocupanții” au cerut să fie predați instigatorii care „zilele trecute opuseseră rezistență ofițerilor români, amenințându-i că, în caz contrar, va fi împușcat fiecare al zecelea. Cu ajutorul complicilor, românii au reușit să-i prindă pe toți membrii Comitetului Executiv”, care au fost împușcați[41].

Deci, două texte privitoare la același eveniment, fiecare cu doza sa de fantezie, plus deosebirile factologice. În primul text se vorbește despre detașarea la Huși a unor delegați, pentru a obține trimiterea unui detașament românesc, venirea acestui detașament cu consimțământul generalului Șcerbaciov și îm-

[40] *Ibidem*, p. 106.
[41] *Ibidem*.

puşcarea a cinci persoane, printre care doi membri ai Sovietului. Pe când din al doilea text aflăm că românii s-au dovedit a fi „oaspeţi nepoftiţi" şi i-au împuşcat pe toţi membrii Comitetului Executiv.

După ce a citat şi din ziarele chişinăuiene, la care am făcut trimitere şi noi, Izeaslav Levit a concluzionat: „Versiuni contradictorii, evident, subiective despre evenimentele din Leova nu ne permit acum, peste 80 şi ceva de ani, să ajungem la nişte concluzii sigure în ceea ce priveşte măsura de vinovăţie a fiecărei părţi implicate în conflict"[42]. Cu toate acestea, în viziunea sa, faptele expuse transmit „atmosfera apăsătoare în care decurgea conflictul dintre adepţii şi inamicii puterii sovietice"[43], fără să precizeze că atmosfera apăsătoare (starea de anarhie) din Basarabia era creată, mai cu seamă, prin acţiunile infracţionale ale militarilor ruşi aflaţi în debandadă, iar puterea sovietelor de factură bolşevică nu-şi avea locul în Basarabia, în timp ce aici activa Sfatul Ţării, constituit în baza principiului autodeterminării naţionale.

Aşadar, incidentul de la Leova s-a produs în prima decadă a lunii decembrie 1917 (stil vechi), în condiţiile în care armata rusă de pe frontul din România era în plin proces de destrămare şi bolşevizare. Din cauza acestei defecţiuni a frontului rusesc, comandamentul român a detaşat trupe peste Prut cu misiunea de a proteja obiectivul militar din Leova, unde au fost constrânse de situaţie să înfrunte rezistenţa opusă de militarii ruşi nedisciplinaţi şi molipsiţi de ideile bolşevice, restabilind astfel ordinea publică din această localitate din Basarabia.

Deşi neînsemnat, în esenţă, incidentul de la Leova a provocat indignarea proaspătului guvern bolşevic, ceea ce l-a

---

[42] *Ibidem*, p. 108.
[43] *Ibidem*.

determinat să înainteze României primul său protest, prin nota înmânată ambasadorului Constantin Diamandy.

De asemenea, venirea efectivelor române la Leova a generat o reacție negativă din partea elementelor proruse din Basarabia, care au văzut în această acțiune un punct de plecare în vederea reunirii Basarabiei cu România.

BASARABIA ÎN PROIECTELE SOVIETICE DIN ANII 1918-1924

Ion Șișcanu[1]

ABSTRACT

In early 1918, Bessarabia declared its independence from the Russian Empire and united with the motherland – Romania. The Soviet Russia made efforts to „liberate" Bessarabia from „Romanian occupation". In 1918, the plan of the Bolsheviks was to transform Bessarabia in a bridgehead by which to export the revolution to Romania. This plan failed. During the same year, Bessarabia was also coveted by the Odessa Soviet Republic, which had virtually no recognition and which, soon after, disappeared because of the offensive of the Austro-German troops. In the spring of 1919, in the context of the occupation of the Ukrainian People's Republic by the Red Army and of the support offered to the socialist rebellion in Hungary, the Soviet armies prepared for large-scale war against Romania. Because of the turmoil plaguing the Soviet troops, the war was postponed. In 1924, the Kremlin established, on the left bank of the Dniester, the Moldavian Autonomous Republic, declaring the Western and South-Western borders to be Prut and, respectively, Danube. In 1940, following the pact between USSR and Nazi Germany, Bessarabia was occupied by the Soviet troops.

[1] Prof.univ. dr. habilitat, Centrul de Cultură și Istorie, Chișinău, Republica Moldova.

Keywords: *Bessarabia, Russian Empire, Red Army, revolutionising of Romania, Ukrainian Front, Moldavian Autonomous Soviet Socialist Republic*

România, vecina Imperiului Rusiei, își realizase în 1918 obiectivul fundamental – Unitatea națională. În cursul anului 1917, în Rusia se întâmplau evenimente ce vor marca secolul al XX-lea: o revoluție democratică și suprimarea monarhiei, după care au urmat lovitura de stat și instaurarea regimului bolșevic.

În anii revoluției și războiului civil, Rusia Sovietică a pierdut fostele poziții ale Imperiului Rus pe arena internațională și teritorii în Europa de Est. În această situație, conducerea statului sovietic putea să accepte statutul de putere regională sau să înceapă, din nou, lupta pentru revenirea în clubul marilor puteri. Conducerea sovietică a ales alternativa a doua, asumându-și conceptul revoluției mondiale, care îmbina noua ideologie și sarcinile tradiționale ale politicii externe privind consolidarea influenței Rusiei în lume. Obiectivul strategic al politicii externe a Kremlinului devenise restructurarea globală a sistemului relațiilor internaționale, stabilit după Primul Război Mondial, ceea ce presupunea că Anglia, Franța și aliații acestora, care pledau pentru menținerea sistemului de tratate de la Versailles, deveneau inamicii principali ai Rusiei.

Cu toate că, pe fundalul acestor obiective majore de politică externă, chestiunea Basarabiei avea pentru Rusia o poziție de subordonare, Kremlinul considera că această problemă influența semnificativ relațiile Sovietelor cu Europa de Sud-Est și de Est. Aceasta, la rândul său, exercita un anumit grad de influență asupra relațiilor Rusiei cu Marile Puteri.

În opinia unor istorici ruși, „chestiunea Basarabiei este unică, în sensul că acesta a fost singurul dintre teritoriile

din vest, pierdute de Imperiul Rusiei, a cărui răpire nu a fost recunoscută niciodată de guvernul sovietic. În plus, intervenția românească în 1918 a fost nu numai prima, ci și cea mai îndelungată intervenție în istoria statului sovietic. De aceea, eliberarea teritoriului Basarabiei de sub ocupația românească constituia obiectivul fundamental asumat de Moscova"[2].

În anii 1918-1924, în condițiile în care guvernul lui Lenin încă nu era recunoscut pe arena internațională, Rusia sovietică a manifestat mai multe intenții de a reocupa Basarabia. În opinia noastră, unele dintre aceste intenții – noi le-am numit proiecte – merită a fi studiate și interpretate pe baza noilor documente și ultimelor cercetări.

1. Basarabia – capul de pod pentru revoluționarea României

Prima intenție a guvernului bolșevic de la Petrograd a fost transformarea Basarabiei într-un cap de pod pentru revoluționarea României. Cum bine se știe, în hotărârea din 13/26 ianuarie 1918 a Consiliului Comisarilor Poporului al Republicii Sovietice Federative Ruse privind ruperea relațiilor diplomatice cu România, autoritățile românești erau învinuite că au ocupat Basarabia pentru a încerca „transformarea acesteia într-o pavăză împotriva torentului puternic al revoluției ruse"[3]. Prin urmare, România era învinuită de stăvilirea „torentului revoluției ruse".

Dar ce reprezenta, în realitate, „torentul puternic al revoluției ruse" care se îndrepta asupra teritoriilor românești? Răspunsul îl găsim în documentele vremii. Încă în nota din 16/29 decembrie 1917 către Constantin Diamandy, trimis

---

[2] Mihail Meltiuhov, *Bessarabskii vopros mejdu mirovâmi voinami*, Vece, Moscova, 2010, p. 16.

[3] *Relațiile româno-ruse. Documente*, Vol. I, 1917-1934, Editura Enciclopedică, București, 1999, p. 16.

extraordinar și ministru plenipotențiar al României la Petrograd, Leon Troțki, comisar al poporului pentru Afaceri Externe al Rusiei Sovietice, este revoltat de faptul că trupele române, ocupând localitatea Leova, *au împușcat revoluționari* (*subl.n. – I.Ș.*)[4]. „Mai mult – se indigna comisarul sovietic –, [...] autoritățile române, printr-un colonel rus și un general român, au invitat la Iași pe toți membrii Comitetului Revoluționar. La Iași, [...]întreg Comitetul a fost arestat”[5].

Plecând de la această afirmație, L. Troțki dorea să afle „ce măsuri a luat guvernul român [...] pentru a pedepsi elementele criminale din cadrul ofițerimii române și birocrației românești *care au îndrăznit să ridice mâna asupra Revoluției Ruse* (*subl.n. – I.Ș.*)”[6].

În legătură cu aceasta, comisarul sovietic amenința Legația română la Petrograd că „pe teritoriul Revoluției Ruse nu vom mai tolera niciun fel de represalii, nu numai împotriva rușilor, ci și împotriva revoluționarilor și a socialiștilor români. *Oricare* soldat, muncitor și țăran va găsi sprijin în Puterea Sovietică rusă împotriva samavolniciei birocrației reacționare românești”[7]. Șeful diplomației bolșevice aducea la cunoștința autorităților române că „Puterea Sovietică nu se va opri de la cele mai severe măsuri împotriva conspiratorilor

---

[4] *Ibidem*, p. 6. La 1/14 decembrie 1917, în târgul basarabean Leova, de pe malul stâng al Prutului, bande înarmate rusești au atacat garda militară românească, care asigura paza depozitului de cereale, comandantul acesteia – căpitanul Popilian – fiind ucis. Atentatul a provocat intervenția unui detașament al armatei române, care a ocupat localitatea. Vinovații au fost arestați, judecați și executați. Acțiunile autorităților române au provocat reacția guvernului bolșevic de la Petrograd.

[5] *Relațiile româno-sovietice, Documente*, Vol. I, 1917-1934, Editura Enciclopedică, București, 1999, p. 6.

[6] *Ibidem*.

[7] *Ibidem*, p. 7

contrarevoluționari români, părtași ai lui Kaledin[8], Șcerbacev[9] și ai Radei[10], absolut indiferent de ce posturi ocupă acești complotiști în ierarhia românească”[11]. Rezultă că „teritoriul Revoluției Ruse”, în opinia guvernului lui Lenin, era nu numai teritoriul fostului Imperiu Rus, ci și orașul Iași.

Dovadă că bolșevicii percepeau „teritoriul Revoluției Ruse” în afara hotarelor fostului Imperiu Rus sunt și convingerile liderului de la vârful ierarhiei bolșevice. Numai peste un an, între 2 și 6 martie 1919, la Moscova, avea loc congresul de constituire al statului-major al revoluției socialiste mondiale – Kominternul. În cuvântarea rostită în ultima zi a congresului, V.I. Lenin a declarat cu toată convingerea: „Toți cei prezenți în această sală vor vedea cum va fi înființată Republica Mondială a sovietelor”[12]. Vorbitorii la congres, fără excepție, încheiau cu sloganul „Trăiască revoluția mondială!”.

Conducerea Kominternului era concepută ca embrion al guvernului mondial. Un an mai târziu, în 1920, la cel de-al doilea Congres al Internaționalei Comuniste, L. Troțki, deja în funcția de comisar de război, va lansa sloganul „Spatele frontului Armatei Roșii se află în fața acesteia!”(*Tâl Krasnoi Armii – vperedi!*)[13]. Așadar, torentul revoluției era, de fapt, Armata

[8] Referire la atamanul cazacilor de pe Don, Alexei Maximovici Kaledin (1861-1918), care organizase lupta împotriva Puterii Sovietice în sudul Rusiei.

[9] Generalul Dmitrii Grigorievici Șcerbacev era din aprilie 1917 comandantul armatelor ruse pe Frontul Român și adjunct al comandantului de căpetenie regale Ferdinand.

[10] Rada centrală – principala instituție a Republicii Populare Ucrainene.

[11] *Ibidem*, p. 7.

[12] *Ibidem.*

[13] Lev Troțki, *Problemî mejdunarodnoi proletarscoi revoliuții, Communisticeskii Internațional, Manifest Vtorogo Kongressa Communisticescogo Internaționala* – http://www.i-u.ru/biblio/archive/trockiy_ problemi/01.aspx (consultat în august 2010), http://www.litmir.me/br/?b=114601&p=2

Roșie, care de pe atunci încerca să aducă pe baionetele sale revoluția în Europa.

România, cum bine se știe, era învecinată Rusiei. Pentru a merge să susțină sau să provoace revoluția în țările europene dezvoltate, Armata Roșie trebuia să treacă prin România și Polonia. Prin urmare, România era sortită să stea în calea „puternicului torent revoluționar".

Despre obiectivul bolșevicilor de transformare a Basarabiei într-un cap de pod pentru revoluționarea României vorbesc și documentele privind misiunea lui Cristian Racovski[14], la începutul anului 1918, în zona apropiată frontului din România.

În telegrama secretă, din 28 februarie/3 martie 1918, către V. Lenin și L. Troțki, Cristian Racovski începea astfel: „Am sosit cu sarcina de a alunga forțele române contrarevoluționare din Basarabia și de a provoca o mișcare revoluționară în România"[15]. Prin urmare, Racovski venise cu misiunea să provoace revoluția proletară în România, adică să realizeze ceea ce nu reușise Semian Grigorevici Rosal[16]. Dar nu izbutește

---

[14] Cristian Racovski (1873-1941) a fost un militant socialist și apoi comunist bulgar, de profesie medic, stabilit în România și în Rusia, politician și diplomat sovietic. A activat ca socialist în Bulgaria, Elveția, Germania, Franța, Rusia și România, apoi în conducerea Kominternului. A deținut în trei rânduri: în noiembrie 1918, în ianuarie-decembrie 1919 și apoi între anii 1920 și 1923 funcția de prim-ministru al Ucrainei sovietice. A căzut victimă „marii terori" staliniste. https://ro.wikipedia.org/wiki/Cristian_Racovski (accesat martie 2015)

[15] *Relațiile româno-sovietice, Documente*, Vol. I, 1917-1934, Editura Enciclopedică, București, 1999, p. 28.

[16] Debandada din Armata Rusiei, cauzată de introducerea alegerilor comandanților și de influența dezastruoasă a agitației bolșevice, i-a determinat pe o mare parte dintre ofițerii ruși, fideli jurământului față de țar, să organizeze detașamente de voluntari pentru a lupta cu bandele bolșevizate. În regiunea Donului, unde plecase generalul M.V. Alexeev, a fost formată Armata Voluntară. Generalul a stabilit legături cu statul-major al Frontului Rus de pe teritoriul României. Foarte curând, în Iași a

nici el, fiind împiedicat de ofensiva trupelor austro-germane. „Am fost nevoit" – scrie Racovski liderilor bolșevici de la Petrograd – „din cauza situației catastrofale create în Sud, ca urmare a ofensivei austro-germano-ucrainene, să mă opresc la jumătatea drumului și să accept semnarea unui tratat de pace cu România, care ne asigură Basarabia"[17]. Prin urmare, nu Basarabia constituia scopul lui Racovski, ci România. Dovadă în acest sens este și explicația dată de el superiorilor săi: „N-am fi renunțat la lozinca noastră revoluționară a războiului revoluționar până la victoria finală, dacă n-ar fi fost ofensiva din Nord a inamicului"[18].

2. Republica Sovietică Odessa

Problema Basarabiei a constituit o componentă a proiectului Puterii Sovietice privind lichidarea Republicii Populare Ucrainene, care și-a declarat independența de Rusia la 4 ianuarie 1918 (calendar vechi-22 decembrie 1917), și formarea, pe teritoriul ei, a Republicii Sovietice Dnepropetrovsk și a Republicii Sovietice Odessa.

---

fost organizat Detașamentul voluntarilor ruși de pe frontul român, relativ numeros, condus de colonelul M.G. Drozdovschii, care urma să depună toate eforturile pentru răsturnarea puterii sovietice (Ruslan Gagcuiev, *Poslednii râțari. General M.G. Drozdovsckii*). În cadrul acestei unități a fost format „comandoul de recunoaștere cu misiuni speciale", condus de rotmistrul Bologovschii. Una din misiunile principale ale comandoului era teroarea individuală. Conform afirmațiilor lui Bologovschii, înainte de a pleca spre regiunea Donului, au fost lichidați peste 700 de bolșevici, mai mult sau mai puțin importanți. Dintre aceștia, cel mai important a fost S.G. Roșal, renumit pentru activitățile privind dezorganizarea Frontului Rus din România. Ofițerii din grupul lui Bologovschii l-au preluat de sub arestul românesc și l-au împușcat. http://murzim.ru/nauka/istorija/istorija-sssr/31037-roshal-semen-grigorevich-1896-1917.html

[17] *Relațiile româno-sovietice, Documente,* Vol. I, 1917-1934, Editura Enciclopedică, București, 1999, p. 28.

[18] *Ibidem*, p. 29.

Cu o zi înainte, la 3 ianuarie 1918, prezidiul RUMCEROD (Comitetul Executiv Central al Sovietelor Frontului Român, Flotei Mării Negre și regiunii Odessa) – unul dintre actorii discordiei generate de Revoluția Rusă căruia i-ar fi aparținut puterea reală în orașul de pe malul mării – a declarat Odessa oraș liber.

În acel timp, în Ucraina lupta se ducea între Rada Centrală de la Kiev și Congresul Sovietelor din Harkov. RUMCEROD-ul stătea pe pozițiile sovietice (nu neapărat bolșevice). La 22 ianuarie 1918, Rada Centrală a emis Decretul (Universalul) al IV-lea, prin care a declarat independența deplină a Ucrainei față de Rusia, subordonându-și nouă gubernii ale fostului Imperiu Rus, inclusiv gubernia Herxon din ținutul Novorrossiisk, ceea ce înseamnă că și Odessa devenea oraș ucrainean. În Odessa erau dislocate mai multe unități militare ucrainene, subordonate Radei Centrale.

Între timp, Guvernul sovietic de la Harkov a declarat Rada Centrală drept dușman al poporului ucrainean și a chemat la luptă armată împotriva acesteia. Ciocnirile armate au devenit ireversibile.

La 26 ianuarie 1918, la Odessa a început revolta RUMCEROD-ului, acesta formând un Comitet militar-revoluționar, care, după ce, în dimineața zilei de 14 ianuarie, a pus stăpânire pe statul-major al districtului militar, gară, stația de telefonie, poșta, telegraf, a anunțat instaurarea puterii sovietice în Odessa. După mai multe lupte date în raza orașului, în seara zilei de 18 ianuarie, Comitetul Executiv Central al RUMCEROD-ului a ales Consiliul Comisarilor Poporului (CCP) al Republicii Sovietice Odessa (RSO). Președinte al CCP al RSO a fost ales V. Iudovski. Au fost numiți și alți câțiva comisari provizorii. Comandant al forțelor armate ale RSO a fost numit locotenent-colonelul M. A. Muraviov[19].

---

[19] http://www.famhist.ru/famhist/hal/00da13d0.htm

Formal, în componența Republicii Sovietice Odessa a fost inclusă și Basarabia. Între timp, guvernul României, răspunzând cererii Sfatului Țării, a acceptat intrarea trupelor române în provincie. Pe de altă parte, urmare a ofensivei trupelor austro-germane, deja la 13 martie 1918, Republica Sovietică Odessa nu mai exista.

Evenimentele din Odessa și Republica Sovietică Odessa nu ar fi prezentat interes deosebit pentru noi dacă, în timpul existenței acesteia[20], nu s-ar fi produs un alt eveniment, care este speculat și astăzi în diverse lucrări din spațiul postsovietic. Este vorba de acordul Averescu-Racovski, care a fost semnat tocmai de conducătorii Republicii Sovietice Odessa. Aceștia erau: Racovski – președintele Colegiului Suprem Autonom al Sovietului Comisarilor Poporului pentru Afacerile Ruso-Române; Brașevan – comisar al Afacerilor Străine al Republicii Sovietice Odessa; Iudovski – președintele RUMCEROD-ului; Voronski – președintele Comitetului Executiv al Sovietului de Deputați din Odessa; Muraviov – comandantul-șef al Armatelor Sovietice de Sud[21]. Ei, oficial, nu reprezentau pe nimeni. Nu sunt dovezi clare că Racovski, în acel timp și în acel loc – în Odessa –, ar fi avut mandatul să negocieze în numele Guvernului de la Petrograd care, la rândul său, încă nu era recunoscut de nimeni. RUMCEROD-ul era o organizație revoluționară, nestatală, iar Republica Sovietică Odessa, proclamată pe teritoriul Ucrainei independente, nu a fost recunoscută de nimeni, nici măcar de Sovietul din Petrograd, dovadă că, la scurt timp, majoritatea fruntașilor acesteia au fost împușcați de bolșevici.

---

[20] Republica Sovietică Odessa a existat de la 18/31 ianuarie până la 13 martie 1918, arogându-și o parte a regiunii Herson și Basarabia, cu centrul în orașul Odessa.

[21] http://www.famhist.ru/famhist/hal/00da13d0.htm

3. Pregătirea războiului împotriva României

Alt proiect, care încă trebuie investigat, este acela privind pregătirea de către Rusia Sovietică a războiului împotriva României.

În legătură cu capitularea Germaniei și sfârșitul Primului Război Mondial, situația politică și militară a Rusiei s-a modificat. Retragerea trupelor germane din Ucraina a condus la formarea, la 13 noiembrie 1918, la Kiev, a Directoratului Republicii Populare Ucrainene, iar pe de altă parte, a permis guvernului Republicii Sovietice Socialiste Ucrainene, care până atunci se găsea în orașul Kursk, să plece la Harkov și să declare, la 29 noiembrie, restabilirea puterii sovietice în Ucraina. Între forțele armate ale acestor două formațiuni statale, declarate pe teritoriul Ucrainei, se vor desfășura, de-a lungul mai multor luni, lupte pentru controlul teritoriului și extinderea influenței. La începutul lui aprilie 1919, trupele sovietice au cucerit orașul Jitomir și s-au apropiat de orașul Kameneț-Podolsk, pe malul stâng al Nistrului.

Între timp, statul-major al Frontului ucrainean (sovietic) elabora planul operației împotriva României. În memoriul operativ, întocmit încă din 6 aprilie 1919, se menționa că „având în vedere condițiile politice și sociale, Regatul României este dușmanul Republicii Sovietice Ucrainene. Ungaria în acest moment este aliatul nostru și propune forțele sale militare pentru lupta împotriva statelor capitaliste. Sarcina noastră este următoarea: să năvălim pe teritoriul României și, sprijiniți la flancul drept de Ungaria, să împingem românii spre mare”[22]. Pentru realizarea acestei sarcini trupele bolșevice trebuiau să ajungă la Nistru și să ocupe linia de start de la Camenița-

[22] Mihail Meltiuhov, *Bessarabskii vopros mejdu mirovâmi voinami*, Vece, Moscova, 2010, p. 69.

Podolsk – la nord – până la Marea Neagră – la sud. În scopul ofensivei asupra României au fost formate patru grupuri. Primul grup trebuia să ocupe Bucovina, al doilea să înainteze dinspre Moghiliov-Podolsk în direcția Ocnița-Bălți, apoi „de-a lungul șoselei să desfășoare ofensiva către Iași. Grupul al treilea, din zona Râbnița-Dubăsari-Tiraspol, să ocupe linia Iași-Chișinău și orașul principal al Basarabiei rusești – Chișinău. Grupul al patrulea, din zona Razdelnaia-Odessa, forțând Nistrul pe la Tiraspol și Ovidiopol, să atace în direcția Leipțig și Akkerman. Toate grupurile trebuie să atingă linia Suceava-Fălticeni-Iași-Leipzig – Jebrieni – malul Mării Negre”[23].

După încheierea acestei ofensive, Armata Roșie urma să facă corp comun cu trupele Ungariei sovietice, care, conform planului, trebuiau să înainteze prin Cârlibaba și Câmpulung Moldovenesc spre Suceava-Botoșani. În continuare era prevăzut că „urmare a ofensivei pe linia Iași-Vaslui-Focșani-Râmnic-Ploiești-București și pe linia Leipzig-Galați-Brăila-București, cu ieșire la Dunăre, concomitent cu lovitura dată de trupele Ungariei sovietice pe linia Kronstadt (Brașov)-Ploiești-București și cu lovitura dată de flota sovietică asupra Constanței, „să fie aplicată o lovitură decisivă Regatului României încât să-i trosnească toate încheieturile”[24].

Trupele sovietice ucrainene și maghiare urmau să cucerească orașul București, trupele sovietice basarabene, orașele Galați, Bolgrad, Reni și Ismail. În consecință „toată Basarabia, între granițele sale, trebuie curățată de trupele românești”[25].

A fost pregătit și proiectul ordinului operativ pentru Armata a 3-a ucraineană (sovietică) în care se menționa: „Trecând

[23] *Ibidem*, p. 69-70.
[24] *Ibidem*, p. 70.
[25] *Ibidem*.

Nistrul pe la Dubăsari, Bender și Akkerman, întreținând legătura cu răsculații din partea de nord a Basarabiei și Moldovei, să fie ocupat Chișinăul și, înaintând în adâncul Basarabiei, deplasându-se dinspre Chișinău spre sud, să fie atacat inamicul care opune rezistență în zona Bender-Akkerman și să fie împins spre Marea Neagră și Dunăre. Ieșind la joncțiunea cu unitățile noastre din partea de nord, care înaintează în interiorul Basarabiei, să fie ocupată localitatea Fălciu, trecerea peste Prut de acolo și, în continuare, să fie ocupat orașul Focșani și partea de sud a României, unde se va face joncțiunea cu trupele sovietice ale Bulgariei”[26].

La 13 aprilie, comandantul Frontului Ucrainean a ordonat Armatei 1 a Ucrainei sovietice să se pregătească pentru ofensiva asupra României și, prin Bucovina, să stabilească legătura cu Ungaria sovietică. La 20 aprilie, Antonov-Ovseenko, comandantul Frontului Ucrainean, a dispus organizarea unităților militare românești sovietizate și stabilirea legăturii cu grupurile revoluționare turcești și bulgare, gata să lupte împotriva românilor. Mai mult, el i-a indicat lui Hudiakov, comandantul grupului de armate Odessa, că marșul acestuia în Basarabia trebuia să fie însoțit de acțiuni ale Bulgariei împotriva României[27].

La 24 aprilie 1919, comandantul Armatei a 3-a a dat ordinul nr. 2, conform căruia „sarcina Frontului Ucrainean era să curețe Basarabia și să se pregătească energic de ofensiva împotriva României, ieșind pe râul Siret unde, cu ajutorul răsculaților din zona de nord-vest și din Dobrogea, în

[26] Mihail Meltiuhov, *Osvoboditelinâi pohod Stalina. Bessarabskii vopros mejdu mirovâmi voinami*, Iauza, Moscova, ĂXMO, 2006, p. 80.

[27] *Ibidem,* p. 83.

comuniune cu trupele sovietice ale Ungariei și Bulgariei, să instaureze puterea proletariatului în România”[28].

La 25 aprilie, ofițerii statului-major al Armatei a 3-a au plecat din Kiev la Moscova pentru a ridica hărțile României, Basarabiei și fostului district militar Odessa.

În timpul acela, președinte al Comitetului Executiv Central (guvernul) Ucrainei sovietice era Cristian Racovski. Un document publicat de Mihail Meltiuhov reproduce convorbirea acestuia, din 28 aprilie, cu un interlocutor al cărui nume nu este indicat, în toiul pregătirii ofensivei asupra României. Racovski spunea: „Ca o demonstrație politică ce ar însoți ofensiva noastră asupra Bucovinei și Basarabiei, am putea trimite României și garanților acesteia o notă. Punctul central în această notă poate fi acordul sovieto-român din 5 martie anul trecut[29]. El constituie pentru noi un temei comod și direct pentru acțiunile militare împotriva românilor. Obiectivul înaintat de noi va fi Basarabia, dar, de fapt, acesta va fi răsturnarea burgheziei române și unirea peste trupul ei cu Ungaria. Această demonstrație politică va ridica starea de spirit în Ungaria. [...] Eu personal consider că operațiile noastre în Bucovina și Basarabia trebuie desfășurate ca fiind generate de forțele locale, fără a ne afișa noi. În Odessa, pentru Basarabia este deja pregătit guvernul basarabean, a cărui componență o vom discuta astăzi și care este compusă din tovarăși basarabeni”[30]. Se avea în vedere că între 28 și 30 aprilie 1919 a fost format guvernul provizoriu muncitoresc-țărănesc, condus de I. Krivorukov, care, la 1 mai, a publicat un manifest,

---

[28] *Ibidem*, p. 83-84.

[29] Este vorba de acordul semnat la 5-9 martie 1918 de prim-ministrul României, Alexandru Averescu, cu Cristian Racovski și „conducătorii” Republicii Sovietice Odessa.

[30] Mihail Meltiuhov, *Osvoboditelinâi pohod Stalina. Bessarabskii vopros mejdu mirovâmi voinami,* Iauza, Moscova, ĂXMO, 2006, p. 85-86.

declarând Basarabia republică sovietică socialistă, parte componentă a RSFSR (Republica Sovietică Federativă Socialistă Rusă).

La 1 mai, guvernele RSFSR și RSSU (Republica Sovietică Socialistă Ucraineană) au transmis guvernului român un ultimatum prin care cereau: „1) evacuarea imediată a trupelor române, a funcționarilor și agenților din întreaga Basarabie și acordarea libertății muncitorilor și țăranilor basarabeni de a-și instala propria lor putere; 2) deferirea tribunalului popular a tuturor vinovaților de crime săvârșite asupra muncitorilor și țăranilor basarabeni și asupra întregii populații din Basarabia; 3) înapoierea întregului patrimoniu militar care aparține Rusiei și Ucrainei şi a fost capturat de România; 4) retrocedarea către locuitorii Basarabiei a întregului patrimoniu ce le-a fost luat și confiscat”[31].

Guvernele sovietice ale Rusiei și Ucrainei așteptau, în 48 de ore, începând cu 1 mai, ora 22.00, un răspuns clar și exact cu privire la acceptarea propunerilor lor. „În caz contrar, ele vor considera că dispun de întreaga libertate de acțiune față de România”[32].

La 2 mai, guvernul RSSU a trimis guvernului României o notă în care atrăgea atenția că „Bucovina, în fața căreia se deschideau perspectivele eliberării de orice asuprire de clasă și națională, a devenit o pradă a oligarhiei militare și civile românești”. RSSU își exprima protestul și propunea României „să declare, în 48 de ore, consimțământul său privind evacuarea neîntârziată a trupelor sale din Bucovina. Termenul expira la 4 mai, ora 14.00”[33].

---

[31] *Relațiile româno-sovietice, Documente*, Vol. I, 1917-1934, Editura Enciclopedică, București, 1999, p. 41-42.

[32] *Ibidem*, p. 42.

[33] Mihail Meltiuhov, *Bessarabskii vopros mejdu mirovâmi voinami*, Vece, Moscova, 2010, p. 76.

Consiliul militar al Armatei a 3-a ucrainene a adresat populației Basarabiei un apel prin care o îndemna la luptă împotriva „ocupanților români”. În apel se sublinia că „drapelul revoluției sociale a atras lumea întreagă, începând cu Ungaria și terminând cu Franța. Muncitorii și țăranii revoluționari din Ucraina, care s-au eliberat de jugul exploatatorilor săi și au restabilit puterea poporului – Sovietele de Deputați ai Muncitorilor și Țăranilor – au hotărât să vină în ajutorul surorii sale – Basarabia. Noi am început ofensiva asupra Basarabiei... Pe vârfurile baionetelor noastre, noi aducem drapelul victoriei, drapelul luptei pentru libertate, drapelul luptei pentru un viitor mai bun, luptei pentru pământ, pentru drepturile oamenilor muncii. Tronurile călăilor-regi se clatină și este aproape ceasul când în Chișinăul negru, în Iași și în București vor flutura drapelele roșii – drapelele libertății muncitorimii din lumea întreagă”[34].

La 7 mai, comisarul poporului pentru problemele militare al RSSU, N.I. Podvoiskii a dat ordinul nr. 396, în care se spunea că „prin hotărârea Comitetului Executiv Central din toată Ucraina (președintele acestei instituții era deja Cristian Racovski – *n.a.*) armatele noastre încep ofensiva împotriva gărzilor albe românești – călăii fraților noștri din Basarabia...”[35]

La 9 mai, comandantul Frontului ucrainean, Antonov-Ovseeko, a transmis către diviziile conduse de Hudiakov și Grigoriev ordinul nr. 885, prin care le cerea să atace România. Însă, în aceeași zi, la 9 mai, unitățile care compuneau Divizia a 6-a, condusă de Grigoriev, în raionul Balta din Transnistria, s-au ridicat la răscoală, jefuind totul în jur. Însuși Grigoriev s-a

[34] *Boriba trudiașihsea ucrainskih pridunaiski zemeli za soțialinoe i naționalinoe osvobojdenie. 1918-1940.* Sbornic documentov. Odessa, 1967, p. 44-45.

[35] Mihail Meltiuhov, *Bessarabskii vopros mejdu mirovâmi voinami*, Vece, Moscova, 2010, p. 79.

autoproclamat atamanul Ucrainei. În această situație, comandanții Armatelor a 1-a și a 3-a au primit ordinul să suspende ofensiva împotriva României. Trupele sovietice s-au văzut nevoite să se apere de unitățile revoltate ale lui Grigoriev, acesta fiind declarat în afara legii. Răscoala a cuprins guberniile centrale ale Ucrainei[36].

La 12 mai, președintele CCP al RSSU l-a informat pe Vațetis, comandantul suprem al Armatei Roșii, că „aventura lui Grigoriev a compromis ofensiva asupra Basarabiei… Noi am pus Ungaria într-o situație dificilă și noi înșine suntem într-o situație penibilă”[37]. La 25 mai, guvernele RSSU și RSFSR, printr-o notă transmisă guvernului român, declarau că își declină orice responsabilitate față de soarta viitoare a diferitelor valori aduse pe timpul guvernului țarist în Rusia și care aparțin guvernului român, Băncii Naționale Române, altor bănci românești, precum și moșierilor și capitaliștilor români”[38].

Între timp, situația pe Frontul de sud al Armatei Roșii se degradase, având în vedere ofensiva armatelor generalului Denikin în bazinul Donețk și, mai departe, în interiorul Rusiei. În legătură cu aceasta, sarcinile puse Frontului ucrainean nu mai erau actuale. Mai mult, trupele sovietice dislocate la est de Nistru erau amenințate să fie încercuite, de aceea s-au retras către regiunea Jitomir.

4. Republica Autonomă Sovietică Socialistă Moldovenească

Rezultatele războiului cu Polonia, nefavorabile pentru Rusia, și diminuarea valului revoluționar în Europa l-au

[36] *Ibidem.*

[37] *Ibidem,* p.81.

[38] *Relațiile româno-sovietice, Documente*, Vol. I, 1917-1934, Editura Enciclopedică, București, 1999, p. 43.

determinat pe Lenin să reanalizeze ideea revoluției mondiale. El a conchis că Europa nu era încă pregătită pentru revoluția proletară mondială, însă nici capitalismul mondial nu dispunea de potențialul necesar pentru lichidarea republicii sovietice. El a propus proletariatului să treacă de la tactica asaltului la asediul capitalismului.

Dintre multiplele mijloace și procedee folosite în cadrul asediului capitalismului mondial, dar luând în calcul eventualitatea extinderii revoluției socialiste, bolșevicii apelează la înființarea, la granițele cu țările limitrofe, a bazelor de atac pentru Armata Roșie. În acest context, una dintre țintele principale ale bolșevicilor a fost regiunea Balcani, Transnistria urmând să fie desemnată ca linie de start pentru extinderea „torentului revoluționar”[39].

La începutul anului 1924, când încă se mai negociau aspecte privind organizarea Conferinței româno-sovietice de la Viena, la Moscova, la inițiativa autorităților sovietice, demarează pregătirile pentru formarea, pe malul stâng al Nistrului, a Republicii Sovietice Moldovenești. La 4 februarie, în capitala URSS, este convocat un „grup de inițiativă”, din rândul comuniștilor emigranți din România (din vechiul Regat și din Basarabia), care dezbate două chestiuni: „organizarea unei regiuni autonome a moldovenilor de lângă Nistru” și „colonizarea malului stâng al Nistrului cu refugiați basarabeni și cu ostași roșii lăsați la vatră”[40].

În cele din urmă, la Moscova a fost luată decizia constituirii unei comisii pentru redactarea unui memoriu care va fi

---

[39] Detaliat despre aceasta vezi: Ion Șișcanu, *RASS Moldovenească – o replică a Careliei sovietice executată de Kremlin*, în Analele Universității „Dunărea de Jos” din Galați, Seria 19, Istorie, Tom IX, 2010, p. 145-162.

[40] *Ibidem*, p. 87.

adresat Comitetului Central al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice cu privire la formarea Republicii Moldovenești.

În „Memoriu" se specificau cauzele care, în convingerea autorilor, impuneau formarea, pe malul stâng al Nistrului, a „unității autonome social-politice moldovenești între frontierele RSS Ucrainene sau în cadrul URSS". „Republica Moldovenească", afirmau cei zece semnatari ai documentului, „va putea juca același rol de factor politico-propagandistic pe care îl joacă Republica Bielorusă față de Polonia și cea Carelă față de Finlanda. Ea va focaliza atenția și simpatia populației basarabene și va crea pretexte evidente pentru pretențiile alipirii Basarabiei la Republica Moldovenească. [...] Unirea teritoriilor de pe ambele părți ale Nistrului va servi URSS drept breșă strategică față de Balcani (prin Dobrogea) și față de Europa Centrală (prin Bucovina și Galiția), pe care URSS le va putea folosi drept cap de pod în scopuri militare și politice"[41]. Aceasta, pe de-o parte. Pe de altă parte, răpirea teritoriului românesc dintre Prut și Nistru va fi avut, în viziunea grupului Kotovski, consecințe de ordin internațional mai profunde. „1) În primul rând, acest fapt va clătina unitatea „României Mari" național consolidate și va lovi în autoritatea morală a burgheziei, care mai bravează, până în prezent, cu realizarea idealului național românesc. 2) Același fapt va servi drept un impuls suplimentar tendinței provinciilor noi alăturate (României), spre autodeterminarea lor națională. Iar organizarea (de stat) a minorităților naționale (a bulgarilor, găgăuzilor), care vor trăi în limitele viitoarei Republici Moldovenești, va servi drept exemplu pentru minoritățile naționale care populează vechiul Regat Român. [...]

Toate aceste fapte luate la un loc vor exercita, fără îndoială, o influență puternică asupra zonelor din jur și, într-o

[41] *Ibidem*.

conjunctură internațională corespunzătoare, vor reuși să revoluționeze situația din întreaga Peninsulă Balcanică.

Plecând de la considerentele expuse mai sus, noi propunem să formăm Republica Sovietică Socialistă Moldovenească..."[42].

La 12 octombrie 1924, Sesiunea a III-a a Comitetului Executiv Central din Ucraina adoptă hotărârea „Cu privire la crearea Republicii Autonome Sovietice Socialiste Moldovenești în componența Ucrainei", potrivit căreia hotarul RASSM, la vest și sud-vest, trecea pe „granița de stat a URSS"[43]. Aceasta însemna că în componența RASSM era inclus și teritoriul dintre Nistru și Prut, deoarece Uniunea Sovietică nu recunoscuse unirea Basarabiei cu România.

Prin urmare, RASS Moldovenească a fost creată în scopuri politice bine determinate, inclusiv ocuparea și sovietizarea teritoriilor românești.

În mesajul adresat Congresului I al Sovietelor din RASSM (19-23 aprilie 1925), guvernul Ucrainei sublinia că „formarea RASSM constituie rezultatul politicii corecte a Puterii Sovietice și că ea (RASSM) va exercita o influență deosebită în scopul revoluționării poporului din România și Balcani"[44].

În lunile aprilie-iunie 1940, în scopul ocupării Basarabiei și Bucovinei, URSS a concentrat pe teritoriul din stânga Nistrului numeroase unități militare. Concomitent, în vederea extinderii teritoriului RASSM pe contul României, a fost pregătită și conducerea autonomiei moldovenești. În urma operației militare din 28 iunie – 3 iulie 1940 și anexării Basarabiei la Uniunea Sovietică, competențele Comitetului regional moldovenesc al

---

[42] *Ibidem*, p. 94.

[43] Gheorghe E. Cojocaru, *Cominternul și originile „moldovenismului"*, Chișinău, 2009, p. 174.

[44] *Simbol al demnității noastre*, Chișinău, 1990, p. 63.

PC(b) - Partidul Comunist (bolșevic), cele ale Sovietului Suprem și Consiliului Comisarilor Poporului din RASSM au fost extinse și asupra teritoriului dintre Prut și Nistru. Basarabia întreagă a fost încorporată în RASSM, prin urmare, și în RSS Ucraineană. Ocuparea și sovietizarea României și a Balcanilor se mai amâna.

Așadar, în politica externă din anii 1918-1924, în Europa de Sud-Est, Rusia sovietică, apoi URSS au continuat principiile țariste: extinderea teritorială, dominația în zona Dunării, în Balcani și strâmtorile Mării Negre. Atitudinea URSS față de România a fost arogantă și agresivă. Problema fundamentală în relațiile dintre cele două țări în anii 1918-1924 era rezistența României în calea extinderii Imperiului sovietic rus în sud-vestul Europei, problemă capitală a pentru URSS, din care deriva și problema Basarabiei.

PATIMILE GENERALULUI ARTHUR VĂITOIANU: „...NU MAI ESTE MULT PÂNĂ LE VINE RÂNDUL DERBEDEILOR SĂ DEA SOCOTEALĂ DE FAPTELE LOR MÂRŞAVE”

Florian Bichir[1]

ABSTRACT

The brilliant military career of Arthur Văitoianu, which peaked during Romania's War of National Unification, came to a tragic halt after the establishment of communism. Documents from the archive of the National Council for the Study of the Securitate Archives reveal the sufferings of the illustrious military commander at an old age, who afterwards could not even enjoy the tranquillity of the eternal rest.

Keywords: *great commander, politician, armed resistance, mission, communist regime, penitentiary, mausoleum*

Arthur Văitoianu – sau Artur, cum mai este el consemnat în documentele vremii – (n. 14 aprilie 1864, Ismail – d. 17 iunie 1956, Bucureşti), general de armată, om politic, a fost unul dintre marii comandanți ai armatei române în Războiul pentru Întregirea Neamului. După Marea Unire, demisionează din armată şi îmbrățişează cariera politică. Ministru de Interne şi ministru de Război în mai multe cabinete Ion I.C. Brătianu, spre sfârşitul vieții, generalul Văitoianu a sprijinit regimul autoritar al regelui Carol al II-lea, apoi a fost întemnițat de autoritățile comuniste[2].

---

[1] Lect. univ. dr., Universitatea din Pitești, membru al Colegiului C.N.S.A.S., membru al Comisiei Române de Istorie Militară (C.R.I.M.).

[2] http://enciclopediaromaniei.ro/wiki/Arthur_V%C4%83itoianu

O biografie laconică a marelui general consemnează sec următoarele: a absolvit Şcoala Militară de Ofițeri (1884) şi Şcoala de Artilerie şi Geniu din Bucureşti (1886). A avut o merituoasă carieră militară şi didactică, la Şcoala Superioară de Război. Avansat general de brigadă (1914), a comandat Divizia 10 infanterie (1916), Corpul 2 Armată (ianuarie 1917), Corpul 4 Armată (august 1917), distingându-se în luptele de la Mărăşti şi Oituz.

General de corp de armată (1918), a primit comanda Armatei a 2-a, a fost numit inspector general de armată şi guvernator al Basarabiei. A devenit ministru de Interne (24 octombrie – 29 noiembrie 1918), ministru de Război (29 noiembrie 1918 – 12 septembrie 1919) şi a condus guvernul în perioada 27 septembrie – 28 noiembrie 1919, după care a devenit un membru marcant al Partidului Național Liberal, fiind ales deputat și senator. A mai deținut portofoliul Internelor în perioada 19 ianuarie 1922 – 30 octombrie 1923 şi pe cel al Comunicațiilor (30 octombrie 1923 – 27 martie 1926)[3].

---

[3] Mai multe referințe despre generalul Arthur Văitoianu în Dabija, Gheorghe A. (general), *Armata română în războiul mondial (1916-1918)*, vol. I-IV, Editura I. Hertz, Bucureşti, f.a.; Birnberg, I., *Apărarea Generalului Văitoianu: pledoarie în procesul paspoartelor*, Editura Atelierele „Adeverul" S.A., Bucureşti, 1928; Kirițescu, Constantin, *Istoria războiului pentru întregirea României*, Editura Ştiințifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1989; Ioanițiu, Alexandru (lt.-colonel), *Războiul României: 1916-1918*, vol. 1, Tipografia Geniului, Bucureşti, 1929; Iorga, Nicolae, *Memorii, vol. II*, Editura „Naționala" S. Ciornei, Bucureşti, f.a; Neagoe, Stelian, *Oameni politici români*, Editura Machiavelli, Bucureşti, 2007; Nicolescu, Nicolae C., *Şefii de stat şi de guvern ai României (1859-2003)*, Editura Meronia, Bucureşti, 2003, p. 243-245; ***, *România în războiul mondial 1916-1919*, Documente, Anexe, Volumul 1, Monitorul Oficial şi Imprimeriile Statului, Bucureşti, 1934; ***, *Marele Cartier General al Armatei României. Documente 1916-1920*, Editura Machiavelli, Bucureşti, 1996; ***, *Istoria militară a poporului român, vol. V*, Editura Militară, Bucureşti, 1989; ***, *România în anii Primului Război Mondial*, Editura Militară, Bucureşti, 1987; ***, *România în Primul Război Mondial*, Editura Militară, 1979.

Arthur Văitoianu era fiul unui german, Weithoffer Văitoianu, care funcționase ca şef de stație telegrafică sub domnia lui Alexandru Ioan Cuza. Tânărul Văitoianu a îmbrățişat, de la început, cariera militară. În 1884, termină Şcoala Militară de la Adjud, iar doi ani mai târziu absolveşte Şcoala de Artilerie şi Geniu din Bucureşti.

După terminarea studiilor, devine profesor la Şcoala Superioară de Război din Bucureşti. Arthur Văitoianu a avansat rapid în ierarhia militară, în 1914 ajungând la gradul de general de brigadă. Din această poziție, Văitoianu a participat direct la Războiul pentru Întregirea Neamului. În campania din toamna anului 1916 a comandat Divizia 10 infanterie, dar superioritatea tehnică şi numerică a inamicului a determinat armata română să se retragă pas cu pas.

Pe timpul războiului a îndeplinit funcții de comandant de divizie, corp de armată şi armată în campaniile anilor 1916, 1917 şi 1918, remarcându-se prin modul în care a condus acțiunile Corpului 2 Armată în timpul bătăliei de la Mărăşti[4].

La 23 aprilie 1917, generalul Alexandru Averescu, însoțit de regele Ferdinand şi de Arthur Văitoianu, a vizitat zona din fața Mărăştilor. „Terenul se prezintă foarte bine, cred că spărtura se va putea face foarte bine între Mărăşti şi Încărcătoarea şi apoi atacul se va îndrepta spre Vizantea Mînăstirească", spune Alexandru Averescu[5]. Bătălia crâncenă de la Mărăşti a avut loc între 11/24 iulie și 19 iulie/1 august, când armata română a atacat

---

[4] A se vedea pe larg Petre Otu – „Comandamentul Armatei Române în campania din toamna anului 1916", „Revista de Istorie Militară" (R.I.M.), nr. 5-6/2006, p. 18-27 și Petre Otu – „90 de ani de la bătăliile de la Mărăști, Mărăşeşti şi Oituz", „Revista de Istorie Militară" (R.I.M.), nr. 3-4/2007, p. 1-14.

[5] Petre Otu, *Mareşalul Alexandru Averescu. Militarul, omul politic, legenda*, Editura Militară, Bucureşti, 2005.

vijelos, a rupt frontul inamicului, desființând primul grup de invadatori comandat de generalul Eugen Ruiz. În bătălia de la Mărăşti inamicul a fost zvârlit de pe apa Șușitei pe apa Putnei, armata română provocând o breșă în dispozitivul inamic cu o adâncime de 20 de km şi o lărgime de 30 de km, de la Câmpuri până la Golul Lepşei. Cel de-al doilea grup al armatei germane, comandat de generalul Gerock, a suferit şi el o grea înfrângere, pierzând 23 de ofițeri, 2 746 de soldați prizonieri și foarte multe materiale de război. Victoria românească de la Mărăști a fost plătită scump, cu prețul a 1 469 de morți şi 3 052 de răniți.[6] În notițele sale de război, generalul Averescu consemna: „Vizitez Mărăştii, Încărcătoarea, Coada Babei şi Cîmpurile străbătând câmpul de luptă. Nu îmi vine a crede că o aşa formidabilă întărită poziție a putut fi cucerită de la duşman. Ce organizare extraordinară a avut duşmanul!"[7].

Pe frontul de luptă, dar și în cadrul restrâns al elitei româneşti, Arthur Văitoianu a participat la cele mai mari decizii. După cum consemnează istoricul militar colonel dr. Petre Otu: „Tot pentru rezistența armată s-au pronunțat şi cei doi comandanți de armată – generalii Eremia Grigorescu şi Arthur Văitoianu –, deşi ei ştiau care le sunt posibilitățile. Cât priveşte pe generalul Constantin Iancovescu, ministrul de Război, el aprecia că o rezistență este inutilă, iar singura alternativă a guvernului era o pace negociată cu guvernul"[8].

Atitudinea este confirmată şi de colonelul (r) dr. Vasile Popa: „Reginei i s-au mai alăturat atât prințul Carol, cât și generalii Grigorescu şi Văitoianu, care comandau cele două armate,

[6] Cezar Cherciu, „Marea bătălie de la Mărăşti", „Ziarul de Vrancea", 8 aprilie 2007.

[7] Alexandru Averescu, *Notițe zilnice din războiu (1916-1918)*, Editura Cultura Națională, București, 2000.

[8] Petre Otu, „Dezbatere: Putea România rezista militar în anii 1917-1918?", „Revista de Istorie Militară" (R.I.M.), nr. 5-6/2010, p. 52.

deşi ştiau că acestea au un potenţial de luptă mult diminuat. [...] Analiza acestei chestiuni la nivelul conducerii politice şi militare s-a făcut în cadrul consfătuirii din 21 decembrie 1917, la care au participat regele, primul-ministru, generalii Prezan, Iancovescu, Grigorescu, Văitoianu şi Averescu"[9].

După reorganizarea trupelor, Văitoianu este înaintat la gradul de general de brigadă şi va comanda Armata a 2-a Transilvania în perioada 6 decembrie 1917 – 14 iunie 1918. La un moment dat, după terminarea Primului Război Mondial, va ajunge la conducerea Armatei a 4-a. După reintrarea României în război de partea Antantei, regele Ferdinand I îl înaintează la gradul de general de armată, iar guvernul Brătianu îl trimite consilier în Basarabia[10].

Ajuns la Chişinău, Arthur Văitoianu a adresat basarabenilor o proclamaţie, care s-a publicat în „Sfatul Ţării" şi în care şi-a explicat astfel misiunea: „Îndatorirea mea" – preciza el – „cea mai însemnată este aceea de a face ca iniţiativele şi preocupările tuturor basarabenilor să se facă numai spre binele public, iar dispoziţiile autorităţilor civile şi militare să fie date în temeiul şi spiritul legilor şi regulamentelor în vigoare, să fie aplicate numai şi numai spre binele obştesc". Altfel spus, conchide Arthur Văitoianu, Basarabia „trebuie să devină cuibul ordinii, dreptăţii şi civilizaţiei". În aceeaşi zi, la 21 iunie 1918, el a convocat membrii Consiliului Directorilor, le-a explicat şi acestora atribuţiile lor, i-a asigurat că vor putea lucra în baza programului propriu de autonomie; le-a propus întâlniri şi convorbiri săptămânale de lucru, spre a vedea ce s-a rezolvat şi care sunt sarcinile prioritare; le-a solicitat să

[9] Vasile Popa, „Dezbatere: Putea România rezista militar în anii 1917-1918?", „Revista de Istorie Militară" (R.I.M.), nr. 5-6/2010, p. 62-63.

[10] http://enciclopediaromaniei.ro/wiki/Arthur_V%C4%83itoianu)

treacă la înlocuirea membrilor din Consiliul Directorilor care au demisionat odată cu Stere şi a acționat pentru consolidarea acestui instrument al puterii executive autonome. La patru zile de la această consfătuire cu membrii Consiliului Directorilor, Ion Inculeț, luând cuvântul în şedința Parlamentului din 25 iunie 1918, informa opinia publică din țara-mamă asupra primei consfătuiri a lui Arthur Văitoianu cu Consiliul Directorilor: „s-au înțeles foarte bine între ei; s-au asigurat reciproc că vor colabora şi că el nu se va amesteca în lucrările interne ale Basarabiei, dar va rămâne ca reprezentant autorizat al guvernului central, încât toate chestiunile care până atunci mergeau la guvernul central şi făceau multe drumuri vor fi aprobate pe loc de domnul general Văitoianu"[11].

După război, a intrat în politică, astfel că în 1919, Arthur Văitoianu demisionează din armată şi va îmbrățişa o carieră politică, fiind membru al Partidului Național Liberal. Într-o perioadă grea pentru țara noastră, când guvernul de la Bucureşti primea ultimatumuri pentru semnarea Tratatului de Pace cu Austria de la Saint Germain, Văitoianu este desemnat să formeze Consiliul de Miniştri pe 27 septembrie 1919. Noul premier a avut aceeaşi atitudine ca și predecesorul său, Ion I.C. Brătianu, refuzând semnarea acestui tratat şi tergiversând procedurile.

În motivarea sa, generalul afirma drepturile românilor la unitate națională, subliniind că modalitatea în care este tratată România „nu corespunde nici spiritului în care s-a făcut alianța, nici declarațiilor solemne ale tuturor aliaților de a fi luptat pentru libertate în lume, pentru libertatea și egalitatea tuturor naționalităților mari şi mici". SURSA Cabinetul lui Arthur

[11] Mihai Iacobescu, „Câteva reflecții la un veac de la prima conflagrație mondială (LX)", „Crai nou", 15 februarie 2016.

Văitoianu a rămas în istorie ca fiind organizatorul primelor alegeri din România pe baza votului universal.[12]

După demisia cabinetului liberal, regele a trebuit să se oprească asupra unui guvern „fără caracter de partid, care să facă alegeri libere"[13]. Iar suveranul a ales pentru conducerea acestui guvern pe fostul ministru de Interne din precedentul cabinet liberal, generalul Arthur Văitoianu, numirea noului președinte al Consiliului de Miniștri având loc în data de 27 septembrie 1919. Principala misiune a noului cabinet a fost de a organiza primele alegeri generale din istoria României bazate pe votul universal. Guvernul a menținut vechile autorități locale, care de regulă „făceau alegerile", iar aceste autorități erau în speță liberale. Generalul Văitoianu declarase la instalarea sa ca premier că era străin de luptele politice și că avea să prezideze alegerile „într-un spirit de libertate, de nepărtinire și de ordine, pentru ca rezultatul lor să exprime întreaga, libera și nesilita voință a țării"[14]. În data de 2 octombrie 1919, guvernul a stabilit zilele în care aveau să se desfășoare viitoarele alegeri: 2, 3 și 4 noiembrie 1919 pentru Adunarea Deputaților și 7 și 8 noiembrie 1919 pentru Senat[15].

După formarea noii coaliții de guvernare, Văitoianu își depune mandatul, iar din acest moment deține funcția de deputat în Reprezentanța Națională. În guvernările liberale din prima parte a deceniului interbelic, generalul va fi ales pentru conducerea unor ministere de însemnătate, precum Ministerul de Interne și Ministerul de Război. Din 1925, devine senator de

---

[12] http://enciclopediaromaniei.ro/wiki/Arthur_V%C4%83itoianu

[13] Nicolae Iorga, *Supt trei regi*, Ediția a III-a, București, 1932, p. 319.

[14] Apud Gh. Florescu, I. Saizu, „Alegerile parlamentare din România între anii 1919-1922", în „Cercetări istorice" (Serie Nouă), IV, Iași, 1973, p. 314.

[15] Gh. Florescu, „Partidele politice în alegerile parlamentare din 1919", în „Anuarul Institutului de Istorie A.D. Xenopol", IX, Iași, 1972, p. 320.

drept în Parlamentul României. În 1930, Văitoianu s-a situat în tabăra georgistă din PNL, fiind favorabil revenirii lui Carol al II-lea pe tronul României. Monarhist convins şi membru activ în partidul lui Gheorghe Brătianu, Văitoianu a sprijinit regimul autoritar al regelui, iar din 1938 va fi numit consilier regal.

Iată un scurt parcurs politic al generalului Văitoianu: deputat (1919-1925); senator de drept (1925-1938); consilier regal (1938-1940); ministru de Interne (24 octombrie – 29 noiembrie 1918, 27 septembrie – 29 noiembrie 1919, 19 ianuarie 1922 – 30 octombrie 1923); ministrul Justiției *ad-interim* (24 octombrie – 28 octombrie 1918); ministru de Război (29 noiembrie 1918 – 12 septembrie 1919); preşedintele Consiliului de Miniştri (27 septembrie – 29 noiembrie 1919); ministru de Externe *ad-interim* (27 septembrie – 15 octombrie 1919); ministrul Comunicațiilor (30 octombrie 1923 – 27 martie 1926); ministru de Stat (10 februarie – 30 martie 1938).[16]

După 1945, Arthur Văitoianu, deşi avea o vârstă foarte înaintată, nu a fost cruțat de regimul comunist, fiind supus la o supraveghere atentă a serviciilor de informații încăpute pe mâna sovieticilor. Într-o notă din dosarul său de urmărire informativă[17] este prezentat în felul următor:

SERVICIUL JUDEȚEAN DE SECURITATE FOCŞANI
Nr. 14/7591 *12 August 1949*

Către Direcția regională de securitate Galați

La ordinul Dvs. Nr. 14/28121 din 1 Iulie şi Nr. 14/28121 din 5 August a.c., referitor la numitul ARTHUR VOITOIANU (sic!), avem onoarea de a raporta următoarele:

---

[16] http://enciclopediaromaniei.ro/wiki/Arthur_V%C4%83itoianu

[17] Arhiva Consiliului Național pentru Studierea Securității (A.C.N.S.A.S.), Fond Informativ, dosar I 375179, vol 1.

Numitul este născut în anul 1865 în Germania, este Diplomat a unei facultăți din Berlin, Politehnica, fost Col. în Războiu din 1916, iar în anul 1919 a fost avansat la gradul de General, în timpul partidelor burgheze a fost Ministru şi rezident Regal; avere posedă 20 Ha Vie una cramă în Com. Vertişcoi, satul Baciu, Jud. Putna, 24 Ha pământ arabil în Com. Galeşti, Jud. R. Sărat; antecedente politice fost liberal, pe timpul monarhiei fiind şi ministru la Ministerul Comunicațiilor în anii 1924-1925, în prezent neîncadrat.

De către noi s-au luat măsuri de ținere în supraveghere a numitului în cadrul problemei PNL Brătianu.

CĂPITAN DE SECURITATE
Roşca Dumitru
SLT DE SECURITATE
A. Petrescu

Securitatea avea de ce să-l urmărească, pentru că generalul Arthur Văitoianu nu îşi schimbase concepțiile politice şi nici cele de viață. Într-o notă informativă se consemna următorul lucru:

27 Iunie 1949

1. *NOTĂ*

În seara zilei de 5 Iunie 1949, fostul general comandant al corpului de armată şi fostul prim-ministru ARTHUR VOITOEANU, urcându-se în personalul Iaşi-Bucureşti din Gara Focşani împreună cu un inspector de la C.F.R., a început să vorbească, aducând injurii regimului nostru, spunând că el, om mare, că a fost, îl ține cu o pensie de bătae de joc.

În Gara R. Sărat s-a urcat Dl. Alexiuc Vasile, administrator la o fermă de Stat, care este membru al Frontului Plugarilor

şi simpatizant al P.M.R., fost prefect al Judeţului Iaşi, care a început să spună şi el că a avut şi el pământ şi o moară, iar Guvernul a lovit şi în el, luându-i-le.

De-asemeni, ARTHUR VOITOEANU a spus că „nu mai este mult până le vine rândul derbedeilor să dea socoteală de faptele lor mârşave". Aceste cuvinte au fost întărite şi de inspectorul ce-l însoţea.

Ajungând la Periş, a început să spună că aici se află nişte instalaţii subterane şi un comandament străin care subjugă, şi nu conduce.

În Focşani, sus-numitul general deţine moşie, vie etc.

Alexiuc Vasile este din Com. Şipote-Iaşi.[18]

Securitatea şi regimul comunist nu au îngăduit mult timp ca bătrânul general să îi ponegrească, aşa că, fără nicio hotărâre judecătorească[19], acesta a fost arestat şi întemniţat la penitenciarul de tristă amintire Sighet, alături de majoritatea politicienilor din perioada interbelică. A fost eliberat cu un an înaintea stingerii din viaţă. Generalul Arthur Văitoianu a trecut la cele veşnice în Bucureşti, pe 17 iunie 1956, la vârsta de 92 de ani. Trupul său neînsufleţit a fost depus în cripta din mausoleul de la Mărăşti, alături de cel al mareşalului Alexandru Averescu.

Arthur Văitoianu a fost căsătorit cu Olga, casnică, născută la data de 12 noiembrie 1873, în Ploieşti[20], „de origine germană". Aceasta a decedat pe 17 mai 1940, după cum anunţa ziarul „Renaşterea": „Olga Văitoianu, în ziua de 17 l.c. a încetat din

---

[18] Arhiva Consiliului Naţional pentru Studierea Securităţii (A.C.N.S.A.S.), Fond Informativ, dosar I 375179, vol. 1, fila 7.

[19] În A.C.N.S.A.S. nu există niciun dosar penal al lui Arthur Văitoianu!

[20] A.C.N.S.A.S., Fond Informativ, dosar I 375179, vol. 1, fila 36.

[17] https://anomismia.wordpress.com/2015/12/26/dania-generalului-de-armata-arthur-vaitoianu-pentru-manastirea-de-la-sambata-in-1945/

viață în București, soția Gen. Arthur Văitoianu, consilier regal. La înmormântare a participat și Î.P.S. Mitropolit Nicolae Bălan, care a rostit un mișcător panegiric, aratând virtuțile defunctei ca soție, mamă și colaboratoare apropiată a gloriosului general din timpul războiului de întregire, alinând suferințele ostașilor eroi din spitale. Odihnească în pace!”

De altfel, în 1945, generalul Văitoianu va dona Mânăstirii Sâmbăta de Sus un candelabru, amplasat în pronaosul bisericii ca amintire a consoartei sale. Acesta a fost donat mânăstirii în timpul stăreției și slujirii Părintelui Arsenie Boca, „întru pomenirea bunei mele soții, Olga”.

Ca și cum soarta generalului Arthur Văitoianu nu ar fi fost una tragică, posteritatea sa este și ea afectată. Din dezvăluiri locale și apărute în presa centrală și locală din Vrancea se afirmă că mormântul mareșalului Averescu și cel al generalului Văitoianu ar fi fost profanate și jefuite, pentru bastonul de mareșal al lui Averescu, pentru săbiile și decorațiile celor doi eroi și pentru alte artefacte, precum tablouri. O versiune susține că profanarea s-ar fi produs prin anul 1979, chiar de un grup organizat de militari, la o comandă comunistă.

Cotidienele „Ziua” din 20 februarie 2007 și „România liberă” din 16 iunie 2007 notau că „autoritățile susțin că din cripta Mausoleului Mărăști au fost furate și osemintele generalului Arthur Văitoianu. Se crede că au fost sustrase pentru bastonul de mareșal, sabia și decorațiile cu care se presupune că cei doi au fost înmormântați.

Conducerea Direcției pentru Cultură, Culte și Patrimoniu Cultural Vrancea susține că din cripta Mausoleului Mărăști au fost furate și osemintele generalului Arthur Văitoianu. Declarația vine doar la câteva zile după ce Direcția pentru Cultură a înaintat către Parchetul Tribunalului Vrancea o adresa prin

care solicită verificarea dispariției osemintelor mareşalului Alexandru Averescu".

Tot cele două ziare mai dezvăluiau că: „În urma unor verificări sumare, a reieşit că sicriul lui Averescu ar exista în sarcofag, dar nu şi osemintele, iar în sarcofagul generalului Văitoianu se pot vedea nişte oseminte depuse direct pe ciment şi învelite cu un sac de plastic. Aceasta, în condițiile în care responsabilii Muzeului Vrancea spun că nu s-a umblat la sarcofage niciodată din 1939 şi până în prezent. De asemenea, Parchetul Vrancea a emis două rezoluții prin care se încearcă cosmetizarea adevărului"[21].

Actualele organe ale puterii nu au definitivat cercetarea începută în 2007.

O batjocoră şi o nepăsare a cârmuitorilor României post-comuniste. Cuvintele aproape testamentare ale marelui general rămân valabile: „nu mai este mult până le vine rândul derbedeilor să dea socoteală de faptele lor mârşave!"

---

[21] „S-au furat osemintele mareșalului Averescu și ale generalului Văitoianu", „Ziua", 20 februarie 2007; „Au fost profanate osemintele eroilor Romaniei?", „România liberă", 16 iunie 2007.

GENERALUL ERNEST BROŞTEANU ŞI BASARABIA

Petre Otu[1]

ABSTRACT

The present paper started from at least two important considerations. First, that the outstanding role of General Ernest Broșteanu in Bessarabia's state-building process and in its subsequent unification with the Kingdom of Romania is nowadays – if we may use a euphemism – overshadowed. Even some specialists in the period are content with evoking him hastily, merely mentioning the episode of the entry of his division in Chișinău, while for the wider public interested in history, he remains an unknown figure, even if a street in Bucharest bears his name[2].

Second, General Broșteanu is a „hero" of Iași, the very garrison where this activity takes place. As a sign of respect to the former capital, I saw it fit to evoke one of its emblematic military personalities from one hundred years ago.

Keywords: *Bessarabia, Kingdom of Romania, Bolshevization, military intervention, Country Council, Romanian army*

O problemă presantă: situația din Basarabia

La sfârşitul anului 1917, Frontul Românesc, structură de comandament creată cu un an în urmă şi condusă de

[1] Prof. univ. dr., director adjunct al Institutului pentru Studii Politice de Apărare şi Istorie Militară.

[2] Este paralelă cu strada Mihai Eminescu și face legătura între Calea Dorobanți şi strada Polonă.

Ferdinand, regele României, se confrunta cu o situație deosebit de gravă. Pe fondul preluării puterii de către bolșevici la Petrograd, generalul Dmitri Şcerbacev, comandantul forțelor ruse din spațiul românesc, a cerut, la 20 noiembrie 1917, oficialilor germani încheierea unui armistițiu. Evident, partea română a trebuit să facă același lucru.

Propunerea a fost acceptată de reprezentanții Puterilor Centrale, care au desemnat o delegație mixtă, formată din ofițeri germani, austrieci, bulgari și turci, avându-l ca președinte pe generalul von Morgen. Interesele româno-ruse urmau să fie reprezentate de o delegație comună, alcătuită din 20 de membri, grupați în două subcomisii: una rusă (16 membri), condusă de generalul Kelcevski, și una română (4 membri), condusă de generalul Alexandru Lupescu. Discuțiile s-au desfășurat la Mărășești și Focșani, iar documentul a fost semnat în ultima localitate la 26 noiembrie/9 decembrie 1917[3].

Încetarea ostilităților pe Frontul Românesc a accelerat procesul de dezintegrare a armatei ruse, concomitent cu o radicalizare deosebită a unei părți a acesteia, ca urmare a acțiunilor fracțiunii bolșevice. Dând curs indicațiilor venite de la Petrograd, s-a încercat declanșarea revoluției și în România, centrul agitațiilor fiind cartierul Socola, unde se găseau un număr important de militari ruși. Guvernul român a fost pus în fața unor decizii radicale, respectiv de a interveni în disputele dintre fracțiunile fostului aliat, dar și de a lua măsuri ferme pentru apărarea autorităților legitime ale statului, a suveranității sale. În lipsa lor, exista riscul generalizării anarhiei pe întreg teritoriul aflat sub jurisdicția sa, după cum o intervenție asupra grupurilor de militari ruși bolșevizați putea înrăutăți

[3] Pentru aceste problemă a se vedea, între altele, Glenn E. Torrey, *România în Primul Război Mondial*, traducere din limba engleză de Dan Criste, Meteor Publishing, București, 2014, p. 279-286.

considerabil relațiile cu noul regim instalat la Petrograd, aşa cum s-a întâmplat de altfel[4].

Problema a fost discutată în cadrul şedinței de guvern din 7/20 decembrie 1917, la care au fost invitați să participe şi patru generali – Constantin Iancovescu, ministrul de Război, Constantin Prezan, şeful Marelui Cartier General, Eremia Grigorescu şi Alexandru Averescu, comandanții Armatelor 1 şi, respectiv 2[5]. S-a discutat, între altele, poziția guvernului față de disputele din Rusia, întrebarea principală fiind pe cine trebuia să susțină armata română pentru restabilirea ordinii în Rusia – pe leniniști sau pe ucrainieni? Până la urmă reuniunea s-a încheiat fără a se lua o decizie concretă.

Aceasta a venit în noaptea de 8/21-9/22 decembrie 1917, când guvernul român, după o şedință maraton, a decis să lichideze focarul revoluționar de la Socola, din apropierea Iașiului, dezarmând trupele ruse bolşevizate[6]. Din acel moment se poate spune că alianța româno-rusă s-a destrămat, cooperarea de până atunci transformându-se, practic, în beligeranță. În săptămânile ulterioare, toate marile unități ruse au fost dezarmate şi aruncate peste Prut, în unele cazuri având loc incidente şi chiar confruntări între militarii români şi cei ruşi[7].

Dramatismul şi complexitatea situației în care se afla România erau sporite şi de evoluțiile din Basarabia, regiune care,

---

[4] *Relații româno-sovietice. Documente*, vol. I, 1917-1934, Editura Enciclopedică, Bucureşti, 1999, p. 5-16.

[5] Alexandru Averescu, *Notițe zilnice de război, volumul 2, 1916-1918 (Războiul nostru),* ediție îngrijită, studiu introductiv şi note de Eftimie Ardeleanu şi Adrian Pandea, Editura Militară, Bucureşti, 1992, p. 209-211.

[6] Gheorghe Gh. Mârzescu, *Fapte şi impresii zilnice (1917-1918*), ediție îngrijită şi note de Ioan Lăcustă, Editura Curtea Veche, Bucureşti, 2004, p. 173.

[7] Locotenent-colonel Alexandru Ioanițiu, *Războiul României, vol. 2,* Tipografia Geniului, Bucureşti, f.a., p. 365-366.

după intrarea în război, în august 1916, devenise, practic, baza logistică a Frontului Românesc. Aici se organizaseră multe depozite ale armatei române, iar unii cetățeni români mai avuți și chiar unele autorități se retrăseră aici sau în sudul Ucrainei, punctul central fiind Odessa.

Fără a intra în detalii, întrucât problema a fost intens studiată în ultimii ani, reținem că procesele de redeşteptare națională şi de reconfigurare politico-statală ce aveau loc în Basarabia după înlăturarea regimului țarist, în martie 1917, erau de o mare complexitate, tendințele fiind contradictorii[8]. O mare parte a populației şi a liderilor politici şi militari acționa pentru sporirea autonomiei Basarabiei, în cadrul Federației Ruse. În acest sens s-a pronunțat și Sfatul Țării, organism creat ca urmare a hotărârii adoptate de Marele Congres Ostăşesc de la Chişinău, din 2-9 noiembrie 1917[9]. El și-a început lucrările la 21 noiembrie/4 decembrie 1917 în localul Liceului nr. 3 din

[8] Din bogata istoriografie aferentă acestei problematici reținem: Dr. P. Cazacu, *Moldova dintre Prut şi Nistru, 1812-1918*, Viața Românească, Iaşi, 1929; Ştefan Ciobanu, *Unirea Basarabiei. Studiu şi documente cu privire la mişcarea națională din Basarabia în anii 1917-1918*, Editura Cartea Românească, Bucureşti, 1929; Paul Cernovodeanu, *Basarabia. Drama unei provincii istorice româneşti în context politic internațional 1806-1920*, Editura Albatros, Bucureşti, 1993; Ludmila Rotari, *Mişcarea subversivă din Basarabia în anii 1918-1924*, Editura Enciclopedică, Bucureşti, 2004; Glenn E. Torrey, *Armata revoluționară rusă şi România. 1917*, traducere din limba engleză de Dana Constantin și Adrian Pandea, Editura Militară, București, 2005 etc.

[9] Serviciul Arhivele Naționale Istorice Centrale (în continuare S.A.N.I.C), fond Casa Regală Miscelanee, dosar nr. 270, 271. A se vedea şi *Bessarabia, Bukovina, Transylvania 1918. Union*, Documents Commented and Foreword by Professor Viorica Moisuc, Bucharest, 1996, p. 74-84; *O pagină din istoria Basarabiei. Sfatul Țării (1917-1918),* ediție îngrijită, studiu introductiv și selecția imaginilor de Ion Negrei și Dinu Poştarencu, Editura Prut Internațional, Chişinău, 2004 etc.

Chişinău. În apelul adresat populației se stipula că Basarabia „se declară, de azi înainte, Republică Democratică, care va intra în alcătuirea republicii federative democratice ruseşti, ca părtaş cu aceleaşi drepturi”[10].

O altă parte dintre locuitori, sub influența ideilor radicale, acționa pentru preluarea puterii de către bolşevici, fapt care accentua instabilitatea şi anarhia în provincia dintre Prut şi Nistru, supusă devastărilor şi injoncțiunilor soldaților ruşi în retragere de pe Frontul Românesc. În plus, pretențiile Ucrainei, fie la o parte a teritoriului basarabean, respectiv nordul şi sudul acestuia, fie chiar la încorporarea întregii provincii, se manifestau zgomotos, ceea ce contribuia la sporirea confuziei şi anarhiei în rândul populației basarabene.

Eventuala unire cu România a fost, în societatea basarabeană, o idee marginală în vara şi toamna anului 1917, dar ea a crescut în intensitate pe măsura ce situația internă şi internațională a tânărului stat se agrava. Cu toate acestea, până în ianuarie – februarie 1918, aceasta a fost în minoritate.

Ceea ce se întâmpla în Basarabia interesa în cel mai înalt grad autoritățile române. În cazul în care situația se deteriora grav, iar grupările maximaliste preluau puterea în provincie, România se putea trezi între doi adversari – armatele Puterilor Centrale și trupele rusești. Armistițiul de la Focşani însemna doar o suspendare temporară a ostilităților armatei române şi a fostului aliat, devenit, în noile condiții, inamic. Frontul deținut de armata română rămânea fără adâncimea strategică, dar şi fără baza logistică de până atunci. Destinele statului român şi ale statului din stânga Prutului erau, astfel, intim legate.

În condițiile preluării puterii de către bolşevici la Petrograd şi al destrămării armatelor ruseşti de pe Frontul Românesc,

---

[10] Ştefan Ciobanu, *op. cit.*, p. 181.

viabilitatea acestuia şi posibilitatea unei rezistenţe militare în faţa Puterilor Centrale deveneau chestiuni fundamentale pentru existenţa statului român. Aliaţii occidentali, în primul rând generalul H.M. Berthelot, şeful Misiunii Militare franceze în România, se pronunţau insistent pentru continuarea rezistenţei, întrucât o demantelare a Frontului Românesc crea Puterilor Centrale posibilitatea de a transfera forţe pe Frontul de Vest, sporind riscul unei înfrângeri a forţelor franco-britanice-belgiene ce acţionau aici. S-au imaginat diferite scenarii, cum ar fi apelul la armata ucraineană, în curs de formare şi care urma să aibă circa 60 de divizii[11], şi organizarea unui „triunghi al morţii", unde armata română trebuia să susţină o ultimă şi eroică rezistenţă.

Interesant este că în acele momente s-a reactivat proiectul din decembrie 1916, de retragere a autorităţilor române, inclusiv a unei părţi din armată, în Basarabia şi în sudul Rusiei. Pentru discutarea conduitei militare a României, la 21 decembrie 1917/3 ianuarie 1918, a avut loc la Iaşi o consfătuire militară la care au participat regele Ferdinand, prim-ministrul Ion I.C.

---

[11] Jean-Noël Grandhomme, *Le général Berthelot et l'action de la France en Roumanie et en Russie méridionale (1916-1918). Genèse, aspects diplomatiques, militaires et culturels avec leurs incidences. Prolongements et perspectives*, Chateau de Vincennes, 1999, p. 645. Generalul Berthelot a trimis la Chişinău, la începutul lunii decembrie 1917, un grup de ofiţeri francezi pentru a servi ca instructori ai armatei basarabene puşi sub comanda şefului de escadron d'Albiat. La rândul său, căpitanul Savret urma să îndeplinească funcţia de consul. Intenţia lui Berthelot era să-l folosească pe d'Albiat ca intermediar între Directoratul de la Chişinău şi comandamentul român. Contactat de liderii basarabeni Ion Pelivan şi Vladimir Cristi, care au solicitat sprijinul instaurării ordinei în provincia devastată, Berthelot le-a promis ajutorul. (Cf. Jean-Noël Grandhomme, *Henri Mathias Berthelot (1861-1831). Du culte de l'offensive à la stratégie globale,* ECPAD, 2011, p. 584-585)

Brătianu, generalii Constantin Iancovescu, ministrul de Război, Constantin Prezan, şeful Marelui Cartier General, Alexandru Averescu, Eremia Grigorescu, comandanții Armatelor 2 şi 1 şi Arthur Văitoianu, comandant al Corpului 4 Armată.

S-au luat în dezbatere sprijinul militar pe care ar putea să-l furnizeze Ucraina, liderii militari fiind de acord că acest lucru este nul din punct de vedere practic. Cât priveşte posibilitățile unei rezistențe, părerile au fost împărțite. Generalul Grigorescu a apreciat că armata română ar putea să reziste două luni, pe când generalul Averescu a estimat că perioada este de maximum o lună de zile.

În acest context s-a pus în discuție şi retragerea în Basarabia, generalii Iancovescu şi Averescu fiind net împotrivă, ideea fiind susținută doar de generalul Constantin Prezan[12].

Dacă retragerea la est de Prut a fost abandonată, intervenția în Basarabia a intrat în calculele guvernului român, în primul rând din necesități strategice. Trupele ruse bolşevizate, imediat ce treceau Prutul, se dedau la jafuri şi la manifestări anarhice, fapt care destabiliza viața locuitorilor. În plus, aşa cum arată I.G. Duca, în „decembrie de fapt provincia era în plină revoluție agrară, țăranii incendiau conacele proprietarilor, goleau hambarele, împărțeau pământurile şi devastau pădurile"[13]. Autoritățile de la Chişinău s-au văzut de la bun început confruntate cu pericolul agitației revoluționare şi acțiunii distructive exercitată de trupele ruse bolşevizate ce traversau

---

[12] Alexandru Averescu, *op. cit.*, p. 268. Pentru intențiile de părăsire a Moldovei fie în Rusia, fie în SUA, Marea Britanie sau chiar în Persia (!!!) a se vedea şi Contele de Saint-Aulaire, *Confesiunile unui bătrân diplomat,* traducere din franceză de Ileana Sturdza, introducere şi note de Mihai D. Sturdza, Humanitas, Bucureşti, 2003, p. 152-187.

[13] I.G. Duca, *Memorii,* volumul IV, *Războiul,* partea a II-a *(1917-1919*), ediție şi indice de Stelian Neagoe, Editura Machiavelli, Bucureşti, 1994, p. 60.

ori staționau pe teritoriul basarabean. Agitatorii bolșevici din România și-au mutat sediul la Chișinău și au început acțiunea de bolșevizare a Basarabiei.

Intervenția în Basarabia, un preambul al Unirii. Percepții la Iași și Chișinău

În aceste condiții, autoritățile române au decis să se implice în Basarabia. La 1/14 ianuarie 1918, guvernul român, într-o reuniune la care a asistat și generalul Constantin Prezan, șeful Marelui Cartier General, a decis, după cum aprecia Gheorghe Mârzescu, „ocuparea rapidă a Chișinăului și Basarabiei, cu condiția să fim acoperiți de guvernul de acolo, oricât de puțină autoritate ar avea. E o decizie istorică”[14]. De asemenea, guvernul l-a numit pe Gheorghe Lucasievici[15] ca reprezentant al său la Chișinău, pe lângă Sfatul Țării.

A doua zi, a avut loc o nouă reuniune a guvernului, la care au participat și generalii Iancovescu, Averescu, Grigorescu, Văitoianu, la care s-a adăugat și generalul Berthelot, scopul fiind discutarea modalităților de intervenție militară în Basarabia și situația politico-strategică a României[16]. Întrucât participa și generalul Berthelot, adept al rezistenței până la capăt, Ion I.C. Brătianu nu a putut să dezvăluie întreaga lui strategie,

[14] Gheorghe Gh. Mârzescu, *op. cit.*, p. 189.

[15] Gheorghe Lucasievici (1868-1933), jurist de profesie, membru al Partidului Conservator, apoi al Partidului Conservator Democrat, secretar general al Ministerului Agriculturii (1911-1913). La 10 februarie 1918, el a fost arestat, la Chișinău, împreună cu alți reprezentanți ai guvernului român de către agitatori bolșevici, aceștia confiscând și suma de două milioane de lei. Pentru detalii, a se vedea raportul său despre misiunea în Basarabia în *Ideologie și structuri comuniste în România 1917-1918*, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, București, 1995, p. 383-392.

[16] Gheorghe Gh. Mârzescu, *op. cit.*, p. 190; Alexandru Averescu, *op. cit.*, p. 238-239.

ocuparea Basarabiei, după cum scria Constantin Argetoianu, fiind „o asigurare pentru viitor"[17].

Generalii prezenți nu au înțeles gândul adânc al lui Brătianu, fiind împotriva trimiterii trupelor române în Basarabia, pe motiv că frontul român se degarnisește de oameni și se reduc posibilitățile de rezistență împotriva Puterilor Centrale.

În cele din urmă a prevalat ideea generalului Averescu potrivit căreia se pot lua de pe front oricât de multe trupe, pentru că acest lucru nu schimba situația tragică în care se găsea România. Cei prezenți au decis să trimită în Basarabia două divizii, 11 și 13. La această soluție a aderat și generalul Berthelot, care, la 5/18 ianuarie, l-a trimis la Chișinău pe generalul de artilerie Charles-Ernest Vouillemin, ca reprezentant al armatei franceze, secondat de șeful de escadron d'Albiat.

Intenția autorităților române s-a conjugat cu dorința unor lideri de la Chișinău, care se vedeau confruntați cu perspectiva de a scăpa complet situația de sub control. Acțiunile destabilizatoare ale bolșevicilor, susținuți și dirijați de RUMCEROD-ul de la Odessa, condus de Cristian Racovski, presiunile ultimative ale Ucrainei, debandada soldaților ruși în retragere, mișcările țăranilor împotriva unor proprietari creau un haos care ducea la catastrofă.

Prin urmare, la sfârșitul lunii decembrie și începutul lunii ianuarie au sosit la Iași trei delegații de la Chișinău, care au cerut ajutorul armatei române, singura forță la dispoziție[18]. Cereri de ajutor au fost transmise și către generalul Dmitri

---

[17] Constantin Argetoianu, *Pentru cei de mâine. Amintiri din vremea celor de ieri, volumul al IV-lea, Partea a V-a (1917-1918),* ediție și indice adnotat de Stelian Neagoe, Humanitas, București, 1993, p. 99.

[18] Aceste trei delegații au fost: Ion Pelivan și Vladimir Cristi; Vasile Țanțu și Gheorghe Buruiană; Ioan Pelivan, Eftimie Suruceanu, Ion Buzdugan și Anatolie Gafencu (marinar).

Şcerbacev, comandantul trupelor ruse din Moldova; acestea au fost redirecționate către autoritățile române, întrucât el, practic, nu mai controla trupele ruse[19]. O solicitare de intervenție, adresată prim-ministrului Ion I.C. Brătianu, a venit şi din partea Comitetului Moldovenesc din Kiev. În acest sens s-a pronunțat și Dimitrie Bogos, șeful de stat-major al armatei moldovene. Într-o discuție cu comandorul Pantazi, membru în delegația Ministerului de Război, condusă de însuși titularul departamentului, Vintilă Brătianu, care mergea la Moghilev și Odessa, Bogos a declarat: „Domnule comandor, spuneți domnului Brătianu că noi aşteptăm nu o gardă pentru paza depozitelor, ci vă aşteptăm pe toți, trebuie să fim la un loc, cum de fapt, am şi fost"[20]. Situația din Basarabia era însă extrem de serioasă și trebuia găsită o soluție imediată. „Problema nu putea fi deslegată", scria Ştefan Ciobanu, „decât tot printr-un act revoluționar. Şi acesta a fost chemarea armatei române"[21].

Dar apelul la armata română nu era împărtășit de toți liderii basarabeni, perspectiva intrării acesteia în Basarabia generând reacții contradictorii. Astfel, Ion Inculeț declara în Sfatul Țării că a semnat declarația de ajutor către generalul Şcerbacev, dar a făcut-o, aprecia el, pentru că Basarabia era drept o parte a Rusiei democratice. „Nu aş fi socotit cu putință", declara Inculeț, „să mă adresez cu o asemenea cerere României, adică unui stat străin"[22].

Nici Pantelimon Erhan, preşedintele Consiliului Directorilor, nu a fost de acord cu intrarea armatei române în Basarabia,

---

[19] Marin C. Stănescu, *Armata română şi unirea Basarabiei cu România. 1917-1919*, Editura Ex Ponto, Constanța, 1999, p. 65.

[20] D. Bogos, *La răspântie. Moldova de la Nistru în anii 1917-1918*, Editura Glasul țării, Chişinău, 1924, p. 98-99.

[21] Ştefan Ciobanu, *op. cit.*, p. LXXIV.

[22] Apud Marin C. Stănescu, *op. cit.*, p. 69.

iar Gherman Pântea, directorul Departamentului de Război, și-a dat demisia, la 16/29 ianuarie 1918, în semn de protest față de acest act.

Intervenția armatei române era, prin urmare, un subiect delicat, astfel că au fost necesare măsuri de precauție pentru a menaja susceptibilitățile unor lideri și locuitori din Basarabia. Astfel, generalul Constantin Prezan, care a preluat comanda armatei române pentru a-l acoperi pe regele Ferdinand, a emis o proclamație către „Cetățeni ai Republicii Moldovenești", datată 12/15 ianuarie 1918, în care se preciza că trecerea Prutului nu reprezenta o cucerire şi nici o încercare de a răpi populației roadele revoluției, cum ar fi reforma agrară. Intervenția avea strict scopul de a asigura liniştea şi ordinea, de a pune capăt jafului și dezordinilor care afectau grav stabilitatea și viața locuitorilor. Documentul stipula că intrarea în Basarabia s-a realizat la cererea formală a comandamentului rusesc şi avea un caracter provizoriu. După îndeplinirea misiunii, trupele române vor fi retrase[23].

În acelaşi timp, la cererea lui Ion Inculeț, aliații occidentali au garantat că trupele române vor respecta cuceririle revoluționare și că prezența lor avea un caracter temporar. Astfel, contele de Saint-Aulaire, ambasadorul Franței în România, a trimis, la 5/18 ianuarie 1918, consulului francez din Chişinău, Sarre, o scrisoare care să fie remisă Consiliului Directorilor. Documentul preciza, între altele: „Toți colegii ambasadori ai țărilor aliate, cum şi eu, suntem însărcinați reciproc a declara oficial că intrarea armatelor române se prezintă ca o măsură exclusivă de război, ce are ca scop să funcționeze normal rezerva frontului ruso-român, conform cu regulamentele şi

[23] Petre Otu, *Mareşalul Constantin Prezan. Vocația datoriei*, Editura Militară, Bucureşti, 2008. p. 222-223.

legile aplicabile tuturor țărilor aflate în acțiunea războiului. Aşadar, *intrarea armatelor române nu poate să aibă nicio influență, atât asupra situațiunii interne politice a țării, cât şi influență asupra viitorului politic al Basarabiei*"[24] *(subl.n. – P.O.).*

Asemenea precauții erau necesare, având în vedere situația extrem de complicată din Basarabia, proclamată, aşa cum am arătat, Republică Democratică Moldovenească. Dar ele nu au fost suficiente pentru a linişti nemulțumirile unei părți a populației şi a unor lideri şi a pune capăt acțiunilor bolşevicilor, care au şi declarat că se vor opune cu forța trupelor române.

La 6/19 ianuarie 1918, Ion Inculeț şi P. Erhan au telegrafiat la Iaşi un protest față de perspectiva intrării trupelor române în Basarabia. Se cerea încetarea trimiterii lor şi rechemarea celor care trecuseră deja Prutul[25]. Argumentul respingerii inițiativei guvernului român de către cei doi oficiali era acela că intrarea trupelor române amenința Basarabia cu ororile războiului civil, care, după opinia lor, începuse deja[26].

În concluzie, intrarea armatei române în Basarabia a generat o criză în rândurile liderilor de la Chişinău, dar era evident pentru cei mai mulți că aceasta era singura soluție pentru depăşirea unei situații deosebit de critice. Alternativele erau fie bolşevizarea Basarabiei, fie încorporarea ei în Ucraina.

---

[24] Apud Constantin Aldea, *Pagini dintr-o istorie zbuciumată. Basarabia până în anul 1920*, Editura Academiei de Înalte Studii Militare, Bucureşti, 1993, p. 154.

[25] Este vorba de detaşamentele de voluntari ardeleni puse la dispoziție de către guvernul român şi care vor fi dezarmate de Frontotdel.

[26] *Basarabia română*. Antologie, ediție îngrijită, note şi comentarii de Florin Rotaru, Editura SemnE, Bucureşti, p. 128. (Informația este din lucrarea lui Charles Upson Clark, *Bessarabie*, New York, 1927.)

O alegere inspirată

Cel însărcinat cu misiunea dificilă de a conduce trupele române în prima lor misiune peste Prut a fost generalul Ernest Broşteanu, comandantul Diviziei 11 infanterie. Alegerea lui nu a fost întâmplătoare, întrucât, aşa cum scrie I.G. Duca, generalul Broşteanu era unul din primii militari decoraţi cu Ordinul „Mihai Viteazul", el fiind cunoscut şi ca o persoană echilibrată şi cu tact[27].

Cine era generalul Broşteanu, care a primit delicata misiune de a comanda primele trupe române ce treceau Prutul?

El s-a născut la 24 ianuarie 1869 în oraşul Roman şi a urmat o carieră militară clasică. A fost elev al Şcolii Militare de Ofiţeri de Infanterie şi Cavalerie (1888-1890) la absolvirea căreia a primit gradul de sublocotenent (16 iulie 1890). A fost avansat locotenent la 1 februarie 1894, căpitan, la 7 aprilie 1900, maior, la 7 aprilie 1909, locotenent-colonel, în 1913, colonel, în 1916, general de brigadă, în 1917, general de divizie, în 1919[28].

În 1895, cu gradul de locotenent este detaşat la Liceul Militar din Iaşi, denumit în epocă Şcoala fiilor de militari, prima instituţie de acest gen înfiinţată în armata română.

În perioada 1898-1900, urmează cursurile Şcolii Superioare de Război, promoţia a X-a, avându-i colegi, printre alţii pe viitorii generali Ioan Răşcanu (ministru de Război) în perioada 1920-1921, Gheorghe Botea, Ioan Florescu, Alexandru Mărgineanu ş.a.[29].

În anul 1903, a fost investit comandant al Companiei 14 grăniceri din recentul înfiinţat Corp al grănicerilor. În 1910, cu

[27] I.G. Duca, *op. cit.*, p. 62.

[28] *Anuarul Armatei Române pe anul 1912*, Tipografia şi Stabilimentul de Arte Grafice „G. Ionescu", Bucureşti, 1913, p. 283.

[29] *Istoricul Şcoalei Superioare de Război 1989-1939*, Bucureşti, 1939, p. 393.

gradul de maior, este mutat la Liceul Militar din Iaşi, ca ajutor al comandantului şi director de studii, preluând apoi şi funcția de director, pe care o va păstra până la intrarea României în război, în august 1916[30].

La declanşarea ostilităților, preia comanda Regimentului 53 infanterie, care, la 3/16 septembrie 1916, a intrat în compunerea Brigăzii 38 infanterie din Divizia 15 infanterie[31].

În fruntea unității sale, a luptat la Arabagi, în Dobrogea, fiind rănit. În timpul acestei confruntări, el s-a pus în fața regimentului său şi, cu muzica alături, a atacat adversarul, un gest pe care puțini comandanți l-au făcut. A fost transferat la Spitalul „Sf. Spiridon" din Iaşi. Pentru comportarea exemplară în această confruntare, colonelul Broşteanu a fost decorat cu Ordinul „Mihai Viteazul", clasa a III-a, recent înființat. Colonelul Broşteanu a făcut parte din primii 12 ofițeri decorați cu acest ordin, cea mai înaltă decorație de război a României.

Decretul de decorare nr. 2970, din 28 septembrie 1916, stipula fapta sa de arme*:* „Pentru că, fiind trimis de comandantul Diviziei să degajeze în stânga Diviziei a 2-a cu regimentul său, a ştiut să înflăcăreze pe soldați în aşa grad, că ei au pornit la atac cântând. A fost rănit în fruntea regimentului, în ziua de 3 septembrie 1916, în lupta de la sud de Arabagi-Dobrogea"[32].

---

[30] S.A.N.I.C., fond Ernest Boşteanu, dosar nr. 1, f. 6.

[31] Pentru acțiunile militare din Dobrogea a se vedea *România în războiul mondial 1916-1919*, vol. I, Monitorul Oficial şi Imprimeriile Statului, Imprimeria Națională, Bucureşti, 1934, p. 463-672; Locotenent-colonel Alexandru Ioanițiu, *Războiul României (1916-1918*), vol. 1, Tipografia Geniului, Bucureşti, f.a., p. 43-67, 144-149; General G.A. Dabija*, Armata Română în Războiul Mondial (1916-1918),* cu o prefață de general de corp de armată Alexandru Averescu, vol. I, Editura I.G. Hertz, Bucureşti, 1936, p. 313-458.

[32] Ministerul de Răsboiu, *Anuarul ofițerilor și drapelelor Armatei Române cărora li s-au conferit Ordinul „Mihai Viteazul"*, Atelierele Grafice

Fapta sa a fost apreciată de ieşeni, un comitet hotărând o subscripție publică pentru a-i oferi o sabie de onoare, el fiind considerat un erou al urbei. Din spital, la 22 septembrie 1916, colonelul Broşteanu a redactat o scrisoare în care ruga comitetul ca suma ce depăşea 2 200 lei, considerată suficientă pentru confecționarea sabiei, să fie donată, în părți egale, Spitalului „Sf. Spiridon" din localitate pentru îngrijirea soldaților răniți şi Societății Femeilor Române Ortodoxe, unde soția sa Olga, născută Duca, era membră[33].

Refăcut, colonelul Broşteanu a preluat, la 23 decembrie 1916, comanda Diviziei 11 infanterie. În fruntea acestei mari unități, a participat la procesul de refacere din iarna anului 1917 şi apoi, la bătălia de la Mărăşeşti[34].

După război a comandat, în perioada 10 februarie 1922 – 1 octombrie 1929, Corpul grănicerilor, revenind de mai multe în Basarabia, unde a organizat activitatea grănicerilor pe Nistru, granița cea mai vulnerabilă a României interbelice. Apoi a prezidat Consiliul de revizie, funcție dificilă prin complexitatea problemelor aferente corpului de cadre. La 1 octombrie 1930, a trecut în rezervă.

Generalul Broşteanu a fost căsătorit de două ori. La 3 noiembrie 1894, s-a căsătorit cu Maria Carp, de care a divorțat trei ani mai târziu. La 12 iulie 1898, s-a căsătorit cu Olga A. Duca, tatăl acesteia fiind colonel. Cuplul a avut doi copii, Ernest şi Radu-Raul. Primul a urmat o carieră militară,

---

„Socec & Co", București, 1930; A se vedea și Eugen Ichim, *Ordinul Militar de Război „Mihai Viteazul"*, Editurile Modelism & Jertfă, București, 2000, p. 51.

[33] S.A.N.I.C., fond Ernest Boşteanu, dosar nr. 1, f. 23.

[34] Detalii în Constantin Moșincat, *Cronică de marș. 80 de ani de la înființarea Diviziei 11 infanterie, 15 august 1916,* Editura Cogito, Oradea, 1996; Idem, *Divizia 11 infanterie pe Frontul Întregirii,* Editura Tipo M.C., Oradea, 2006.

ajungând locotenent, decedând în 1919, iar al doilea, născut în 1903, a fost medic.

A încetat din viață la 6 iunie 1932, în urma unei boli de plămâni, fiind înmormântat la Cimitirul Bellu. La moartea sa, generalul Ion Jitianu, care l-a cunoscut bine, scria că generalul Broşteanu nu a fost un erou de operetă, de calendare, în care la fiecare An Nou sunt zugrăviți în cele patru colțuri alți eroi. „Generalul Broşteanu", scria cunoscutul teoretician militar, „şi-a sculptat singur, cu vârful sabiei sale, portretul în adevărata galerie a celor care şi-au dat viața pentru Patrie şi Tron"[35].

Revenind la rolul său în Basarabia, reținem că în baza hotărârii guvernului, în noaptea de 10/23 ianuarie 1918, Divizia 11 infanterie şi Regimentul 2 roşiori au pătruns în Basarabia. Divizia avea misiunea să se deplaseze în mod prudent de-a lungul căii ferate Ungheni-Chişinău. A doua zi, aceasta s-a oprit în zona Leova-Vorniceni-Verzeni-Cebanca. După ocuparea localității Ungheni, trupele române au distribuit sare şi petrol localnicilor care au cerut să li se dea posibilitatea să macine cerealele la Iaşi. În acelaşi timp, ei au adus diverse produse[36].

La 12/25 ianuarie 1918, trupele române au fost întâmpinate, la Călăraşi, de o delegație condusă de Ion Inculeț şi din care mai făceau parte câte un reprezentant al următoarelor organizații: țărăneşti (Budişteanu), orăşeneşti (Surupăceanu), matelotilor (Turcuman) şi soldaților moldoveni (Ciobanu). În cadrul întâlnirii, generalul Broşteanu le-a explicat rațiunile intrării trupelor române în Basarabia, asigurându-i de atitudinea lor paşnică. Concomitent, a declarat că nu se va amesteca în treburile interne ale Republicii Democratice Moldoveneşti, dar că are misiunea de a ajunge la Chişinău pentru a-i izgoni de acolo

[35] S.A.N.I.C., fond Ernest Boşteanu, dosar nr. 1, f. 35.
[36] Gheorghe Gh. Mârzescu, *op. cit.*, p. 205.

de bolşevici. Acestora li s-a pus în vedere că, dacă vor opune rezistență, se va face uz de toate armele din dotare. Generalul Broşteanu le-a dat un răgaz de 24 de ore, respectiv până la 13/26 ianuarie, ora 12.00, în care aştepta răspunsul Sfatului Țării.

În același timp, generalul Broşteanu a dispus împrăştierea din avion a proclamației generalului Prezan și a chemării sale, intitulată „Către poporul basarabean", însoțită de un manifest. În documentele semnate de el, se preciza că armata română nu a venit ca să împiedice materializarea drepturilor locuitorilor sau să intervină în viața internă a statului moldovenesc. Trupele aveau însă poruncă să „împiedice hoțiile, omorurile şi fărădelegile ce vi s-ar mai face de acum înainte de către cei care nu-şi iubesc neamul şi orânduiala". El le cerea locuitorilor Basarabiei să aibă încredere în soldații români, întrucât „noi suntem frați de acelaşi sânge și de aceeaşi lege"[37].

Ion Inculeț a revenit în capitală unde, în cadrul unei întruniri cu reprezentanții Blocului Moldovenesc și ai fracțiunii țărăneşti, a făcut o expunere asupra celor discutate cu generalul român. Cei prezenți au fost de acord cu primirea trupelor române. Concomitent, Inculeț a emis un *Apel pentru populație* în care explica rosturile prezenței armatei române, precum şi faptul că acțiunea a fost garantată de reprezentanții Antantei. Documentul cerea adoptarea unei conduite paşnice, reiterându-se cele declarate de generalul Broşteanu de neamestec în treburile interne.

În ziua de 13/26 ianuarie 1918, generalul Broşteanu s-a întâlnit, la Străşeşti, cu o nouă delegație de oficiali moldoveni, alcătuită din P. Erhan, prim-ministrul, Gherman Pântea, ministrul de Război, și Ilie Rățoi. Delegația a acceptat intrarea trupelor române, dar comandantul Diviziei 11 s-a arătat

---

[37] Marin Stănescu, *op. cit.*, p. 72.

nemulțumit de întârzierea răspunsului cerut autorităților de la Chișinău, cu două zile înainte, asupra conduitei față de intrarea trupelor române în provincie[38].

În ședința Sfatului Țării din 13/26 ianuarie 1918, Ion Inculeț a încercat să-și nuanțeze poziția anterioară și să declare că parlamentul moldav a fost salvat de el, Erhan și Pântea. A felicitat, totodată, armatele română și ucraineană pentru faptul că luptau împotriva bolșevismului[39].

Trupele române au intrat în Chișinău în seara zilei de 13/26 ianuarie 1918, iar generalul Broşteanu, împreună cu statul-major al Diviziei 11, a doua zi, 14/27 ianuarie 1918, la ora 14.00. El a fost întâmpinat de primarul orașului, A. Schmidt, și de consilierul T. Neaga.

La 15/28 ianuarie 1918, generalul Broşteanu a fost primit în ședința solemnă a Sfatului Țării. Preşedintele Ion Inculeț a explicat rostul venirii armatei române. Luând cuvântul, Ernest Broşteanu a mulțumit pentru onoarea care i s-a făcut și a prezentat, din nou, scopul prezenței trupelor române. El a declarat: „Mulți cetățeni ai republicii sunt pătrunși de bănuieli și de frică pentru libertățile lor. Trebuie să vă declar că România este într-o situație prea grea și că la conflicte și la război de cucerire nu se poate gândi. Ați hotărât să vă creați o republică, dar nu aveți puteri proprii. În fiecare ceas, pe teritoriul republicii se petrec prădăciuni și omoruri și nu le puteți împiedica"[40]. Generalul Broşteanu a evidențiat faptul că prin locurile prin

[38] Există și informația potrivit căreia cei trei hotărâseră ca armata moldovească să se opună cu armele trupelor române, lucru ce nu s-a mai întâmplat. Această intenție a fost apreciată ulterior de către Ion Inculeț drept o „greșeală". (Cf. Marin Stănescu, *op. cit.*, p. 71.)

[39] Gherman Pântea, *Unirea Basarabiei*. Acte si documente cu ocazia împlinirii a 25 ani de la săvârșirea marelui act istoric, Odessa, 1943, p. 102-104.

[40] S.A.N.I.C., fond Casa Regală Miscelanee, dosar nr. 270, f. 236.

care a trecut trupele române au fost vizitate de reprezentanți ai populației locale, care mulțumeau pentru noaptea liniștită pe care au avut-o. „Guvernul românesc vă pune la dispoziția d-voastră acea armată care a sosit aici. Trimiteți-o acolo unde aveți nevoie. Întrebuințați-o după buna d-voastră credință, și soldații cu bucurie vă vor veni în ajutor. Pentru creiarea unei situații noui trebue putere, şi numai puterea poate garanta o formare adevărată a Republicei ce se naşte. Încă o dată salut popoarelor ce locuesc în Republică". El a încheiat cu îndemnul: „Creați-vă viața d-voastră proprie şi nimeni nu se va amesteca în ea. În organizarea ei, noi nu vă vom împiedica"[41].

În ședința Sfatului Țării a luat cuvântul Pantelimon Erhan, care, deşi în aceeaşi zi a fost înlocuit de medicul Daniel Ciugureanu în fruntea Consiliului Directorilor, a salutat prezența trupelor române. El a declarat: „Domnule General! Guvernul Republicei Moldoveneşti cu inima deschisă şi cu bucurie întâmpină pe frații-Români, sosiți aici pentru a da ajutor populației Țării noastre în lupta contra anarhiei. Guvernul Moldovenesc va lua toate măsurile pentru a vă veni în ajutor şi pentru a vă libera mai degrabă de această însărcinare grea. Se va face totul ca toată populațiunea de prin sate să înțeleagă pentru ce ați venit, ca poporul să înțeleagă că D-Voastră voiți să ne aduceți nouă liniştea şi ordinea. Guvernul Republicei Moldoveneşti, ales de toate noroadele noastre, unindu-se cu toții într-o familie strânsă şi amicală, vor lucra deaceia în viitor, cu toții împreună, pentru apărarea țării lor şi pentru introducerea ordinei în ea. Mulțumesc fraților noştri mai mari-Români pentru serviciul lor și credința în libertatea noastră şi într-un viitor mare și fericit. Să trăiască Poporul Românesc! Să trăiască România! (Aplaudări furtunoase)"[42].

---

[41] *Ibidem*, f. 237.

[42] *Ibidem*, fond Casa Regală Miscelanee, dosar nr. 271, f. 3.

A luat cuvântul apoi Ion Pelivan, directorul pentru Afacerile Internaționale. Acesta a salutat armata română, soldații acesteia fiind oaspeți doriți. „Toți v-au întâmpinat cu multă dragoste", a declarat Pelivan, „pentru că ați adus garanția unei vieți liniștite. Noi, moldovenii, suntem fericiți că putem saluta în persoană armata românească, care cu sângele său, vărsat la Mărășești, Oituz și în alte locuri, a scris cele mai glorioase pagini în istoria poporului românesc. Însă mai grea a fost situația ramurei moldovenești, care se tinde între Prut și Nistru. Noi n-am avut cui să ne plângem în decursul a mai mult de 100 de ani. Printr-un restimp de 105 ani noi, moldovenii, am purtat jugul țarismului"[43].

El a apreciat că Sfatul Țării este o întrupare a idealului național moldovenesc, care însă a fost primejduit grav de apariția bolșevismului. „Cu sosirea D-voastră", declara Pelivan, „pericolul acesta pentru Sfatul Țării a dispărut. De aceia noi Vă salutăm, fraților-soldați. Să trăiască armata Românească![44].

Generalul Broșteanu a mulțumit încă o dată pentru primirea ce i s-a făcut, a salutat Sfatul Țării, a urat Moldovei multă fericire și s-a retras, lăsând Sfatul Țării să-și continue lucrările.

În aceeași ședință, Sfatul Țării a votat o rezoluție către Parlamentul român, prin care se mulțumea pentru ajutorul acordat în împrejurări atât de grele[45].

La 16/29 ianuarie 1918, generalul Broșteanu a emis o proclamație către locuitorii Chișinăului, în 19 puncte, prin care mulțumea pentru primirea făcută și solicita ajutorul în continuare. „Liniștea și siguranța voastră v-o garantez", stipula punctul ultim al documentului; „în schimb, vă cer ascultare"[46].

---

[43] *Ibidem*, f. 4.

[44] *Ibidem*.

[45] Petre Cazacu, *op. cit.*, p. 273.

[46] A se vedea textul documentului la Ștefan Ciobanu, *op. cit.*, p. 235-236.

Trupele române au continuat înaintarea şi, la 20 ianuarie/3 februarie 1918, rămăşiţele bolşevice s-au retras la est de Nistru. Cu ocazia preluării Tighinei (Benderului), generalul Broşteanu a dat un comunicat, în care preciza: „După lupte violente, pe care românii nu le-au dorit, dar la care ne-a silit rezistenţa neînţeleasă a trupelor bolşevice, azi, 20 ianuarie 1918, ora 5 dimineaţa, trupele române, după 3 zile de lupte crâncene, au ocupat Benderul. Cetatea şi podul sunt în mâinele noastre. Am căpătat o enormă cantitate de tunuri, arme şi muniţiuni. Oraşul n-a putut fi cruţat de ororile războiului. Pierderile noastre sunt neînsemnate. Bolşevicii au fost alungaţi dincolo de Nistru. Pierderile lor se ridică la aproape zece mii de morţi”[47].

Aflat în Basarabia, generalul Broşteanu a gestionat o situaţie complexă, determinată de o multitudine de probleme, între care cea mai delicată se dovedea cea agrară. Relaţiile dintre ţărani şi proprietari au devenit tensionate, iar propaganda bolşevică insinua că armata română a venit să-i apere pe moşieri. Pe această temă au şi avut loc câteva incidente între soldaţii români şi cetăţeni, astfel că autorităţile militare de la Iaşi au luat măsuri pentru a le curma şi pentru a se evita deteriorarea relaţiilor dintre ostaşii români şi localnici. Generalul Alexandru Lupescu, în numele şefului Marelui Stat Major al Armatei, a emis Ordinul Nr. 3106, din 31 ianuarie 1918, către trupele din Basarabia, care suna astfel: „Din izvoare particulare s-a aflat că trupele noastre din Basarabia îşi socot de datorie să dea înapoi proprietarilor averea lor, de care au fost lipsiţi în urma mişcării revoluţionare de înaintea intrării oştilor noastre în Basarabia.

Deoarece aceasta îi îndârjeşte pe ţărani, mai cu seamă că potrivnicii noştri i-au învrăjbit împotriva noastră, zicând că oştile române sunt aduse în Basarabia de foştii proprietari pentru

[47] *Ibidem*, p. 231.

aducerea țării la vechile stări și în vederea lucrului că avem tot interesul a înlătura o nouă tulburare a minților, propun să luați măsuri ca oștile noastre să nu se amestece în relațiile dintre proprietari și țărani, iar țelul lor este numai să oprească noile nimiciri și devastări.

Trebuie să recunoaștem că stările care s-au statornicit înaintea intrării oștilor române în Basarabia nu pot fi schimbate. Pentru toate treburile și întâmplările care au avut loc mai înainte, proprietarii să se adreseze autorităților locale"[48].

Deși atmosfera a devenit mult mai liniștită în provincia dintre Prut și Nistru, generalul Broșteanu a căutat pe toate căile să prevină orice incident provocat de subordonații săi cu locuitorii. Foarte elocvent, în ceea se privește raporturile reale dintre armata română și populația din Basarabia, este și manifestul adresat basarabenilor de către generalul Ernest Broșteanu la începutul lunii martie 1918. Redăm mai jos conținutul său integral:

„Armata română nu a venit în Basarabia decât atunci când a fost chemată de ocârmuirea voastră.

Omenirea întreagă trece astăzi prin vremuri mari, care au să schimbe cu totul fața lumii. Astăzi noroadele își croiesc viața pentru multe veacuri înainte. Cele vrednice și înțelepte vor trăi bine și în fericire, fiind binecuvântate de urmașii lor, iar cele tăcătoare și proaste se vor nenoroci pentru multă vreme!

Dar vremurile astea nu sunt numai mari, ci și foarte grele și-s împreunate cu multe primejdii și mari nenorociri, ca orice vremuri de prefaceri mari.

Când stai să faci lucru mare, se găsesc oameni care te sfătuiesc de bine, dar și mulți cărora le ciudă de binele tău și caută numai să-ți strice.

---

[48] Apud Constantin Aldea, *op. cit.*, p. 162.

Astfel de nenorociri şi sfătuitori răi au dat şi peste voi, fraţi moldoveni din Basarabia, când aţi avut să vă alegeţi pentru voi şi pentru copiii voştri altă viaţă mai bună şi mai dreaptă, rǎzimată pe limba şi obiceiurile voastre moldoveneşti. Şi atunci, în loc de bine, v-aţi ales numai cu nenorociri, ca hoţii, prădăciuni, sate arse şi omoruri, făcute de bande ticăloase de oameni ce nu sunt creştini şi de bolşevicii străini de ţară, de datinile şi de credinţa voastră. Aceşti oameni păcătoşi vă îndeamnă mereu la aceste fapte rele şi fărădelegi, care sunt urâte în faţa oamenilor şi a lui Dumnezeu.

Viaţa unei ţări însă nu se poate preface în bine, dacă acea ţară n-are parte de linişte şi bună rânduială.

Când noi, armata română, am fost chemaţi să vă aducem această linişte şi rânduială, am venit cu dragă inimă, căci ne părea rău de durerea voastră, fiind şi noi doară de aceeaşi limbă şi lege ca şi voi.

Duşmanii noştri, care sunt şi duşmanii voştri cei mai mari, nu vor însă să se astâmpere şi răspândesc fel de fel de minciuni despre venirea noastră!

Nu-i credeţi!

Noi n-am venit să vă împiedicăm ca voi să ajungeţi la drepturile voastre, pe care nimeni nu vi le poate lua, ci am venit să vă ajutăm să vă căpătaţi linişte şi bune rânduială, la adăpostul (cu ajutorul) cărora să aveţi răgaz şi să puteţi aşeza şi păzi, cu sprijinul ocârmuitorilor voştri, ţara voastră, după cum veţi crede înşivă că e mai bine pentru voi.

Drepturile şi slobozeniile nu se pot întemeia prin fărădelegi, jafuri şi omoruri, ci prin legi şi bună rânduială!

Să aveţi încredere în dragostea şi faptele noastre, căci noi suntem fraţii de acelaşi sânge şi de aceeaşi lege şi am venit ca, cu primejdia vieţii noastre, să vă ajutăm la întemeierea drepturilor şi slobozeniilor voastre.

Armata română nu vrea să se amestece în treburile de până acum şi de acum înainte dintre proprietari şi ţărani. Armata noastră are însă poruncă să împiedice hoţiile, omorurile şi fărădelegile ce vi s-ar face de acum înainte de către aceia care nu-şi iubesc ţara, neamul şi rânduiala!

Noi vă dorim din inimă ca Dumnezeu să vă ajute vouă şi cârmuitorilor voştri ca să vă puteţi întemeia, în aceste vremuri de prefaceri mari, pentru copiii şi strănepoţii voştri, o viaţă mai bună şi mai dreaptă decât aceea de până acum!"[49].

Activitatea generalului Broşteanu în Basarabia a fost apreciată pozitiv de o mare parte a clasei politice de la Chişinău, care i-a remarcat tactul şi echilibrul. Într-o scrisoare adresată generalului Broşteanu, Clubul nobilimii basarabene aprecia că acesta „a făcut operă nu numai de distins militar, dar şi de mare român. Pentru aceasta, recunoştinţa unanimă a întregii populaţii basarabene va fi veşnic legată de numele domniei voastre, intrat de acum în domeniul istoriei Basarabiei"[50].

În semn de recunoştinţă, Clubul nobilimii basarabene i-a oferit un album, precum şi suma de 20 000 de lei, cu rugămintea de a fi înmânată reginei Maria spre a fi distribuită văduvelor şi orfanilor rămaşi în urma militarilor morţi în Basarabia din Divizia 11 infanterie. Generalul Broşteanu s-a conformat şi, la 6 martie 1918, a transmis această sumă Casei Regale. Printr-o scrisoare din 8 martie 1918, mareşalul Curţii Regale, Henry Catargi, mulţumea pentru acest dar şi îl ruga pe generalul Broşteanu să transmită via recunoştinţă Clubului nobilimii din Chişinău[51]. Aceeaşi organizaţie îi aducea la cunoştinţă că în

[49] *Ibidem*, p. 163-164.
[50] S.A.N.I.C, fond Ernest Borşteanu, dosar nr. 3, f. 1.
[51] *Ibidem*, f. 3.

şedința din 4/17 martie 1918 l-a ales în unanimitate membru de onoare[52].

La 23 martie/5 aprilie 1918, Societatea Culturală a Românilor din Basarabia, condusă de Pavel Gore, l-a ales pe generalul Broşteanu membru onorific, oferindu-i în dar icoana Maicii Domnului. În scrisoarea adresată, se aprecia: „Sosirea Domniei voastre a salvat rămăşițele culturii noastre şi chiar viața noastră. Cu fermitatea unui ostaş, cu înțelepciunea unui om de stat şi cu dragostea unui adevărat român, Domnia voastră, sfidând toate greutățile enorme, v-ați pus imediat pe lucru, roadele căruia binefăcătoare am putut aprecia chiar din primele momente"[53].

La 13 ianuarie 1921, când se împlineau trei ani de la intrarea Diviziei 11 în Basarabia, Liga pentru Unitatea Culturală a Românilor, Secția Chişinău, i-a transmis generalului Broşteanu o scrisoare de mulțumire pentru opera pe care marea unitate de sub comanda sa a înfăptuit-o în Basarabia. În document se aprecia: „Istoricul unirii Basarabiei nu va putea să treacă cu vederea numele dvs."[54].

Nici ieşenii nu au rămas mai prejos. La 8 noiembrie 1927, Societatea pentru Învățătura Poporului Român din oraşul şi județul Iaşi l-a proclamat membru de onoare[55].

Concluzii

Începută la 10 ianuarie 1918, acțiunea armatei române a condus la evacuarea, în decurs de două săptămâni, a teritoriului basarabean de trupele bolşevice şi a asigurat liniştea şi

[52] *Ibidem*, f. 4-5.
[53] *Ibidem*, f. 6.
[54] *Ibidem*, f. 8.
[55] *Ibidem*, f. 72.

ordinea necesare acțiunii politice plebiscitare a românilor basarabeni care, prin decizia din 24 ianuarie 1918, proclamau independența Republicii Democratice Moldovenești. Două luni mai târziu, la 27 martie 1918, Sfatul Țării proclama unirea Basarabiei cu România.

Prezența armatei române în Basarabia a fost factorul decisiv care a permis actul unirii de la 27 martie/9 aprilie 1918. Fără această prezență este greu de anticipat care ar fi fost soarta noului stat și chiar a României. De altfel, cazul Basarabiei nu a fost singular pe teritoriul fostului Imperiu Rus. Pentru a lupta cu anarhia și cu bolșevicii, și alte naționalități oprimate până atunci au făcut apel la ajutorul armatei pentru a-și asigura autodeterminarea. Statele baltice și-au constituit aparatul de guvernare cu ajutorul armatei germane, bielorușii au procedat de aceeași manieră. Ucrainenii, după ce și-au constituit statul, au făcut apel, prin Rada lor, la armata germană pentru a-i sprijini în lupta împotriva bolșevicilor[56].

Intervenția trupelor române în Basarabia a fost o necesitate imperioasă a acelei perioade și ea s-a realizat la solicitarea unei părți importante a clasei politice autohtone. De asemenea, ea a fost dictată și de rațiuni strategice, întrucât pe tot timpul războiului regiunea a asigurat spatele logistic al Frontului Românesc, aici fiind transferate numeroase depozite ale armatei române. În condițiile anarhiei, determinate de dezagregarea armatei ruse, toate acestea erau în mare pericol. Că intervenția trupelor române a fost utilă și binevenită, răspunzând unui larg sentiment public, o dovedește și modul în care acestea au fost bine primite de populație, atât de cea de origine română, cât și de cea minoritară. În pofida unei propagande antiromânești foarte active făcută de bolșevici, a unei retorici agresive a aces-

[56] Ștefan Ciobanu, *op. cit.*, p. LXXIV-LXXV.

tora, armata română nu a întâmpinat nicio rezistență serioasă, fiind primită, în general, cu satisfacție, cu mulțumire. Locuitorii au văzut în prezența ei un factor de liniște, un scut în fața anarhiei, a bolșevizării. Pe această bază s-au creat premisele pentru ca mişcarea unionistă să capete consistență, să se ajungă la acel prag critic, care a permis actul de la 27 martie/9 aprilie 1918, când Sfatul Țării a votat, cu o largă majoritate de voturi, unirea Basarabiei cu Regatul României.

Generalul Broşteanu a avut un rol pozitiv în această operă de pacificare a Basarabiei, fiind o persoană echilibrată, care, într-un context foarte dificil, a căutat şi a reuşit să-şi îndeplinească misiunea. El poate fi considerat un fiu al Basarabiei, deşi nu este născut pe aceste meleaguri.

SALVAȚI-L PE SOLDATUL GEORGE! PLANUL PENTRU REPATRIEREA OSEMINTELOR UNUI EROU ROMÂN CĂZUT ÎN ITALIA ÎN PRIMUL RĂZBOI MONDIAL

Florian Bichir[1]

ABSTRACT

The earthly remains of a number of Romanian soldiers, natives of Transylvania, were identified in the cemetery of Pizzighettone, a village close to Cremona, in Northern Italy. Like thousands of young Transylvanians enrolled in the army of the Austro-Hungarian Empire, they had to fight against Italian troops during World War 1, giving their lives on the battlefield or in the prison camps, far away from the motherland, which was to be unified in 1918. As a symbolic gesture, the remains of soldier George deserve to be brought back home, in Romania.

Keywords: *Romanian prisoners, commemoration, earthly remains, Italian cemeteries*

Dr. Marco Baratto, un prieten al poporului român, istoric şi cercetător din Lodi, implicat în multe acțiuni alături de comunitatea românească, a decis să șteargă praful de pe istoria uitată a eroilor români din Italia. Este probabil singurul reprezentant din străinătate al Asociației Naționale Cultul Eroilor „Regina Maria". Cercetând liste de nume în arhive, căutând documente, încrucișând date, consultând presa din acea vreme, a reușit să identifice multe morminte ale unor soldați români

[1] Lect. univ. dr., Universitatea din Pitești, membru al Colegiului C.N.S.A.S., membru al Comisiei Române de Istorie Militară (C.R.I.M.).

căzuți la datorie, necunoscute până acum statisticilor oficiale. Marco Baratto și Sorin Cehan, directorul „Gazetei românești”, singurul săptămânal de limbă română din diaspora, au un vis emoționant, la care putem să contribuim cu toții: în acest an în care se împlinesc 100 de ani de la intrarea României în Primul Război, se luptă pentru ca osemintele unui soldat român să fie repatriate, în mod simbolic, pentru toți cei care nu au mai văzut pământul patriei după 1918.

Soldatul se numește Georg Crisău, zis George, și e născut la Abrud. Avea 29 de ani. Piatra lui funerară se află la Bertonico, în provincia Lodi. Întoarcerea lui acasă ar fi o reparație în marea nedreptate a războiului care i-a luat viața, lui și altor 550 000 de români. Și ar însemna un pas înainte în înțelegerea felului în care istoria lucrează asupra popoarelor, prin oameni. Ne putem alătura istoriei, ajutându-l pe eroul George să se întoarcă acasă. Demersul nu este deloc unul populist, mai ales că în conformitate cu legislația italiană locurile de înhumare sunt concesionate pe o perioadă de 99 de ani.

Pe 19 martie 2016, a avut loc comemorarea soldaților români căzuți în Italia – *Cerimonia di Commemorazione dei soldati transilvani morti a Codogno durante la Grande Guerra – Sabato 19 Marzo 2016 – presso Cimitero di Codgogno (Lodi)* –, organizată prin colaborarea Asociației Naționale Cultul Eroilor Filiala Nord Italia și *Gruppo di Lavoro per il cenetenario della Grande Guerra e l'Unità della Romania*.

Totul a început pe 23 ianuarie 2016, la Pizzighettone, o mică localitate de lângă Cremona, când au fost comemorați patru ostași români care „și-au lăsat oasele” în Italia, în Primul Război Mondial. Patru tineri, plecați din Transilvania, înrolați în armata Imperiului Austro-Ungar, numit și „închisoarea

popoarelor", trimişi să lupte pentru o cauză care nu era a lor, aceea de a lupta împotriva italienilor. Cu o zi înainte de Ziua Unirii, la cimitirul din Pizzighettone (localitate din provincia Cremona, în Lombardia), începând cu ora 9.30, a avut loc un eveniment special: comemorarea a patru soldați români căzuți în Primul Război Mondial şi înmormântați în acel cimitir[2].

Este vorba despre **Pintycza Coriolano**, născut la Popeşti (Bihor) în 1890, luat prizonier în 1915 şi mort în 2 noiembrie 1916. Cu 100 de ani în urmă! Apoi este **Totk Wener Michael**, născut la Dumitra (Bistrița Năsăud) în 1881, luat prizonier în 1916, aparținând Regimentului 62 infanterie, mort în 7 octombrie 1918. Al treilea este **Sucs Nicolaus**, născut la Vingard (Alba) în 1879, luat prizonier în 1916, aparținând Regimentului 64 infanterie, mort în 9 octombrie 1918 şi în fine, **Merluczr Theodor,** născut la Sebeş (CS) în 1881, luat prizonier în 1916, aparținând Regimentului 39 infanterie, mort în 6 iulie 1919.

În Italia au fost făcuți circa 10 000 de prizonieri români din regimentele româneşti din cadrul armatei austro-ungare. Intrarea armatei române în război contra Austro-Ungariei pentru eliberarea Transilvaniei a declanşat entuziasmul acestor prizonieri, dornici să lupte contra asupritorilor imperiului. Atunci au apărut inițiativele pentru constituirea unor batalioane de voluntari români. *La Legione Romena d'Italia* s-a format în cele din urmă în iunie 1918. Legiunea română din Italia a fost pusă sub comanda generalului de brigadă Luciano Ferigo, având sediul de comandamentului în tabăra de prizonieri din Avezzano. Din toate taberele de prizonieri, românii erau trimişi la Avezzano, erau încadrați militar, echipați şi antrenați. Nu au lipsit petreceri oferite de municipalitățile locale pentru aceşti voluntari, înregistrându-se şi multe cazuri de căsătorii

---

[2] „Gazeta românească", 20 ianuarie 2016, p. 1.

între români şi italience din partea locului. În 28 iunie 1918, primul dintre cele trei batalioane româneşti constituite a primit „drapelul de luptă” la Ponte di Brenta (Padova).

Legiunea Română s-a remarcat, intrând în istorie pentru „a treia bătălie de la Grappa” și apoi în ofensiva de la Vittorio Veneto (24 octombrie – 4 noiembrie 1918) care a dus la înfrângerea armatei austro-ungare şi încheierea războiului pe frontul italian.

Un mare prieten al României (sursa tot GAZETA ROMANEASCA – http://www.gazetaromaneasca.com/observator/prim-plan/salvati-soldatul-george-cazut-in-italia-in-primul-razboi-planul-pentru-repatrierea-osemintelor-unui-erou-roman/)

10 000 de români (după alte surse, 18 000) au căzut prizonieri în Italia. Cea mai mare parte dintre ei nu s-a mai întors. Mulți au murit muncind în agricultură în locul italienilor luați la oaste. Alții au murit de gripa spaniolă, care a făcut ravagii în acea vreme. Iar alții au intrat să lupte alături de italieni contra Imperiului, conştienți că luptă contra ocupanților din Transilvania, de aceeaşi parte a baricadei cu România.

Mărturie pentru această pagină dramatică a istoriei poporului român stau cele aproape 1 200 de morminte ale ostaşilor români morți aici.

Conform Oficiului Național pentru Cultul Eroilor, militarii români înhumați pe teritoriul Italiei provin din rândul eroilor căzuți în Primul Război Mondial. Conform datelor deținute până în prezent, numărul celor decedați este de 1 089[3].

Principalele localități în care sunt înhumați eroii români sunt următoarele: Casale D’Altamura (165 de morți), Trento

[3] http://www.once.ro/cimitire_rom_str.php#italia

(109), Avezano (137), Bolzano (54), Udine (56), Piedimelze (69), Totoli (47), Milano (18), alte localități (434).

Ceremonia de la Pizzighettone este cea de-a doua acțiune de comemorare a soldaților români „descoperiți” în cimitirele italiene, după cea de la Legnano de anul trecut. Evenimentul cu adevărat extraordinar de la Pizzighettone a fost organizat de Marco Baratto, în calitate de reprezentant în Nordul Italiei al Asociației Naționale Cultul Eroilor „Regina Maria”. Ceremonia a început cu intonarea imnurilor naționale ale Italiei şi României, au fost depuse coroane de flori şi au luat cuvântul un reprezentant al Administrației comunale, un reprezentant al Consulatului de la Milano şi Marco Baratto, în numele Asociației Naționale Cultul Eroilor. Este al doilea eveniment de acest fel organizat de Marco Baratto. Primul a avut loc anul trecut, în 23 mai 2015, la Legnano (lângă Milano), când au fost comemorați militarii români înmormântați acolo.

Cine este Marco Baratto? S-a născut la Milano, în 1974. Laureat în Drept, din 1992 până în 1996 a fost consilier comunal. Din 1995 până în 2005 a fost preşedinte al Bibliotecii Comunale „Primo Levi” din Mulazzano, Lodi, funcționar public pe lângă o instituție locală, iar din 2001 este membru al Rotary Club Adda Lodigiano.

Din 2011 este preşedinte la nivel național al Comitetului Inter-țări Italia-România al Rotary. În lumea asociațiilor româneşti, este membru de onoare al Asociației „Români în Italia” din Milano şi al Asociației „Italieni în România”. Este vicepreşedinte al Asociației italo-române „Dacia”, promotor al proiectului de ajutor „Lodi pentru Greci – pentru ajutorul comunității italiene din Tulcea” şi membru fondator al Mişcării „Europeni pentru Italia”, colaborează activ cu Centrul Cultural Italo-Român din Milano.

Este preşedinte de onoare al Asociației „Orizzonti Latini" din Cremona. Din 2015, este reprezentant în Italia al Asociației Naționale Cultul Eroilor „Regina Maria", care are sediul în România. În 2 decembrie 2015 a primit Diploma de Excelență a Consulatului României de la Milano. A dat naştere unui grup intitulat *Fratellanza italo-romena*, activ în special în Lombardia, preluând numele unei publicații înființate de Luigi Cazzavillan în România.

Marco Baratto a publicat recent o carte în care se face legătura între Risorgimentul italian şi independența României: *Il Cammino della Libertà – Il risorgimento italiano e l'indipendenza della Romania*. Cartea explică italienilor, cu ocazia celei de-a 150-a aniversări a Unității Italiei, ce i-a împins pe Cavour, Mazzini şi Garibaldi să fie interesați de evenimentele prin care trecea populația actualei Românii. „Istoria a unit mereu italienii şi românii. Pe lângă originile comune latine, cele două națiuni au ajuns la unitatea lor cam în aceiaşi ani. Alexandru Ioan Cuza a fost primul om de stat european care a transmis felicitări în 1861 lui Vittorio Emanuele II cu ocazia proclamării Regatului Italiei", spune Marco Baratto.

Un monument pentru trei batalioane româneşti

L-am întrebat pe Marco Baratto dacă cei patru soldați înhumați la Pizzighettone erau cuprinşi în statisticile oficiale de până acum, mai exact în cele deținute de Oficiul Național pentru Cultul Eroilor (O.N.C.E.).

„Şi eu am plecat de la aceste statistici oficiale în cercetările mele şi consider că sunt mai mulți. De exemplu, cei patru soldați pe care îi comemorăm la Pizzighettone nu sunt cuprinşi în statisticile oficiale. Până acum nu se cunoşteau multe nume, pentru simplul fapt că erau clasificați în arhive ca prizonieri

de război din armata austro-ungară. Există multe alte nume de eroi români. Mulți români prizonieri erau trimiși la muncă pe câmpuri, având în vedere că soldații italieni erau la război. Erau îndrăgiți de populația italiană. Ulterior, o parte din prizonierii români din Italia au format Legiunea Română, care a luptat alături de armata italiană contra Imperiului Austro-Ungar. Dar cei mai mulți dintre prizonieri au murit în 1919, din cauza gripei spaniole, epidemia care a ucis zeci de milioane de oameni atunci.

Munca mea constă în cercetarea listelor de nume, apoi, cu o ulterioară cercetare, identificarea orașului de naștere pentru fiecare, iar în baza orașului de naștere, am dedus naționalitatea de apartenență.

Toți cei patru pe care i-am descoperit s-au născut în regiunea transilvană. În realitate, aceștia patru erau efectiv români, pentru că am găsit un articol dintr-un ziar din 1919 în care se vorbea de înmormântarea unuia dintre aceștia, ceremonie la care s-au cântat melodii românești.

În localitatea Bertonico, din provincia Lodi, am identificat mormântul unui soldat român care era prizonier în acel oraș unde a murit. Sper să putem organiza un eveniment pentru a repatria osemintele acestui soldat, sper să găsim mijloacele necesare. În mod simbolic, să se întoarcă un soldat pentru toți cei care nu s-au putut întoarce. Am luat contact cu administrația comunală din Abrud și sper să putem organiza acest eveniment în 2016, la 100 de ani de la intrarea României în Marele Război.

Rolul meu este să readuc în prezent memoria acestor tineri, care aveau toți circa 20 de ani și au murit în Italia. Este o pagină de fraternitate. Să nu uităm că soldații din Legiunea Română din Italia erau patrioți în mai multe sensuri. Au lup-

tat pentru Italia şi au luptat pentru idealul unității naționale române".

Marco Baratto susține că „ar trebui să existe un monument care să amintească rolul pe care românii l-au avut în Primul Război Mondial, înrolați în Legiunea Română din Italia. Inițial, făceau parte din armata austro-ungară, fiind luați prizonieri de italieni. S-au oferit voluntari și au format Legiunea Română din Italia, care lupta cu propriul steag românesc, în cadrul armatei italiene. Erau trei batalione, în cadrul Armatei a 4-a italiene. Au participat la bătălia decisivă din Primul Război Mondial, de la Vittorio Veneto".

Cred că este o datorie de onoare – mai ales acum, în anul în care se împlinesc 100 de ani de la intrarea României în Marele Război – să-l aducem pe soldatul George acasă, mai ales că mormintele acestor soldați îngropați în mod individual riscă, în conformitate cu legislația italiană, să fie pierdute pentru totdeauna!

PERSPECTIVĂ COMPARATIVĂ ASUPRA PROPAGANDEI SOVIETICE ÎN ETAPA PRELIMINARĂ ANEXĂRII BASARABIEI (1940) ŞI A PROPAGANDEI RUSE ÎN CONTEXTUL ANEXĂRII CRIMEII (2014)

Daniela Șișcanu[1]

ABSTRACT

During the last two years, Moscow succeeded in mounting an astounding informational offensive, which emphasized the huge destabilizing potential of the Russian propaganda machine. Kremlin's propaganda machine has become a lot more dangerous when compared to that of the 20th century. One can notice not only a continuity when it comes to the myths and propaganda discourse of the Soviets, but also and amplification, first and foremost because of the increased capacity to project the instruments of propaganda. The disinformation disseminated by Kremlin continues to take us by surprise with its technical and financial means.

The present study aims at presenting the main myths propagated by the Soviet propaganda machine in the context of the annexation of Bessarabia in 1940 and the myths proliferated by Russian propaganda in the context of the annexation of Crimea, in 2014.

Keywords: *Crimea, propaganda, disinformation, Bessarabia, Red Army, ethnic factor, hybrid warfare*

---

[1] Cercetător științific, Institutul pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară.

Orice guvernare și orice politician, analist politic, blogger sau agenție mass-media au recurs la diverse tehnici de propagandă, aceasta fiind, în fond, un element inerent al activității în domeniul politic. Însă în Rusia, propaganda politică de stat a căpătat dimensiuni colosale, transformându-se, spre finalul anului 2013, într-un fenomen aparte. Acest fenomen, în special după anexarea Crimeii și declanșarea conflictului din estul Ucrainei, a devenit subiectul a numeroase studii și publicații. Despre mașinăria rusă de propagandă se discută la diverse conferințe, iar state precum Polonia și Olanda au venit cu inițiativa de a crea o agenție mass-media de limbă rusă pentru a combate dezinformările Moscovei și efectele acestora. Este adevărat că propaganda rusă actuală diferă de propaganda sovietică. Aceste diferențe sunt atât de natură cantitativă, cât și de natură calitativă. În primul rând, tehnologiile secolului XXI permit difuzarea rapidă și eficientă a unui punct de vedere, asigurând o audiență maximă. De asemenea, s-a modificat agenda propagandei; dacă cea sovietică se manifesta direct, adică presupunea impunerea unui punct de vedere, propaganda rusă actuală reprezintă, mai degrabă, un război informațional, orientat spre publicul extern, al cărui scop nu este atât să impună ceva, ci să creeze confuzie și divergențe. În ceea ce privește propaganda destinată consumului intern, mecanismele acesteia au rămas neschimbate, fiind la fel de eficiente ca și la începutul erei sovietice.

În ciuda diferențelor, este important de subliniat că baza propagandei ruse o constituie cea sovietică.

În acest sens, studiul de față își propune să prezinte principalele teze/mituri emise de mașinăria de propagandă sovietică în perioada preliminară anexării, în 1940, a Basarabiei și tezele/ miturile emise de propaganda rusă în contextul anexării Crimeii, în 2014. Scopul este de a demonstra că propaganda

rusă actuală a preluat o mare parte din tezele elaborate de propaganda sovietică, aducându-le la un nou nivel, având la dispoziție noi mijloace şi instrumente de diseminare.

Pentru început, vom face câteva referiri la definiția propagandei, precum şi la funcțiile pe care le îndeplineşte. Propaganda cunoaşte mai multe definiții. Unii definesc propaganda ca fiind „o comunicare al cărei scop este să influențeze gândirea, emoțiile şi acțiunile unui grup prin selectarea şi manipularea atentă a informațiilor”[2], o „artă a convingerii oamenilor să treacă la concluzii fără a mai examina realitatea problemei”[3].

Într-o viziune exhaustivă, propaganda politică poate fi definită ca o sumă de tehnici menite să răspândească anumite idei şi opinii, folosind minciuna cu scopul final de a determina masele să accepte şi să-şi însuşească voluntar un punct de vedere impus, ca pe o convingere personală.

În acest sens, propaganda politică îndeplineşte următoarele funcții:

Prima și principala funcție constituie legitimarea regimului aflat la putere. Propaganda trebuie să argumenteze permanent dreptul partidului şi al conducătorului la putere, să glorifice acțiunile partidului/conducătorului și să prezinte perspective luminoase spre care partidul și conducătorul conduc societatea.

A doua funcție a propagandei o constituie mobilizarea maselor în vederea realizării sarcinilor puse de regim. Regimul tinde să mențină masele într-o stare de mobilizare socială permanentă, deoarece, în caz contrar, în societate poate apărea problema libertății politice. De aceea propaganda trebuie să întrețină și să dirijeze permanent activitatea maselor

[2] Robert Cole (coord.), *International Encyclopedia of Propaganda*, Fitzroy Dearborn Publishers, Chicago, 1998, p. 231.

[3] *Ibidem*.

(identificând noi duşmani, pregătind societatea de război, organizând diverse campanii, de cele mai multe ori menite să realizeze proiecte grandioase etc.).

Funcția a treia a propagandei e cea ***a „anesteziei morale".*** Pentru a transforma omul, educat în spiritul moralei, într-o unealtă docilă a regimului, pentru îndeplinirea planurilor, deseori criminale, ale acestuia, este necesară elaborarea unui alt set de principii morale.

Ideologia şi, respectiv propaganda politică, orientată spre transformarea nu numai a realității, ci şi a naturii umane, oferă valori şi principii noi, pe care cetățeanul, însuşindu-le, devine capabil să comită orice crimă solicitată de regim, fără remuşcări de conştiință. Astfel îl conving de legitimitatea oricăror măsuri aplicate împotriva duşmanilor.

Regimul utilizează în scopul propagandei toate mijloacele posibile: presa, radioul, televiziunea, literatura, arta, mijloacele moderne de comunicare, internetul. Îndoctrinarea este efectuată și în instituțiile de educație, unde nu se mai face deosebire între instruire şi propagandă.

La momentul actual, mașinăria de propagandă a Kremlinului a devenit mult mai periculoasă, în comparație cu cea din secolul XX. Se observă nu doar o continuitate în ceea ce priveşte miturile şi discursul propagandistic ale sovieticilor, ci o amplificare a lor, în primul rând datorită capacității sporite de proiecție a instrumentelor de propagandă. În susținerea acestei teze, urmează prezentarea dimensiunii propagandistice a operațiunilor de anexare a Basarabiei și Crimeii.

Punerea în aplicare a operațiunii de ocupare a Basarabiei şi a Bucovinei a presupus şi activarea instruirii ideologice, atât a trupelor ce urmau să intre pe teritoriul celor două regiuni, cât şi a viitorilor cetățeni sovietici. În acest proces au fost antrenate

presa sovietică, radioul, Cominternul şi partidele comuniste din afară, precum şi corpul politic al armatei. Metodele utilizate de propaganda sovietică pentru a susține pretențiile asupra acestor teritorii au constat în falsificarea realităților istorice, prezentarea tendențioasă a situației din România şi, în special, din Basarabia, în comparație cu starea de lucruri din URSS, discreditarea activităților autorităților române, condamnarea politicii externe a României, întreținerea unei campanii de neadevăruri şi insulte împotriva României[4].

În a doua jumătate a lunii mai 1940, concomitent cu concentrările masive de trupe sovietice la granița României, în zonele de frontieră au fost lansate zvonuri potrivit cărora situația României ar fi fost una destul de precară, iar în contextul evenimentelor din sud-estul Europei, se discuta tot mai mult despre posibilitatea unei intervenții din partea Uniunii Sovietice. De asemenea, în Basarabia au fost trimise grupuri de persoane, care aveau misiunea de a transmite date cu caracter militar şi de a „pregăti populația pentru întâmpinarea Armatei Roşii”[5]. Elementele infiltrate pe teritoriul României răspândeau, în ajunul declanşării operațiunii militare, foi volante cu propagandă sovietică. Totodată, aceste persoane aveau drept scop contactarea, recrutarea şi instigarea localnicilor pentru diverse acțiuni diversioniste.

Instruirea ideologică a trupelor sovietice se realiza de către direcția politică a Armatei Roşii. Aceasta avea la bază o serie de mituri. Principalul mit, promovat în presă, la radio, în discursuri politice, în literatură şi în publicații periodice, consta în afirmația că Basarabia ar fi un teritoriu rus, aflat sub

[4] Ion Şişcanu, *Basarabia în contextul relațiilor sovieto-române. 1940,* Editura Civitas, Chişinău, 2007, p. 74.

[5] *Ibidem*, p. 75

ocupația temporară română. Referitor la Bucovina, se susținea că aceasta că ar fi o veche provincie autonomă austriacă, locuită în majoritate de ucraineni, cedată României, în mod arbitrar, prin tratatul de la St. Germain.

Un alt mit este cel al duşmanului extern: profitând de slăbiciunea Uniunii Sovietice şi de „intervenția imperialiştilor anglo-francezi", România „ne-a ocupat hoțeşte Basarabia". Cel de-al treilea mit se referă la situația populației din „teritoriile furate", care ar fi supusă persecuțiilor de către autoritățile centrale. De asemenea, se punea accent şi pe factorul etnic: „Guvernul dictaturii regale suplimentează asuprirea economică a maselor din Basarabia cu asuprirea politică şi națională. Sub raport etnic, Basarabia nu are nicio legătură cu România. Acolo locuiesc nu mai mult de 9,1% români. Restul populației îl constituie ruşii, ucrainenii şi moldovenii. Ruşilor, ucrainenilor şi moldovenilor li se interzice să vorbească în limba maternă. Instituțiile culturale şi şcolile lor sunt lichidate". De aici decurge şi al patrulea mit, potrivit căruia populația din Basarabia dorea să se elibereze „de sub jugul românesc", această „luptă pentru libertate" manifestându-se de-a lungul anilor de ocupație prin revoltele de la Hotin (1919) şi Tatarbunar (1924)[6].

Pentru amplificarea efectelor instruirii politice, peste o mie de persoane au fost trimise în districtele militare Kiev şi Odessa, pentru „a crea în unități un avânt de luptă şi un elan ofensiv"[7]. De asemenea, s-au editat foi volante, destinate soldaților şi populației, ce urmau să fie răspândite pe calea aerului, pe întregul teritoriu al Basarabiei, încă din prima zi a operațiunii. Comandamentele districtelor militare erau obligate să angajeze în secțiile politice şi redacțiile ziarelor persoane care

[6] Vitalie Văratec, *Preliminarii la raptul Basarabiei şi nordului Bucovinei. 1938-1940,* Editura Libra, Bucureşti, 2000, p. 344.

[7] Ion Şişcanu, *op. cit.,* p. 77.

cunoşteau limba română şi rusă pentru a desfăşura o intensă activitate în rândurile trupelor româneşti şi ale populației, având drep obiectiv dezorganizarea rapidă a armatei române, demoralizarea ostaşilor şi, totodată, a populației.

Propaganda comunistă trebuia să lovească în punctele slabe ale românilor, reacționând prompt la dificultățile economice şi politice cu care se confruntau elita politică şi armata, iar acțiunile de opoziție ale muncitorilor, țăranilor şi intelectualilor trebuiau exploatate la maximum.

În cazul anexării Crimeii, Moscova a efectuat o demonstrație de propagandă fără precedent. Anexarea peninsulei şi acțiunile de propagandă ale Kremlinului au produs în comunitatea internațională o stare de confuzie şi tulburare generală. Această stare a reprezentat un efect direct al tacticilor Kremlinului, caracteristice războiului hibrid.

Atacurile informaționale au avut un rol-cheie în operațiunea din Crimeea, creând impresia că poziția şi acțiunile Kremlinului ar fi raționale şi justificabile. Reportajele false difuzate de mass-media rusă au alimentat panica în rândul populației rusofone, iar respingerea de către autoritățile ruse a acuzațiilor privind implicarea lor în acele evenimente a creat şi mai multă ambiguitate[8].

La fel ca şi în cazul anexării Basarabiei, Moscova şi-a întemeiat propaganda pe câteva mituri fundamentale. În primul rând, s-a încercat inculcarea ideeii că anexarea nu a fost un rezultat al vreunei invazii militare. Imediat după ocuparea clădirii Parlamentului Republicii Crimeea, în peninsulă şi-au făcut apariția aşa-numiții „omuleți verzi" sau omuleții politicoşi – militari fără însemne, înzestrați cu tehnică şi arme ruseşti.

[8] „Информационная война против Украины" („Războiul informațional împotriva Ucrainei"), http://www.svoboda.org/content/transcript/25282557.html, accesat la 4.03.2016.

Kremlinul a susținut atunci că aceştia sunt voluntari ai forțelor locale de apărare[9]. Respingerea de către Moscova a acuzațiilor de implicare şi lipsa clarității privind acele evenimente au paralizat şansele unui răspuns ferm din partea comunității internaționale. Aceşti „omuleți verzi” au devenit ulterior simbolul războiului hibrid al Moscovei[10]. După un an, preşedintele rus a recunoscut implicarea forțelor armate ruse în operațiunea din Crimeea.

Potrivit celui de-al doilea mit promovat de maşinăria rusă de propagandă, Crimeea ar fi fost întotdeauna un teritoriu rus. Acest mesaj s-a dovedit destul de popular în rândul opiniei publice internaționale şi a fost acceptat inclusiv de unii analişti şi politicieni. Astfel, acțiunile Rusiei păreau oarecum justificate, ținând cont de nedreptatea istorică la care a fost supusă.

Cel de-al treilea mit a fost destinat mai degrabă consumului intern din Rusia şi populației din peninsulă. Acesta viza „iminentul pericol fascist” venit dinspre Kiev. Propaganda sovietică şi cea rusă au reuşit, încă din perioada celui de Al Doilea Război Mondial, să identifice, mai peste tot, „fascişti” – de

[9] „Референдум в Крыму. Вторжение России в Украину, 16 марта. Онлайн-репортаж” („Referendumul din Crimeea. Invazia Rusiei în Ucraina, 16 martie. Reportaj online”), http://gordonua.com/news/crimea/referendum-v-krymu.-vtorzhenie-rossii-v-ukrainu-16-marta.-onlajn-reportazh-14075.html, accesat la 10.03.2016.

[10] Comandamentul Districtului Militar Central din Federația Rusă a declarat anul 2014 – anul „oamenilor politicoși”, cu scopul de a educa tinerii recruți „în spiritual înaltei culturi militare”. De asemenea, în luna mai 2015, în orașul Belogorsk, din regiunea Amur, a fost dezvelită statuia „Omul politicos”. O statuie similară a fost ridicată și în orașul Bahcisaray, din Crimeea. http://www.aif.ru/society/army/1351721, http://echo.msk.ru/blog/echomsk/1543468-echo/, http://gordonua.com/news/crimea/v-bahchisarae-ustanovili-pamyatnik-vezhlivym-lyudyam-124307.html, accesate în perioada 5-15.03.2016.

la mişcările de rezistenţă din interiorul Uniunii Sovietice la „fasciştii" din statele baltice şi Georgia[11]. Eticheta a fost extinsă şi asupra opozanţilor actuali ai puterii. Pe întregul parcurs al protestelor de la Kiev, Moscova a căutat să exagereze rolul grupurilor naţionaliste şi al celor de extremă dreaptă, transformând astfel o revoltă populară împotriva unui regim corupt într-o „lovitură de stat fascistă". Populaţia din Crimeea era în permanenţă asediată cu informaţii privind violenţele de la Kiev şi grupurile de fascişti ucraineni, care nu aveau alt obiectiv decât epurarea etnică.

Un alt pilon de sprijin al propagandei ruse în contextul anexării Crimeii se referă la așa-zisul referendum din 16 martie 2014. Potrivit Moscovei, votul exprimat în cadrul acestui referendum ar fi fost unul liber şi legal, demonstrând dorința populației de a „reveni în componența Rusiei". Deşi cifrele obținute în urma plebiscitului ridică întrebări (prezență de 80% și 96% dintre votanți s-au exprimat în favoarea alipirii la Rusia[12]), opinia publică internațională a acceptat ideea că majoritatea crimeenilor ar fi votat pentru unificarea cu Federația Rusă. Această acceptare tacită a referendumului creează un precedent şi riscă să încurajeze şi alte manifestări de acest gen. Referendumul respectiv a încălcat Constituția Ucrainei, care prevede clar că un astfel de vot nu se poate limita la o regiune, ci trebuie realizat la scară națională.

---

[11] „Русофобия, нацизм, факельные шествия. Страны Балтии vs Пропаганда" („Rusofobia, nazismul și marșurile făcliilor. Statele Baltice vs Propaganda"), https://snob.ru/selected/entry/91027?preview=print, accesat la 6.03.2016.

[12] А. Н. Аринин, „История референдумов в Крыму – долгий путь к воссоединению с Россией" („Istoria referendumurilor din Crimeea – cale lungă spre reunificarea cu Rusia"), http://www.rcoit.ru/elect_history/russian_federation/18119/, accesat la 12.03.2016.

Cel de-al cincilea mit emis de propaganda Kremlinului se referă la NATO, care ar fi susținut lovitura de stat de la Kiev, urmărind să-şi disloce forțele în Crimeea[13]. De fapt, acest mit reprezintă o parte componentă a unui discurs mai amplu al Kremlinului, potrivit căruia Moscova acționează doar în scop defensiv, încercând să oprească extinderea agresivă a Occidentului.

Concluzii

În ambele operațiuni de anexare, în acțiunile sale de propagandă, Kremlinul a utilizat mituri și mecanisme similare:

– S-a pus accent pe denigrarea autorităților şi a regimului din țara-victimă;

– S-a insistat asupra neacceptării de către populație a acestor regimuri, iar în acest sens Moscova a reușit, de fiecare dată, să își atribuie rolul mesianic de salvator;

– S-a susținut apartența istorică la Rusia a teritoriilor în cauză, ieşite din componența ei în virtutea unor nedreptăți;

– În teritoriile respective au fost infiltrate persoane pentru a desfășura diverse acțiuni subversive cu scopul de a submina autoritățile locale.

În ultimii doi ani, Moscova a reuşit o ofensivă informațională ieşită din comun, scoțând astfel în evidență potențialul imens de factor destabilizator pe care îl reprezintă maşinăria propagandistică rusă. Dezinformarea Kremlinului continuă să surprindă prin mijloacele sale tehnice şi financiare. Cu ajutorul acestor mijloace moderne şi complexe, propaganda şi-a

[13] Аркадий Попов, „Крымские мифы. Наброски к критическому анализу крымнашизма. О крайней необходимости изъятия Крыма из Украины" („Miturile despre Crimeea. Schițe despre o analiză critică a «Crimnazism-ului». Despre necesitatea de a lua Crimeea de la Ucraina"), http://www.ej.ru/?a=note&id=28431, accesat la 12.03.2016.

sporit capacitatea de convingere şi acoperă o arie tot mai extinsă.

Este important de evidenţiat că, şi la momentul actual, majoritatea miturilor emise de propaganda rusă sunt acceptate, la un anumit nivel, de opinia publică internaţională. Acest lucru reprezintă un important pericol la adresa securităţii. Înţelegerea naturii ofensivei informaţionale ruse este crucială pentru comunitatea internaţională în eforturile ei de a se proteja în viitor de astfel de atacuri.

RAPORTURILE IERARHICE EXTRAREGULAMENTARE DINTRE SOLDAȚII SOVIETICI ÎN RĂZBOIUL DIN AFGANISTAN (1979-1989)

Ion Xenofontov[1]

ABSTRACT

The present study shows irregular relationships of Soviet soldiers in the Soviet-Afghan war (1979-1989). Joined by proximity and behavioral repudiation, hierarchical connections were marked by a series of Soviet army unwritten traditions, being at the same time corroborated by the pressing scourge of war atmosphere. Based on war veterans interviewing data, different situations of hierarchical functions were revealed, which provoke negative impact on vertical hierarchical line. The most rigid communication and behavior mechanism of Soviets combatants was set on the base of „dedovscină", a type of customary living, alternative to military regulations, that applied a conventional language and incorporates a state of decay with some macabre consequences concerning the life of Soviet military troops.

Keywords: *Afghanistan, the Soviet Union, war, Soviet military relations, extra regulations, „dedovscină".*

Războiul sovieto-afgan (1979-1989) este cel mai extins conflict militar din istoria Uniunii Sovietice. Potrivit datelor oficiale, din RSS Moldovenească, pe atunci parte componentă

[1] Dr., Academia Militară a Forțelor Armate „Alexandru cel Bun", Chișinău, Republica Moldova.

a URSS, au participat 12 500 de militari, dintre care patru sunt dați „dispăruți", 700 au rămas invalizi, 301 (potrivit datelor noastre, 304!) și-au pierdut viața[2]. Contextul tensionat era generat nu doar de flagelul militar propriu-zis, ci și de relațiile extraregulamentare dintre militarii sovietici, aspect nerecunoscut oficial de autorități.

Tema abordată în studiul de față sub aspectul teoriei istoriei se plasează în aria istoriei imediate, iar din punct de vedere metodologic aparține istoriei orale.

Apelul la istoria orală – domeniu consacrat în discursul istoriografic contemporan occidental – ca metodă de investigare a trecutului imediat este imperios necesar, în contextul în care discursul oral, centrat în zona memoriei, ca o sursă nonclasică, neconvențională sau nescrisă, oferă soluții alternative şi veridice în raport cu discursul public ,,ordonat" al istoriei şi al tendințelor de adiacență ale ideologiei comuniste cu memoria colectivă.

Dacă în limitele conduitei dintre soldați şi ofițeri, *grosso modo* s-a instituit un climat acceptabil, un alt fel de conexitate s-a format în sfera comunicativă dintre soldații sovietici. Fără a minimaliza *camaraderia* (din limba latină, *camera* – amicul de cameră), o alianță constituită în perimetrul unor situații tensionate, în unitățile sovietice din Afghanistan era cunoscut un sistem de relații bazate pe consuetudine, opuse celor circumscrise Regulamentului militar. Aceste transgresări regulamentare au fost nominalizate cu noțiunea „dedovşcină". Vocabulele „dedovşcină" (sub aspect etimologic *ded* – bătrân, moş constituind

[2] Ion Xenofontov, *Războiul din Afghanistan în memoria participanților din Republica Moldova (1979-1989). Realitate istorică și imaginar social*, Editura Lumen, Iași, 2010, p. 13-14; *Idem*, *Războiul sovieto-afgan. Studiu de istorie verbală. Percepții. Documente*, Editura Lumen, Iași, 2011, 549 p. 15

termenul cel mai uzual), *staroslujaşcii* (slujbaş bătrân) *babay* (bătrân) ş.a. reflectă raporturile neregulamentare din unităţile militare sovietice, când aşa-numiţii bătrâni îşi asumau un rol hegemonic, reflectat în limitele unor relaţii informale, instituind o serie de norme comportamentale cu soldaţii mai tineri, circumscriindu-se unor momente de iniţiere a tinerilor soldaţi.

În URSS, „dedovşcina", ca ansamblu organizatoric şi al ierarhizării informale, marca o serie de conexiuni cu reglementările subiacente penitenciarelor, instituţiilor de învăţământ (în mod special, din şcoli profesionale tehnice) etc.[3].

O privire din perspectivă istorică şi a conotaţiei etimologice relevă faptul că „dedovşcina" era cunoscută în Rusia ţaristă în rândurile căzăcimii. Spre deosebire de alte naţionalităţi ale Imperiului Romanovilor, bărbaţii cazaci, încadraţi în 11 detaşamente, prestau serviciul militar timp de 20 de ani, considerent pentru care dispuneau de un statut special, fapt ce le conferea prestigiul personal în perimetrul senectuţii. Problemele „dedovşcinei", drept dimensiune de comunicare (în relaţiile cu soldaţii, populaţia civilă etc.) în Armata Roşie/Sovietică, au fost investigate atât în anii 1920, cât şi în anii 1970[4]. Potrivit mai multor discuţii purtate cu foştii soldaţi ai Armatei Sovietice, la geneza „dedovşcinei" s-au aflat evenimentele din timpul celui de Al Doilea Război Mondial. Atunci, fiind într-o criză de soldaţi, liderii bolşevici au introdus în luptă şi un contingent de deţinuţi, iar celor ce se distingeau în luptă sau rămâneau

[3] S. Vorošilov, Â. Gilinskij, *Voennaâ deviantologiâ*, Chişinău, 1994, p. 54.

[4] *Idem*, „Fenomen dedovŝiny ili počemu trudno upravlât' povedeniem voennoslužaŝih?", în „Molodež' Moldavii", 7 decembrie 1991, p. 12; Ion Xenofontov, „Zece curiozităţi despre raporturile ierarhice extraregulamentare din Armata Sovietică («Dedovșcina»)", în „Moldova Suverană". Cotidian naţional independent, marţi, 5 aprilie 2016, nr. 42 (1983), p. 2.

în viață urma să li se acorde grațierea. Condamnații aveau să transmită propriile lor legi și în armată: ierarhizarea, inițierea etc. (I. Ilciuk).

Potrivit generalului Nicolae Petrică, în anii 1980, în URSS au fost eliberați o parte dintre deținuți, care au menținut propria structură în cadrul armatei sovietice: „Noțiunea de *starik*. Are multe rezonanțe și cu penitenciarele. Chestiunea a constat în faptul că în anii 1980 se punea problema unei pregătiri solide. Atunci Uniunea Sovietică era țara de care se temea toată lumea. Trebuiau oameni, trebuiau ostași. Dar de unde? Au început să-i ia și pe cei de la pușcării..., iar ei au venit cu jargoanele lor" (N. Petrică).

Infiltrarea „dedovșcinei" în unitățile militare sovietice din Afganistan, ca parte componentă a instituției armatei, a fost considerată de către combatanții sovietici un etos militar, instituind un mecanism incoercibil și alternativ soluționării problemelor de ordin administrativ: „Specifică armatei sovietice... «dedovșcina» în armata sovietică a fost, este și o să fie..."; „Ce fel de armată mai e și asta, fără «dedovșcină»?"; „În baza «dedovșcinei» se ținea toată armata. Atât în Uniune, cât și acolo".

Amploarea „dedovșcinei" s-a manifestat, în mod special, în unitățile militare cu o implicare redusă în zona conflictelor militare: „Eu aș zice că ‹‹dedovșcina›› se întâmpla atunci când nu aveam ce face. Când eram ocupați, nu ne era nouă a ‹‹dedovșcină››" (Vl. Gobjilă). „Își băteau joc numai atunci când nu aveau altă ocupație" (A. Pleșu). „La noi nu prea era [«dedovșcină» – *n.n.*], eram tot timpul în lupte"[5]. În dihotomie se plasau grupările specializate, cu „riscuri mai mari, în cercetare, geniști și în grupele speciale, acolo nu erau chestii cu „dedovșcină" (I. Cociaș).

---

[5] Alexandru Vakulovski, *Soldați români în Afghanistan*. Manuscris (Interviu cu Mihail Malancea).

Sinecdoca „dedovşcina" include un sistem complex, ierarhizat, un fel de caste, bazate pe diverse rituri şi forme de inițiere, bluffuri, atitudini batjocoritoare şi despotice, cu impact puternic asupra personalității, formând o genune în relațiile dintre combatanți şi instituind, la nivel de comunicare, un jargon distinct, derivat dintr-un limbaj malițios. În folclorul militar afgan sunt expuse, în mod metaforic, două etape ale „dedovşcinei", instituite în baza dihotomiei inculpați şi răzbunători: „în primul an al stagiului militar eşti fără nicio culpă inculpat, iar în al doilea an al slujbei eşti în căutarea răzbunătorilor nepedepsiți"[6].

Pe parcursul a doi ani de stagiu militar, combatanții sovietici traversau, de-a lungul liniilor de falie ierarhică, patru etape substanțiale (comparate taxonomic) ale „dedovşcinei": *duh-cerpak-ded-civil*. Reîntors din Afganistan într-una din bazele armatei sovietice din Turkmenistan, unul dintre combatanți estima perioada cronologică dificilă a serviciului militar: „Slujba mea a fost foarte grea un an şi jumătate. Acuma e uşoară". „Când eram civil, băieții povesteau că în armată e bine, că ei făceau aşa şi pe dincolo. Dar ei povesteau numai de sfârşitul slujbei, ultimul an, şi mai ales ultima jumătate de an. Dar la începutul slujbei, când eram *duh* şi apoi *cijaci*, niciunul nu povestea. Mie un an şi vreo trei luni mi-o fost greu, primele şase luni la instrucțiune şi apoi Afganistanul. Mai ales Afganul mi-o rămas în inimă pentru toată viața. Eu nu vreau niciodată să vadă copiii mei şi nepoții mei ce am văzut eu în slujba mea"[7].

În prima etapă a „dedovşcinei", care marca sub aspect cronologic un an de zile al stagiului militar, erau incluşi soldații

[6] Arhiva personală Eduard Boboc. Notițe din armată.

[7] Corespondența familiei Vrabie (Scrisori din Turkmenistan, 22.11.1988).

veniți din URSS, care primeau calificativul generic *duh*. În funcție de termenul instrucției militare din URSS (de la trei la șase luni), se delimitau jalonul inferior și cel superior al acestei trepte. În limitele cronologice ale *duhilor* se instituia o subetapă – a *substituenților* (nou-veniți)[8] sau a celor *maladye* (din rusă – tineri), a imberbilor: „De la jumătate de an până la un an, eram *maladoi*" (N. Medvejonoc), iar pentru cea de-a doua subetapă – care corespundea stagiului militar de șase luni – până la un an de zile, se utilizau noțiunile *cij*, *cijari* (cinteză)[9]. Combatanții novici erau nominalizați și prin alte noțiuni: *svejaciok* (proaspăt), *salaga* – „soldat tânăr, fără experiență", *cerep* (în traducere directă, țeastă), *synok* (fecior) – soldatul din primele luni ale stagiului militar.

Recrutul, „alungat din rai"[10], devenea *duh* și ocupa poziția ierarhică cea mai joasă și, prin urmare, dispunea și de cele mai sumare drepturi, fapt ce se resfrângea negativ asupra personalității acestuia, instituind o serie de complexe de inferioritate, menținute într-o conjunctură tensionată. Diferențierea ierarhică era marcată printr-o serie de acțiuni cu caracter simbolistic, cum era, spre exemplu, considerentul că nou-veniții, adică *duhii*, erau poziționați pe nivelul doi al paturilor din cazarme, iar paturile cele mai comode erau ocupate de către *dezi*[11]:

---

[8] Svetlana Aleksievič, „Cinkovye mal'čiki", în „Družba narodov", nr. 7, 1990, p. 71.

[9] Cinteza *(Fringilla coelebs)* este o pasăre mică, de mărimea unei vrăbii, cântătoare cu ciocul conic, scurt și tare, cu penajul cenușiu-albăstrui sau brun-roșcat, având pe aripă o dungă albă. Vezi Andrei Munteanu, Tudor Cozari, Nicolae Zubcov, *Lumea animală a Moldovei. Păsările*, vol. 3, Știința, Chișinău, 2006, p. 203-204. Aspectul fizic al pasării urma să indice valențele nou-sosiților în fața dezilor.

[10] Arhiva personală Eduard Boboc. Notițe din armată.

[11] A se vedea și O. Ermakov, „Blagopolučnoe vozvraŝenie", în „Novyj mir", nr. 8, 1989, p. 157.

„Paturile erau etajate şi de obicei nou-veniții se culcau la etajul doi" (C. Cebanu). „La primul etaj eram ai noştri, *bibanii*, la al doilea, veteranii"[12].

Duhul avea o serie de obligații, *gratuitous labor*, deseori instituite la nivelul unor ordine, față de bătrâni, inclusiv aprovizionarea acestora cu țigări (O. Casiadi). *Duhii* mențineau salubritatea, igienizarea, prestând cele mai deplorabile servicii, aşa-numitele lucrări întinate, chiar având grija vestimentației *bătrânilor*.

Duhii erau supuşi diverselor şicane, ergotismului, aplicării unui vocabular jignitor, frecuşurilor şi abuzurilor fizice din partea soldaților bătrâni, începând chiar cu centrele de repartizare din Afganistan: „Am zburat din Samarkand la Kabul. Şi am dormit o seară acolo. Prima seară am primit o bocăneală în Kabul" (V. Malarciuc).

Starea de umilire a *duhilor* era tolerată, iar uneori chiar generată şi de către ofițerii sovietici: „Dacă ştiai că eşti mai *tânăr*, tot ce făcea ‹‹dedovşcina›› ştiau ofițerii. Acolo aşa se obişnuia" (V. Malarciuc).

Dezii aplicau o serie de măsuri/acțiuni punitive – torturi fizice pentru cei tineri –, care pot fi clasificate în mai multe categorii: molestări fizice, nutriționale, privare de somn etc., toate marcând însă implicații psihologice (torturi psihice) asupra tinerilor combatanți: „Noi, fiind de acum *dezi*, îl băteam pe unul: Stai cu mâinile în jos şi cu picioarele sprijinite de perete, tu stai cu fața în pat" (O. Casiadi).

Drept formă de înjosire arbitrară a tinerilor erau improvizate diverse tertipuri, cum era, spre exemplu, aşa-numitul *očko*

---

[12] Alexandru Vakulovski, *Soldați români în Afghanistan*. Manuscris (Interviu cu Ivan Spatari).

(a ochi) – „să urli în closet, prin imitarea unei voci grave”[13], uscarea obielei sau lingerea şosetelor: Spală-mi, *ciji*-lei, şosetele! Aceasta încă nu reprezintă nimic, dar uite ceva mai dur: Ian *ciji*-lei, linge-mi şosetele. Dar să le lingi bine, ca să vadă toţi”[14].

Dezii puteau să sustragă de la *duhi* diverse lucruri personale, cum era, spre exemplu, rucsacul. În timpul operațiilor militare, tinerii erau supuşi obligațiilor de probă, urmau să reprezinte avangarda, protejându-i astfel pe cei bătrâni de eventualele primejdii.

În faza a doua a „dedovşcinei”, *duhul* era avansat în următoarea treaptă – *cerpak* – care, sub aspect cronologic, evolua pe parcursul a şase luni, adică reprezenta intervalul dintre a 12-a și a 18-a lună a stagiului militar. *Duhul* era promovat la un an de zile de către superiorul său, adică *dedul*. Promovarea *duhilor* în *cerpak* era efectuată conform ceremoniei celor 12 curele: „... primeai la buci 12 curele... Aveam nişte steluțe pe buci. Noi treceam în *cerpaci*”. „Am primit şi 12 curele... O lovitură de curea simboliza o lună” (I. Gadinaud). În unele unități militare, obiceiul celor 12 curele nu era respectat... Numărul de lovituri, cu valențe simbolistice, putea fi majorat: „12 curele erau pentru transfer, alte şase pentru forțele speciale şi altele trei – pentru unitatea de cercetare, pentru impertinență, pentru înfumurare, pentru cutezanță”. *Cerpakul* reprezenta un fel de ordonanță a *dedului*, gestiona buna activitate a *duhului,* care urma să efectueze o serie de obligații către *ded*. *Cerpakul* avea o serie de privilegii: „După 12 luni se permitea să-ți coşi pantalonii, să-ți leşi mustăți, dar aşa nu se dădea voie” (V. Malarciuc).

Treapta superioară a „dedovşcinei”, care înglobează întregul sistem ierarhic, era reprezentată de *ded* şi parcurgea şase

[13] Svetlana Aleksievič, *op. cit.*, p. 43.
[14] *Ibidem*, p. 52.

luni, respectiv perioada cuprinsă între lunile a 18-a și a 24-a ale stagiului militar: „După un an şi jumătate de amu erai mai liber" (Radu B.). *Dezii* fundamentau prestigiul personal prin proiectarea unei titulaturi apoteotice, ținând cont chiar şi de prestanța altor grei din companie: „Maltratarea demobilizatului, adică a soldatului care a trecut prin ciur şi prin dârmon, poate să influențeze negativ tinerii soldați, care acum se subordonează slujbaşilor bătrâni, ca şi în fața unui Dumnezeu – înțelepți, puternici şi curajoşi"[15].

Al patrulea nivel al „dedovşcinei" era reprezentat de civili, *substituenți* sau *demobilizați*. Demobilizarea jalona finalizarea serviciului militar şi era considerată de soldați ca un moment salvator din calvarul „dedovşcinei", constatări surprinse şi în folclorul militar – demobilizarea constituie o lumină la capătul tunelului sau pace păcii, iar soldatului demobilizare: „În momentul în care ți-a apărut ordinul, tu erai *civil*, te numeau după prenume și nume după tată, de exemplu, Oleg Afanasevici" (O. Casiadi). Demobilizații dețineau o serie de ritualuri specifice: „La stodnevkă (la o sută de zile – *n.n.*), când apărea ordinul de eliberare, ne rădeam pe cap" (N. Medvejonoc).

În faza finală a serviciului militar, după executarea ultimei misiuni militare – *cea mai lungă luptă*[16], civilii erau excluşi de la operații militare: „Dacă ai efectuat serviciul militar doi ani, în ultimele 20-30 de zile până la demobilizare, de obicei, erai scutit de îndatoriri şi protejat"[17]. Tinerii erau obligați să le asigure demobilizaților o serie de daruri, necesare deplasării: „Diplomat, ştergar, broboadă pentru mama, cadou pentru

---

[15] O. Ermakov, „Afghanskie rasskazy", în „Znamâ", nr. 10, 1989, p. 158.

[16] Corespondența din Afganistan a lui Aurel Poclitor (21.09.1980). Muzeul combatanților ,,afgani" din sectorul Botanica, oraşul Chişinău.

[17] A.G. Borovik, *Afghanistan. Eŝë raz pro vojnu*, Moscova, Meždunarodnye otno šeniâ, 1990, p. 59.

iubită”[18]. Demobilizarea marca terminarea serviciului militar şi jalona un nou început, o deplasare în viață.

În contextul „dedovşcinei” au fost remarcate şi anumite particularități etnopsihologice. Moldovenii, de exemplu, *grosso modo,* erau considerați nonviolenți, comparativ cu popoarele asiatice, considerent precar în anumite situații: „Moldovenii sunt de caracter domol şi muncitori. Unica ce nu le ajungea, comparativ cu caucazienii, nu că nu erau uniți, ci faptul că nu erau bătăuşi, deşi uneori era cazul să fie” (I. Cociaş).

Regimul dur din cazarmă, provocat de „dedovşcină”, a generat sinucideri şi dezertări în rândul combatanților sovietici: „În statul-major lucra el, n-a văzut fum de glonte, nu ştia cum miroase, dacă stătea numai în statul-major, cu pixul în mână, şi scria... Bineînțeles că toți îl umileau: Ce fel de «afgan» eşti? Că tu încă fum de glonte nu ai mirosit, da’ ai să mergi acasă, ai să ai scutiri ca şi mine, o să fim ambii «afgani». Îl torturau. Într-o dimineață, l-am găsit spânzurat la baie”[19].

În unele unități militare, în contextul incriminărilor şi consecințelor funeste create de mediul ostil, „dedovşcina” a fost bagatelizată: „Cu el trebuie să lupți mâine, cot la cot, prin acoperire reciprocă” (Nicolae). „Putea să-ți dea un glonț în frunte şi să te distrugă. Dacă el merge din urma ta” (Mihai).

În procesul de comunicare a soldaților s-a constituit şi categoria marginalilor, ca un segment plasat în extremitatea obstrucționistă a relațiilor interumane.

Mecanismul polivalent al „dedovşcinei” era cunoscut nu doar în mediul soldaților, ci şi în cel al ofițerilor[20]: „Şi între

[18] Svetlana Aleksievič, *op. cit.*, p. 28.

[19] Alexandru Vakulovski, *Soldați români în Afghanistan*. Manuscris (Interviu cu Anatolie Deleu).

[20] De altfel, şi B. Gromov, viitorul comandant al Armatei a 40-a, a sesizat „dedovşcina” în prima sa deplasare din Afghanistan de la începutul

ofițeri era „dedovșcină", acei care veneau din Uniune trebuia să-i stimeze pe acei din Afganistan" (V. Vrabie). „Acolo era ‹‹dedovșcină›› multă. Chiar ofițerii și plutonierii puteau sluji 20 de ani, dar acolo în primul an nu erai nimeni" (A. Dendiu). Ofițerii nou-veniți în Afganistan erau nominalizați prin noțiunea de *student*, sintagmă ce profila lipsa experienței și diferențierea acestora de ceilalți militari din efectivul de comandă al Forțelor Armatei, iar la lupte erau trimiși doar ofițerii nou-veniți.

Așadar, raporturile ierarhice dintre militarii sovietici în Afganistan, conexate de proximitate și repudiere comportamentală, erau marcate de o serie de tradiții nescrise din armata sovietică, fiind însă coroborate și cu atmosfera presantă a războiului. A fost sesizată imaginea ofițerilor, metamorfozată în una patriarhală, de susținere morală și administrativă pentru a face față contextului tensionat. În pofida acestui fapt, au fost surprinse și situații de etalare a funcției ierarhice, considerent cu impact negativ în asigurarea unei legături ierarhice pe linie verticală. Mecanismul cel mai rigid de comunicare și comportament dintre combatanții sovietici a fost reglat de „dedovșcină", un tip de conviețuire cutumiară, alternativă regulamentului militar, care aplica un limbaj convențional și a înglobat în viața participanților o stare de marasm cu unele consecințe macabre.

Lista persoanelor intervievate:

Oleg Casiadi – născut în anul 1968, în satul Zîrnești, raionul Cahul. Serviciul militar: 1986-1988. În Afganistan a fost șofer. Actualmente este doctor în științe politice, profesor.

---

anilor 1980. Atunci când s-a cazat, i s-a propus să-și aleagă patul la nivelul II, loc rezervat ofițerilor nou-veniți. A se vedea B.V. Gromov, *Ograničennyj kontingent*, Izdatel'skaâ gruppa Progress & Kul'tura, Moscova, 1994, în *http://www.afgan.da.ru* (accesat în 14.08.2004).

Interviul a fost realizat în 19 decembrie 2001. Caseta nr. 13/I-II. Arhiva Institutului de Istorie Orală din Cluj-Napoca.

Constantin Cebanu – născut în anul 1968, în satul Echimăuți, raionul Rezina. Serviciul militar: 1987-1989. În Afganistan a fost şofer, bucătar. La data interviului era fermier. Interviul a fost realizat în 28 aprilie 2003. Caseta nr. 51/I-II. Arhiva Institutului de Istorie Orală din Cluj-Napoca.

Iurie Cociaş – născut în anul 1961, în satul Nicoreni, raionul Drochia. Serviciul militar în anii 1980: insulele Kurile (flota maritimă specială), Şcoala militară politică din oraşul Vladimir, deplasări în Japonia, Vietnam. În Afganistan (1984) a fost plutonier, instructor politic. La data interviului era membru al Uniunii Combatanților Afgani din oraşul Chişinău. Interviul a fost realizat în 8 noiembrie 2002. Casetele nr. 17/I-II, 18/I-II, 19/I-II. Arhiva Institutului de Istorie Orală din Cluj-Napoca.

Alexei Dendiu – născut în anul 1966, în oraşul Căușeni. Serviciul militar: 1985-1987. În Afganistan a fost şofer. La data interviului era maior în poliție. Interviul a fost realizat în 30 aprilie 2003. Caseta nr. 52/I. Arhiva Institutului de Istorie Orală din Cluj-Napoca.

Ion Gadinaud – născut în 1968, în satul Şamalia, raionul Cantemir. Serviciul militar: 1986-1988. În Afganistan a fost şofer. Actualmente este invalid de război. Interviul a fost realizat în 26 aprilie 2003. Caseta nr. 56/I-II. Arhiva Institutului de Istorie Orală din Cluj-Napoca.

Vladimir Gobjilă – născut în 1966, în satul Echimăuți, raionul Rezina. Serviciul militar: 1985-1987. În Afganistan a fost luptător la antiaeriană. La data interviului era constructor. Interviul a fost realizat în 3 noiembrie 2002. Casetele nr. 4/I-II, 5/II. Arhiva Institutului de Istorie Orală din Cluj-Napoca.

Igor Ivanovici Ilciuk – născut în anul 1934, în orașul Vinițk, RSS Ucraina. Studii și activitate profesională: Școala militară (1954-1957), Academia militară (specializarea Diplomație), ofițer în cadrul armatei sovietice din Republica Democrată Germania, Turkmenistan, Uzbekistan, Chișinău. În Afganistan (1983-1984) a fost șeful serviciului de cercetare din cadrul Armatei a 40-a. La data interviului era colonel în rezervă. Interviul a fost realizat în 3 decembrie 2002. Casetele nr. 49/II, 50/I-II. Arhiva Institutului de Istorie Orală din Cluj-Napoca.

Valera Malarciuc – născut în anul 1966, în orașul Bălți. Serviciul militar: 1984-1986. În Afganistan a fost șofer. Interviul a fost realizat în 28 noiembrie 2002. Caseta nr. 45/II. Arhiva Institutului de Istorie Orală din Cluj-Napoca.

Nicolae Medvejonoc – născut în anul 1963, în satul Lihuceni, Cernăuți. Serviciul militar: 1981-1983. În Afganistan a fost soldat. În Afganistan a scris un jurnal. La data interviului era lăcătuș. Interviul a fost realizat în 2 ianuarie 2002. La realizarea interviului au colaborat Liliana și Natașa Rusu, verișoarele intervievatului. Chestionar nr. IV. Arhiva Institutului de Istorie Orală din Cluj-Napoca.

Nicolae – născut în anul 1959. Serviciul militar: 1981. În Afganistan a fost comandant al unității de infanterie. Interviul a fost realizat în 15-16 noiembrie 2002. Caseta nr. 29/II, 30/I. Arhiva Institutului de Istorie Orală din Cluj-Napoca.

Nicolae Petrică – născut în anul 1944, în comuna Oziornâi, regiunea Odessa. Studii și activitate profesională: a absolvit școala medie în anul 1961, Școala de tractoriști (1964), Academia militară din Moscova, specializarea Tanchiști (1987), serviciul militar în Extremul Orient. În Afganistan (11.03.1985 – 24.05.1987) a fost colonel, consilier al comandantului de Divizii a 9-a și a 14-a de infanterie în armata afgană, luând parte

la 26 de lupte. La data interviului era general de brigadă, profesor de științe militare la Catedra militară de la Universitatea Umanitară din Moldova. Prim-vicepreşedinte al Ligii Veteranilor Forțelor Armate din Moldova. Interviul a fost realizat în 22 noiembrie 2002. Casetele nr. 36/I-II, 37/I-II. Arhiva Institutului de Istorie Orală din Cluj-Napoca.

Andrei Pleşa – născut în satul Hîrbovăț, raionul Anenii Noi. Serviciul militar: 1982-1984. În Afganistan a fost genist. La data interviului era avocat la Procuratura din Anenii-Noi. Interviul a fost realizat în 17 ianuarie 2004. Chestionar nr. XVIII. Arhiva Institutului de Istorie Orală din Cluj-Napoca.

Valeriu Vrabie – născut în anul 1969, în satul Echimăuți, raionul Rezina. Serviciul militar: 1987-1989. În Afganistan a fost şofer. La data interviului era constructor. Interviul a fost realizat în 28 aprilie 2003. Caseta nr. 50/I-I. Arhiva Institutului de Istorie Orală din Cluj-Napoca.

ANEXA 1
Registru de termeni („lexiconul afgan”) în care se reflectă relațiile extraregulamentare

BABAY – 1. Duşman, inamic. 2. Bătrân.

CEADOS – Soldați lipsiți de caracter.

CEREP – Soldatul din primele luni ale stagiului militar.

CERPAK – Militar sovietic aflat în intervalul 12-18 luni al stagiului militar. Echivalentul în limba română – polonic sau flămând.

CIJ – Soldat cu stagiul militar de la 6 luni la un an.

DANIE – Votcă percepută de ofițerii sovietici pentru a facilita formalitățile protocolare.

DEDOVŞCINA – Un sistem complex de relații extraregulamentare din armata sovietică.

DED – Militar cu vechime.

DEMBELI – Demobilizare.

DUH – 1. Inamic (din *pašto* – duşman). 2. Biban, junior sau puf.

FECIOR ETERN – Soldați privați de dreptul de a avansa în *ded*.

LETATI – Din rusescul a zbura, un sistem de umilințe, aplicat între combatanții sovietici.

MALODOY – Soldați tineri, aflați în perioada stagiului militar, de la jumătate de an până la un an („tilicari", „bibani").

OCIKO – Tertip aplicat între combatanții sovietici – să urli în closet, prin imitarea unei voci grave.

OTHODNEAK – Chef organizat cu ocazia demobilizărilor sau transferurilor.

RAZBOR – Tortură aplicată între combatanții sovietici după operațiile militare, pentru erorile comise.

SALAGA – Soldat tânăr, fără experiență.

STAROSLUJAŞCII – Slujbaş bătrân.

STODNEVKĂ – La o sută de zile, din momentul când apărea ordinul de eliberare.

STUKACI – Informator, sicofant.

STUDENT – Ofițeri sovietici nou-veniți în Afganistan.

SUBSTITUENȚI – Soldați nou-veniți.

SVEJACIOK – Soldat „proaspăt", nou-venit.

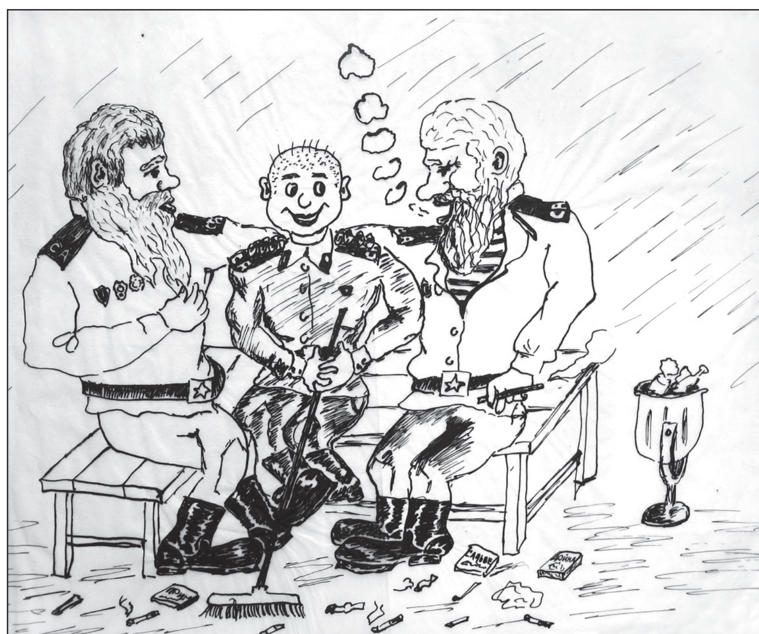
SYNOK – Fecior, soldat din primele luni ale stagiului militar.

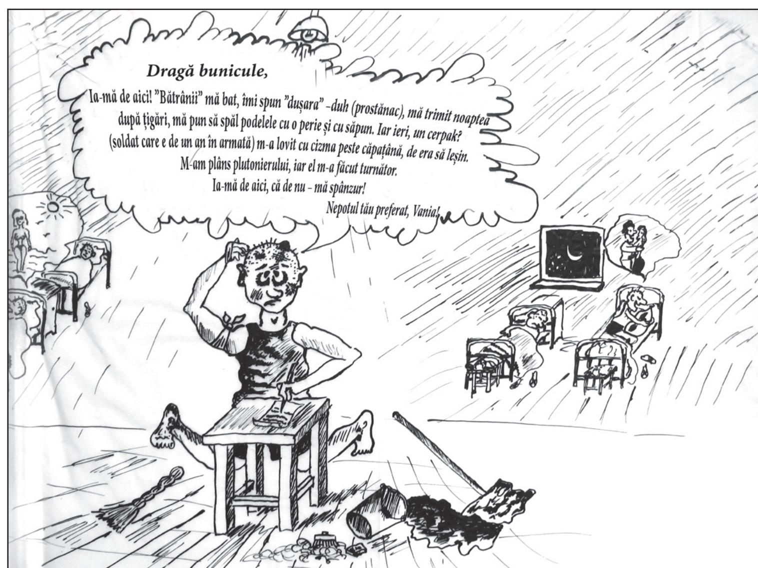
ŞLANG – Soldați care se eschivau de la obligațiile de muncă prin farniente (sau trândăveală).

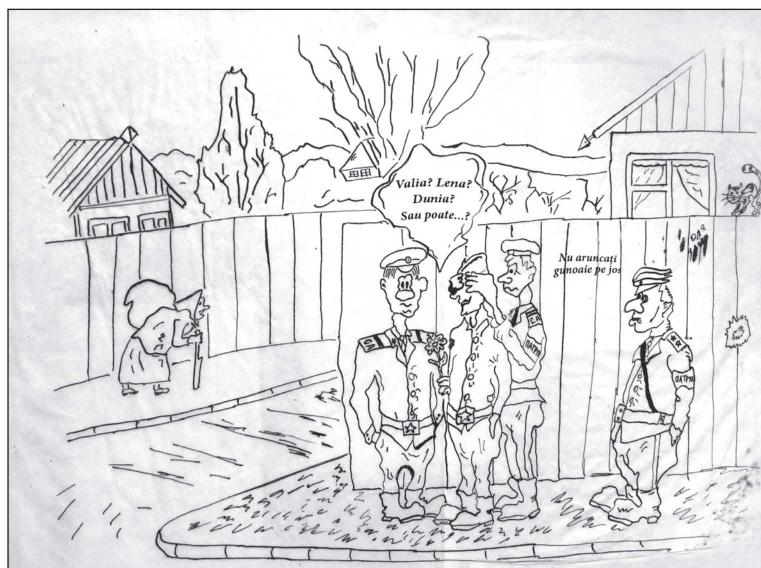
ANEXA 2

„Dedovşcina" este reflectată cu lux de amănunte în Albumul militar ilustrat *al lui Serghei Batrâncea, 1989-1991. Sursă: Arhiva personală a lui Serghei Batrâncea.*

Descrierea „Albumului militar ilustrat". Coperta: stofă (postav) de manta de paradă; dimensiunile albumului: 29,5 cm x 44 cm; număr de desene executate în tuș cu penița pe hârtie de calc: 19; dimensiunile desenelor executate în tuș cu penița pe hârtie de calc: 37 cm x 25,5 cm; număr de fotografii: 82). Desenele constituie un document ilustrat unic în spațiul ex-sovietic. Serghei Batrâncea, originar din orașul Călărași, RSS Moldovenească. S. Batrâncea a efectuat serviciul militar în anii 1989-1991, în regiunea Nikolaev, RSS Ucrainească.

Dragă bunicule,
Ia-mă de aici! ”Bătrânii” mă bat, îmi spun ”dușara” –duh (prostănac), mă trimit noaptea
după țigări, mă pun să spăl podelele cu o perie și cu săpun. Iar ieri, un cerpak?
(soldat care e de un an în armată) m-a lovit cu cizma peste căpățână, de era să leșin.
M-am plâns plutonierului, iar el m-a făcut turnător.
Ia-mă de aici, că de nu – mă spânzur!
Nepotul tău preferat, Vania!

Valia? Lena? Dunia? Sau poate...?
Nu aruncați gunoaie pe jos

CABINET MEDICAL
B/4 29850
Sunt sănătos! Sănătos!

INDICE DE NUME

Generalul Ernest Broșteanu (24 ianuarie 1869-6 iunie 1932) Comandant al Diviziei 11 infanterie, prima mare unitate care a intrat în Basarabia și Chișinău

Generalul Arthur Văitoianu (14 aprilie 1864, Ismail-17 iunie 1956, București). În iunie 1918 a fost învestit comisar general (guvernator) al Basarabiei. Jos, alături de ofițeri români și aliați.

Alexandru Marghiloman, preşedintele Consiliului de Miniştri, alături de ofițeri ai armatei române, la Chişinău

Suveranul României la depunerea jurământului de către recruții basarabeni

Regele Ferdinand I şi Regina Maria, întâmpinați cu pâine și cu sare la Chișinău (1920)

Deschiderea lucrărilor sesiunii. De la stânga la dreapta:
general de brigadă Nicolae Tonu, general-maior (r) Mihail E. Ionescu,
colonel (r.) Vitalie Ciobanu

Fotografie de grup în prima zi a sesiunii

Aspecte de la desfăşurarea lucrărilor sesiunii

Aspecte de la desfăşurarea lucrărilor sesiunii

Fotografie de grup la încheierea lucrărilor sesiunii

ISBN 978-973-32-1056-6 www.edituramilitara.ro